

Іван Грінюк

**МОНОГРАФІЯ СЕЛА
ЛУГ НАД ТИСОЮ**

Редактори: *Михайло ТРАЙСТА, Володимир АНТОФІЙЧУК*

Обкладинка: *Степан ТРАЙСТА*

Комп'ютерний набір: *Пауліна КАЇЛ*

Техноредагування: *Михайло ТРАЙСТА*

Референти: *Володимир АНТОФІЙЧУК*

Корнелій ІРОД

Михайло ТРАЙСТА

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HRINIUC, IVAN

Monografia sela Luh nad Tysoiu / Ivan Hriniuc. - București : R.C.R. Editorial, 2021

ISBN 978-606-745-106-1

908

Наклад фінансований

СОЮЗОМ УКРАЇНЦІВ РУМУНІЇ

Uniunea Ucrainenilor din România

Іван Грінюк

**МОНОГРАФІЯ СЕЛА
ЛУГ НАД ТИСОЮ**

Видавництво «RCR EDITORIAL»

Бухарест – 2021

Шановний читачу!

Про рідне село писали і будуть писати письменники, історики, географи, мовознавці, етнологи та інші науковці. Сподіваюсь, що і про наше село Луг над Тисою (Лунка ла Тіса / Lunca la Tisa) будуть писати й інші сини села, і не тільки.

Як син села Луг над Тисою, я відважився написати про нього з поваги до наших предків, які протягом віків надбали для нас і наших майбутніх поколінь цей скарб, що сьогодні називається Луг над Тисою.

Наше село не було таким, яким воно є сьогодні. Від його започаткування воно знаходиться в постійному процесі якісних перетворень. Ці перетворення завдячуються праці, турботі і любові наших предків до цієї благословенної землі.

Де б не знаходилися, незважаючи на умови їхнього життя, думки лужан завжди линуць до рідного села, до родини, до друзів, до Тиси і Магори, вони бажають повернутися сюди, тобто додому, бо «Дома май добре!»

У своїй роботі, я охопив лише частину інформацій, про село Луг над Тисою та його жителів. Архіви, бібліотеки, музеї і навіть багато осіб з Румунії, України, Угорщини та інших держав мають велику кількість документів та інформацій, які чекають молодих дослідників, щоб знайшли і використали їх у своїх дослідницьких роботах. Також існує багато інформацій в інтернеті (на різних сайтах Румунії, України, Угорщини, Австрії, Словаччини, Чехії, Польщі, США, Канади та ін.).

Багато лужанських сімей, а особливо старожили, зберігають у своїй пам'яті інформації про минуле села: фотографії, громадянські документи, книжки, календарі, знаряддя праці, прилади, інструменти, компоненти лужанського одягу та багато іншого.

Хочу подякувати інституціям, які допомогли мені знайти документи та інформації для написання цієї монографії: Повітовій бібліотеці ім. Петре Дулфу (м. Бая Маре), Національному архіву Марамороського повіту (м. Бая Маре), Музею історії та археології Мараморощини (м. Бая Маре), Музею Мараморощини (м. Сігету Мармаціей), Бібліотеці міста Сігету Мармаціей, Бібліотеці Клужького університету (м. Клуж-Напока), Етнографічному музею Трансільванії (м. Клуж-Напока), Мерії Великого Бичкова, архіву міста Бере-

гово та бібліотекам міст Ужгород, Мукачево, Хуст, Тячів і Рахів (Закарпатська область України).

Також хочу щиро подякувати: викладачу історії Лужанської школи – Олені Михайлівні Дутчук, директору та викладачу Музичної школи Великого Бичкова (Україна) Василеві Поповичу, священникові Лужанської православної церкви Ярославу Климковичу, університетському професору доктору Миколі Павлюку, викладачу Анні Самбор та друзям Іванові Лазарчуку (Федьо), полковникам Іванові Маляру та Іванові Матусу, Василеві Мейсарошу, Василеві Гавреляку, Михайлові Бобрюку, Марусі та Михайлові Юращукам (номер хати 87), Михайлові Юращуку (номер хати 186), Іванові Шмуляку (номер хати 269), Василеві Улічу (номер хати 288), Іванові Юращуку (номер хати 289), Валентиніві Павлюку, Миколі Пітулику, Іванові Співалюку, учительці Галі Гринюк та Анні Уліч (Дутчук).

Також складаю велику подяку інформаторам: Глодянові Василю (1911-2008 рр.), Корнещану Миколі (1916-2011 рр.), Глодян Маріці (1923-2014 рр.), Глуханюк Анні (1923-2014 рр.), Крайла Ярині – Лазарчук (1931 р.), Ференц Гафії (1931 р.), Ференц Маріці (1935-2014 рр.), Іванові та Маріці Корсюк (номер хати 3), Павлюкові Івану (номер хати 256) та іншим.

Особливо хочу подякувати Василеві-Данієлові Йойкалюку за карту комуни Великий Бичків та Тімотейові Сейберту за фотографії сіл Луг та Луг над Тисою, зроблені на Горі Темпа (Кимпа – Україна), а також і фотографу Кіш Тіцур-Васіле за подаровані фотографії.

Щиро дякую дочці Наталії, синові Лівію за їхній внесок у створення цієї книги і дружині Ярині, яка протягом часу старалася створити для мене відповідні умови для праці.

Не в останню чергу дякую Господу Богу, який обдарував мене всім необхідним для здійснення цієї роботи.

**Луг над Тисою,
15 серпня 2019 р.**

Про автора

Іван Грінюк народився 3 жовтня 1940 р. у сім'ї Миколи та Анни Гренюк (Олексишина) у селі Луг над Тисою. Початкову освіту здобув у рідному селі, а середню – в українському ліцеї ім. Тараса Шевченка. Також закінчив заочно і Педагогічну українську школу (1957 – 1958 рр.). Вищу освіту здобув, теж заочно, на Факультеті історії та географії трирічного Педагогічного інституту (м. Клуж-Напока). Працював викладачем історії та географії в кількох марамороських селах. 29 років працював у селі Миково (Тіса), де був і директором школи. Здобув усі дидактичні ступені.

Був одружений з учителькою Емілією Секел, з якою виховали дочку і двох синів. Усі здобули вищу освіту, живуть і працюють в Сігеті, Клуж-Напоці та Бухаресті.

Після передчасної смерті першої дружини, у січні 1991 р., одружився в жовтні 1992 р. з Яриною Семенюк з Верхньої Рівни, яка має від першого чоловіка одружену дочку – виховательку.

До 1999 р. жив у місті Сігеті. Після виходу на пенсію (1999 р.) переселився до рідного села, де працював кілька років викладачем історії та географії.

Між 2008 – 2016 рр. працював над «Монографією комуни Великий Бичків» („Monografia comunei Bocișiu Mare”), яка побачила світло друку 2019 р.

Від 2016 р. до 2019 р. працював над «Монографією села Луг над Тисою».

У вільний час перебуває у світі книг і красвордів.

Іван Грінюк пишається своїми внуками: Маріяном, який працює інженером-хіміком у м. Дева (повіт Гунедоара), Денисою, яка є студенткою українського відділення Клужького університету ім. Бабеш-Бойой, та Сашком з міста Клуж-Напока.

РОЗДІЛ І.

ПРИРОДНІ УМОВИ ТА РЕСУРСИ СЕЛА ЛУГ НАД ТИСОЮ

Географічне положення

Село Луг над Тисою (Лунка ла Тіса / Lunca la Tisa) є складовою частиною комуни Великий Бичків (Бочкою Маре / Bocîcoiu Mare). Воно розташоване в східній частині комуни, яка знаходиться на півночі Марамороського повіту, а також і Румунії (Județul Maramureș – România).

Територія села Луг над Тисою має такі географічні координати: 47°57'01'' – північної широти і 24°02'30'' – східної довготи¹. Ці координати показують, що село знаходиться в центрі Європи. Центр, який знаходиться в селищі Ділове (Україна), приблизна відстань 12,5 км.

Площа села Луг над Тисою дорівнювала в 1948 р. 1787 югерів/ холдів (793,5 га), будучи в той час найбільшою з майбутньої комуни², яка має зараз 2204 га (22,04 км²). Про сьогоденну площу села не існує точних даних.

У Румунії існує велика кількість сіл, які носять назву Лунка (всього – 120)³, вони знаходяться в різних повітах Румунії.

Луг над Тисою простягається вздовж річки Тиси, приблизно 2,2 км⁴.

Центр Європи (фото: Сейберт Тімотей)

¹ Marin Ilieș, Gabriela Ilieș, Mihai Hotea, *Țara Maramureșului – Atlas geografic*, Presa Universitară Clujeană, 2013, ст. 13.

² *Ancheta agricolă – recensământ – 1948 ianuarie 25.*

³ Ion Iordan, Petre Gâștescu, D.I. Oancea, *Indicatul localităților din România*, Editura Academiei R. S. R., București, 1974, ст. 169-170.

⁴ Claudiu Giurcăneanu, Iuliana Mușat, Gheorghe Ghica, *Geografia României*, Editura Didactică și Pedagogică, 1996, ст. 92-93.

Територія села, особливо її східна і південна частини, є найвищими зі всієї комуни, тут знаходяться найвищі горби: Магора, Поєніца, Тог Баложу та інші.

Сьогодні за формою село Луг над Тисою можна вважати новим. Воно з'явилося внаслідок подій, які відбулися після Першої світової війни (1914-1918 рр.). Таким чином, завдяки рішеннями Сен-Жерменського мирного договору (1919 р.), які ввійшли в дію 16 липня 1920 р., колишня Марамороська жупа була поділена кордоном, який встановили вздовж річки Тиси: права частина (північна) увійшла до складу тодішньої Чехословаччини, а ліва частина (південна) – до складу Румунії. Таким чином чеська частина Луга створила «нове» село, яке мало чеську назву: Луга, а ліва частина села, інше «нове» село, яке до 1927 року носило назву Лунка Тісей (Lunca Tisei), а потім Лунка ла Тіса (Lunca la Tisa).

Вид Луга над Тисою з повітряного простору

Вид сіл Луг (Україна) та Луг над Тисою з гори Темпа (фото: Сейберт Тімотей)

Сусідні села: на сході комуна Верхня Рівна (Рона де Сус/ Rona de Sus); на заході Великий Бичків; на півночі Україна – кордон з Україною (річка Тиса, на правому березі, якої розташовані села Луг і Великий Бичків); на півдні комуна Нижня Рівна (Рона де Жос/ Rona de Jos).

Відстані від центра села до Великого Бичкова – 3 км; до Кричунова – 6 км; до міста Сігету Мармаціей – 14 км; до міста Бая Маре – 79 км.

Адміністративно село Луг над Тисою між 1920–1940 рр. було са мостійною комуною, яка територіально належала до Сігетської волості (Марамороський повіт). Між 1940 – 1944 рр., під час угорської окупації, село носило назву Тісолонка (Tiszonka) і було в складі волості Тісовельць

(Tiszavölgy/ з центром у місті Рахів, сьогодні в Закарпатській області – Україна).

У цей період обидві частини села, яке існувало до 1920 р., а потім було поділене на чеську (до 1939 р.) та румунську (до 1940 р.) частини, об'єднались знову в одну адміністративну одиницю.

Між 18 жовтня 1944 р. та 9 квітня 1945 р. село знаходилося під радянською воєнною окупацією. Після квітня 1945 р. права частина Луга увійшла до складу Радянського Союзу, а ліва частина – до складу Румунії.

Річка Тиса стала знову державним кордоном, цього разу між Румунією та Радянським Союзом.

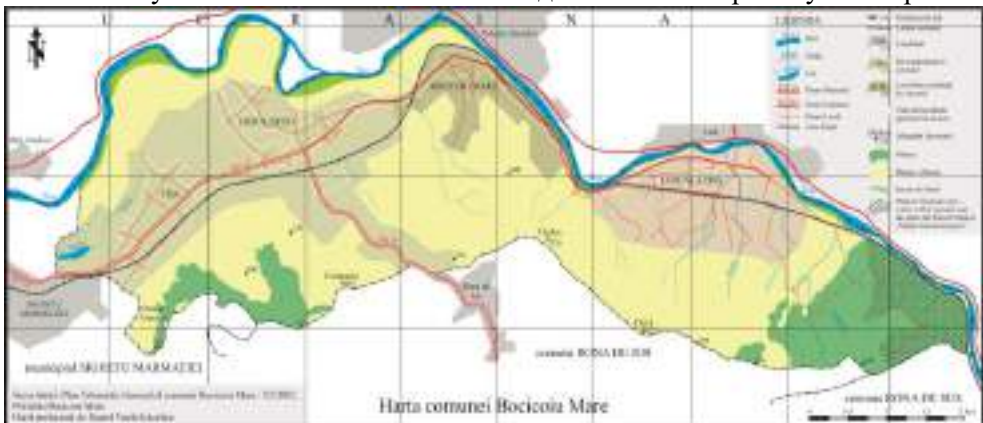

Політично-адміністративна карта Закарпаття
(зона села Луг), Київ 2007 р.

Ліва частина села знову почала називатись Луг над Тисою (Лунка ла Тіса) і належала до Сигітської волості до 1950 року.

У 1950 році село Луг над Тисою увійшло до складу нової комуни, до якої увійшли також і села Кричунів (Crăciunești), Миково (Тиса/Tisa), після 1964 р. та Великий Бичків, яке стане центром нової адміністративної одиниці⁵.

Комуна Великий Бичків належала до Сігетського району Баямарської

Карта комуни Великий Бичків (автор Василь-Данієл Йойкалюк)

⁵ *Legea nr.5 / 08.09.1950.*

області, між 1960-1968 рр. – до Марамороської області, а з 1968 р. Луг над Тисою залишиться в складі комуни Великий Бичків⁶.

Після грудневої революції 1989 р. село до сьогодні зберігає свій адміністративний статус. Слід зауважити, що в 1998 р. Марамороський повіт разом з іншими п'ятьма повітами створили Північно-Західну область розвитку Румунії (North-west region), яка у 2007 р. стане членом Європейського Союзу (закон 151).

За кількістю жителів комуна Великий Бичків входить до II-ї категорії. Згідно із Законом 351/2001 село Луг над Тисою входить до зони «Ч» (C) – V-го рангу. Числовий умовний шифр «Сіруца» (cod Siruța) – 107.387, а поштовий індекс (cod poștal) – 437 053.

Вид села Луг над Тисою з Подерея,
Україна (фото: Іван Грінюк)

Вид села Луг над Тисою з пасовиська
Німецьке (фото: Іван Грінюк)

Геологічна будова території

Територія села Луг над Тисою є складовою частиною великої Марамороської улоговини, яку обгортають на півночі Лісисті Карпати (Україна); Марамороські гори зі сходу; Родна та Вулканічні гори (Оаш, Гутий та Ціблеш) з півдня, а на заході Марамороська улоговина з'єднується з Панонською рівниною.

Східна частина села має тектонічне походження, яке припадає на палеогеновий період (понад 60 млн. років). Цьому періоду геологічного часу належать мергель, пісковик, фліш (глинистий мергель), присутні в зоні дефіле Тиси, що знаходиться між селами Вишавська Долина (Валя Вішеулуй) та Луг над Тисою. На півдні та заході села знаходиться частина Жуде-

⁶ *Legea nr. 2/17.02.1968.*

левського горбистого хребта. Якщо беремо до уваги гори та горби, що знаходяться на правому березі Тиси (Україна), то Луг над Тисою має вигляд великої «колиски».

Середня частина села складається із луга та річки Тиси, які зараховують до наймолодшого періоду геологічного часу, четвертинного / антропогенного (приблизно 10.000 років)⁷.

Природні ресурси

На території села є такі ресурси: гравій (рінь), складові якого мають

Марамороські діаманти
(фото: Кіш Тімур – Васіле)

між 2-200 мм, їх форма кругляста. Уздовж Тиси зустрічаються гравій та піски (малоякісні). На заході і не тільки знаходяться поклади глини (жовтої), теж малоякісної.

Уздовж одного із потоків знаходяться поклади кварцу, так звані «мара-

мороські діаманти» – це напівдорогоцінний камінь.

На північному підніжжі Магори (891,0 м), 12 метрів вище залізниці

Джерело мінеральної води
(фото: Кіш Тімур – Васіле)

(Луг над Тисою – Вишавська Долина), знаходиться маленьке джерело мінеральної води, яка містить в собі між іншими поклади сірки та інших елементів.

На західному підніжжі Магори – Копань, можна запримітити в калюжах води малі вилискування барв райдуги,

що означає присутність нафти.

⁷ Пиеș, Пиеș, Hotea, *цит. праця*, ст. 19.

Старожили розповідали, що на початку ХХ століття тут робились пошуки покладів вуглеводнів, звідки походить топонім «Копань».

Поблизу знаходиться резервуар води для села. Найважливішим ресурсом села є вода, яка забезпечує майже всі потреби лужан, навіть і в роки посухи.

Іншим важливим ресурсом є ліси, переважно листкові (дуб, бук, граб, ясен та інші), які покривають високу частину села, що знаходиться на сході і півдні села. Оскільки площа лужанських лісів є невеликою (237 га лісів-уходять до складу Природного парку Марамороських гір – Накладоватий ліс⁸), то лужани вимушені привозити з інших лісів велику частину дров для опалювання.

Рельєф

Територія села Луг над Тисою має такі форми рельєфу: Луг річки Тиса та його складові та горби.

Шутерки (фото: Грінюк Іван)

Острів Ростока (фото: Кіш Тімур – Васіле)

а). Луг річки Тиса розташований на її лівому березі після виходу із дефіле (ущелини). Нижня частина лугу має у деяких місцях кілька метрів ширини і покрита рослинністю (різними трав'янистими рослинами та деревами, пристосованими до вологості).

За виходом Тиси із ущелини (приблизно після 150 м) серед річки знаходиться острівець довжиною приблизно 350 м і шириною 10-15 м. Цей острів лужани називають «Ростока», тому що він поділяє течію річки на два русла. Острів має приблизно 0,5-1,0 м висоти (на малому стоку води) і покритий рясною рослинністю.

Ця нижня частина лугу простягається вздовж всього села. Де берег підвищується, рослинності майже бракує, і це призводить при великих сто-

⁸ Lavinia Ștrebeli (architect), *Memoriu general P.M.G. al comunei Bocicoiu Mare*.

ках води до сильної бокової ерозії. Таким чином, протягом 50-60 років лужани втратили значні площі своїх земель, які носять назву «Шутерки».

Нижня частина лугу складається з намулу, глини і піску.

На верхній частині лугу, який простягається зі сходу на захід при уважному спостереженні його поверхні можна побачити кілька великих сходів, які мають різні назви: «Сливки», «Вишні гори», «Нижні гори», «Броди», «Хмелеки». Далі простягається центральна частина села, яку розділяє струмок Потук. Це місце знаходиться приблизно 350,0 м над рівнем моря. Цікаві назви двох ділянок орного поля: Вишні Гори і Нижні Гори (ці назви з'являються на кадастральних планах, які були зроблені приблизно 1860 – 1870 рр.). Хоча назви топонімів «Гори», вони насправді є ділянками орного поля і мають плоску поверхню. Вишні Гори знаходяться на 2,00 – 2,50 м вище Нижніх Гір.

З Вишніх Гір ледь видно вежу Лужанської церкви. На мою думку, топоніми «Гори» в цьому випадку уточнюють місце, де вони знаходяться відповідно села – «горі» (тобто «вище», ніж село).

На верхній частині лугу, знаходяться домівки, сади та ниви жителів села, залізна дорога, шосейна повітова дорога Д. Ж. 185, яка кінчається тут, церква, школа, дитячий садок та інші приміщення.

Верхня частина лугу складається з глини, піску та гравію.

б). Горбиста зона села займає східну та південну території. Тут знаходяться найвищі горби комуни: Магора – 891,0 м; Поєніца – 701,0 м; Ціфєра – 675,0 м; Тог – 517,0 м; Дидин – 520,0 м.

Магора (фото: Грінюк Іван)

Горбиста зона лужанської території є частиною Марамороських горбів, які простягаються від місцевості Бочкоел на сході – до околиці міста Сігету Мармаціей, точніше до Горба Добоєш. Цей горбистий «хребет» створює вододіл між річками Іза та Вішеу, а також між річками Тиса та Ронішоара.

Східна горбиста зона села складається взагалі з твердих порід, між якими знаходяться пісковики (глинистий мергель) та інші тверді породи віком понад 60 млн (палеоген).

Частково і південні горби Луга складені з твердих порід. Горби, які знаходяться на південному заході села, мають форму складок, слабо вкриті деревами. Тут часто відбуваються зсуви, шкідливі для повітової дороги (Д. І. 185), залізниці, а також і для стовпів електричної лінії. Місцевий Відділ залізних доріг Румунії (CFR) був примушений будувати підтримуючі стіни, на правому боці залізниці при вході в село.

Село Луг над Тисою знаходиться в сейсмічній зоні, в якій протягом віків відбулися численні землетруси, інтенсивність яких досягала навіть 7,5 – 8 балів (1870 – Тячів, 1860 – Рахів, 1908 – Свалява, 1920 – Тересва), усі місцевості знаходяться на території Закарпатської області (Україна)⁹. Також відбувся ряд землетрусів малої інтенсивності і на території повіту Марамуреш (до 3-4 балів), які досягли і Луга над Тисою.

Голова дака (фото: Кіш Тімур – Васіле)

⁹ А. Л. Назаревич, *Сейсмотектонічний процес в Закарпатті*, в ж. «Зелені Карпати», № 1-2, 2002, ст. 15 (Рахів-Україна).

Фалус (фото: Кіш Тімур – Васіле)

Складові частини села, літологічно, належать до палеогену, неогену та куатерналу. Цьому періоду характерні такі породи: пісковики (природне циментування пісків), гравій, глинистий мергель та інші, що створюють горбисту частину села: східну і південну.

Протягом геологічних часів завдяки дії екзогенних чинників та геологічного складу Гори Магора в лісі Накладоватім утворився ряд неймовірних «будов», з яких пригадаю дві: Голова дака та Фалус.

Гідрографія

Територія села Луг над Тисою є частиною басейну річки Тиси, яка тече вздовж села, приблизно 5 км, створюючи природний кордон з Україною. Перші приблизно 2,3 км уздовж вузького дефіле Тиса тече швидко, як будь-яка гірська річка, і в неї впадають кілька потоків. Найбільші з них – це Магора, на якому знаходиться чудовий водоспад (5 м висоти), та потік Дереноватий.

Водоспад Магора (фото: Кіш Тімур – Васіле)

Після виходу з дефіле, на середині Тиси, утворився острів Ростока.

Вище хати Бабінця знаходиться місце, яке лужани називають Броди. Тут протягом певного часу люди переходили вбхід Тису. Саме тут з правого боку в Тису впадає потік Свинний. Перехід був можливий як для возів (взимку саней), так і для пішоходів (див. Карту, яка датується з 1782 – 1785 рр.).

У центральній частині села Тиса зустрічає на своїй дорозі кілька каменів, які досягають майже 1,5 м висоти при малому стоці. Це місце лужани називають Пуд Каменем. Ці камені є, мабуть, рештками горба, який продовжувався в напрямку схід – захід, аж до теперішнього Подерея, що знаходиться на правому березі Тиси (Україна).

Узагалі, річку вважають живою істотою, яка впродовж свого існування є однією з найсильніших зовнішніх сил, що мають великий вплив на формування поверхні землі. Річка Тиса не є винятком у цьому аспекті. За останні десять років на середині її течії утворився новий острів, який сьогодні вже має приблизно 150 м довжини і 25-30 м ширини, на острові ростуть дерева (верби, вільхи та ін.) і різні рослини. Цей острівець знаходиться в напрямку городів, які належать Павлюку Іванові та Мірон Анні. Кількадесят метрів нижче почав утворюватись інший острівець. Лужани називають ці нові форми рельєфу грядами.

Ці новоутворені острівці поділяють течію Тиси на два русла. Таким чином посилюється бокова ерозія обидвох берегів Тиси, які щоденно втрачають кілька сантиметрів берега. Така ситуація мала би бути знаком тривоги для компетентних органів Румунії та України.

Течія Тиси має звивисту форму. Біля пограничного стовпа № 309 можна бачити фрагмент колишнього залізного моста, що був зруйнований повенями 1970 року.

Пороги на річці Тисі (фото: Грінюк Іван)

Радимо тим, хто займається будівництвом мостів, дослідити цей фрагмент моста, якому вже понад 120 років.

Покидаючи село після пограничного стовпа № 308, Тиса тече через багато порогів, які є рештками горба, що в давні часи стояв на її дорозі.

Тиса для лужан завжди мала і буде мати велике значення. Наші предки протягом століть пили її воду, милися в ній, купалися, напоювали худобу, ловили рибу, мочили коноплі, полоскали і прали одяг, співали пісні на її берегах, а деякі з наших предків спускали по ній плоти (бокори).

Були моменти, коли Тиса завдавала людям великої шкоди під час повеней (у 1948, 1952, 1970, 1975, 1979, 2001, 2008 роках), коли береги без захисту були роздерті бурхливими водами. У такі часи лужани втратили значні площі зі своїх теренів.

Повінь у Лузі над Тисою (фото: Грінюк Іван)

Починаючи з другої половини минулого століття води Тиси почали «хворіти»: багато жителів, які мешкають уздовж ріки, перетворили її на смітник. Шахтарські споруди та деякі промислові підприємства виливають у Тису та її притоки неочищені води, а це призвело до того, що вода Тиси почала тхнути.

Тиса сприяла побудові вздовж її берегів шосейних та залізничних доріг, за допомогою яких жителі цього краю вийшли з ізоляційного стану, в якому знаходилася центральна зона Мараморощини.

Варто згадати, що річка Тиса має великий гідроенергетичний потенціал, особливо в секторі, який знаходиться між селами Вишавська Долина та Луг над Тисою. Кілька років тому було зроблено ряд кроків для здійснення цього проєкту, але поки що він залишився тільки на папері.

В одному з потоків, які впадають в Тису в західній частині села сотні років тому були знайдені так звані марамороські діаманти – напівдорогоцінні камені, з яких виготовляли різні прикраси. Кілька таких каменів «драгомітів», як ще їх називають, можна бачити в Мінералогічному музеї, міста Бая Маре.

На горбистій частині, що знаходиться на півдні села, існує приблизно 11 джерел води (*криниць*), які не висихають. У підніжжі Магори знаходяться чотири джерела, вода яких через трубопроводи доходить до села, забезпечуючи майже 75-80% потреби жителів. На жаль, до сьогодні не було зроблено все потрібне для очищення і транспорту цієї води.

У 2014 році один спеціаліст з державної інституції «Води Румунії» (Apele Române), відвідавши Луг над Тисою, застеріг жителів села, що вода села непридатна для використання, тому що містить велику кількість різних речовин та різні солі (тверда вода). А отже, необхідно вжити відповідних заходів, які зробили би лужанську воду питною. Старожили села говорять, що їхні діди і прадіди пили цю воду і не мали ніяких неприємностей зі здоров'ям.

У водах Тиси водяться багато видів риби: головель (клен), лосось, марена, коблик (пічкур) та багато інших.

У селі знаходяться багато колодязів, воду яких лужани вживали протягом віків, і які періодично чистили. Колодязі були досить дорогою справою. Це примушувало кількох сусідів разом копати і чистити їх.

Після 1970 року багато господарів «набили» в своїх подвір'ях ручні насоси, які опісля були замінені гідрофорами.

Останнім часом деякі з жителів села зробили буріння глибиною 15 – 20 м, щоб забезпечити господарство водою.

Варто зазначити, що в Лузі над Тисою вода знаходиться на 8 – 10 м глибини, а подекуди на 3 – 4 м.

На території села сьогодні не існує жодного озера.

До 1960 року на лужанському пасовиську було кілька маленьких озерцят, які через різні причини зникли (*пропали*). Багато років тому на пасовиську села були споруджені бетонові корита для напування худоби, до яких протікав струмочок води. Сьогодні тут пасуться тільки вівці.

Існують на території села кілька гектарів землі, де рівень підземних вод знаходиться близько до поверхні. Тут утворилися мочари. Ці площі землі дістали відповідні назви: Мочарь, Млачки.

Клімат

Регіон, в якому розташоване село Луг над Тисою, має помірно-континентальний клімат. Середня річна температура повітря: 8,4°C. У найтепліший місяць року (липні) середня температура 18,8°C, а в найхолодніший (січні) середня температура – 4,3°C.

Протягом останніх десятиріч, спостерігаючи за погодою, ми запримитили, між іншим, що температура повітря протягом літа має періоди, коли є дуже високою (навіть ночами), за якими слідує період, в якому температура повітря спадає навіть і до 10°C, випадають великі дощі, грози та дмуть сильні вітри. Періоди з високими температурами повітря тримаються інколи і до 10 – 12 днів, а періоди з низькими температурами тримаються 2 – 3 дні¹⁰.

Найменша мінусова температура була зазначена 17 січня 1964 р. (-32,2°C), а найвища – 18 червня 1968 р. (+35,2°C) у місті Сігету Мармаціей (14 км від Луга над Тисою)¹¹.

За нашими спостереженнями, перші морози з'являються в першій половині жовтня, а останні – на початку травня. Вони спричиняють великі шкоди землеробству та садівництву.

Напрямок вітрів протягом року залежить від рельєфу та інших чинників. Більшість з них дмуть зі сходу та південного сходу, а найсильніші – із заходу та північного заходу, вони дмуть уздовж течії Тиси. Ці вітри навівають вологість, і можемо назвати їх помірними¹². Цікаве явище відбувається в східній частині села. Тут майже протягом цілого року дме зі сходу тоненький, різкий вітрець. Його відчувають жителі села, що мешкають у цій зоні, а також ті, що протягом року працюють на своїх полях, які знаходяться тут (Сливки, Вишні Гори, Нижні Гори, Шутерки).

Розташування села Луг над Тисою в центрі Марамороської улоговини, напрями гірських масивів і горбів, що знаходяться навкруг цієї зони, існування «вікна» на західній частині, дозволяє вхід циклонів та вологого

¹⁰ Ivan Hrinuic, *Studiul Geografic al comunei Bocicoiu Mare*, 1989, ст. 16.

¹¹ Plieș, Plieș, Hotea, *цит. праця*, ст. 37.

¹² Там само.

повітря зі заходу та північного-заходу, яке доходить сюди з Атлантичного океану. У середньому в зоні випадає 900-1000 мм за рік (948,1 мм опадів за рік).

За порами року найбільше опадів випадає наприкінці весни та на початку літа – приблизно 35,0% (травень-червень), а найменше – взимку, приблизно 15,2%¹³. Зі всієї кількості опадів приблизно 70% випадають у вигляді дощів, а решта 30% – у вигляді снігу та мокрого снігу. Взагалі можна сказати, що кількість опадів, які випадають у нашій зоні, забезпечують необхідну кількість води для землеробства (вирощування рослин), певна річ, існують і винятки.

Можемо зробити висновок, що клімат нашої зони сприятливий для людини, її життя та діяльності. Саме це пояснює присутність людини на цих територіях з давніх-давен.

Природна рослинність (флора)

Різноманітність рельєфу та геологічні структури, орієнтація навколишніх гірських масивів та горбів, особливості місцевого клімату спричинили появу й розвиток рослинного світу на території, в якій знаходиться село Луг над Тисою. Тут багата і різноманітна рослинність, яка належить листяним лісам Центральної Європи. Ці ліси складаються переважно з дубових (*quercineae*) та букових (*fagaceae*) лісів.

Педолог Кимпану Владімір з Бая Маре у своїй роботі пише, що на території комуни Великий Бичків, у тому числі і на території села Луг над Тисою, ростуть приблизно 391 кормофітів та 16 родів бріофітів, які зустрічаються в лісах¹⁴. Узагалі, ліси ростуть на східній і південній території села, де знаходяться найвищі горби комуни. У горбистій зоні Луга над Тисою існує вертикальне розподілення рослинності. Таким чином були виявлені кілька поясів рослинності на території села.

Сьогоднішній склад і вигляд рослинності є результатом її розповсюдження протягом геологічних ер з півночі та заходу Європи, а також перетворень, які відбулися, та їхньому складі й структурі.

Результатом цього розповсюдження та перетворень є кілька шарів рослинності, залежно від висоти рельєфу.

¹³ Hrinіuc, *цит. праця*, ст. 16.

¹⁴ Vladimir Câmpean, *Memoriu pedologic*, 1979.

Рослинність лугу річки Тиси є досить багатою та різноманітною: трави, кущі та дерева, яким сприяє вологе середовище. Тут ростуть: мохи (*Polytrichum* sp.), папороть (*Driopteris thelypteris*), осока (*Carex* sp.), жабина м'ята (*Mentha aquatica*), жовтий ірис (*Iris pseudocarus*) та багато інших, а з дерев найбільш розповсюджені такі: біла верба (*Salix alba*), червона верба (*Salix purpurea*), чорна тополя (*Populus nigra*), біла тополя (*Populus alba*), чорна вільха (*Allunus glutinosa*), граб (*Carpenus betulus*), акація (*Robinia pseudacacia*) та інші. Також тут ростуть виткі рослини: хміль (*Humulus lupulus*), повитиця (*Convolvulus arvensis*), плющ (*Hedera helix*) та інші.

Характеристикою рослинності нижнього луга є прибережний гай, який лужани називають Завуй.

На високій частині лугу ростуть трави: конюшина (*Trifolium repens*), маргаритка (*Chrysanthemum bucanthum*), костриця червона (*Festuca rubra*), кульбаба (*Tarakacum officinale*), пирій (*Agropyrum repens*), цикорій (*Cichorium intybus*), деревій (*Achillea millefolium*) та інші. На орних полях ростуть бур'яни.

Прилуки, які знаходяться в південній частині села, покриті травами. Далі від них ростуть дерева, кущі та чагарники на колишніх сінокосах (некошених вже роки підряд).

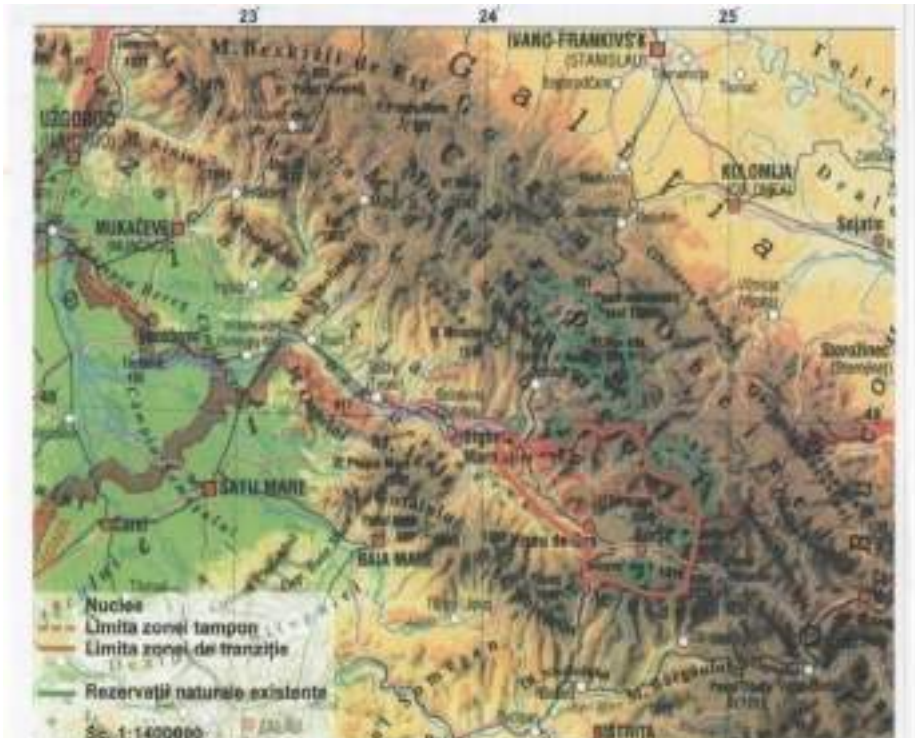
У південній частині села ростуть такі рослини: віола (*Scilla bifolia*), суниця (*Fragaria vesca*), дзвоник (*Campanula*), маргаритка (*Chrysanthemum bucanthum*), глуха кропива (*Lanium-album*), волошка (*Centaurea cyunus* L.), полин (*Artemisia absinthium* L.), хміль (*Humulus lupulus* L.), глід (*Crataegus monogyna* Jacq.), черешня (*Crasus vulgaris*), шипшина (*Rosa canina* L.), малина (*Rubus idaeus* L.), ожина (*Rubus hirtus*), папороть (*Dryopteris filix mas.*), ліщина (*Corylus avellana*), дерен (*Cornus mas.*), граб (*Carpenus betulus*), мохи (*Musci* – *Polytrichan commune*), вільха (*Alnus*), чорниці (*Vaccinium Myrtillus*) та багато інших.

У цій зоні села в теплу пору року росте багато видів грибів, з яких багато їстівні. Найкращі гриби – це білий гриб (*Boletus edulis*), опеньки (*Armillaria mellea*), півнячий гребінь (*Clavaria aurea*), лисичка (*Cantharellus cibarus*), польовий гриб (*Psalliota campestris*), голубінка (*Russea xerampelina*), зморшка (*Morchella esculenta*), білі (*Lactarius piperatus*).

(Застереження. Перед тим, як сушити, консервувати або готувати для споживання свіжі гриби (навіть і ті, які знаємо точно, що є їстівними), їх треба варити 20-30 хвилин разом з однією цибулею. Якщо зварена цибуля залишається білою, гриби можна їсти).

У східній, найвищій частині села, а також і всієї комуни, ростуть листяні ліси: дуб (*Quercus petraea*), граб (*Carpinus betulus*), клен (*Acer campestre*), явір (*Acer pseudoplatanus*), ясень (*Fraxinus excelsior*), бук (*Fagus silvatica*) – найбільш росповсюджений. Ці ліси ростуть завдяки вигідним умовам клімату, висоті, ґрунтовому складу та іншим, і забезпечують велику частину необхідної води (приблизно 80%). Місця, в яких ростуть лужанські ліси, протягом часу мали різні назви: Сільське, Сухий Звур, Нижня Копанка, Вишня Копанка, Волосянка, Дереноватий, Накладоватий та ін.

Ухвалою Уряду Румунії (Н.Г) № 2151/2007 дві ділянки: 142 А та 143 А лісу Накладоватий увійшли до складу спеціальної зони Природного парку Марамороських гір. Тут строго заборонена будь-яка людська діяльність. Площа цих двох ділянок дорівнює 237 га (див. карту комуни Великий Бичків).

Карта Міжнародного біосферного заповідника

Крім дерев, у лісах ростуть кущі: ліщина (*Corylus avelana*), глід (*Crataegus monigi*), дерен (*Cornas mas*) та інші, а також різні трави: шучник

(*Festuca altissima*), лісові суниці (*Fragaria vesca*), белладонна (*Atropa belladonna*), щавель заяча (*Oxalis acetosella*), папороть (*Dryopteris filix-mas*) та ін¹⁵.

На пасовиську Німецьке, яке знаходиться між Великим Бичковом та Лугом над Тисою, приблизно до 1962 р. знаходилося болото, в якому постійно була вода і на якому кожної весни (у травні – червні) росли чудові квіти біло-рожевого кольору (можливо, півонія – *Paeonia officinalis*).

У 1962 році завідуючі безпекою залізниці, що знаходилася 125 – 135 м від нижче болота, викопали рівчак, крізь який витекла вода. Саме тому наступної весни тут не виросло жодної квітки. Лужани, і не тільки вони, які до того часу, бачити чудові квіти, zostалися тільки зі спогадом про неї, навіть ніхто не сфотографував ці квіти.

Великобичківська старожила Надя Ібоя розповідала, що до початку Першої світової війни між Великим Бичковом та Лугом над Тисою був ліс, у якому було багато диких тварин: дикі свині, олені, зайці та різні птахи. У цей ліс був заборонений вхід чужих людей.

Крім неї, ніхто не згадував про цей ліс. Сьогодні не видно жодного сліду (решток) цього лісу. Тепер на цьому місці ростуть такі дерева: шипшина, граб, ліщина, терен, дуб та інші. А також різні трав'янисті рослини, а там, де велика вологість, ростуть рослин, пристосовані до цих умов: рогіз широколистий (*Typha latifolia*), очерет (*Phragmites communis*) та інші.

Варто нагадати, що між рослинами, які ростуть на лужанській території, 20% лікарських рослин: шипшина (*Rosa canina*), бузина (*Sambucus nigra* L.), цикорій (*Cichorium intybus* L.), щербрушка (*Thymus serpyllum*), деревій (*Achillea millefolium*), живокіст (*Symphytum officinale*), брязкальця (*Hypericum perforatum*), мати-й-мачуха (*Tussilago farfara*), подорожник (*Plantago major*), чистотіл (*Chelidonium majus*), ромашка (*Matricaria chamomilla* L.), глід (*Crataegus monogyna* Jacq), липа (*Tilia cordata* Mill) та інші. Як видно з вище згаданих рослин, Луг над Тисою є «справжньою аптекою» для його жителів, і не тільки.

У Лузі над Тисою зараз у кожному подвір'ї ростуть декоративні дерева та багато видів квітів: туя (*Thuja occidentalis*), фікус (*Ficus*), магнолія (*Magnolia*), бузок (*Syringa vulgaris*), троянда (*Rosa*), пеларгонія (*Pelargonium*), жоржина (*Dahlia* Cav.), півонія (*Paeonia*), бегонія (*Begonia* L.), підсніжник (*Galantus nivalis*) та ін.

¹⁵ *Atlas botanic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980.

Фауна

Фізико-географічні умови (рельєф, орієнтація навколишніх горбів, клімат, ґрунти та інші) сприяли появі та розмноженню різних тварин. Тваринний світ села Луг над Тисою є частиною Середньо-Європейського регіону, до якого слід зарахувати й інші типи тварин, що характерні для сусідніх регіонів – Північній та Східній Європі, а також і Азії.

Починаючи з русла річки Тиси до найвищих горбів села можемо спостерігти кілька габітатів, які сприяли появі, розвитку та продовженню до наших днів певних видів тварин.

У річці Тисі існує багато видів риб, таких як ендемічна лосось (Hucho-hucho), яка є пам'яткою природи і має спеціальний статус, форель (Salmo trutta fario), головач (Cottus gobio), марена (Barbus barbus), сом (Silurus glanius), коблик (Leuciscus cephalus) та інші.

Також тут можна зустріти велику качку (Anas platyrhynchos), яка вже зими підряд не відлітає у вирій, завдяки потеплінню клімату, пронурка (cinclus cinclus – по-лужанськи олянка – маленька пташка, яка взимку пірнає у холодну воду за їжею, що знаходиться на дні річки), лиску (Fulica atra), чаплю (Ixolerychus minutus), а в 2011 р. я бачив білого птаха – китицю єгрет (Ardea alba). Багато птахів живуть тут тільки влітку, восени відлітають у вирій.

Дослідник Марамороського музею міста Сігету Мармацій Кіш Тімур-Васіле підтвержує, що в зоні, в якій розташоване село Луг над Тисою, з'явився бобер (Castor fiber), який прибув з Угорщини.

З комах найбільше трапляється бабка (Libelula depressa) та комар (Culex ripiens), але є й інші.

На території нижньої частини луку річки Тиси живе дуже багато видів тварин:

а) Комахи (Insecta): бабка, домашня муха (Musca domestica), овод, коник, цвіркун, метелик, хрущ і багато інших;

Лелека (фото: Грінюк Іван)

б) Ссавці (Mammalia): миша (хатня і польова), щур, кріт, їжак, польовий заєць;

в) Птахи (Aves): горобець, ластівка, синиця, дятел, ворона, сорока, білий лелека, яструб, соловейко, дикий голуб та інші. Недавно з'явився в Лузі над Тисою фазан (*Phasianus colchicus*).

г) Рептилії (Reptilia): хатній вуж;

д) Амфібії (Amphibia): жаби, равлики, черв'яки.

На горбистій частині села живе багато комах, тварин та птахів: метелик, цвіркун, муха, оса, джміль та інші (комахи); козуля, дикий кабан, куниця, борсук, гадюка, ящірка, лисиця, польова миша, дикий заєць, кріт, їжак та інші (дикі тварини); зозуля, сойка, шпак, сова, яструб, ворона, сорока, дятел та інші (птахи)¹⁶.

За останні десять років збільшилася кількість диких кабанів. Якщо в минулому про диких свиней лужани лише чули в дубових та букових лісах, то сьогодні ці небезпечні тварини спустилися до села. Вони «вічно голодні» і через це риють поля та ниви, на яких жителі села вирощують кукурудзу, картоплю, буряк та інші овочі. Дикі свині мають спеціальний статус (хоча розповсюджують всілякі хвороби, як свиняча чума – *pesta porcină*).

Остерігаємо тих, хто ходять на прогулянку або по гриби, що в південній частині села (на межі з Нижньою та Верхньою Рівними) небезпечно. Тут випасаються лужанські отари, які стережуть злі собаки, що нерідко кусали людей.

Ґрунти

Завдяки педогенетичним процесам, вологому та прохолодному клімату, наявності осадкових порід та листкових дерев на території села Луг над Тисою з'явилися дві категорії ґрунтів: алювіяльні та буро-коричневі (*Cambiso* – камбісол). Ці ґрунти знаходяться в безперервній еволюції, і на низкій частині луку, мають обмежену родючість, вимагають природних та штучних добрив і багато праці. На них вирощують такі культури: кукурудзу, картоплю, капусту, квасолі, гарбузи, буряки та інші овочі.

До 1950 – 1955 рр. у Лузі над Тисою сіяли жито та соняшник.

Горбиста частина села має глинисті малородючі ґрунти, на яких ростуть трави, кущі, дерева (вільха). На горбах висотою більше 500 м і в

¹⁶ *Atlas zoologic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980.

східній частині села та Магорі зустрічаються бурі ґрунти (кислотні) малородні. Вони утворилися на пісковиках та кислотних туфах.

Тут ростуть такі листкові дерева: дуб, бук, граб та ін.¹⁷

¹⁷ Окрім джерел поданих у попередніх висновках автор користувався слідуючими джерелами:

1. ****Dicționar Explicativ al limbii române și enciclopedic de nume proprii*, Editura Corint, București, 2009.
2. ****Українсько-румунський словник*, Editura Didactică și Pedagogică București, 1964.
3. ****Румунсько-український словник*, Editura Didactică și Pedagogică București, 1963.
4. ****Праліси в центрі Європи*, Бірменсдорф, 2003.
5. A. Milițiu, M. Badea, *Floricultura*, București, 1963.

РОЗДІЛ II.

ІСТОРИЧНІ ДОВІДКИ ПРО СЕЛО ЛУГ НАД ТИСОЮ

Дослідження, зроблені істориками та іншими дослідниками, підтверджують, що започаткування села Луг над Тисою відбулося на правому березі річки Тиси, а саме там, де гірська річка Кісва (по-лужанськи Кусва) впадає в неї. Поява села на правому березі Тиси зумовлена, за твердженням старожилів, тим, що там існували відповідні умови для життя.

Розмноження жителів села довело до зростання необхідних потреб для життя: земельних територій, житла, харчів та інших. Аналіз рельєфу правої частини села дає підстави говорити про обмежені ресурси, тобто мало вигідних місць для побудови житла та різних прибудов. Це призвело до заселення лужанами лівого берега Тиси, де з великими зусиллями можна було віднайти відповідні умови для життя.

Зв'язки між частинами села відбувались там, де рівень Тиси був низький, так само і береги, щоб навантажені вози чи сани можна було перетягнути без проблем з одного боку на другий. Це місце знаходилося там, де потік Свинний впадає в Тису, назвали його Брода.

Якщо уважно подивитись на Йосифінську карту¹⁸ (1782 – 1785 pp.), то можна помітити, що перехід відбувався двома «дорогами», між якими було майже 30 – 40 м відстані. Місце Брода служило для переходу возів, бо пішоходи мали можливість перейти Тису і в інших місцях, ближчих до села.

Перший писемний документ про Луг над Тисою як маєток або село знаходимо в праці угорського вченого Белай Вілмоша «A Tisza partján levő Honkkésön, csak 1439 – ben tiinik fel, a szazadforduló körül keletkezett.» („Lunca, așezare de pe malul Tisei, apare în documente abia în 1439, dar a fost întemeiată în jurul începutului de secol XV” (переклад румунською мовою був здійснений Валентином Рожньою, художником та професійним фотографом з міста Сігету Мармаціей) українською мовою звучить так: «Луг, поселення, розташоване на березі Тиси, з'являється в документах тільки 1439 року, але воно було засноване приблизно на початку XV-го ст.>)¹⁹.

¹⁸ *Йосифінська карта* (1782-1787 pp.).

¹⁹ Bélay Vilmos, *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig* (Суспільство і національності Марамороської жупи), Sylvester-Nyomda R.-T., Budapesta, 1943, ст. 172.

Той же автор зазначає: «Із рук синів Балка румунського воєводи – н.а.) ці мастки разом із молодим Лугом знаходилися незаконно у власності двох рутенців (українців н. а.) Гергешова та Петрешова. Про це свідчить письмове звернення одного з угорських дворян до короля Угорщини, щоб ці власності (Бичків, Кричунів і Луг) були віддані йому»²⁰.

У своїй роботі Георгіе Башка пише: „Tatuleștii de acum se trag de familia Ilhoșienilor, care erau compozesori în Taras, Ganyafalva, Karachonfalva Bocsko și Lonca, și cari deja la 1419, sunt menționați ca români Maramureșeni”²¹ (Татулешти походять із сім’ї Ілгоцієнів, які були співвласниками в Тересві, Ганешті, Кричунові, Бичкові і в Лузі і котрі вже в 1419 році були згадані як марамороські румуни).

Вищезгадану інформацію знаходимо в роботі Лаури Теміан та її спів-авторів: «Сім’я Ілгоці, яка була співвласниками в Тарасі, Ганьфалві, Карачоніфалві, Бочко та Лунці, згадані як мараморошські румуни»²².

Поява першого писемного документа, в якому згадується про село Луга в 1439 році, не значить, що цей маєток (село) з такою назвою з’явилося у тому ж році, воно, певно, існувало і до вищезгаданої дати.

Маючи на увазі ці дані, румунський історик Попа Раду згадує у своїй роботі: «два рутенці (українці – н.а.), мали в 1439 році в Бичкові та Лузі мастки, що належали румунським дворянам з Кричунова»²³.

Про появу місцевості Луг під назвою Lonka в 1439-у році згадує також і Сучу Коріолан,²⁴ Лаура Теміан, Юга Васіле де Силіште²⁵, Штеф Дорін²⁶ та інші.

Також є багато документів і в Україні, які свідчать про появу Луга в 1439 році, зокрема «Історія міст і сіл України, Закарпатська область»²⁷. (Тут не уточнено документ, на підстанові якого подано рік появи Луга).

²⁰ Bélay, *цит. праця*, ст. 49.

²¹ George Bașca, *Fragmente din istoria Maramureșului*, vol. I, 1931, ст. 128.

²² Laura Temian (și coautorii), *File de cronică*, vol. I, Baia Mare, 2016, Biblioteca Județeană Petre Dulfu, ст. 437.

²³ Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-a*, București, Editura Academiei R.S.R., 1970, ст. 55.

²⁴ Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, Editura Academiei R.S.R., București, 1966, ст. 367.

²⁵ Vasile Iuga de Săliște, *Dicționarul istoric al localităților din județul Maramureș*, Ediția a II-a, 2012, Societatea culturală Pro Maramureș, ст. 352-354.

²⁶ Dorin Ștef, *Dicționar etimologic al localităților din județul Maramureș*, Editura Ethnologică, Baia Mare, 2016, ст. 145.

²⁷ *Історія міст і сіл України*, Закарпатська область, Київ, 1969, ст. 58.

Інша праця, написана викладачем історії села Луг (Україна) Оленою Михайлівною Дутчук, подає появу Луга в 1439 році як «першу офіційну згадку в писаних джерелах»²⁸.

Дослідниця, спираючись на працю Павла Чучки «Прізвища закарпатських українців», пише, що цей дослідник зазначає, що в 1401 році в селі Луг проживали „Boris, Jac. Lad. Saul Ivano”.

У роботі «Суспільство і національності Марамороської жупи», написаній угорським ученим Белай Вілмошом²⁹ (про яку згадує й Олена Дутчук), зазначено на ст. 173: «1575. Mich. Chwryllo (Михайло Чвирило); Luc. St. Fetenych (Лука Степан Фетеніч); Boryz Jac. (Борис Яків) Lad. Saul Ivano (Владислав Саул Івано)...», та інші власники, записані в урбаріях та конскрипціях року.

Існування Луга як маєтку румунських дворян з Кричунова Штефана та Міхая – синів Георгія Панка – знаходимо в Марамороській грамоті №. 184 від 18 червня 1442-о року³⁰.

У цій грамоті Луг з'являється як „*possessiones eorumdem Valachicales Karachonfalua predictam, Bochko et Lonka*”.

Цей офіційний документ цитують усі автори, які пишуть про Луг над Тисою, вважаючи його письмовим свідоцтвом народження села. Після тексту грамоти, академік Мігалі робить коментарій про походження назви села:

„*Lunca (ungurește Lonka, rusește Luh) e numire paleoslovenică. Sunetul „n” în aceasta numire este nasalismu seu rhinesmu, caracteristicul propriu al limbei paleoslovenice, care era limba slovenilor locuitori în Pannonia și în împărăția Marahanilor în secolul IX și X*”³¹.

Можемо зробити висновок, що назва села Луг старослов'янського походження. Звук «н» носовий і характерний для цієї мови.

Варто згадати, що Луг фігурує в таких грамотах, опублікованих академіком Мігалі: 184 / 314; 196 / 335; 200 / 341; 239 / 407; 240 / 409; 241 / 411; 276 / 427; 301 / 519; 314 / 537; 318 / 546; 353 / 608 (перша цифра номер грамоти, а друга – номер сторінки).

²⁸ Олена Михайлівна Дутчук, *Луг над Тисою і Кісвою*, Видавництво «Карпатська вежа», Ужгород, 2011, ст. 145.

²⁹ Bélay, *цит. праця*, ст. 172.

³⁰ Ioan Mihalyi de Arșă, *Diplome maramureșene din sec. XIV-XV*, Sighet, 1900, ст. 314-315.

³¹ Там само.

Луг над Тисою згаданий також і в томі „Diplome maramureşene din sec. XVI – XVIII” з колекції академіка Іоан Мігалі де Апша, які були опубліковані Трансільванським Науковим Центром з Клуж-Напока в 2012 р. завдяки старанням академіка Іоана-Аурела Поп. У цьому томі Луг згаданий у таких грамотах: 13 / 58 з 1504-о року; 20 / 61 з 1504-о року та 213 / 192 з 1579-о року³².

Університетський професор доктор Микола Павлюк (народжений у Лузі 11 грудня 1927 р.) пише в одній зі своїх наукових праць: «Вперше (Луг) згадується в грамотах Мараморощини (грамота 184) як власність „Stephani et Michaelis Filiorum Georghy Pank volachorum de Karacsonfalua”. Назва села Луг, яке знаходиться на рівній долині, що в минулому була покрита лозами, походить від цієї рослини»³³.

Академік Штефан Паску в своїй праці пише, що назва села, топонім Луг, походить від апелятива *Lonka*, cf. „Possessio Lonka – 1442”³⁴. У цій праці учений приносить етнотопонімічний аргумент, даючи приклад Луга, який був „possessiones valachicales – villae olachales Lonka”, тобто маєток Луг належав румунським дворянам (Georgy Pank – iar apoi fiilor săi Ștefan și Mihail din Crăciunești, Maramureș).

Дослідник Штеф Дорін з Бая Маре в роботі, що вийшла в 2016 р.³⁵, подає дані про село Луг над Тисою, і пише, що назва села походить від топічної назви (nume topice „Lunca”, „Luh”), «Луг». Цю назву село носило від його першої згадки в документах з 1439 року аж до початку XX-го століття, коли до цієї назви було додано визначник „la Tisa” (на Тиси).

Хочемо зазначити, що від 1920 р. до 1927 р. село називалося „Lunca la Tisa” тобто Луг над Тисою³⁶. Існує в офіційних документах, які були видані в цей період і назва „Lunca” («Луг») без визначника.

У період угорської окупації (1940 – 1944) село називалося Tiszalonka (Тісалонка) і охоплювало обидві частини лівого та правого берегів Тиси (кордон між ними було скасовано).

Після Другої світової війни було відновлено політично-адміністративну ситуацію, яка діяла до вересня 1940 р.

³² *Diplome maramureşene din sec. XVI-XVII*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2012.

³³ Микола Павлюк, *З історії українських сіл Мараморощини*, «Новий вік», Бухарест, 1957, № 134, 135, 136.

³⁴ Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, vol. II., Cluj-Napoca, 1972, ст. 479.

³⁵ Ștef, *цит. праця*, ст. 145.

³⁶ *Registru de stare civilă din perioada interbelică (1920-1940)*.

Крім марамороського села Лунка ла Тіса (Луг над Тисою), в Румунії існують у 22-х повітах 46 місцевостей, які носять назву „Lunca” («Луг») у повітах Бакеу (5), Бузеу (5) Алба (4) і т.д.

Також 75 місцевостей Румунії носять назву „Lunca” («Луг»), до якої додано визначник: Лунка ла Тіса, Лунка Брадулуй, Лунка Маре і т.д., які знаходяться в 24 повітах³⁷.

Протягом феодального періоду історії маєток (село) Луг переходило багато разів від одного власника до іншого. Часті зміни власників мали взагалі негативні наслідки для життя кріпацьких сімей.

Цікавим може бути для читачів висновок (чи коментарій) академіка Мігалі вкінці Грамоти № 184 / 315:

„Moșia Crăciunești, în parte a trecut cu drept de ereditate în proprietatea nobililor din Apșa de Mijloc și apoi în a familiei Pogăneștilor; Bocicău și Lunca în a erariului; cu schimbarea proprietărilor s-a schimbat și limba locuitorilor în cea ruteană, cu limba s-a schimbat și numirea poporului, dear poporul însuși în genere și în total, a ramas tot acela ce a fost și înainte de aceea cu multe secole”. («Частина маєтку Кричунів перейшла з правом на успадкування як власність дворян зі Середнього Водяного, а потім сім'ї Погань; Бичків і Луг – у власність ерарію (державній казні), разом зі зміною власників змінилась мова жителів на рутенську, а разом з мовою змінилася і назва народу, але народ взагалі і в цілому зостався той самий, який був багато століть перед цим»³⁸.

Про ці великі перемини згадує і Лаура Теміан та її співавтори у роботі, яка була видана в 2016 р. в Бая Маре³⁹.

Через шість років, 3 червня 1448 р., губернатор Угорщини Янош Гуняді (Янку де Гунедоара / Janos Hunyadi) подарував Михайлові та Богдану Татул (обидва з Вільхівців (Ialova) як нагороду за хоробрість, виявлену в боях проти турків, маєтки Кричунів, Бичків та Луг, які тоді належали Штефанові Панк з Кричунова, який помер без наслідників⁴⁰.

Рішення губернатора Яноша Гуняді дуже обурило деяких дворян з Мараморощини, які вважали, що вищезгадані маєтки, подаровані Михайлу та Богдану Татулам з Вільхівців, мали належати їм. Таким чином, Лука з Ончештів, його брати Лука та Максим, Сандру син Григорія з Кричунова та Штефан Панк (видно, що він жив), що також походив із Кричунова, домо-

³⁷ Iordan, Gâștescu, Dancea, *цит. праця*, ст. 169.

³⁸ Mihalyi, *цит. праця*, ст. 315.

³⁹ Temian, *цит. праця*, ст. 67.

⁴⁰ Mihalyi, *цит. праця*, ст. 411.

вилися, що будуть разом виплачувати юридичний процес (суд), що відкрили 1450 р. проти Михайла Татула з Вільхівців, який зайняв маєтки Кричунів, Бичків і Луг⁴¹.

У цій Грамоті село носить назву Лус (Лук). Про цей юридичний процес знаходимо нотатки і в роботі „File de cronica”⁴², яку ми згадували вище.

Із документів виходить, що Михайло та Богдан Татули з Вільхівців, залишилися надалі власниками маєтків Кричунова, Бичкова та Луга. Це зрозуміло з того, що 10 травня 1458 р. угорський король Матвій Корвін (Matei Corvinul / Hunyadi Mátyás, 1443-1490, син Яноша Гуняді) на прохання Михайла та Богдана Татулів з Вільхівців відновив їм право на володіння вищезгаданих маєтків, які були їм подаровані його батьком у 1442 році. Разом з цим правом Татули отримують і царське право⁴³.

У грамоті підкреслюється, що ці дворяни стали власниками маєтку Луг без ніякого опору.

У 1458-1459 рр. з’являються імена перших власників Луга: Томас Анаско, Яків Андрас, Іван Блад, Степан Фатеніч, Іван Ланка, Іван Онуска, Томас та Сандрін Панас, Іван Забадош⁴⁴.

Історичні роботи не дають змоги уточнити, скільки років село знаходилося у власності Михайла та Богдана Татулів з Вільхівців.

У 1466 р. деякі частини маєтку Луг разом з іншими були поділені згідно з договором між трьома дворянськими сім’ями з Мараморощини: Амврозієм зі синами (з Довгого Поля), Мігаїлом Ордою з Леордіни з синами та Мігаїлом Богданом з Петрова з синами.

Наприкінці цього договору написано: «Ми погодились відновити ці власності, так як вони були поділені нашими родичами». Це значить, що частини маєтку Луг та інші перейшли від Михайла та Богдана Татулів у власність вищезгаданих дворян, нащадки яких, мабуть, є сім’ї Урда та Богдан з Леордіни та Петрова. Про це пише в одній із Марамороських грамот⁴⁵, а також в роботі Лаури Теміан⁴⁶.

Протягом віків у стосунках між дворянськими сім’ями відбувся ряд правопорушень. Одне з них у Лузі. Наприкінці 1472 р. (початок 1473 р.),

⁴¹ Mihalyi, *цит. праця*, ст. 341.

⁴² Temian, *цит. праця*, ст. 69.

⁴³ Mihalyi, *цит. праця*, ст. 411.

⁴⁴ Bélay, *цит. праця*, ст. 173-179.

⁴⁵ Mihalyi, *цит. праця*, ст. 477.

⁴⁶ Temian, *цит. праця*, ст. 77.

сини покійного Амврозія з Довгого Поля зайняли силою частини маєтку Луг, Леордіни та інші, які належали Маргареті Орді – вдові покійного Іоана Орди. Вона звернулася із скаргою до Конвенту з Лелеша (Lelesz), який вирішив, що потрібно провести розслідування⁴⁷.

Про скаргу Маргарети Орда пише в своїй праці й Лаура Теміан⁴⁸. У цих працях не знаходимо наслідки скарги вдови Маргарети Орди. Не відаємо, чи були повернені їй забрані маєтки, чи залишилися у власності синів Амврозія, чи перейшли у власність інших дворян.

Белай пише, що у 1477 р., частини маєтку Луг та інші, які до того часу належали сім'ї Татул, перейшли як гарантія у власність Яноша Форінтвері з Бая-Маре⁴⁹.

Велике горе приніс лужанам (а особливо сусідам з Великого Бичкова) 1479 рік. У цей період Луг, Бичків та інші маєтки знаходилися у власності Яноша Форінтвері.

На початку 1479 року (наприкінці 1478) ватага озброєних людей під керівництвом високого чиновника Марамороського комітату Петера Деєші напали на маєтки Форінтвері з Великого Бичкова та Луга. Під час нападу було вбито кілька кріпаків, пограбованно їхні господарства, повалено хати, декілька спалено, а також нападники забрали худобу (корів, волів, коней, овець та домашніх птахів). У грамоті не уточнено кількість жертв та заподіяної шкоди у Бичкові та Лузі⁵⁰.

Під час нападу на Бичків та Луг Іоан Форінтвері знаходився у своїй резиденції в Бая Маре (Бая Спріє)⁵¹ і, дізнавшись про великі втрати, звернувся зі скаргою до королівських органів. Конвент із Лелеша (Lelesz) зробив необхідне розслідування, яке довело, що скарга Форінтвера була дійсною, крім грошової вартості, яка насправді була меншою. Лаура Теміан та її співавтори пишуть, що вартість збитків, зроблених в Бичкові та Лузі, перевищують 1000 флоринів⁵².

У 1479 р. за наказом короля Угорщини Матвія Корвіна Конвент з Клужу-Менештур (Cluj – Mănăştur) здійснив розслідування нападу коміта Петра із Деєші на Бичків і Луг і встановив, що загальна вартість збитків є

⁴⁷ Mihalyi, *цит. праця*, ст. 519.

⁴⁸ Temian, *цит. праця*, ст. 81.

⁴⁹ Mihalyi, *цит. праця*, ст. 537-538.

⁵⁰ Bélay, *цит. праця*, ст. 81.

⁵¹ George Başca, *цит. праця*, ст. 128.

⁵² Temian, *цит. праця*, ст. 82.

меншою, ніж вимагав Іоан Форінтвері у своїй скарзі⁵³. Із документа не зрозуміло, чи була виплачена сума, встановлена органами розслідування.

Весною 1495 року маєток Луг та багато інших за наказом нового угорського короля Владислава II-го були подаровані чотирьом дворянам з Марамурешу. У документі не уточнено, котрому саме з цих дворян був подарований маєток Луг⁵⁴.

На попередніх сторінках ми згадували, що маєток Луг (і не тільки) протягом часу був причиною багатьох судових процесів між дворянськими сім'ями та їхніми спадкоємцями.

До середини XVI-го століття Луг належав сім'ї Драгфі, а потім став кріпацьким селом, яке належало державній казні (фіску).

На межі XV – XVI ст. було створено Бичківську домінію з центром у Бичкові. Ця домінія охоплювала спочатку 11 сіл, розташованих на верхній течії річки Тиси: Білин, Богдан, Бичків, Боркут, Кобила, Косівська Поляна, Ясіня, Луг, Рахів, Росушка і Трибушани⁵⁵. Ці села сьогодні належать до Закарпатської області (Україна), окрім лівих частини Луга і Бичкова, які знаходяться в Румунії.

29 серпня 1526 року турецьке військо на чолі із султаном Сулейманом I Пишним, законодавцем (1520 – 1566 рр.), у битві недалеко Магоча, розгромило угорське військо. Угорський король Людвіг II помер у бою разом з великою кількістю своїх полководців. Саме в тому бою помер Іоан Драгфі, сім'я якого довгий час мала у власності маєток Луг. Поразка Угорщини під Могачем мала важливі наслідки, в тому числі і в історії Марамороської жупи, до складу якої входило і село Луг.

Протягом XVI ст. було зроблено кілька переписів населення (censuptiones). У 1530, 1542, 1542, 1543, та 1538 роках. Результати цих переписів знаходяться в роботі історика Лівії Арделян⁵⁶ (за батьком Шанта, родом з Кричунова). Дані цих документів можна вважати історичними і демографічними джерелами.

Із перепису населення на 1530 рік довідуємось такі дані про село Луг:

- Поміщик Драгфі мав 7 воріт;
- Існували також 3 воріт «порожніх»;

⁵³ Mihalyi, *цит. праця*, ст. 546.

⁵⁴ Там само, ст. 608.

⁵⁵ Alexandru Filipaşcu, *Istoria Maramureşului*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1997, ст. 69, 81.

⁵⁶ Livia Ardelean, *Populația impozabilă a Comitatului Maramureș la mijlocul secolului al XVI-a*, Baia Mare, Revista Arhivei Maramureșene.

– На чолі села знаходився ватажок (jude), який пізніше буде називатися староста (биру). Ватажок мав адміністративні, юридичні, фінансові та військові функції (компетенції).

– У селі був один священник (у документі не уточнено його релігію, вважаємо, що був православним).

Із перепису населення на 1548 рік довідуємось такі дані про село Луг:

– Вдова Домініка Драгфі мала 8 «воріт», одну нову хату та одну хату спалену;

– На чолі села був ватажок (рум. *jude*);

– У селі була одна людина, звільнена від кріпацьких обов'язків (*libertis*), і вона мала право переселятися до іншого поміщика.

Лівія Арделян пише, що в середині XVI століття в одних «воротах» жило в середньому п'ять осіб. Це значить, що в 1530 році в Лузі жило приблизно 35 осіб, а в 1548 році приблизно 40 осіб. До цього числа слід додати і тих, що жили в новій хаті⁵⁷.

Вілмош Белай пише, що в 1550 році в Лузі, вдова Гашпара Драгфі мала 7 «воріт»⁵⁸.

У середині XVI-го століття (1556 р.) Марамороський комітат переходить від Угорщини до Семигородського Князівства, у складі якого буде знаходитися до 1733 року, коли увійде знову до складу Угорщини⁵⁹.

У 1566-у році Бичківська домінія була приєднана до Кіоарської Кам'яної Кріпості (*Cetatea de Piatră din Chioar*). У цей час Бичківська домінія охоплювала 8 сіл, між якими і Луг. Того самого року з Урбарію Кам'яної Кріпості Кіоар виходить, що воєвода Георгіє зі Сурдук-Копалнік володіє 8-ма селами з Мараморощини, які купив за 1000 флоринів. Між цими селами фігурує і Луг (*Lonka*)⁶⁰.

У 1572 році Бичківська домінія, до якої належав і Луг, із власності казни перейшла як гарантія до власності дворянина Мігаїла Біді, який виплатив 5.600 флоринів⁶¹.

Три роки пізніше, у 1575 р., Бичківська домінія охоплювала шість сіл, між якими і Луг. Домінія належала сім'ї Драгфі, а опісля знову опинилась у власності казни, тобто короля.

⁵⁷ Ardelean, *Populația impozabilă...*, ст. 33.

⁵⁸ Bélay, *цит. праця*, ст. 172.

⁵⁹ Temian, *цит. праця*, ст. 108.

⁶⁰ Temian, *цит. праця*, ст. 117.

⁶¹ Bélay, *цит. праця*, ст. 108.

На думку Беля Вілмоша, протягом XV століття, а особливо у середині, села Бичків, Кричунів та Луг, утворювали зону, де відбулося найбільша кількість змін власників цих маєтків, велика кількість грабунків кріпацьких господарств, було побито багато невинних людей та інших негараздів⁶².

До цього слід додати і природні катастрофи, які відбулися протягом століття: повені, які спричиняла Тиса, землетруси, снігопади, засухи, пожежі, різні хвороби, голод, війни, злидні та інші негаразди, в яких жили кріпацькі сім'ї.

У XVI ст. кріпаки мали багато обов'язків: платили гроші, давали продукти та були змушені працювати. Румунський історик Продан Давід у своїй науковій роботі⁶³ пише про ці обов'язки (назва села Луг та обов'язки жителів села згадані кілька разів).

1) Грошовий обов'язок – Ценз (сепс) – дорівнював 12 флоринів на рік, який виплачувався два рази на рік (весною та восени): 6 флоринів до Святого Юрія та 6 флоринів до Святого Михайла.

2) Дарунки (daruri):

– два хутра з куниці, хто не міг, то давав хутра з лисиці або 50 динарів;

– на Різдвяні свята (Різдво): дві мірки вівса, два калачі або чотири динари, одну курку;

– на Великдень: два калачі або чотири динари, 10 яєць;

3) Десятина (dijmă – zeciuală). Цей податок давали з осінніх (озимих) або весняних (ярих) посівів (десятина змінювалась протягом часу), з овець та ягнят (одно ягнятко гп рік), свиней, бджіл (по одному вулику ті, що мали понад десять);

4) Робочі обов'язки: кошіння трави на землях поміщика, взагалі селяни-кріпаки платили грошима.

Під час феодального ладу кріпаки, які порушували закони або нехтували правами інших осіб, платили штрафи (кари – gloabe). Ці кари виплачували грішми, майном або навіть засудженням на смерть:

Надаємо кілька прикладів: за пролиття крові – 1 флорин; за синці, які були спричинені ударами, – 60 динарів; за жалобу (скаргу) або донос обвинувачення – 20 динарів; за малу крадіжку або порушення присяги – 9 фло-

⁶² Bélay, *цит. праця*, ст. 51.

⁶³ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. al XVII-a*, vol. II, Editura Academiei Române, București, 1968, ст. 557-560.

рінів; за викуп мови – 6 флоринів; за прелюбодійство неодружені платили 1 флорин, а одружених засуджували на смерть і конфіскували майно.

Одружена пара мала право розійтися, а також кріпаки мали право на переселення, але за це платили 1 флорин.

Збирання податків робили призначені для цього особи, яким оплачувало село. Збирачі податків та ватажки села (старости) були оплачувні зі спеціальної такси, яку повенин був платити кожен кріпак.

У кожному селі, можливо, і в Лузі, жили, особи які були звільнені від податків: дуже убогі, а також і переселенці протягом шести років.

Бували роки, в які кріпаки не могли виплачувати цілковито податки. Через це деякі з них тікали в інші села Трансильванії, а подеколи і в сусідні держави.

Подаємо список осіб із Луга, які платили податки в 1575 році: Михайло Чвирило; Лука і Степан Фетеніч, Борис, Яків, Владислав, Саул Івано; Тома Іванул, Франциск Козма, Матвій Коста; Аврам, Григорій, Маковіч Коста; Лука Ломотит; Петро Мадаско; Іван, Владислав, Петро, Степан Марфа (мабуть, це прадіди сьогоднішніх сімей Марфіч); Семен Наді; Стато Орос; Паназ; Іван Татич.

У документі також згадані імена желерів (*inquilini*) – це окрема категорія поневолених селян: Тріфа Абсагі, Бабін, Яків Фетеніч, Франциск Якімо, Коміца Лазар⁶⁴.

На початку XVII століття в Лузі було зареєстровано 11 сесій, за які кріпаки повинні були платити казні: 12 флоринів на рік (6 флоринів на Св. Юрія та 6 на Св. Михайла), хутра з куниць вартістю в 20 флоринів, а також 25 сушених риб⁶⁵.

Угорський історик Белай Вілмош пише, що в 1600 році дворянин Банфі Іштван мав у Лузі 9 воріт, а Ерделі Міклош 4 ворота. Автор не уточнює, в який період маєтки Луга знаходилися у власності цих дворян⁶⁶.

Протягом XVI століття стандартом розмірів маєтків були «ворота», а в XVII-му ст. – «сесії».

У 1602 – 1603 рр. спалахнула чума, яка нанесла жителям Мараморощини багато жертв і шкоди⁶⁷. До цього потрібно додати напади польських,

⁶⁴ Bélay, *цит. праця*, ст. 173.

⁶⁵ Livia Ardelean, *Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600-1700*, Editura Ethnologica, 2012, ст. 260.

⁶⁶ Bélay, *цит. праця*, ст. 172.

⁶⁷ Temian, *цит. праця*, ст. 144.

татарських та австрійських військ, які спричинили населенню багато горя та економічних втрат.

У середині XVII століття, між 1 квітня 1640 р. та 30 березня 1641 р., із села Луг на базар міста Бая-Маре було привезено слив⁶⁸ (мабуть, сушених – шушениць по-лужанськи). Із джерела не відомо, хто саме возив сливи і чому саме з Луга, який знаходиться на великій відстані від Бая Маре.

Бичківська домінія, до якої належав і Луг, постачала кожного року харчові продукти для кріпості Хуст. Не знаємо, які саме харчові продукти, коли і в якій кількості. Хустській кріпості постачали все необхідне й інші домінії Мараморощини.

Протягом XVII-о століття сільське господарство і взагалі лужанська спільнота досягли чималого розвитку. Історичні дослідження та документи, до яких ми мали доступ, підтверджують це.

Лівія Арделян у своїй роботі⁶⁹ надає значну кількість даних про сільське господарство Мараморощини XVII-го ст., де між іншими місцевостями багато разів згадує Луг.

Цікавим методом виявляється обробка землі: «Орні землі маєтків поділяли на дві частини: одну частину засівали зерновим а другу частину не засівали кілька років. На ній росла трава – паслися вівці, а робили це для того щоб відновити родючість земель». Цей метод обробки землі залишиться й надалі (сівозміна).

Предки сьогоденішніх жителів Луга вирощували пшеницю, жито (ця зернова культура вирощувалась в Лузі майже до 1960 р.), овес – для корму тварин (особливо коней) та вівсяної муки, до якої додавали висівки і ячмінь.

Біля будинків лужани вирощували цибулю, моркву, петрушку, буряк, редьку та інші овочі. У Лузі цей шматок землі називають городцем.

У 1673 році на річці Кісва (Кусва) було збудовано млин, який належав казні. Цей млин мав річний прибуток, який дорівнював 12 флоринів. Мито млина: два з половиною відра пшениці, двадцять відер кукурудзи, три відра ячменю⁷⁰.

Існують дані, що в Бичкові та Лузі вирощували плодові дерева: сливи, яблуні, груші та горіхи, а також і текстильні рослини: льон, коноплю, які мали велике значення для селян.

⁶⁸ *Monografia municipiului Baia Mare*, vol. I, Consiliul popular al Municipiului Baia Mare, 1972, ст. 354.

⁶⁹ Ardelean, *Istoria economică...*, ст. 333.

⁷⁰ Там само.

Дослідниця Лівія Арделян пише, що 1639 року була привезена кукурудза, яку називали турецькою пшеницею (*török buza* по-угорськи). Назва «турецька пшениця» походить від того, що кукурудзу принесли турки, які багато століть володіли Волощиною, Молдавією і Трансільванією.

Вирощування кукурудзи буде мати велике значення в житті людей. Кукурудзяне борошно поступово замінить просове та гречане.

Для отримання кращих урожаїв селяни удобрювали землі гноєм.

Великою проблемою для лужан і для інших селян була нестча землі, а особливо орної. Освоєння нових земель було дуже важкою роботою, а особливо тоді, коли для цього було потрібно вирубувати ліси, кущі та викорінювати їх. Інші орні землі утворювалися через орання цілини.

Найважливішим заняттям лужан, на нашу думку, було вирощування свійської худоби завдяки природним умов для її розмноження. Лужани мали великі площі землі, на яких косили сіно, а в гірській частині села знаходились пасовиська для овець, а також і для рогатої худоби.

У селі з'явилися вівчарі та скотарі, які випасали худобу в теплу пору року (травень – вересень). Завдяки урбаріям XVII століття довідуємось, які тварини вирощували лужани: коні (мало), рогату худобу (воли, бугаї, корови, телиці), свині, вівці, птахи (кури, гуси), а також займалися і бджільництвом. Зі всього, що вирощували, були змушені сплачувати податки і дарунки.

Якщо уважно проаналізувати список кріпацьких обов'язків, то можна прийти до висновку, що лужани займалися мисливством і рибальством. Адже кожного року були змушені віддавати по два хутра куниці або лисиці і двадцять п'ять сухих риб (форелі або харіусу).

З XVII ст. маємо два урбарії: на 1689 р. та 1692 р.

У 1689 році в Лузі жило 52 кріпаків, а три роки пізніше, у 1692 році, – 51 кріпак, які мали 60 синів. Як бачимо, записані тільки хлопці, тому що вони були спадкоємцями, тобто майбутніми власниками.

З урбаріїв довідуємось, що в той період в одному «хлібі» жило більше осіб: дві-три і навіть чотири генерації, щоб платити менші податки та інші феодалні обов'язки. На жаль, не знаємо, яким було життя в такій сім'ї, які розміри повинна була мати житлова площа, не відомі й інші проблеми, які нам сьогодні важко зрозуміти.

У тих же урбаріях, крім власників земель, фігурують також інші категорії жителів: вдови, дуже бідні селяни, (*inquilini*) біженці.

Урбарій *Possessio Lonka* (масток Луг) 1689 року засвідчує кілька власників та кріпаків: Голечус Василь син Гріга (мабуть Григорія); Рус Антон та

його сини: Ігнат, Іван, Василь; Рус Пітулік та сини Гаврило і Семен; Буздогань Алекса, без дітей (хлопців); Ференц Йосиф та сини: Іван, Козма, Степан та Андрій; Булай Іван та син Продан; Готько Михайло; Марфіч Артім та сини Іван і Гріга (Григорій); Втікачі: Ференц Дюрко (мабуть Юра), Джудже Ларіоніс, Джудже Фодор, Рінче Тимофій, які повтікали в домінії: Кіоар, Бая Маре та Дибіку (недалеко міста Герла, сьогодні повіт Клуж)⁷¹.

В Урбарії на 1696 рік знаходимо інших кріпаків: Бобрік Александр, Булайко Іван, Ференц Ярема, Гортіняк Юра, Голосіч Владислав, Ломака Ярема, Максимович Константин; вбогих селян (*inquilini – zsellerek*): Булашко Юра, Дада Михайло, Ференц Петро, Гучка Іван, Курта Лука та вдови Петрашиха Софія та Сімбониха Софія⁷².

У своїх господарствах у 1689 році лужани мали: 18 коней, 69 волів, 88 корів, 21 телиць, 140 овець, 72 свинь і 69 вуликів бджіл. (Зараз, в лютому 2019 року, скільки худоби є в Лузі над Тисою?! Сьогодні в селі живуть понад 700 жителів, а 330 років тому було біля 160 душ).

Після входу Трансильванії до складу Габсбурзької імперії, 26 січня 1699 (після Карловицького Миру), на урочищі Кузій, сьогодні в складі села Луг (Україна), принц Євген Савойський (1663-1736), за порадою своїх радників, звелів збудувати тут мисливський палац.

Мисливський палац – Кузій

⁷¹ *Urbariu*, 1689.

⁷² *Bélay, цит. праця*, ст. 173.

Таким чином, було збудовано прекрасні споруди з усім необхідним для полювання. Полював тут принц зі своїми друзями, гостями – високими чиновниками Габсбурзької імперії⁷³.

26 серпня 1773 р. тут побував майбутній король Австрійської імперії⁷⁴.

Це угіддя було одним із найцінніших у Габсбурзькій імперії (до 1867 р.), а потім увійшло до складу Австро-Угорщини (до 1918 р.), Чехословацької республіки (до 1939 р.), Угорщини (до 1944 р.), Радянського Союзу (до 1991 р.) та України (до сьогодні).

Будинки угіддя були перебудовані кілька разів. Сьогодні територія колишнього мисливського угіддя (складена з двох частин) є центром Карпатського біосферного заповідника, який заснувала в 1936 році чеська влада, і складається з двох частин: Кузій та Свиловець.

Протягом XVII ст. лужани були змушені кожного року давати пошти одного коня. Якщо до вказаної дати не дали коня, то село платило штраф у сумі 24 флоріни⁷⁵.

XVIII століття принесло жителям Габсбурзької імперії великі переміни у всіх галузях життя: політичній, економічній, соціальній і культурній (період Просвітництва – Ілюмінізму).

У 1701 році Михайло II Апафі продав за 175000 флоринів габсбурзькому імператору Леопольду фортецю Хуст, Бичківську домінію (тобто і Луг) та соляні шахти Мараморощини (Солотвино, Коштіль та Окна-Шуга-таг)⁷⁶.

На початку XVIII ст. лужанські віруючі разом зі своїми священниками були змушені прийняти нову, греко-католицьку віру, за декретом габсбурзького короля Карла VI, виданим у 1720 році, який підпорядкував усі марамороські церкви Мукачівському єпископу, а владу було усунено «от всяких єпископських функцій»⁷⁷.

⁷³ Урс-Беат Бредлі, Ярослав Довганич, *Праліси в центрі Європи*, Рахів, 2003, ст. 157.

⁷⁴ Попович, Василь, *Таким життя творили люди*, Прага, 2003, ст. 29.

⁷⁵ Ardelean, *цит. праця*, ст. 94.

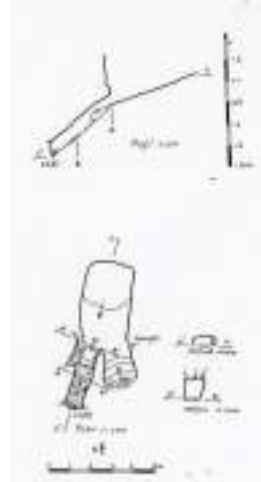
⁷⁶ Filipaşcu, *цит. праця*, ст. 98.

⁷⁷ Василь Пагірня, *Монастирі Закарпаття*, Видання Мукачівського Ужгородської Православної Єпархії, 1994, ст. 35.

У першій половині XVIII століття майже на всій території Мараморощини спалахнув опришківський рух, який очолювали відомі ватажки: Пінтя Григорій, Олекса Довбуш та інші.

Напис на стіні Довбушової пивниці
(фото Кіш Тімур Васіле)

Ім'я та діла Довбуша (лужани звуть його Добош) та його побратимів відомі в Лузі до сьогодні.

На горбі Тог Баложу знаходиться так звана «Пивниця Добоша», де за легендою, опришки сховали велику кількість дорогоцінностей, яких «відібрали» від багатих людей того часу. Опришки допомагали бідним сім'ям.

Протягом XVIII століття в зоні, де знаходиться Луг, відбулися природні катастрофи: епідемія чуми (1700, 1708 – 1711, 1792), голод (1736, 1786 – 1815), засухи (1737, 1740), повені / паводки (1738, 1742, 1775, 1782), землетруси (1783, 1790, 1800), напад сарани (1778)⁷⁸.

Імператриця Марія Терезія та її син імператор Йосиф II здійснили багато реформ, які мали як наслідок модернізування цієї великої європейської імперії. Згадаємо кілька з них: фіскальна (податкова), воєнна, навчальна, скасування кріпацтва та інші.

16 липня 1773 р. Імператор Йосиф II проїздив через Луг.

1777 року було оприлюднено новий шкільний закон *Ratio educationis*, яким було замінено колишній *Ratio studiorum*. Новий закон передбачив створення шкіл конфесійного характеру в місцевостях, де служить бодай один священник. Навчання дітей відбувалось рідною мовою, а уроки викладав священник або дяк церкви.

Завдяки цьому закону в Лузі з'явилася у першій половині XIX ст. конфесійна греко-католицька школа (див. розділ «Лужанська школа»)⁷⁹.

⁷⁸ Teofil Ivanciuc, *Sighetul-Marmatiei, Ghid cultural turistic*, Editura Echim, Sighetu Marmatiei, 2007.

⁷⁹ *Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum*, Diocesis Munkaciensis, 1835 p.

Вважаємо, що лужанська народна школа з'явилася після 1806 року⁸⁰.

1785 року було опубліковано загальну урбаріальну конскріпцію, яка упорядкувала відносини між дворянами та кріпаками, встановила обов'язки одних та інших, а також встановила юридичні відносини між власником та кріпаком. Деякі дослідники цього документа вважають, що було покладено край свавіллям дворян над їхніми підлеглими.

1784 року відбулося велике селянське повстання в Трансильванії під проводом Горії, Клошки та Крішана, яке прискорило прийняття мір задля полегшення життя кріпаків. До цього потрібно додати, що дворянство та клер (особливо католицький) були дуже обурені появою цієї реформи і робили все, щоб не підкоритися їй.

Карта Марамороського комітату (1725 р.)

⁸⁰ A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészsegeinek 1806. évi összeírása, Nyiregúháza, 1990, ст. 103.

Картографічний доказ від 1725 року свідчить про існування церкви на лівому березі річки Тиси, а на правому, на річці Кісва, про існування млина, який діяв з 1673 року⁸¹.

Починаючи з 1784 року, німецька мова стає офіційною мовою в Габсбурзькій імперії. До цього року офіційною мовою була латинська.

Для лужанської спільноти 1784 рік, має особливе значення:

а) між 1784 – 1787 рр. відбувся перший перепис населення. З цього документу виходить, що в 1784 році в Лузі (Lonka) було 147 домів, в яких жили 162 сімей, які налічували 684 жителів⁸².

б) з 1782 – 1785 рр. існує перша карта, на якій фігурує Луг. Harta Iosefină a Maramurşului 1782-1785)⁸³ (Йосифінська карта Мараморощини 1782).

Йосифінська карта Мараморощини (1782 р.)

⁸¹ A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészégeinek 1806. évi összeírása, Nyiregúháza, 1990, стр. 103.

⁸² Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787).

https://library.hungaricana.hu/hu/View/Neda_1784_-_első_Magyar.

⁸³ Harta Josefină a Maramureşului – 1782-1785 (Oferită de domnul Chiş Timur-Vasile de la Muzeul Maramureşului din Sighetu Marmăţiei).

Також з XVIII століття залишилися дві письмові згадки про існування церкви у Лузі над Тисою, але якщо не існує записаних довідок про існування церкви до 1745 року, це не значить, що до того року в Лузі не було церкви.

Перша згадка датована 1745 роком, коли єпископ Мукачівської Греко-Католицької Єпархії Мануел Ольшавський у 1751 році вівідав Луг, його секретар записав, що лужанська церква збудована з дерева і знаходиться в доброму стані⁸⁴.

Інші відомості представляє у своїх дослідженнях румунський вчений Бабошові Александру, який працює у Швецькому університеті (Lunds) і який зазначає у своїй праці, що лужани будували церкву між 1774 – 1776 рр. (див. розділ «Лужанська церква»).

У XIX ст. відбувся ряд подій, які мали велике значення в житті європейських народів. Між цими подіями революція 1848 – 1849 рр. була найважливішою. Через кілька років у Габсбурзькій імперії буде скасоване кріпацтво, завдяки чому кріпаки стануть вільними людьми.

Життя лужан, кількість яких збільшилася, зазнало мало вигідних змін. Більшість з них залишилися надалі убогими і жили у важких умовах. Можливість заробити грошей була обмеженою. Невелика кількість лужан лісорубили від весни до осені, деякі вели плоти (бокори) Тисою. Праця лісорубів та бокорашів була дуже важкою та небезпечною, а заробітки – досить малими.

У 1868 році у Великому Бичкві було збудовано хімічний завод «Клотілда». Тут виробляли різні хімічні вироби: сірчану кислоту, соду, глауберову сіль, селітру та інші. Поява соди мало велике значення для життя мешканців зони.

У Великому Бичкові збудували й інші промислові підприємства, на яких працювала значна кількість мешканців Бичкова та навколишніх місцевостей, у тому числі й лужан, аж до 1939 року.

Паралельно з появою промислових підприємств у Бичкові зростає кількість лісорубів і тих, хто зацікавлений у транспортуванні дерева (особливо букового) для хімічного заводу.

Утворення Австро-Угорщини в 1867 р. призвело до зміни ролі й сили угорців у східній частині імперії, у тому числі й на Мараморошині. Угорський парламент у Будапешті ухвалив велику кількість законів на користь угорців та їхніх прихильників.

⁸⁴ Alexandru Baboș, *Tracing a Sacred Building Tradition, Wooden Churches, Carpenters and Founders in Maramures until the turn of the 18 th. Century*. Lund universitet, Nosiköping, 2004, ст. 142.

Дуже важко українським спільнотам вдалось зберегти школи з викладанням рідною мовою та служіння церковних обрядів рутенською (українською) мовою.

Сьогодніші жителі Луга повинні мати велику повагу і бути вдячними їхнім предкам за те, що зберегли і передали їм як великий скарб лужанську говірку. Вони подолали всі спроби денаціоналізації, які відбулися протягом віків. Сподіваємось, що і майбутні покоління лужан зможуть зберегти її.

У XIX ст. у нашій зоні відбувся ряд природних катастроф та епідемій (пошестей), про які згадує Теофіл Іванчук: 1844 р. землетрус, пошесті (холера та чума); 1830 – 1838 рр.; 1831 р.; 1870 – 1873рр.; а також і під час будівництва залізниці Великий Бичків – Рахів (1893 – 1894 рр.); голод 1817 р., які принесли жителям зони, у тому числі і лужанам, багато страждань і жертв⁸⁵.

У 1875 році Австро-Угорщина ввела міжнародну систему одиниць (метричну систему), яка буде мати велике значення в соціально-економічній системі життя (метр, кілограм, літр). До того люди використовували різні міри. Лужани (і не тільки вони) будуть послуговуватися ними й надалі, багато років (фирділ, мажа та інші).

Починаючи з 1880 року, село Луг (офіційна назва – Kis Lonka) увійшла до складу волості Долини Тиси (офіційна назва – Tiszavölgyi járás) з центром у місті Рахів (сьогодні Україна). У Лузі в 1880 році було 345 домів⁸⁶.

Наприкінці XIX століття (1888 – 1895 рр.) було збудовано залізний міст через річку Тису, який з'єднав обидві частини Луга, і було прокладено залізницю через село. Великий Бичків – Ясіня (1893 – 1895 рр.) Обидві будови стали значними як для місцевих жителів, так і для всієї Мараморощини, для залізничних зв'язків із заходом та сходом Європи.

У другій половині XIX століття австрійська адміністрація упорядкувала режим аграрних власностей, а 1870 року було зроблено кадастральні карти, у тому числі й в Лузі (Lonka).

На кадастральних картах Луга можна бачити, що на кожній ділянці землі написано ім'я та прізвище власника та кадастральний номер.

У 1879 р. було привезено на Мараморщину (поїздом до Сігету) бугаїв алпгавської породи (зі Західної Австрії та Південної Німеччини), які через

⁸⁵ Teofil Ivanciuc, *цит. праця*.

⁸⁶ *Recensământul populației din Transilvania – 1880* (Traian Rotariu, Maria Semeniciu, Cornelia Mureșanu), Editura Staff, 1997, ст. 226-227.

схерещення з місцевими дали нову породу корів – коричнева марамороська (Brună de Maramureș)⁸⁷.

У наступні десятиліття були імпортовані з Австрії, Швейцарії та Південної Німеччини й породи інтал та монтефон⁸⁸.

На нашу думку, ці породи корів дійшли і до Луга. Старожили пригадують, що в селі вирощували корів, яких називали «алгаука».

У другій половині XIX ст. було зроблено чотири переписи населення: у 1869 р., 1880 р., 1890 р. і в 1900 р., а в 1895 році – аграрний та сільськогосподарський. Завдяки останньому перепису можемо дізнатись про рівень жителів села та їхній матеріальний стан.

У 1895 р. Луг мав 286 господарств, розташованих по обидва береги річки Тиси. 20 домів були убезпечені проти пожеж (в переписі не уточнено, у чому це полягало. Можемо припустити, що йдеться про «фаєрмур» – стінки з цегли або каменю: там, де була піч, комин збудований вище даху та ін.).

Цікаво, що сім господарств вживали хімічні добрива для поліпшення рівня урожаїв (не уточнено, які добрива).

З перепису виходить, що площа села має 7449 югерів (1 югер = 0,57 га, лужани називали югир – гольд), приблизно 3720 га., з яких тільки 190 га ріллі. Якщо поділимо цю площу орної землі на 286 господарств, то виходить, що кожна сім'я в середньому мала 0,66 га.

У 1895 році в Лузі було 573 поголів'я худоби (20 коней, 299 свиней, 633 овець, 2 кози, 1336 птахів (курей, гусок, качок) та 67 вуликів бджіл)⁸⁹.

На початку XX ст. у Лузі були такі ремісники (майстри): 1 коваль, 1 столяр, 1 кравець, 3 чоботарі, 1 мельник, 3 різники, 1 муляр і 2 теслярі⁹⁰.

Сільрада села знаходилася на правому березі річки Тиси, і до неї належали у кінці XIX та початку XX століть село Росушка (Raszocska) та село Косівська Поляна (Kaszomezö).

У реєстрі написані народжені діти цих трьох сіл, у 1895 – 1906 рр. всього 1532 дітей. Реєстр був заповнений угорською мовою, двома службовцями сільради Рішком Владимиром та Ковачем Лайошом, а перевірку зробив чиновник Бичківської сільради Погань З. Золтан (föszbiro).

⁸⁷ Temian, *цит. праця*, ст. 426.

⁸⁸ Там само.

⁸⁹ *Recensământul agricol în Transilvania – 1895*, vol. II, ст. 378, Presa Universitară Clujană, 2008, coordonator Rotariu Traian, ст. 415-416.

⁹⁰ Там само.

Більшість батьків, які отримували з сільради документ про народження дитини, були неписьменними, і «підписувались» трьома хрестиками (+++)⁹¹.

Велике значення для лужан тих часів, а особливо для їхніх нащадків, мали будови, споруджені в обидвох частинах села: мурована школа (на правій частині в 1903 р.), велика мурована церква (1906 р.), фара (1907 р.), мурована школа та помешкання для дяка-учителя (1907 р.) у лівій частині села.

Для побудови цих будинків великі зусилля вклали бирови Бернар Григорій (1876-1906) та Мойсюк Дмитро (1906-1929)⁹².

У 1900 р. адміністративно, село Луг належало до волості Сігет (Plasa Sighet), Марамороський комітат⁹³. У переписі 1910 р. існують дані, що половина лужан (50%) 1210 мали до 19 років, а 1060 осіб від 20 до 59 років.

У 1910 р. 642 жителів села займались землеробством, 34 працювали в промисловості, 15 – у торгівлі, 19 – у транспорті, 10 – у громадських службах, 44 – поденних робітників, і 29 були слугами.

У цей період було модернізовано шосе, яке проходить через правобережну частину села, і був перебудований міст через річку Кісва, що поліпшило умови транспорту цією стратегічною дорогою.

До 1920 року лужани їздили до Сігету поїздом, а з возами переходили міст через Тису, йшли до Великого Бичкова, де знову переходили через міст на лівий берег, а потім їздили дорогою через Кричунів, Миків та Сигітську Комору. Багато з них ходили до Сігету пішки (2¹/₂ – 3¹/₂ годин ходу, в обидва напрями). Дорогу між Великим Бичковом та Лугом (на лівому березі Тиси) зробили придатною для возів тільки після 1920 року.

Бернар Григорій – биру Луга
(1876-1906); з колекції О. Дутчук

⁹¹ Kislonkai – szüületési. Anyakönyvi kerület – 1895-1906, Arhivele Naționale – Serviciul Județean Maramureș.

⁹² Дутчук, *цит. праця*, ст. 25-28.

⁹³ Recensământul populației din Transilvania – 1910, vol. II.

У 1914 – 1918 рр. відбулася Перша світова війна, в якій воювали багато лужан, яких було зараховано в ряди Австро-Угорської армії.

Згадаємо кілька лужан з лівої частини села: Лазарчук Андрій (Івантьо), Головчук Микола (Васелчик), Мотрюк Іван, Грінь Іван, Йойкалюк Ілля, Грінюк Микола, Ференц Штефан (Олексишин, який втратив зараз чи не все праве вухо, через що не дочував), Грінюк Микола (Пацюк, який пробув чотири роки в полоні в одному з італійських таборів, де зазнав великої покарань, різних хвороб та голоду. Його дружина зробила по ньому поминки, думаючи, що більш не повернеться додому), Головчук Микола (Васелчик, був взятий у полон російськими солдатами, які розгромили австро-угорську одиницю, до якої належав. Розповідав, що увійшов у ряди новоствореної Червоної Армії, що бачив і слухав Леніна на одному мітингу, через що лужани прозвали його «Леніним», але в таку історію вірили тільки діти, а комуністи, які прийшли до влади після 1945 року, не брали її до уваги).

З правої частини Луга були мобілізовані до Австро-Угорської армії: Балог Іван, Юрій Михайлович та Юрій Юрійович Дутчуки, Ігнат Дутчук, Василь, Микола та Панько Мойсюки, Юрій Жолобчук, Панько Мануляк, Євген Мотрюк, Іван Костюк та інші⁹⁴.

Під час Першої світової війни лужани пережили кілька епідемій, нестачі продуктів (робилися реквізиції для потреб армії) та інших негараздів.

Перша світова війна закінчилася 11 листопада 1918 року перемогою Антанті. Австро-Угорська імперія розпалася, а на її руїнах з'явилися кілька незалежних держав. Території Трансильванії, Банату та Марамурешу 1 грудня 1918 року рішенням Великих Національних Зборів з міста Алба Юлія (у якому взяло участь 100000 осіб) об'єдналися з Королівством Румунії.

Створення Великої Румунії було визнане мирними договорами, підписаними у Версалі і Тріаноні (Франція) у 1919 – 1920 рр.

Великі проблеми виникли із встановленням північного кордону Румунії (на території Мараморощини). У серпні 1916 року Румунія та члени Антанті (Англія, Франція, Росія та Італія) підписали секретний договір про майбутні кордони Румунії за лозунгом «Від Дністра до Тиси» („De la Nistru râp la Tisa”)⁹⁵. Кордон було встановлено до Тиси, тільки не від Дністра, а від річки Прут.

⁹⁴ Василь Попович, *Храми Рахівщини*, Видавництво «Карпати», Ужгород, 2013, розділ II, ст. 241-251.

⁹⁵ Рядок з поезії «Дойна», румунського національного поета Міхая Емінеску, написана 1884 р.

Представники Румунії на переговорах у Парижі вимагали, щоб ціла Мараморощина увійшла до складу Румунії, аргументуючи, що і на правобережній Мараморощині живуть румуни, і таким чином ця територія природно належить Румунії.

Представники українців з правого боку Тиси бажали об'єднатися з Україною. Але їхнє бажання не могло здійснитися.

Угорщина, до складу якої входила північна і західна частини Мараморощини разом зі західною частиною сьогоднішнього українського Закарпаття, бажала, щоб ці території, залишилися в її межах. Для здійснення цієї мети угорський уряд почав обіцяти великі привілеї українцям, які вже давно втратили віру в угорські обіцянки.

Українська діаспора з США (досить численна) на чолі з її лідером адвокатом Григорієм Жатковичом (1886-1967) зв'язались з президентом новоствореної Чехословаччини Томасом Масариком і домовилась, щоб уся північна частина Мараморощини і сьогоднішнє західне Закарпаття створили територіальну одиницю під назвою Підкарпатська Русь.

У 1918 році президент США Томас Вудро Вільсон (1913-1921) склав один із найважливіших принципів міжнародного права: «Право народів на самовизначення», на основі якого була розв'язана проблема всіх народів (за кількома винятками), які століття підряд були змушені жити в складі Габсбурзької імперії, а потім Австро-Угорщини.

У місцевостях Мараморощини були зроблені дослідження, які мали головною метою встановити чисельне розміщення національностей по обидва береги Тиси. Результати показали, що у правій частині Мараморощини переважна кількість жителів становлять українці, а на лівій – румуни.

Внаслідок цього рішення права частина Мараморощини увійшла до складу Чехословаччини, а ліва – до складу Румунії. 4 червня 1920 року в Тріаноні був підписаний Договір з Угорщиною, документ, який підписали всі сусіди.

У кінці липня 1920 року річка Тиса стала кордоном між Чехословаччиною і Румунію. Отож, Луг був поділений на два села: Луга (Luha), чеське село на правому березі Тиси, і Лунка Тісей (Lunca Tisei) – на лівому. У 1927 році село змінить свою назву з Лунка Тісей на Лунка ла Тіса (Lunca la Tisa).

Так само було поділене і сусіднє село Бичків.

Новостворений кордон посередині села – це справжня рана історії. Ми повинні подумати, що відчували жителі села, коли їхні сім'ї, родичі,

друзі, господарства, землі, маєтки і т. ін. залишились на території іншої держави («на тум боці» по-лужанськи). Відтоді, щоб перейти Тису (до рідні) можна було тільки з пропуском.

Після 1920 р. лужани, що жили на правому березі Тиси, були змушені вчити чеську мову, а ті, що жили на лівому березі Тиси, вчили румунську. Новостворені села будуть мати свою окрему історію та долю, а сторіччя, яке минуло від їхньої появи на політичній та адміністративній картах, стане доказом, що існують малі шанси об'єднання у близькому майбутньому.

Чеський кордон, який існував між 1920 – 1939 рр., був «прозорим». Перейти кордон для лужан було нескладно, вони мали паспорти та пропуски, що завдячувалось добрим відносинам між Румунією та Чехословаччиною.

Варто згадати, що 1921 року Румунія, Чехословаччина та Югославія уклали між собою договір «Мале Погодження» („Mica Înțelegere”), яке мало за мету зберегти територіальну цілість держав, проти іредентичної політики Угорщини після 4 червня 1920 року.

Завдяки дружним відносинам між Румунією та Чехословаччиною лужани мали багато можливостей та прав: обробляти свої землі, які знаходились на тому чи іншому березі Тиси, перевозити через міст зібрані врожаї, ходити до церкви, яка знаходилась на лівому березі Тиси, до якої мали окремий вхід (в західній частині цвинтаря), хрестити дітей, а до складу церковного уряду входили й куратори з правого боку Тиси.

Також діти з лівого берега ходили до школи, яка знаходилась на правому березі, та до школи (горожанки) у Великий Бичків, а певна кількість лужан з лівого берега працювали на хімічному заводі «Клотілда».

Цікаву інформацію подає отець Василь Пензеш: «На Коморі (Сигітська Комора) перед римо-католицькою церквою румунські власті встановили монумент з написом «Тут румунська армія перемогла українських бандитів». Далі отець Пензеш підтверджує, що цей пам'ятник стояв там багато років, поки залізничник Ляхівчук з учителем Іваном Мануляком (з Луга над Тисою) найняли людину, яка знищила пам'ятник⁹⁶.

Вищезгадана інформація пов'язана з трагічними подіями, які відбулися в січні 1919 року, коли «Гуцульська армія» перейшла на лівий берег Тиси і зайшла без боїв в українські села, які знаходились на правому березі річки Вішеу (Вишивська Долина, Бистрий та Красний) і в ті, які знаходяться на лівому березі Тиси, і до міста Сігет.

⁹⁶ Василь Пензеш, *Історія української греко-католицької церкви в Мараморощині і цілій румунській державі*, Львів, 1994, ст. 16.

Румунський полк під командою полковника І. Георгіу розгромив «Гуцульську армію» в Сигітській Коморі 17 січня 1919 року.

Загдки про ці події існують у кількох варіантах як в Україні, так і в Румунії.

Дочка Мануляка, Христина та син Юлій були здивовані, коли дізнались про ініціативу їхнього батька: «Він нам про це, ніколи не говорив.»

До Великого Бичкова (по-чеськи Vělký Bočkov) жителі з лівого берега Тиси ходили за покупками (в крамниці й на базар). Їм дозволялось купувати стільки товарів, скільки могли перенести на плечах.

Треба згадати, що вищезгадані можливості та права не існували цілий міжвоєнний період. З часом вони зменшилися, а деякі з них були скасовані.

Гудок хімічного заводу з Великого Бичкова гудів кілька разів на день у певні години (лужани говорили: «трубить соуда»).

Беручи до уваги те, що Чехословаччина знаходилася на вищому економічному розвитку (порівняно з Румунією), її товари були справжнім магнітом для великої кількості жителів румунської сторони. У міжвоєнний період на румунсько-чеському кордоні розпочалась контрабанда, і багато з жителів обидвох сторін займались нею – переносили через Тису велику кількість товарів і переводили домашню худобу, уникаючи таким чином митниці, а це приносило великі втрати державним бюджетам обидвох держав.

Контрабандисти називали свої переходи «таможною зозулі»⁹⁷.

Після 1920 року румунська влада збудувала біля кінця моста двоповерховий будинок, в якому знаходилися відділ державної митниці та приміщення для прикордонних військ (пограничників), які допомагали митникам і патрулювали кордон берегу Тиси.

Чеських митників називали «фінансистами».

Назвемо імена двох румунських митників (після 1920 р.): Стойкіцю Спірідон та Фулга Еміл.

Після 1930 року тут працював і лужанин Шмуляк Микола, якого прозвали «Вамашик» (був малого росту).

Після 1929 року в Лузі над Тисою було засновано пости румунської поліції та жандармерії, які відігравали велику роль в житті селян.

Більшість митників, поліцейських, жандармів, учителів та інших державних службовців були румунського походження, родом з південних та східних повітів Румунії.

⁹⁷ Ivan Hriniciuc, *цит. праця*, ст. 42.

Румунська мова стала офіційною, і всі документи (громадянського стану, шкільні та інші) почали видаватись тільки румунською мовою.

Поступово було введено румунське законодавство.

У 1923 році була ухвалена нова Конституція, яка охопила нові реалії, що з'явилися після Великого Об'єднання з 1 грудня 1918 року.

У 1924 р. почав діяти «Закон навчання», в якому було передбачено продовження початкової школи від 4 класів до 7 класів (до якої ходили діти віком від 7 до 14 років). Навчання стало обов'язковим і безкоштовним для всіх дітей, не беручи до уваги їхню національність, соціальне становище, стать чи конфесію.

Законом №.85/1925 було створено нову адміністративну структуру Румунії. Таким чином, держава була поділена на 71 повіт, одним з яких був і Марамороський повіт з адміністративним центром у місті Сігеу Мармаціей.

Повіт охопив південну частину Марамороського комітату, площа якого досягала 3.381 км² (решта 7119 км² – тобто північна частина, знаходилась в складі Чехословаччини та Польщі, до 15 березня 1939 року).

Марамороський повіт було поділено на 3 волості, а потім на 4. Наше село було включено до категорії малих комун. На чолі комуни був староста (биру), один зі заможних господарів села, якого поважали всі жителі.

У селі була Сільська Хата, в якій староста мав окрему Кішнату. Оскільки Луг над Тисою було малим селом як за площею, так і кількістю населення, усі документи випускалися Примарією Великого Бичкова (Бочкою Маре), в якій працювали між іншими сільський староста, нотаріус Мойш Юлій, писар та інші чиновники.

Матус Яків – биру Луга над Тисою (1920 – 1938), з колекції Івана Мануляка

Першим старостою села Луг над Тисою був Матус Яків, приблизно 18 років (1920 – 1938).

На короткий час було обрано старостою села Лазарчука Михайла (Живрю), відомого в селі як тесляра, але і як доброго господаря.

У кожній комуні (великій) вибрали певну кількість радників, які створювали сільську раду. До цієї ради входили обов'язково священник та вчитель села, а решта радників були поважними господарями села, письменними, які вирішували разом усі про-

блеми села, відповідні умови для навчання, і разом з поліцейськими та жандармами наводили порядок і стежили, щоб ніхто не порушував законів.

Наприкінці 1930 року (29 грудня) в Румунії відбувся перший перепис населення після створення Великої Румунії⁹⁸, з якого виходить, що в Лузі було 248 господарств, в яких жили 1030 жителів (див. розділ «Населення Луга»).

У селі був один листоноша, який відносив до Великого Бичкова кореспонденцію.

Кожного літа та восени Прімарія наймала 2-3 сторожі, щоб запобігти крадіжці врожаїв з поля (гатарів).

Деякі старожили говорили, що в селі була організована поліцією та жандармами група мужчин, які допомагали зберігати порядок (лужани називали їх гвардистами).

Крім старости села, важливу роль відігравали священник і директор школи. Учитель Мануляк Іван був багато років директором лужанської школи.

У 1934 році до Луга прибув Д. Квітка, журналіст часопису «Само-тійність», який виходив у Чернівцях. Д. Квітка розмовляв із священником Степаном Бачінським та директором Лужанської школи, учителем Іваном Мануляком (див. «Український вісник», №. 13-14 липень / серпень, 2015 р.).

У вищезгаданому часописі, виданому Союзом Українців Румунії, описано подорож Д. Квітки по Мараморощині разом з адвокатом українського походження Іваном Одовічуком, який у той час жив і працював у місті Сігеті (був родом з буковинського села Балківці). Адвокат Одовічук розповсюджував поміж українцями Мараморощини газету «Самостійність».

У міжвоєнний період до Луга прибули робітники-залізничники, які працювали на залізниці, що проходить через село. Вони тут жили зі своїми сім'ями. Згадаємо кілька з них: Губан Георгіє, Губан Іліє, Негер Мігай, Гампе, Кокирка та інші⁹⁹.

Починаючи з 1938 року, в регіоні, в якому знаходиться село Луг над Тисою, відбулися події, які мали наслідки в житті лужан з обох берегів Тиси, і не тільки для них. Після смерті старости Матуса Якоба (1938 р.) на його місце було вибрано Лазарчука Михайла (Живрю).

⁹⁸ *Recensământul general al populației României din 29.12.1930, Județul Maramureș*, vol. II, ст. 276.

⁹⁹ Дані отримані із шкільних реєстрів і від старожилів села.

У столиці Австрії відбулися два арбітражі:

а) 2 листопада 1938 року відбувся Перший Віденський арбітраж, на якому Німеччина та Італія примусили Чехословаччину віддати Угорщині Південну Словаччину та західну частину Підкарпатської Русі (сьогодні західна частина Закарпатської області – Україна).

15 березня 1939 року Адольф Гітлер погодився, щоб до складу Угорщини увійшла і східна частина Підкарпатської Русі (сьогодні східна частина Закарпатської області – Україна), в якій знаходилося і село Луг.

б) 30 серпня 1940 року відбувся Другий Віденський арбітраж (деякі історики називають цей брутальний акт – Віденським диктатом), на якому гітлерівська Німеччина та фашистська Італія примусили Румунію віддати Угорщині північно-західну частину Трансильванії. Таким чином, село Луг над Тисою опинилось у складі Угорщини, яка скасувала кордон, встановлений після 1920 р. (Тріанонським договором), й обидві частини Луга об'єдналися знову в одне село, яке взяло назву Тісзолонка (Tiszalónka) і належало до волості Долина Тиси (Tiszavölgyi járás), з центром у місті Рахів (сьогодні центр Рахівського району). Одним з наслідків Другого Віденського арбітражу було відновлення Марамороського комітату (Maramoros megye), центром якого стало місто Сігет (Maramoros – Szighet).

Угорська мова стала офіційною. Варто згадати, що кілька днів перед тим румунські чиновники, вчителі, прикордонники, жандарми та інші, перейшли до неокупованої частини Трансильванії.

Досить швидко почало діяти угорське законодавство та нова адміністрація. В окупованій території було встановлено сувору воєнну диктатуру.

На правому боці села була організована примарія, яку називали «Сільська Хата» (Faluház). Старостою став Волощук Григорій (Грецик), який обіймав цю посаду від 1939 р. до 1944 р. Староста жив із сім'єю на правому боці Тиси, а заступник старости Лазарчук Михайло (Живря), опісля Лазарчук Федір (Шушеничин) жили на лівому березі Тиси.

До осені 1944 р. в лужанський «Сільській Хаті» (Faluház) працювали такі особи: нотаріус Позані, Маляр Василь, Мотрюк Маріка, Франц Бела, Павлюк Олекса, Писарь Михайло, Вереш Михайло¹⁰⁰. Вони всі розмовляли угорською мовою, тому що всі документи, які видавала Сільська Хата, були на угорській мові, а також в обидвох школах почали викладати вчителі угорського походження.

¹⁰⁰ Олена Михайлівна Дутчук, *Луг над Тисою і Кісвою*, Видавництво «Карпатська вежа», Ужгород, 2011, 2011, ст. 25.

Сім'я Волощука Григорія (Грецика) – Луг (Україна),
з колекції О. Дутчук

В архіві лужанської школи не існує жодного документа з періоду угорської окупації.

Було створено молодіжну організацію «Левенте», яка мала напів-воєнний статус, членами якої були хлопці від 15 до 18 років. Вони тижнево проходили воєнну підготовку та патріотичне виховання. Організацію вважали як запас угорської армії. Підготівкою левентів займався директор школи вчитель Горват Дьорді.

Угорський торгівельний кооператив «Гондя» (Мурашка) відкрив у обидвох частинах села свої крамниці. Не маємо інформації про єврейські крамнички та корчми після появи крамниць кооперативи «Гондя», але можемо здогадуватись, що єврейські комерсанти не дуже раділи угорцям.

Під Магоров було збудовано три залізничні лінії, які доходили до центральної лінії: Вишавська Долина – Сігет.

Недалеко звідси рубали ліс, привозили дерево волами та кіньми до платформи, де вантажили його на вагони і везли на захід. У лісі, на платформі та на залізниці працювало багато людей. Біля залізничного кантона була зупинка для поїздів, які привозили і відвозили робітників.

22 червня 1941 року Угорщина як союзник Німеччини разом з іншими державами напали на Радянський Союз. До угорської армії було мобілізовано багато лужан, яких після відповідної воєнної підготовки було включено у воєнні одиниці. Одні з них воювали на східному фронті, а інші знаходились в запасі. Приблизно 15 чоловік було мобілізовано в загони примусової праці,

де під загрозою зброї змушували виконувати важку роботу від 10 до 12 годин на день.

Під час угорської окупації (цей період лужани називали «при мадярах») чимало старожилів скаржилися на погану поведінку угорських жандармів (csendör), яких лужани називали пір'яниками (через когутяче пір'я, яким були оздоблені їхні капелюхи). Вони проходили через село кілька разів на день, вживали образливі слова, лаяли будь-кого, били по обличчю, багато разів без причини.

Міцною виявилась так звана політика «мадяризації», яку нові власті бажали здійснити чимскоріш. Багато зі слів угорської мови увійшли в лужанську говірку і були вживані багато років, аж до 1950 р. Надаємо кілька прикладів: коргаз (лікарня – kórház), левеш (суп – leves), пофон (ляпас – rofon) та інші.

Лужани, які вчилися у школі до 1923 р., розмовляли або знали чимало угорських слів, а також їхні імена були «мадяризовані»: Іван став Яношом (Ianoş), Василь став Ласлом (Lászlo), а Луг став Тісолонкою (Tiszonka).

Наприкінці 1943 р. та на початку 1944 р. багато жителів Марамороського краю, в тому числі й лужани, захворіли на висипний тиф, який забрав багато життів.

У травні 1944 р. угорська влада та їхні німецькі покровителі всі єврейські сім'ї з Луга відправили до Сігету, звідки товарними поїздами відправили їх далі в концентраційний табір смерті Освенцім (Аушвіц), звідки повернулося до Луга кілька осіб, які через короткий час виїхали до Ізраїлю та до США.

Нижче подамо трагічну історію, яка трапилась у Лузі на початку травня 1944 р. і яка стосується долі єврейської сім'ї Дувида (лужани називали його Дувидом). Ця сім'я жила у вишнім кінці села (нр. 122), їхня хата існує до сьогодні, в якій мали крамничку і корчму.

Звідкись Дувид дізнався, що всі єврейські сім'ї будуть заслані в концтабори смерті. А він мав вродливу дочку, яку звали Рухля і яку вони дуже любили і задумали врятувати від депортації. Домовились зі своїм сусідом, угорцем Амвросієм Шайбнером, мабуть, заплативши йому суму грошей або дорогоцінностями, щоб той заховав Рухлю у своєму підвалі (півниці), де вони приготували для неї все необхідне.

Після того, як батьків Рухлі разом з іншими єврейськими сім'ями забрали і відправили під строгим наглядом до Сігету, дівчина дізналася, що її родичів було депортовано.

Калин дізнався, що молода єврейка переховується в підвалі Шайбнера і прийшов до того просити горілки. Коли Шайбнер відповів, що не має алкогольних напоїв, Калин погрозив, що замельдує його на жандармерію (яка знаходилася на правому боці Тиси).

Після того, як Калин пішов, Шайбнер розповів дівчині, що трапилось, а та вийшла з підвалу і заховалась у хліві, у сіні, у їхньої сусідки Анни Маляр, не повідомивши її.

Через пару годин до Шайбнера прийшли угорські жандарми разом із старостою села Волощуком Григорієм та одним бохтером, але в підвалі вже не було нікого.

Під погрозою розстрілу Шайбнер признався, що переховув дівчину, і, мабуть, видав, де могла заховатись.

Жандарми знайшли Рухлю, побили її, і повели до хати вдови Маляр Анни, яку звинуватили, що заховала Рухлю у своєму хліві.

Забрали обидвох. Рухля потрапила до концтабору, звідки не повернулася, а Анну Маляр засудив воєнний трибунал на кілька місяців депортації до Німеччини, де вона працювала до осені 1944 року, коли повернулася додому хворою і залишилась психічно травмованою до кінця свого життя. (Про цю подію розповіла нам Олена Шмуляк, 2 червня 2013 р.).

Цікавий випадок трапився в Лузі наприкінці вересня – на початку жовтня 1944 р. Угорський офіцер, який командував військовим підрозділом, що знаходився в Лузі, дістав наказ копати в горбистій частині села окопи та будувати різні воєнні споруди, що були призначені проти наступу Рядянської армії. Здається, що ці роботи виконували і жителі села. У деяких місцях і сьогодні можна побачити сліди окопів, хоча минуло вже понад 75 років.

Цього офіцера знав добре лужанин Кошан Іван, бо разом з іншими лужанами жали жито та пшеницю на полях сім'ї офіцера. Кошан знав трохи угорську мову і коли спробував переконати офіцера, що окопи не допоможуть припинити наступ Червоної Армії, гордий офіцер розсміявся з його поради, запевняючи, що окопи будуть мати великий успіх.

Пізніше офіцер запитав Кошана, чи пам'ятає, де живе його сім'я в Угорщині і доручив йому віднести вінчальну обручку та золотий ланцюжок. Кошан погодився. Офіцер дав йому грошей на квиток, а також запевнив, що там заплатять йому за його труд. Плани офіцера зупинити або хоча при-тримати наступ Червоної Армії виявилися даремними.

16 жовтня 1944 р. з'явилися в Лузі перші одиниці радянського війська. Угорці відкрили вогонь, вбили кілька радянських воїнів, але скоро

радянські бійці перейшли Тису, обстріляли угорські «вогняні гнізда» і знищили всіх, продовжуючи свій переможний шлях до Німеччини.

16 жовтня 1944 р. Луг був звільнений від угорських та німецьких окупантів, які втекли з села «без будьте здорові!», але дуже мало лужан сумували за нами.

Улітку 1944 року на західній частині подвір'я лужанської церкви (біля великого мармурового хреста) угорські воїни поховали кілька своїх воїнів, які загинули в боях проти Червоної Армії. Перед тим, як мали відходити з Луга (14 жовтня 1944 р.), угорці викопали рештки загиблих і повезли зі собою на захід.

Після того, як фронт просунувся на захід, Кошан зашив у комір сорочки обручку та ланцюжок, дістався поїздом до Угорщини і передав цінності сім'ї офіцера.

Коли Кошан дійшов до села, в якому жив офіцер, звернувся до місцевої сільради, щоб покликали когось із сім'ї офіцера. До сільради прийшла дружина офіцера зі своїм батьком. Коли Кошан попросив ножа або ножиць, щоб розшити комір сорочки, звідки добув обручку та ланцюжок, бідна жінка трохи не зомліла, побачивши речі свого чоловіка. Вона думала, що той помер, але Кошан сказав, що її чоловік рушив з Луга здоровим разом зі своїм розділом, але не зміг сказати, що з ним сталося далі.

Рідня офіцера запросила Кошана до їхнього дому, де він пробув кілька днів. Потім рушив поїздом до Сігету. Отримав багато всяких подарунків (одягу, їжі, грошей та квиток на поїзд).

Дружина офіцера та його рідня були здивовані, що простий селянин з Мараморощини зміг зробити таке добре діло в такі важкі часи, адже він міг затаїти для себе ті дорогоцінні речі. Але Кошан був чесною і поважною людиною, яка дотрималася обіцянки, даної офіцеру.

Коли дійшов до Сігету, Кошана обікрали, забрали все, що мав. Ледве вернувся додому з позиченими на квиток грошми. Коли дізналися про справу Кошана, деякі лужани хвалили його, деякі сміялися над ним, але він молився, що повернувся додому живим і здоровим і був задоволений своїм вчинком.

Інша трагічна подія відбулася на початку жовтня 1944 року, жертвою якої став Маляр Іван (26 р.), який прийшов додому на відпустку з угорської армії.

Маляр та його дружина Магдалина (Павлюкова, 24 р.) мали двох хлопчиків: чотирирічного Іванка та дворічного Миколку, а також чекали народження третьої дитини.

Одного дня Маляра Івана та його сина Іванка було поранено невідомими стрільцями. Батька було поранено в шию, через що він утратив багато крові, а хлопчика у голову, шрам, який носить і сьогодні після 75 років.

Маляр пролежав кілька днів у Мадара Михайла, який пробував його врятувати. На жаль, не вдалося. Коли вирішили повезти його возом до Сигота, але помер в Сигітській Коморі. Хлопчик Іванко пережив, але й до сьогодні має проблеми зі здоров'ям.

Вагітна дружина Маляра була настільки стривоженою, що втратила дитину, залишилась вдовою з двома сиротами, яких дуже трудно виростила, але дала їм добре виховання, і вони стали добрими, побожними і поважними людьми, якими гордилася до кінця свого життя.

Лужани, і не тільки, надіялись, що Радянський Союз та його армія принесли їм демократію і добробут. Велика радість була в селі, коли прибули «браття зі сходу», яких лужани прийняли як визволителів.

Радянська адміністрація та спеціальна воєнна служба взяли 63 добровольці з правобережного Луга і 13 з лівобережного. Усі ці молоді мужчини воювали проти Німеччини та її союзників до закінчення війни (9 травня 1945 р.).

На фронті загинуло 27 добровольців з правобережного Луга і 3 з лівобережного.

Між 16 жовтня 1944 р. та 9 квітня 1945 р. Марамороський повіт знаходився під воєнною окупацією Червоної армії Радянського Союзу. Події, які відбулися в цей період, закінчились встановленням кордону на Тисі, так само, як і був між 1920-1940 рр. Префектом у цей період був адвокат Іван Одовічук (українець із Балківців – Сучава).

На правому березі села посилилась пропаганда за прилучення цієї частини Мараморощини до Радянського Союзу. На лівому березі кілька представників українців бажали і спробували навіть і письмово, щоб і південна частина Мараморощини була долучена до Радянського Союзу¹⁰¹. Але цього не трапилось. 29 червня 1945 року було знову встановлено кордон на Тисі. Знову з'явилися два села: на правому боці Луг, яке увійшло до складу Радянського Союзу, а на лівому – Луг над Тисою, яке увійшло до складу Румунії.

¹⁰¹ *Возз'єднання – збірник архівних документів і матеріалів* (травень 1944 – січень 1946), Ужгород, Видавництво «Закарпаття» 1999, номер 66, ст. 144- 145 (Резолюція зборів міста Мараморош Сігета і околиці – 19.01.1999.)

У Румунії було скасоване угорське законодавство і відновились румунське законодавство та адміністрація.

Міст через Тису було закрито у вересні 1945 року, а на кордоні встановлено суворий порядок, який продовжиться майже до 1990 року, хоча в обидвох державах існував тоталітарний комуністичний режим, хоча обидві держави декламували, що є «братськими народами», хоча були членами Варшавського договору (воєнно-політичного) та члени Економічної Ради Взаємної Допомоги, кордон між ними діяв, наче між двома державами, які ворогують між собою. Такий «порядок» дивував усіх, і ніхто не зміг його зрозуміти.

6 квітня 1945 року був заснований прокомуністичний уряд на чолі з доктором Петру Гроза. Це був початок переходу на соціалістичний лад, який мав за «взірець» Радянський Союз, і отримував допомогу від радянських радників та Червоної армії, яка залишилась багато років на території Румунії. За кілька років комуністична партія стала провідною політичною силою в державі.

Між 1945 – 1950 рр. село Луг над Тисою було комуною, яка належала до Сигітської волості. Старостами села були: Лазарчук Андрій (Івантьо), Самбор Михайло, Глуханюк Павло.

Посаду нотаріуса обіймали Марущак Юра (з Кричунова) та Мотрюк Іван.

Приміщення сільради (сільської хати) знаходилося у будинку, в якому сьогодні розміщуються магазин та кафе-бар Бобрюків – Аліни та Галини (одружена Грінюк).

30 серпня 1948 року був заснований Департамент державної безпеки (секурітате) за взірцем радянського КГБ (Комитет государственной безопасности), який разом з міліцією, заснованою 1949 р., стануть головними інструментами комуністичної партії Румунії у побудові соціалізму. Обидва департаменти разом з іншими структурами, які належали до Міністерства внутрішніх справ, залишать за собою велику кількість жертв та потерпілих.

Потерпіло й кілька лужан. Першою жертвою була Мешко Василина (Циля Седорякова, народжена 1930 р.), арештована органами Державної безпеки між 31 жовтня та 26 грудня 1959 року за злочин змови проти соціального порядку шляхом агітації (стаття 209 з Карного кодексу).

Василина Мешко вийшла на берег Тиси біля моста прати білизну разом з іншими жінками. Говорили про всяке (як кажуть про «порожнє з неповним»). Враз Василина Мешко запитала: «Ой, жони Божі, коли вже збудимось

сих команішту?». Одна з жінок не затримала язика й донесла на неї, за що її було арештовано вночі і відправлено до Бая Марє (до військової частини 0229 – U.M. 0229).

Під час арешту Василю допитували ночами кілька годин підряд, погрожували, що буде мати великі неприємності й вона, і її сім'я, якщо не скаже правду. Так перелякали бідну жінку, що довгий час після звільнення мала проблеми зі здоров'ям (особливо психічні)¹⁰².

Радикальні міри прийняла комуністична влада наприкінці 1948 р., коли було ліквідовано Греко-Католицьку Церкву (див. розділ «Лужанська церква»).

Гострі міри вжиті й проти організації «Свідків Єгови», яку вважали незаконною між 1948 – 1989 рр. Великі неприємності мали парубки, які відмовлялись служити у війську, що у той час було обов'язковим.

Нижче подамо список свідків Єгови з Луга над Тисою, яких було позбавлено волі під час комуністичного режиму:

Ануцяк Іван, одружений у селі Тиса, нр. хати 273, був позбавлений волі за політичні обвинувачення, від 26 лютого 1968 р. до 25 червня 1971 р. сидів у в'язницях в Тімішорі, на Великому острові Бриїли та Переправі – Кілія Веке;

Пітуляк Николай, нр. хати 299, був позбавлений волі за політичні обвинувачення від 26 лютого 1968 р. до 25 червня 1971 р.;

Павлюк Валентин, нр. хати 83, був позбавлений волі за відмову служити у війську від 15 квітня 1974 до 7 квітня 1976 р.;

Гріжак Іван (1944-2014), нр. хати 115, відмовився служити у війську і був засуджений Воєнним Трибуналом Бухареста (вирок 193/11.08.1966) на три роки і шість місяців позбавлення волі. Після повернення додому мав великі неприємності на місці праці (фабрика «Марамурешана» з Сігету), де його без доказів обвинуватили за зникнення всілякої сировини та матеріалів. Гріжак не зізнався у крадіжці, за що його на допитах сильно били. Внаслідок цього захворів психічно і був інтернований в Сігетській лікарні;

Боднарюк Віктор, народився 1953 року у Верхній Рівні, 1976 року, одружився в Лузі над Тисою, нр. хати 121, будучи активним членом конгрегації Свідків Єгови, відмовився служити у війську, за це був засуджений

¹⁰² Bilet de eliberare nr. 70/1959, emis de UM.0229 – Baia Mare și răspunsul SRI. Nr. 306/2 din 21.09.1994 – adresat familiei lui Mișco Vaselina.

на один рік і шість місяців позбавлення волі: від 19 лютого 1975 р. до 9 вересня 1976 р., сидів у в'язницях з Клужу, Бая-Маре та Тирговіште;

Ануцяк Іван, Пітуляк Николай і Павлюк Валентин (завдяки декрету 301/15.03.2007 отримали звання «Борець в антикомуністичному опорі» („Luptător în rezistență anticomunistă”));

Лазарчук Микола народився в селі Луг над Тисою в сім'ї Андрія Лазарчука (Івантьо), його сестра Ярина (одружена Крайла) стала учителькою, а брат Петро – православним священником. Микола одружився з дочкою миківського старости Кертеса, з якою мали троє дітей.

Після 18 жовтня 1944 року Микола Лазарчук брав активну участь в політичному житті Мараморощини. Став членом організації «Фронт землеробів» (Frontul Plugarilor), на чолі якої був доктор Петру Гроза, який став прем'єр-міністром «коаліційного уряду» Румунії в 1945–1952 рр., пізніше – головою Державної ради Румунії. Проводив політику, спрямовану на встановлення в країні комуністичної диктатури, що спиралася на багнети радянських окупаційних військ. 30 грудня 1947 р. добився усунення короля навіть від представницької влади. Незважаючи на прихильність ідеям комунізму, в партію не вступив.

Варто згадати, що разом з адвокатом Іваном Одовічуком й інші українці Мараморощини підтримували ідею об'єднання з Радянським Союзом.

Але в квітні 1945 року до Сігету прибув Васіле Лука – румунський партійний та державний діяч, підпільник-революціонер. Завдяки його візиту південна частина Мараморощини залишилась надалі у складі Румунії.

До 1953 року Микола Лазарчук обіймав різні посади: заступник префекта Мараморощини, нотаріус, секретар мерії Луга над Тисою та Великого Бичкова та ревізор Сігетської районної кооперативи споживання.

У 1957 році його було засуджено на п'ять років ув'язнення за «замислення проти соціального порядку» (Uneltire contra ordinii sociale), і від 1958 р. до 1963 р. був політичним в'язнем колонії Періправа – Кілія Веке (Тульча – Дельта Дуняю, де кілька років пізніше буде ув'язнений і лужанин Ануцяк Іван).

Важка праця, фізичні та психичні тортури, постійна загроза, нелюдські умови життя довели до погіршення стану його здоров'я.

Сім'я Миколи Лазарчука, дружина і троє дітей, які жили в місті Сігеті, на вулиці Джеорджа Кошбука № 43, та його родичі з села Луг над Тисою довгий час були переслідувані секурітатею та міліцією. Було конфісковано половину їхнього власного будинку, яку його син Микола відкупив від

румунської держави. Дружина та діти Миколи Лазарчука стали «ворогами народу та соціалістичного ладу», їх переслідували і перевіряли весь час.

Після звільнення з тюрми Лазарчук Микола працював на Сигітському меблевому комбінаті, де стан його здоров'я погіршився, і він помер на 58 році життя¹⁰³.

У рядах міліції працювало і кілька лужан, як мужчин, так і жінок, які пройшли спеціальні курси підготовки, теоретичні і практичні.

Подаємо нижче лужан, які працювали в міліції: Марфіч Микола (Міжо) в Русь Полянї (Поєніле де суб Мунте), Ануцяк Іван у Борші, Мейсарош Михайло в містах: Сігет, Маргіта та Орадїя, Корнищан Іван (Ковач) в місті Залеу, Клемпушак Микола (Чічак) в місті Арад, а також працювали короткий час в міліції і жінки Мешко Анна (Тодярка) та Лазарчук Василина.

У селі було кілька інформаторів, мужчин і жінок, яких завербувало секурітате.

У 1948 році було створено Румунську Робітничу Партію, в яку об'єднались Комуністична Партія Румунії та Соціал-Демократична. Нова партія стала провідною політичною силою до кінця 1989 року, а всі інші партії було заборонено.

Протягом зазначеного часу членами цієї партії стала значна кількість лужан, які створили місцеву партійну організацію, очолену секретарем місцевої організації.

На засіданнях партійної організації завжди були присутні активісти Р.Р.П. з міста Сігет, які давали різні розпорядження та вказівки.

6 вересня 1950 року Великими національними зборами було ухвалено закон № 5/1950, який встановив новий адміністративно-територіальний поділ Румунської Народної Республіки на області, райони, міста і комуни.

Завдяки цьому закону села Луг над Тисою, Великий Бичків, Кричунів та Миково об'єднались у комуни Великий Бичків з центром у Великому Бичкові. Нова комуна увійшла до складу Сігетського району Баямарської області до 1958 р., а опісля – до Мараморської області.

Народна Рада Великого Бичкова, складалась з депутатів, яких обрали жителі кожного села. Число депутатів одного села було пропорційним числу його жителів. У Лузі вибирали 3 – 4-х депутатів, мандат яких тривав чотири роки. Депутати всіх сіл комуни, створювали Народну Раду, яка мала вико-

¹⁰³ Інформатор: Лазарчук Микола – молодий – Сігету Мармацією, вул. Г. Кошбук, № 43.

навчий комітет на чолі з головою села. Взагалі, депутати були членами або симпатизантами Румунської Комуністичної партії.

Протягом 1950 – 1989 рр. на посаді голови Великобичківської народної ради були і лужани: Ференц Василь (Пітяйло), Мейсарош Михайло, Маляр Дмитро (Петраш) та Друляк Микола.

Під час комуністичного режиму двоє з лужан працювали фінансовими агентами (збирали податки): Малярчук Михайло (Жеврик) у Великому Бичкові та Мешко Петро в комунах Верхня Рівня і Бирсана.

Наприкінці 1989 року в Румунії відбулася велика історична подія – комуністична влада на чолі з її лідером Ніколае Чаушеску була усунена завдяки рішучим діям всього румунського населення.

Починаючи з 1990 р., головою (прімарем) комуни Великий Бичків став Василь Дзябенюк і був на цій посаді два мандати: 1990 – 1992 рр. та 1992 – 1996 рр.

Інші лужани були обрані заступниками прімаря: Грінюк Василь (Остолош) – 2008 – 2009 рр. та Йойкалюк Михайло – 2010 – 2012 рр., а також і радниками місцевої ради комуни: Томащук Іван та Мірон Михайло – 1996 – 2000 рр., Йойкалюк Михайло та Мірон Михайло 2000 – 2004 рр., Йойкалюк Михайло та Грінюк Василь – 2008 – 2012 рр., Йойкалюк Михайло та Грінюк Василь – 2012 – 2016 рр., Грінюк Василь, Йойкалюк Ілько-Микола, Йойкалюк Михайло-Володя – 2016 – 2020 рр.¹⁰⁴

Також у Великобичківській мерії працює референтом у справах бухгалтерії Бобрюк Даніела, яка народилася в Лузі над Тисою в сім'ї Василя та Ореси Мейсарош.

Після Другої світової війни для українців Румунії було створено сприятливі умови, які дали їм можливість зробити кроки до цивілізації та прогресу, і вони не пропустили отриманий шанс.

Насамперед у всіх українських селах більшість дітей почали вчитися рідною мовою. У місті Сігеті було відкрито два українські ліцеї – теоретичний та педагогічний, які пізніше об'єднуються в український ліцей імені Тараса Шевченка.

Першим лужанським випускником української педагогічної школи був Микола Друляк. Український ліцей мав власний гуртожиток, велику бібліотеку та спортивний зал.

¹⁰⁴ Дані отримані від Мерії Бочкою Маре.

Поступово число випускників українського ліцею зростало, але учителів не вистачало, тому були організовані курси короткої підготовки майбутніх вчителів.

З тою ж метою в місті Серет (Сучава) було відкрито ще один український ліцей, в якому вчилися українські діти Буковини.

При Бухарестському університеті відкрився відділ української та російської мов, який готував майбутніх викладачів цих мов для українських ліцеїв та семирічних / восьмирічних загальних шкіл, які діяли в селах з українським населенням.

Подаємо імена кількох лужанських випускників цього відділу: Арделян Юлія (народжена Грінь), Лазарчук Василь (Лука), Лазарчук Іван (Лука), Лазарчук Юлій (Лука), Йойкалюк Іван, Самбор Анна (народжена Григораш), Корсюк Микола, Василь Шмуляк, Мануляк Юлій, Корнещан Іван, Шмуляк Іван (Петрової), Корнещан Микола (молодший) та інші.

Значна кількість випускників українських ліцеїв вступили вчитися в інші вищі навчальні заклади Румунії (університети, трирічні педагогічні інститути тощо), на яких викладалося тільки румунською мовою. Вони стали викладачами різних предметів навчання, лікарями, інженерами, аптекарями, економістами, офіцерами, письменниками, священниками, електронщиками, медсестрами та іншими фахівцями.

Результатом цих зусиль була поява української інтелігенції. Варто згадати, що до 1946 року тільки один лужанин – Мануляк Іван, був підготовлений на вчителя в румунській Сігетській педагогічній школі (1928 р.).

Певна річ, нашим предкам навіть на думку не спадало, що майбутнє покоління дійде до такого підготовчого рівня.

Після 1955 року, а особливо після 1962 р., в Сігеті та в Сігетській Коморі було побудовано ряд промислових підприємств: меблевий комбінат (у будівництво та розвиток якого значний внесок здійснив лужанський інженер Іван Шмуляк – випускник Казанського університету з Радянського Союзу), лісопилка (Unitatea de Industrializare a Lemnului), фабрика гвинтів «Марамурешана», текстильна фабрика «Унітатя», ремісничі кооперативи: «Deservirea» (обслуговування), «Мара», «Сігетяна», будівельний труст та ін.

На цих промислових підприємствах та ремісничих кооперативах протягом часу працювало кілька сотень лужан (в одній, двох і навіть трьох змінах).

Інші лужани працювали на залізній дорозі (механіками локомотивів, стрілочниками, ревізорами), на побудові лісових доріг, в сігетській лікарні,

диспансері Великого Бичкова, учителями, виховательками (мабуть, не було українського села на Мараморощині без лужанських учителів, викладали навіть і в Банаті та Тульчі), листоношами, будівельниками (дуже похвально говорили про лужанських теслярів).

Повернувшись додому зі зміни, лужани обробляли свої поля, вирощували худобу, будували, займалися господарством, допомагаючи одні одним (виник новий метод обробки землі – «на взаєм»).

Після 1950 року в селі з'явилися сади плодкових дерев: яблуні, груші, сливи, черешні, горіхи. Весною вони ставали «Лужанським раєм», а восени їхні гілки ламалися під ароматними плодами. Варто згадати сади Гавреляка Івана, Самбора Миколи, Корсюка Василя (Цьика), Гріжака Андрія, та Глуханюка Івана, який жив у Бичкові.

Завдяки грошовим прибуткам лужани побудували нові дерев'яні хати, а потім – з інших будівельних матеріалів. Також поліпшилася якість харчів, одягу та взуття, поліпшилося життя дітей та зменшилося число захворювань.

Після Грудневих подій 1989 року почався новий етап в історії Румунії – перехід до демократичного режиму. Була ухвалена нова Конституція і почалася розробка демократичного законодавства, яка мала за взірць законодавство західних демократичних держав і США.

Почали створюватись нові органи, характерні для демократичних держав. Відбувся переворот у системі виховання – від дитячого садка до вищих навчальних закладів. Виникли нові політичні партії, які залучили в свої ряди значну кількість членів та прихильників: Соціал-Демократична Партія, Ліберальна Національна Партія та інші.

Національні меншини Румунії отримали право створювати свої організації, між якими налічується і Союз Українців Румунії, Кожна національна меншина (їх сьогодні налічується 18) має право на представників у Парламенті Румунії.

Життя лужан зазнало великих перемін. Значна кількість робітників втратило місце праці, а інші відмовились через малі зарплати. Багато з них вирішили працювати за кордоном (в Італії, Іспанії, Франції, Великобританії, Німеччині, Австрії та інших державах).

Сьогодні, за нашими даними, понад 120 лужан, мужчин та жінок, працюють за межами Румунії. Багато з них побудували в селі нові модерні житлові будинки, купили автомобілі, трактори, різну модерну апаратуру, дорогі речі, дорогий одяг та багато інших необхідних речей.

2004 року Румунія стала членом Організації Північноатлантичного Пакту (НАТО), а 2007 р. – членом Європейського Союзу (UE). Будучи членом цих організацій, румунському населенню відкрилися величезні можливості політичного, економічного та соціального розвитку.

Назви Села Луг над Тисою в різних документах

1439 – Lonka: Bélay Vilmos, *Máramaros megye társadalma és nemzeti-ségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig* (Суспільство і національності Марамороської жупи), Sylvester-Nyomda R.-T., Budapesta, 1943, ст. 51.

Suciu Coriolan, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, București, 1967, ст. 367;

1442 – Lonka: Mihalyi, Ioan de Apșa, *Diplome maramureșene din sec. XIV-XV*, Sighet, 1900;

1448 – Lonka: Jeody, Pál, *Cercetarea calității de nobil în Comitatul Maramureș Anii 1749-1769*, ediția a II-a, Editura Societății culturale Pro. Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2003, ст. 14, 76, 168;

1448 – Lonka (Mihalyi, *цум. праця*);

1450 – Luh (Bélay, *цум. праця*);

1450 – Luc (Mihalyi, *цум. праця*);

1466 – Lonka (Mihalyi, *цум. праця*);

1600 – Lonka (Bélay, *цум. праця*);

1773 – Lunca (Ileana Bozac, Teodor Pavel, *Călătoria împăratului Iosif al II-a în Transilvania – 1773*, Centrul de studii transilvane, Cluj-Napoca, 2006, ст. 548;

1828 – Kis Lonko - Luh (Ludovicus Nagy, *Notitiae politico-geografico-statistic ticae incl. Regni Hungariae partiumque eidem adnecarum*, vol. I, Budae, 1828, ст. 197;

1851 – Kis Lonka (Elek Fenyés, *Magyar Országának s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai is geographiai tekintetben*, vol. I, ediția a IV-a, 1839, Pest, ст. 201;

1913 – Tiszalonka (Архів Бичківської мерії);

1920-1927 – Lunca Tisei (Там само.);

1928 – Lunca la Tisa (Там само.);

1930 Lunca – (Загальний перепис населення Румунії – 1930, том II, Повіт Марамуреш, ст. 276);

1940-1944 – Tiszaalonka (Архів Бичківської мерії);

1968 – Lunca la Tisa – Лунка ла Тіса (офіційна назва села);

Luh, Луг – назва села, яку вживають лужани та інші громадяни Румунії;

Leh Lunka – єврейська назва села (Peninah Zilberman – Fundația Tarbut Sighet – Cultură și Educația Iudaică), www.flisighet.com.15.06.2018.

РОЗДІЛ III.

ЕКОНОМІКА СЕЛА ЛУГ НАД ТИСОЮ

За офіційними даними, село Луг над Тисою існує з початку XV ст. (1419-1439-1442, див. розділ «Історичні довідки про село Луг»). З цих письмових документів виходить, що на початку XV ст. маєток (село) належало незаконно двом рутенцям (українцям) – Гергешові та Петрешові (1439 р.), а в 1442 р. увійшло у власність румунським дворянам Панк, з недалекого Кричунова (приблизно 6 км.).

Вважаємо, що еволюція села Луг над Тисою не відрізнялася від сусідніх місцевостей. Якщо Луг був спочатку маєтком, а опісля був заселений, чи був у той самий час маєтком і селом, це дозволяє зробити такий висновок: економіка нашого села мала аграрний характер. Жителі були спочатку кріпаками і належали власникам земель, на яких жили.

Після 1500 року лужани стали кріпаками казенної домінії Бичків, кріпаками Фіску, в адміністрації якого знаходилися землі прилучених сіл (11), число яких зменшилося протягом часу. Луг залишився й надалі в складі Бичківської домінії.

Основним заняттям лужан були: землеробство, вирощування худоби, домашні ремесла та інші. Деякі автори вважають, що спочатку найважливішим заняттям було скотарство, а потім землеробство.

Слід додати, що на заняття лужан протягом років вплинули заняття сусідніх жителів, близьких і далеких. Лужани дали собі справу, що можна отримати кращі результати, вживаючи нові методи праці, нові знаряддя, забезпечення кращих умов для розведення худоби тощо.

Великою проблемою жителів села був кріпосницький порядок, який спричинив величезні економічні нерівності між ними. Їхнє життя стало дуже важким через великі податки та численні обов'язки, встановлені протягом часу.

Перша письмова інформація про економічне життя села датована першою половиною XVI ст. Ці дані охоплені в Урбаріях, які були зроблені в

1530, 1542, 1543 та 1548 роках, опубліковані в томі „Revista Arhivei Maramureșene” (Журнал Марамороського архіву)¹⁰⁵.

У 1530 р. багатий поміщик Домінік Драгфі мав у Лузі 7 «воріт», а 3 «ворота» були порожніми (незаселеними). На чолі лужанської спільноти був один староста (jude), який мав адміністративні, фіскальні та військові функції. Цікаво, що між жителями Луга був і один священник. Урбарій не містить дані про релігію лужан.

Через 12 років, у 1542 році, в Лузі було лише 6 «воріт». З'являється нова фіскальна такса (оплата) – 2 флоріни і 2 динари.

У наступному 1543 р. у Лузі налічували 10 «воріт», які платили 6 флоринів і 47 динарів¹⁰⁶.

Через п'ять років, в 1548 р., у Лузі було 8 «воріт», які належали вдові поміщика Домініка Драгфі. У тому ж році в селі була одна нова хата, а одна згоріла. На чолі громади був один староста (jude), який мав важливу роль у житті спільноти. У студії дослідника Лівії Ардел'яна не йдеться про площі земель, придатні для вирощування рослин¹⁰⁷.

Починаючи з XVII ст., маємо писані довідки про землеробів з нашої зони: це нотатки урбаріїв та багато інших документів, деякі з них написані особами, що подорожували Мараморощиною. Існує також і вищезгадана праця Лівії Ардел'яна¹⁰⁸, в якій міститься детальна картина Мараморощини XVII ст. У цій роботі село Луг над Тисою згадане кілька разів.

Припустимо, що лужанська земля була саме такою родючою, як і сьогодні. Кожного року ріллі вимагали значної кількості гною та багато праці. Вважаю цікавою інформацію, що кожного року лужани були змушені сіяти значну кількість вівса: «В межах поселення Луг над Тисою збирали 20 відер вівса і 50 копиць соломки»⁶.

Знаряддя для обробки землі виробляли в місцевій кузні або в сусідніх місцевостях (Бичків та Кобилецька Поляна).

Протягом часу наші предки тримали зв'язок із землеробами інших сіл, і це дало їм можливість дізнатись про інші методи обробки землі. Так починається чергування вирощувальних рослин: взагалі ділили землі на дві

¹⁰⁵ Livia Ardelean, *Populația imposabilă a comitatului Maramureș la mijlocul secolului al XVI-a*, Revista Arhivei Maramureșene, 2015, Baia Mare, ст. 13-35.

¹⁰⁶ Там само, ст. 27.

¹⁰⁷ Там само, ст. 31.

¹⁰⁸ Livia Ardelean, *Istoria economică și socială a Maramureșului între 1600-1700*, Editura Ethnologica, Baia Mare, 2012, ст. 262.

частини: одну засівали, а другу залишали неораною, щоб відновити родючість землі.

Другим важливим заняттям було тваринництво. Лужани вирощували велику рогату худобу (бичачі) та малу рогату худобу (вівці), коней, свиней, а також займалися бджільництвом. Волів і коней використовували для обробки землі і тягла (привозили додому врожай з поля, дрова з лісу, а також возили сіль з Коштіля до Сигітської Комори).

За урбарієм 1689 р., в Лузі було 178 голів рогатої худоби, 12 коней, 140 овець, 72 свиней та 69 вуликів бджіл.

На початку XVII століття (1601 р.) в Лузі було 11 кріпацьких сесій, податок яких дорівнював 12 флоринів, шкірки куниць – 20 флоринів, сушена риба – 25 флоринів.

Кріпаки мали й інші обов'язки, такі, як забезпечання дворянина дровами для опалення, обробкою його поля, ремонтом доріг та мостів села, і платити за мелення зерна.

В урбарії з 1673 року йдеться, що у Лузі на річці Кишей (Кісва) було побудовано млин, який приносив доходів 12 флоринів на рік. У 1689 році мито млина було: 2 з половиною відра пшениці, 20 відер кукурудзи і 3 відра ячменю¹⁰⁹.

Головним заняттям селян-кріпаків була домашня робота: прядіння повісма та вовни, ткання та шиття одягу, вироблення взуття (постолів) та різних дерев'яних речей для домашнього господарства, будівництво хат та господарських споруд. Не маємо даних про виготовлення возів, саней та сільськогосподарського знаряддя. Мабуть, деякі були виготовлені місцевими майстрами, а інші куплені в сусідньому Бичкові, або в Кобилецькій Полянці. У Бичкові (на правому березі Тиси) щотижня був ярмарок, де можна було продати чи купити свійські тварини, знаряддя тощо.

«В 1575 р. Бичківська домінія охоплює 6 сіл, між якими і село Lonka – Лунка, яке знаходиться на території Румунії. В Лузі є 10 цілих сесій (sesie), які охоплюють 31 імен, а дві імена денщиків (jeler – inquilin), які мешкали в чужих хатах»¹¹⁰.

Той самий Продан пише, що найважливішим обов'язком кріпака був ценс (Censum pecuniarum Regian dican ut ipsi vocant), який виплачували два рази на рік: на Святого Юрія та на Святого Михайла. „Lunca plătește 6+6

¹⁰⁹ Ardelean, *Istoria economică...*, ст. 362.

¹¹⁰ David Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-a*, vol. II, Editura Academiei Române, București, 1968, ст. 557-560.

florini”, тобто «Луг платить 6 флоринів на Святого Юрія і 6 флоринів на Святого Михайла (весною та восени).

Кріпаки мали й інші обов’язки – дарунки (два хутра куниці або лисиці – на Різдво), або 50 динарів за одно хутро та дві мірки вівса. Теж на Різдво кожний селянин повинен був дати два калачі (або 4 динари) та одну куницю. На Великдень давали два калачі (або 4 динари) і 10 яєць.

Продан пише, що ці обов’язки стосувались бичківців, але в Лузі вони не записані, а «могло бути, що вони були такі самі».

Хто тримав вівці, давав одно ягня на рік. Бичківці і лужани давали одну свиню на рік, а хто мав понад 10 вуликів бджіл, давав один вулик. Існували й кари (gloabe), наприклад, за перелюбство неодружена особа платила 1 флорін, а одружена за ту саму провину була засуджена на смерть і втрачала майно. Одружені мали право на розлучення, за це платили 1 флорін, а кріпаки мали право переходити до іншого поміщика¹¹¹.

На початку XVII ст. Бичківську домінію, Хустську кріпость та Марамороські солекопальні (Солотвино, Коштіль і Окна Шугатаг) воевода Трансильванії продав австрійському імператору Леопольду I (1657-1705). Таким чином Луг став австрійським, тобто належав фіску¹¹².

На початку XVII ст. в зоні бувшого Марамороського комітату на чолі з Олексою Довбушем існував опришківський рух, який історики вважають як одну із форм боротьби проти феудального суспільства (в Лузі кажуть Добош), і його ім’я носить мала природна печера – Довбушова пивниця, в якій опришок та його побратими ховали свої скарби, печера Довбуша знаходиться у Балажовому тодзі (Балож), і є власністю сім’ї Глодяна.

З вісімнадцятим століттям пов’язані реформи імператриці Марії Терезії (1740 – 1780), які вона здійснила між 1767 – 1775 рр. Найважливішою була урбаріальна реформа, яка принесла порядок у відносинах феодалів з кріпаками. Інші реформи здійснив її син Йосиф II (1780 – 1790).

У 1773 році австрійський імператор Йосиф II, подорожуючи по Трансильванії, пройшов і через село Луг¹¹³.

Наприкінці XVIII – початку XIX ст. на Мараморощині був великий голод (1786 – 1815)¹¹⁴.

¹¹¹ Prodan, ст. 559.

¹¹² Filipaşcu, *цит. праця*, ст. 98.

¹¹³ Ileana Bozac, Teodor Pavel, *Călătoria împăratului Iosif al II-a la 1773*, Editura Academiei Române, Cluj-Napoca, 2006, ст. 548.

¹¹⁴ Ivanciuc, *цит. праця*, ст. 86.

Вважаємо, що найважливішою подією в житті кріпаків був імператорський закон (березень 1853 року) – скасування кріпацтва.

Між 1863 – 1868 рр. у Великому Бичкові було побудовано великий хімічний завод, на якому працювало багато місцевих жителів, між якими і лужани. Завдяки високій якості хімічних виробів заводу зросли замовлення, а це вимагало збільшення потреб (сировини, солі і дерева), це спричинило відкриття нових лісорубок, на яких також працювали і лужани.

Цікаву інформацію подає Василь Слободян у своїй праці: «...Лужанський майстер-тесляр Юрашук у 1860 році будував дерев'яну церкву в селі Кричунові»¹¹⁵.

У 1875 році Австро-Угорщина ввела міжнародну систему одиниць (метричну систему), яка буде мати велике значення в соціально-економічній системі життя (метр, кілограм, літр). Дотоді люди вживали різні міри. Лужани (і не тільки вони) будуть вживати їх й надалі, багато років (фирділ, мажа та ін.)¹¹⁶.

Наприкінці XIX століття (1888 – 1895 рр.) було збудовано залізний міст через річку Тису, який з'єднав обидві частини Луга і було прокладено залізницю через село Великий Бичків – Ясіня – Вороненька (1893-1895 рр.). Обидві будови стали значними як для місцевих жителів, так і для всієї Мараморощини, для залізничних зв'язків із заходом та сходом Європи¹¹⁷.

На будівництві цих споруд працювали і лужани. Про це говорили старожили, пригадуючи італійських інженерів і спеціалістів, які були дуже строгими і вимогливими з робітниками (як зі своїми співвітчизниками, так із тутешніми).

У 1895 році в Трансильванії був зроблений найбільший до того часу сільськогосподарський перепис. Між іншими з цього перепису довідуємось про число садиб, розміри різних категорій земель, число свійських тварин, плодкових дерев і т. д.

Територія Луга мала 7419 хольдів (iugăre), з яких 7390 хольдів знаходилися у власності жителів, а 29 хольдів були дані на користування чужим особам.

¹¹⁵ Василь Слободян, *Церкви українців Румунії*, Львів, Видавництво Стрім, 1944, ст. 63-64.

¹¹⁶ *Sistemul internațional de unități*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1979, ст. 6.

¹¹⁷ Микола Ткач, Микола Волощук, *Вони помруть у Білому Потоці*, «Зелені Карпати», № 1-2/2013, ст. 99.

Категорії лужанських земель: 200 хольдів ріллі (ораниці), 18 х. Горо-
ду для вирощування овочів, 1474 х. сіножаті, 329 х. пасовиська 5141 х. лісу і
169 х. неродючих.

Господарі Луга в 1895 р. мали 573 штуки великої рогатої худоби (в
т. ч. один буйвол), 299 свиней, 633 вівці, 2 кози, 20 коней, 1336 домашньої
птиці, 67 вуликів бджіл. Велика рогата худоба була угорсько-трансильван-
ської, плямистої, сивої та інших порід.

З того самого перепису виходить, що в 1895 році в Лузі було 2870
яблунь, 1412 груш, 921 черешень, 270 вишень, 10 абрикосів, 118 персиків,
16820 слив, 653 горіхи, 6 мигдалів, 1 шовковиця (еперка – по-лужанськи).
Всього – 23081 плодове дерево¹¹⁸.

У травні 1879 року до Мараморощини було імпортовано з Австрії
корів та бичків породи алгау, які після схрещення з місцевими породами дали
нову породу корів «Коричнева Марамороська» (Brună de Maramureș)¹¹⁹.

На початку XX ст. в Лузі побудували дві школи: одну на правому
(1900 – 1903 рр.), а другу – на лівому боці Тиси (1907 р.).

Обидві школи, окрім класів для учнів, мали і кімнати для директора-
дяка. Це дало змогу великій кількості дітей вчитися.

Також на лівому боці Тиси було збудовано велику муровану церкву.
На цих будовах брали активну участь усі лужани (працею і грішми). Велику
роль у реалізації цих будов мав сільський староста (биру) Бернар Григорій
(1876 – 1906) та його наступник Мойсюк Дмитро. Слід додати, що великого
зусилля у будівництві шкіл та церкви доклали: лужанський священник Сабо
Андрій, церковні куратори, вчитель-дяк Маріна Іоан та ін.

У 1910 році було зроблено перепис населення Трансильванії. З цього
офіційного документа маємо такі дані про населення села Луг: 2385 жителів,
з яких – 811 зайняті, а 1574 – доглядані. 642 особи займалися землеробством,
а 169 осіб працювали в різних галузях: 34 – в промисловості, 15 – в торгівлі
та банках, 19 – на транспортних підприємствах, 44 поденних робітники,
29 слуг і т. ін., з яких 24 не сповнили 16 років¹²⁰.

У Першій світовій війні (1914 – 1918) воювало понад двадцять лужан,
але для Луга та його жителів найбільший удар прийшов 1920 року, коли
рішеннями Парижського миру село поділили на дві частини (див. розділ
«Історичні довідки про село Луг»).

¹¹⁸ *Recensământul agricol din 1895*, vol. II, ст. 196; (Землеробський перепис із 1895 р.).

¹¹⁹ Temian, *цит. праця*, ст. 437.

¹²⁰ *Recensământul populației din 1910*, ст. 396-397; (Перепис населення із 1910 р.).

«Той самий нарід був пошматований», – писав у 1934 році Д. Квітка¹²¹.

У міжвоєнний період (1920 – 1940) економічне життя села не зазнало великих змін. Головними заняттями лужан залишилися землеробство та домашні ремесла. Грошовою одиницею був лей (leu), але можливість заробити гроші була обмеженою.

Мужчини лісорубили і гонили плоти (дараби, бокори). У лужанській церкві на стелі пронаоса зображено бокорашів, які гонять рікою бокори, а також є дві павізи, на яких зображено кермо плота (опачину) та гак і свердла (знаряддя плотарів).

Фреска в лужанській церкві (фото: Климкович Ярослав)

Також імена деяких бокорашів знаходимо в одному з реєстрів, які знаходяться в архіві примарії Великого Бичкова¹²².

Марфіч Яків (Фендряк), Шмуляк Яків, Ференц Штефан (Олексу), брати Корсюки: Федір, Павло, Михайло та Іван. Працювати бокорашем було

¹²¹ Квітка Д. *Подорож до Марамороша*, «Український вісник», Бухарест, 2015, № 13-16 (Липень – Серпень).

¹²² Registre de stare civilă de la Primăria Bocicoiu Mare din perioada 1920-1939. (Реєстри громадянського стану які знаходяться в архіві Примарії Бочкою Маре).

небезпечно і важко. Бригада бокарашів мала строгий порядок, хоча зарплата була малою, а ризик великий.

Про бокарашів та їхнє ремесло писав син Якова Шмуляка Іван, професор, поет і прозаїк, який залишив у своїй літературній спадщині збірку прози «Рідний поклик», яка містить оповідання «Бокораші» (Видавництво «Критеріон», Бухарест, 1987, ст. 98-116).

Старожили села пригадують, що в день коли спускалися бокори вниз Тисою, діти і навіть дорослі виходили на берег річки дивитись на цей справжній спектакль. Гонили бокори ще кілька років після закінчення Другої світової війни, а потім припинили. Був звичай, що коли проходили бокори, діти викрикували: «уячку, вержітми одно дривце!», але бокараші не могли виконати бажання дітей.

Між 1928 – 1939 рр. біля лужанського моста була єврейська корчма та бойня, яка забезпечувала м'ясом єврейську спільноту Луга. Влітку біля бойні дуже смерділо, і лужани почали протестувати, щоб перенесли бойню на край села. До кінця власник переніс бойню близько залізничного переїзду, при вході в село, але і там не залишилась на довгий час, її перенесли кудись-інде.

До квітня 1944 року єврей Розентал Бернат мав кравецьку майстерню. Був добрим кравцем, через що мав весь час багато замовлень.

У селі було кілька кравців, які шили одяг з домотканого бавовняного полотна та овечого сукна. Варто спогадати кілька з них: Мадар Михайло з

дружиною (після війни Мадар купив швейну машину „SINGER”), Глодян Олена (шила гачі, холошні, лекрики), Шмуляк Маріка (Петрова) ткала і шила, але були й інші.

У міжвоєнний період єврей Рубін Арон мав взуттєву майстерню, в якій ремонтував взуття. Кілька мужчин вміли виробляти постולי: Аксенюк Іван, Павлюк Василь, Павлюк Іван.

Торгівлею займалися тільки євреї: Фогел Мозеш (Мошко), Берковіч Іцік, Браун Ігнац, Деуч Якоб та інші. Євреї одну зі своїх Кішнат перетворювали в крамнички та корчми. Тут можна було купити: олію, цукор, муку, рис, сіль та інші харчові продукти. Продавали також гас та гніт для газової лампи, а в корчмах – алкогольні напої.

Євреї давали у борг, записуючи боржників у зошит. Борг можна було відпрацювати. Часто євреї міняли свої продукти на селянські. Глодян Маріка (Юриха) розповідала, що єврей давав за одне куряче яйце п'ять ложок олії.

У міжвоєнний період в Лузі було 257 будинків, в яких жили 1127 душ. Вони були власниками 185 хольдів ріллі (107 га), 921 хольд сіножаті (530 га), 400 хольдів лісу (230 га) та 81 хольд садів (47 га).

На ріллі вирощували пшеницю (озиму і яру), на малих площах – жито, ячмінь (озимий і ярий), овес, кукурудзу, гречку, квасолю, біб, горох, картоплю, соняшник, коноплі (білі і зелені), лужани називали їх «колопні».

У селі були 2 коні, 317 биків, 96 овець і кіз, 59 свиней (Мангалица, Йоркшир), 563 домашніх птахів та 3 вулики бджіл¹²³.

Після Другої світової війни в Румунії настала комуністична влада (1946 – 1989). У державі відбулися радикальні переми в політичній, економічній, соціальній та культурній сферах життя.

11 червня 1948 року, була здійснена націоналізація. Починаючи з 1949 року, відбулося соціалістичне перетворення сільського господарства: були створені Державні аграрні господарства (GAS) та Колективні аграрні господарства (ГАС або «колектив»).

У гірських та горбистих районах Румунії, де були малі площі орної землі, були створені аграрні товариства «Întovărășire». Лужани назвали їх «товаришія».

Комуністична пропаганда намагалась переконати селян, що такий спосіб обробітку землі є найвигіднішим, але селяни не довіряли цьому і не хотіли вступати в товариство.

¹²³ I. Dermer, I. Marina, *Maramureșul românesc*, ст. 124.

Власті почали погрожувати їм (втратами посад, недопусканням їхніх дітей до вищої освіти і таким іншим). Були створені групи агітаторів, які ходили з хати в хату і намагалися переконати людей записатися до товариства.

Ці події відбувалися у кінці п'ятдесятих років минулого століття. Кілька з лужан записались, особливо, ті які мали малі площі земель, комуністи, ті, що обіймали різні посади та інші, і таким чином на двох ділянках землі створилось товариство, в Піщанках та Нижніх Горах (від хреста до Тиси).

Головою «Товариства» було вибрано Корсюка Івана (Корсу). Великі зусилля для створення лужанського товариства мав голова Народної ради Великого Бичкова Ференц Василь (Пітяйло), що був родом з Луга.

Сумлінно «працювали» комуністи села. Великий вклад здійснили активісти районного комітету Робітничої Партії Румунії (майбутня Комуністична Партія Румунії), багато агітаторів (незнайомих мужчин і жінок) ходили селом, переконуючи людей.

Робота в товаристві від самого початку не дала очікуваних результатів. Люди сварились весь час, не були задоволені заробітками, знижувався урожай, бракувало фінансів та з'явилась купа різних проблем.

Лужанське товариство зникло після 2 – 3 років існування. Після його розпаду з'явилося багато проблем з межами ділянок, минуло багато часу, поки розв'язалися ці проблеми.

Після 1950 року лужани лісорубили в Русь Полянї (Полянах).

Два з них: Лазарчук Микола (Лука) та Ференц Микола (Олексишин) – стали кіронами – керували бригадами лісорубів; інші працювали в Кричештах (сьогодні Мара), на Гуті та в інших лісах держави, інші драчували дерево (для побудови дерев'яних хат), як в селі, та сусідніх селах, а деякі йшли аж до Петрошань (Петружень) та в Банати.

Кілька з лужан навчилися будувати дерев'яні хати, хліви, кучі та інші споруди. Це були теслярі, яких називали «майстрами». Згадаємо кілька з них: Спасюк Іван, Лазарчук Михайло (Живря), Лазарчук Іван (Гуцул), Мешко Штефан (Тодярчин), Марфіч Василь (Петришин), Лазарчук Яків (Високого), Фірішак Михайло, Шмуляк Дмитро (Ружин) та інші.

Ці люди працювали групами (по 2 – 3 майстри на одній будові). Лужанські теслярі були відомими, їх наймали будувати хати і в інших селах. Працювали совісно і добре. У Лузі над Тисою є понад 100 дерев'яних будинків, які збудували вищезгадані майстри між 1950 – 1985 рр.

Були в селі майстри й інших ремесел: столярі, кравці та інші. Між столярами почесне місце займав Грінюк Василь (якого прозвали за його професією «Остолош», столяр – по-угорськи *asztalas*, навіть його сина Василя та внука, теж Василя, хоча і не стали столярами, називають «Остолошами»).

Навчився майструвати на правій частині Луга, яка тоді належала до Чехословаччини, де недалеко бувшого моста була столярна майстерня одного вимогливого єврея, від якого навчився професії. Грінюк вмів виробляти вікна, двері, столи, крісла (штоклики), лавиці, шафи, труни, вішалки, рекрутські чемодани та багато інших речей. І сьогодні (2019 рік) вікна та двері, зроблені цим майстром, відкриваються і закриваються майже як нові, хоча деяким з них понад 50 років.

Іншим талановитим столяром був Самбор Василь. Крім дверей та вікон, виробляв вози, механічні прядилки, веретена, кросна, тіпалки, самотячки, снувалки, колиски для дітей, драбини, вила та інші вироби.

Займались столярством й інші: Павлюк Василь, Марфіч Василь (Митра Іванкового) молодий (який був інструктором у школі дитячого дому з Великого Бичкова. Мав власну майстерню, в якій після уроків виробляв меблі на замовлення: шафи, столи, крісла та інші вироби), Самбор Яків (внук вищезгаданого майстра Самбора Василя), Гавриляк Василь (з улички), одинокий з села, котрий займається і бляхарством.

Минулого століття були в селі й інші майстри-ремісники: Аксенюк Василь та Павлюк Василь вміли робити постолі. Мадар Михайло (з Потока) був кравцем (шив ручно та на швейній машині „SINGER”), Мадар Маріка (шила жіночий та чоловічий одяг з домотканого полотна), Корнешан Анна (Жолобка, шила на швейній машині жіночий одяг), Шмуляк Маріка (Петрова) – найкраща ткаля села, її син – письменник Іван Шмуляк, описує з ностальгією в оповіданні «Мамині кросна» дні, коли допомагав матері виготовляти кросна: «Цілую (руки) і в туж мить догадуюсь і розумію, що мамині руки не ткали трайсти, джерги, килими та рушники.... Мамині руки ткали мені долю». («Рідний поклик», Видавництво «Критеріон», Бухарест, 1978 р.)

У міжвоєнний період лужани купували з Великого Бичкова присади яблунь, груш, слив та горіхів. Тут, у Бичкові, була відома на цілу Мараморошину і навіть на велику частину Східної Європи Школа садівництва (*Școala pomicolă*).

У Лузі вирощували багато сортів яблук: білушки, ботолі, винянки, дідухи, йовнотани, капковки (пахли камфором), кормоші, кисиличанки, Лон-

дон-пепін, малинкуци, ороньки, солодкі, фонтовки (великого розміру), хрупавки, циганки, цоркотолі, цукорки, цітрони, шоварі, шкур'янки, штаркінсон, можливо, й інші.

Також вирощували декілька сортів груш: баронські, курви, лапоші, цукорки та інші.

Із сортів слив: прості, дрислявки, щеплені, банські та інші; а з горіхів: банські, волоські, мабуть, й інші (одні зі сортів яблук та груш були літніми, інші – осінніми, а інші – зимовими).

Багато господарів будували у своїх садах сушні, в яких восени сушили яблука та груші (порізані на чотири частини), а сливи сушили цілими.

Одні з вищезгаданих сортів яблук уже майже нереально знайти в Лузі. Зникли, як Бичківська школа садівництва, де між іншими навчилися садівництва Мануляк Микола (один з найкращих садівників бувшого Державного сільського господарства міста Сігету Мармаціей, яка мала величезні сади) та Грещук Юра.

Приблизно між 1928 – 1958 рр. Лазарчук Андрій (Івантьо) мав млин, де люди мололи зерно (пшеницю, жито, кукурудзу), за це він брав мірку (шіст) або гроші.

Між 1941 – 1944 рр. Корнищан Іван вчився в кузні відомих ковалів Марошана Яноша та Мойсюка Михайла з правого берега Тиси. Після закінчення навчання отримав офіційне свідоцтво (Bizonyitvány) у місті Рахові (Україна). Воював добровольцем у Червоній армії Радянського Союзу проти німецьких фашистів. У 1949 році ввійшов у ряди міліції і працював кілька років у місті Силаж. Опісля повернувся додому, збудував кузню і займався ковальством, одночасно працював і на залізниці, звідки вийшов на пенсію. У селі його називали Ковачем. Кузня Корнищана існує й сьогодні, але його син Микола працює в ній дуже рідко, а до того сьогодні всі ковальські вироби можна купити в магазинах.

СПЕЦІАЛІСТИ ЛІСОВОЇ ТА ДЕРЕВОВИРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Луг над Тисою дав Румунії кількох спеціалістів лісової та деревообробної промисловості.

Інженер Шмуляк Іван (1929-2013 рр.) народився в сім'ї Шмуляків, які жили на березі Тиси. Закінчив початкову школу в рідному селі, потім вчився у Великому Бичкові (в горожанці) та в сігетському ліцеї «Драгош Воде». Вищу освіту здобув у Радянському Союзі в Казанському хіміко-технологічному інституті (1950-1955 рр.), де отримав фах інженера-механіка (вчився тут завдяки стипендії, яку отримував від уряду Румунської Народної Республіки).

Після закінчення студій повернувся в Румунію, в місто Бриїла, де його було призначено шефом-інженером металургійного заводу «Прогресул», де працював до 1961 року, коли перейшов працювати до Сігету на комбінат промислової переробки дерева, звідки вийшов на пенсію 1990 р. Тут займав високі керівні посади: шефа-інженера, технічного директора, а також був членом колективу управління підприємства, за що його було нагороджено преміями, дипломами та орденами Румунії.

Інженер Іван Шмуляк був двічі одруженим. Від першої дружини має сина, який подав нам у 2010 р. дані про батька.

Інженер Шмуляк Василь (1943 р.), син Михайла та Анни Шмуляк (Глодян). Початкову школу закінчив у рідному селі, а гімназію та лицей – у місті Сігет. Вищу освіту здобув у Політехнічному інституті «Трансильванія», на факультеті переробки дерева, у місті Брашов, який закінчив у 1967 році, і його було призначено працювати на Сігетському комбінаті.

Добре підготовлений з професійної точки зору, обдарований організаційними здібностями, серйозний та вимогливий на роботі, займав ряд провідних посад: головного інженера-технолога, шефа цеху меблевого виробництва, директора меблевої фабрики міста Вішеу де Сус, начальника виробництва, технічного директора деревообробного заводу «Сігмоб» („Sigmob”), а потім головного директора (1991 – 1995), коли це велике підприємство отримало гарні результати.

У період 1985 – 1987 рр. завдяки його здібностям та високій підготовці Промислове міністерство Румунії призначило його працювати в Улан-Баторі (Монголія), де брав участь у заснуванні великого меблевого комбінату. За його внесок у розвиток монгольської економіки уряд цієї держави нагородив інженера Шмуляка високим державним орденом.

Інженер Шмуляк Василь одружений і має дочку.

Інженер Самбор Микола (1947 – 2000 рр.) народився в сім’ї Миколи та Анни Самборів. Вчився відмінно в початкових та гімназійних класах Лужанської школи, середню освіту здобув у м. Сігету Мармаціей, після якої вступив до Політехнічного Інституту «Трансильванія» на факультет індустріалізації та переробки дерева міста Брашов і став інженером.

Працював на деревообробному комбінаті в місті Сігету Мармаціей як інженер, інженер-проектант меблів, завідуючий комбінату, мав особливі результати в роботі.

Протягом кількох років його було призначено директором меблевої фабрики міста Вішеу де Сус. Повернувшись до сігетського комбінату, він був технічним директором.

Був одружений з викладачкою Самбор Анною (Грігораш), з якою виростили сина Олександра та дочку Лоредану.

Інженер Юрашук Остап (1963 р.) народився у місті Сату Маре, де здобув початкову та середню освіти, після чого вступив на факультет лісового господарства Брашовського університету. Також закінчив постуніверситетські студії: інформатики та програмування у Технічному університеті

міста Клуж-Напока та Національну школу політичних та адміністративних наук у Бухаресті.

Після закінчення вищої освіти працював шефом-інженером лісового господарства Рускови (Мараморощина).

Завдяки добрій професійній підготовці посідав посади керівництва: інженера лісового господарства, вищого радника Гвардії середовища Бухареста та Міністерства землеробства, лісів та рурального розвитку.

Сьогодні працює вищим радником Територіального інспекторату лісництва та полювання Клуж-Напока.

Інженер Юрашук є співавтором двох розділів роботи: „Baza de date privind fundamentarea înființării Rezervației Biosferei – M. Maramureșului («База даних для заснування біосферного резервату Марамороських Гір»: розділ VI «Флора та фауна Марамороських гір» (у співавторстві з Береш Мартою та Мойсей Філіпом) та розділ XII; «Дослідження, моніторинг, менеджмент» (у співавторстві з Береш Йосипом, Мойсей Філіпом та Поп Мартіном (Editura Echim, Sighetu Marmației, 2000).

РОЗДІЛ IV.

НАСЕЛЕННЯ, ОСВІТА, ОНОМАСТИКА ТА ГОВІРКА СЕЛА ЛУГ НАД ТИСОЮ

Присутність населення на території села Луг над Тисою пов'язана з існуванням сприятливих природних умов та рядом соціально-економічних чинників (клімат, рельєф, гідрографія, географічне розташування та інші).

За переказами старожилів та за різними дослідницькими працями можна сказати, що більша частина теперішньої території села була колись покрита листовими лісами та кущами.

Зростання кількості населення призвело до потреби нових просторів для сільського господарства. Таким чином, через викорінення лісів (робота важка і довготривала) було збільшено площі земель для вирощування різних культур.

Хто є лужани? Де їхнє коріння? Є вони тубільцями, що поселилися тут в певні періоди історичних епох?

Микола Павлюк у своїй роботі «До історії українських сіл Мараморощини» підтверджує, що «Мараморощина була заселена одночасно румунами й українцями між XIV – XVIII стт. Румуни прийшли з півдня – Трансильванії, а українці з півночі та сходу – Галичини, та Буковини.»¹²⁴

Великий румунський філософ та історик релігій Мірча Еліаде у своїй книзі „*Istoria credințelor și ideilor religioase*” («Історія релігійних вірувань та ідей») цитує роботу «*The Slavs*» («Слов'яни») американської вченої Марії Гімбутас, яка (на 98 ст). підтримує, що деякі групи слов'ян були частиною орд Аттіли, які, прямуючи до Азії, до центру Європи, переходили через наш край¹²⁵. Можливо, що деякі з цих слов'ян, оселилися в V ст. на Мараморощині.

Український історик Михайло Грушевський (1866-1934) у своїй об'ємній праці «Історія Української Русі та Київської Русі» (11 томів), Київ,

¹²⁴ Микола Павлюк, *До історії українських сіл Мараморощини*, «Новий вік», Бухарест, 1957, № 134, 135, 137.

¹²⁵ Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. III, București, 1991, ст. 34.

1930, ст. 20, пише: «предки всіх слов'ян, так званих білих хорватів, це племена антів та склавів, що з найдавніших часів, занимали обидва боки Карпатських гір»¹²⁶.

Потрібно зазначити, що білі хорвати створили на території сьогоdnішнього Закарпаття та інших навколишніх територіях міцну державу, яка існувала протягом VI ст., яка називалася Велика Хорватія¹²⁷.

Румунський історик Попа Раду зазначає у своїй праці: «Села території румунських князівств, які знаходилися на долинах річок, рутинізувалися в XV-XVI ст., належали без винятку певну періоду королівській казни або одному поміщику, це може пояснити появу в цих місцях рутенських кріпаків».

Той самий Попа Раду цитує угорського історика Белая Вілмоша, що в українській спільноті рутенців були тільки два власники королівських маєтків, «які в 1439 р. мали маєтки в Бичкові та в Лузі». Ці рутенці називалися Гергешов і Петрешов, яких Белай вважає «незаконними власниками»¹²⁸.

Через три роки, у 1442 р., маєтки Луга та Бичкова, перейшли у власність румунського поміщика Георгія Панк¹²⁹.

Поява назви Луг (Lonka) у документі, що датований 1439 роком, не зазначено, що поселення з'явилося в цьому році. Безумовно, воно існувало вже багато років перед тим. Можливо, у кінці XIV ст. або на початку XV ст.

Поява українців на Мараморощині, в тому числі і в сьогоdnішньому Лузі, зустрічається в праці географа Василя Куреляка (з Верхньої Рівни), який стверджує, що заселення Мараморощини відбулося на третьому етапі – X – XV ст.

Міграційний процес українців з Галицько-Волинського князівства продовжувався і на четвертому етапі XV – XX ст., коли кількість переселенців різко зменшилася. Мабуть, це міграційне переселення з різних частин Галиччини пояснює існування в українських селах Мараморощини особливих говорів в кожному із них (або в двох-трьох (што – Верхня Рівня; що – Ремети; шо – Лунка ла Тіса: ште – Русково)¹³⁰.

¹²⁶ Михайло Грушевський, *Історія Української Русі та Київської Русі*, Київ, 1930, ст. 20.

¹²⁷ *Закарпаття – хто є хто – Міжнародне довідкове біографічне видання*, Київ, 2001.

¹²⁸ Radu Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970, ст. 55.

¹²⁹ Mihalyi, *цит. праця*, ст. 314-315.

¹³⁰ Василь Куреляк, *Українці румунського Марамороша*, Львів, 2001, ст. 25.

На запитання старшої лужанки Глодян Маріки, звідки прийшли її предки, жителька відповіла: «З Галичини».

Переселення великої кількості українців (приблизно 40000 душ) на західну частину Закарпаття відбулося під проводом литовського князя Федора Коріатовича в 1360 р. Звідси (зі заходу, протягом наступних віків українці переселилися до східної частини – Мараморощини).

Іоан Божан (з Клуж-Напоки) подає цікаву версію про прихід (переселення) українців у західні частини теперішнього Закарпаття: «Рутенці (українці) осіли в XIII ст. на краях Берегово та Унг, на місцях, залишених румунами, які емігрували в Галиччину»¹³¹.

Про українців (рутенців) та їхню колонізацію на Мараморощині згадує й інший румунський історик Діаконеску Маріус у своїй праці «Колонізація рутенців на Мараморощині в XV-XVI ст.», в якій пише, що прихід рутенців відбувся протягом кількох хвиль.

«Перша з них відбулася на межі XIV – XV ст. (стор. 93) і пов'язана з приходом князя Теодора Коріатовича разом з 40.000 рутенців у Верхню Угорщину». Діаконеску вважає кількість рутенців, які переселилися, надмірною.

Велика частина рутенців походили з Галичини. Автор між іншими перераховує село Луг, що було розташоване на верхній течії Тиси. Також підтверджує: «Наприкінці XVI ст. вже існувало 36 поселень, заснованих і заселених рутенцями, а 31 поселення мало мішане населення, деякі майже рутенізовані (ст. 97) (щодо списку рутенських поселень автор посилається на роботу угорського історика Белая Вілмоша («Maramoros megye társadalma és memzetsiségei. A megye betelepüliséétől a XVIII század elejéig, Budapest, 1943, st. 120-221»)¹³².

Цікаві дані про заселення і створення українських сіл на Мараморощині маємо від академіка Іоана Мігалі де Апша, який на початку XX ст. опублікував збірку „Diplome maramureşene din secolele XIV-XV” («Марамороської грамоти XIV-XV ст.»)¹³³.

Ці грамоти належать королям Угорщини і дають нам можливість знати з офіційних документів (латинською мовою), коли були вперше згадані українські селища Мараморощини та їхня майбутня еволюція.

¹³¹ Ioan Bojan, *Imaginea Maramureşului în perioada interbelică*, vol. I, st. 153.

¹³² Marius Diaconescu, *Colonizarea rutenilor în Maramureş în sec. XV-XVI*, vol. XIII, st. 93, 97.

¹³³ Mihalyi, *цит. праця*, ст. 315.

На стор. 315 академік Мігалі пояснює навіть назву нашого села: „Lunca (ung. Lonka, rusește Luh) e numire paleoslovenică. Sunetul „n” în aceasta numire este nasalismu seu rhinesmu, caracteristicul propriu al limbei paleoslovenice, care era limba slovenilor locuitori în Panonia și în imperăția Maharanilor în sec IX și X”¹³⁴. Потрібно зазначити, що маєток Луг і село, яке тут розвинулось, згадані на наступних сторінках названих грамот: 314, 335, 341, 407, 409, 411, 477, 519, 537, 546, 608.

Академік Штефан Паску згадує село Луг (possessio Lonka) і пояснює, що його назва, топонім, походить від апелятиву (din apelative)¹³⁵.

Іон Петровай (з Петрова) зазначає: «Українці Мараморощини є згадані в документах разом з румунами, починаючи від XIII до XIV стт., під назвою «руські» (яке походить від Київської Русі)»¹³⁶.

Наші старожили на запитання: «Хто ви є?» відповідали: «Ми руські» або: «Ми руснаки».

Про присутність українців на Мараморощині пише і Янічек Йено (з Клуж-Напоки): «В деяких частинах Мараморощини проживало мале число слов’ян, які можливо знаходилися тут ще перед X ст.». Учений підтримує думку про те, що слов’янські топоніми, зафіксовані тут, були введені цим населенням багато століть перед тим, як згадується в документах про їхній прихід на Мараморощину у XIII – XV ст. Янічек вважає, що жителі села Луг та інших сіл, які знаходяться вздовж річки Тиси, прийшли сюди в XV ст. з Галичини, а їхній прихід продовжився аж до XIX ст.¹³⁷. Між Мараморощиною та Галичиною не існувало кордонів (Галичина перебувала у складі Австрійської імперії), і вони вийшли з Галичини за власним бажанням жити десь інде, краще, але все в межах Габсбурської імперії.

Румуни (валахи – по-лужанськи волохи), які там жили, були асимільовані українцями, які прибули з різних поселень. Мабуть, це пояснює різницю між говорами Кричунова, Микова, Верхньої Рівни, Реметів та інших.

Існують також інші версії про появу українців на Мараморощині, про які не маємо наміру згадувати в нашій роботі. Дослідник Микола Павлюк

¹³⁴ Бренді, Довганич, *цит. праця*, ст. 25.

¹³⁵ Pascu, *цит. праця*, ст. 479.

¹³⁶ Ion Petrovai, *Multiculturalism în Țara Maramureșului*, Editura Academiei, Centrul de Studii transilvănene, Cluj-Napoca, 2007, ст. 25-26.

¹³⁷ Eugen Janitsek, *Contribuții la studiul relațiilor lingvistice româno-ucrainene*, Cluj-Napoca, 1978, ст. 26.

дійшов до висновку, що румуни та українці з'явилися на Мараморощині разом.

Грамоти королів Угорщини, зібрані академіком Іоаном Мігалі, доводять, що населені пункти Мараморощини, як румунські, так і українські, датовані з XIV – XV ст., факт, який підтримує висновки Миколи Павлюка.

Деякі румунські історики припускають, що в XV ст. відбувся процес українізації сіл, які до того часу були румунськими.

З огляду на дані, що стосуються населення тих далеких часів виходить, що в Лузі в 1530 р. існувало сім воріт, у 1542 р. – 6 воріт, а в 1548 р. – 8 воріт (в одні ворота входило від 4 до 12 господарств, які виплачували разом податки. В одному господарстві жило в середньому 5 осіб, це значить, що одні «ворота» налічували близько 20-60 осіб. Таким чином, в 1530 р. в Лузі жило приблизно 140 жителів, а в 1548 р. – майже 160)¹³⁸.

У середині XV ст. (1458-1459 рр.), жителі Луга носили такі імена: Анаско, Андраш, Блад, Фатеніч, Ланкай, Бабін, Якішо, Лазар та ін. Приблизно через 117 років, у 1575 р., на території Луга платили податки: Чвирило, Козма, Фетеніч, Івано, Іванул, Коста, Ламотін, Мадаско, Марфа, Надь, Орос і кілька жетелів (inquilin) (Zseler – по-угорськи), це селяни без маєтку, які мали право переселятися¹³⁹.

На початку XVII ст. Белай Вілмош згадує тільки трьох лужан, які платили податки: Мігалі, Маковец і Гінда.

У другій половині XVII ст., у 1672 р., 20 людей платили податки: Бойко Іван, Булайко Тома, Бундучел Федор, Чонтович Василь, Іван, Джудже Некіта, Івонча Рігор, Ковальович Сімон, Леордан Штефан, Лумака Ігнат, Марфіч Артим, Миколич Пентон, Молнар Некіта, Ністорич Василь, Пруцер Панько, Рагош Маріка (мабуть, була вдовою), Рус Міклош, Шішвак Іван, Сабадош Янош. Як бачимо, з'являється вперше ім'я Марфіч¹⁴⁰.

Перепис 1672 р. фіксує, що з маєтку Луг втекло кілька мужчин: Демедович Бала, Дсуда Іштван, Ференец Іван, Ференц Юра, Горват Єремія.¹⁴¹

¹³⁸ Livia Ardelean, *Populația imposabilă a Comitatului Maramureș la mijlocul sec. al XVI-a*, Revista Arhivei Maramureșene, nr. 5/2012, ст. 16, 25, 31.

¹³⁹ Bélay, ст. 172-173.

¹⁴⁰ *Conscriptiones annorum 1672*.

¹⁴¹ *Urbariu*, 1696.

У 1696 р. урбарій містить 14 власників і 7 желярів, у списку знаходяться імена двох жінок, які платили податки (можливо, були вдовами): Софія Петрашиха і Софія Сім'йониха¹⁴².

На початку XVIII ст. (1715 р.) в переписі фігурують 27 власників (colonus), які платили податки.

У 1720 р. в Лузі з'являються імена: Яйкало Ладіслаус (Йойкалюк) та Моналук Ладіслаус (Мануляк).

У 1784 р. знаходимо нові імена: Бойчук, Друляк, Гринюк, Гошук, Глодян, Кравчук, Маляр, Гавриляк, Пітулик, Мойсук, Маргітан, Волошук, Шведюк, Забенюк¹⁴³.

У XIX ст. (1806 р.) поряд з вищезгаданими іменами фіксуємо нові: Аксенюк, Бернар (французького походження) Лазарчук, Глуханюк, Мірон, Мейсарош, Полянчук, Павлюк, Руснак і Томащук¹⁴⁴.

У середині XIX ст. (1847 р.) у переписі з'являються імена: Бохарь (у колективній пам'яті залишилось як прізвисько Бухар, Бухарька), Пацюк Іван (прізвисько деяких фамілій Гринюк – Пацюк, Пацючка), Березняк, Чепелюк, Чупоні (сьогодні Чопоні-Джупіняк, покійний Василь Чопоняк настоював, що його прізвище Чопонян), Григораш, Грінь, Юращук, Корнищан, Клемпушак, Лаврюк, Кошан, Месарчук, Матус, Мешко Попович, Семенюк, Шмуляк, Зеленчук та ін. (про Матуса його нащадки говорять, що походять з сусіднього румунського села Рона де Жос)¹⁴⁵.

У кінці XIX – на початку XX ст. з'являються імена: Оленюк, Бондюк, Бадзелюк, Брехлічук, Чічак (сьогодні вживається як прізвисько), Дякунець, Дутчук, Фодоруц, Гріжак, Жолобчук (прізвисько – Жолобка, див. список прізвиस्क), Корженюк, Малярчук, Нямчук, Онуцяк (майбутній Ануцяк), Опранчук, Мотрюк Онужак, Продан, Проданюк, Пудмалюський, Шатанюк, Седоряк, Сойчак, Звіряк та ін.¹⁴⁶.

Перший перепис населення села було здійснено угорськими властями у 1784 – 1787 рр., коли в Лузі жило 684 осіб у 147 домівках¹⁴⁷. На Йосифінській карті (1782-1785 рр.) більшість з них фігурують на лівому березі Тиси.

¹⁴² *Conscriptiones annorum 1715, 1720, 1784.*

¹⁴³ *Conscriptiones – 1806.*

¹⁴⁴ *Conscriptiones – 1847.*

¹⁴⁵ *Registre de stare civilă de la Primăria comunei Bocicoiu Mare.*

¹⁴⁶ *Azelso magyaroszagy népsámlálás (1784-1787)*, https://library.hungaricana.hu/hu/View/Neda_1784-elso_Magyar.

¹⁴⁷ *A munkási görögkatolikus püspökség lelkeszségeinek 1806, evi összeirása Vasvári Pal – Társaság fizeteli 3. Nyireguháza, 1990, oldal 103.*

На початку XIX ст. (1806 р.) Мукачівська греко-католицька Єпархія закінчила перший церковний перепис прибутків (парафій), які складали цю церковну одиницю. Лужанська парафія була складовою частиною цієї Єпархії. У 1806 р., за даними церковного перепису, було 795 греко-католицьких вірників, з яких 128 кріпаків, 30 желярів (*inquilin*), які жили в 159 сім'ях (фаміліях). Беручи до увагу, що в Лузі не було інших вірників, крім греко-католиків, можемо вважати, що в Лузі жило 795 мешканців¹⁴⁸.

Протягом XIX ст. було зроблено кілька переписів населення: у 1869 р. (1553 жителі); у 1880 р. (1613 жителі); у 1890 р. (1995 жителів), а в 1900 р. (1961 житель)¹⁴⁹.

Із церковних греко-католицьких реєстрів 1864-1900 рр. ми дізнаємось про населення греко-католицької віри (про інші віросповідання ми не знайшли даних). У 1869 р. було охрещено 76 дітей, а померли 38 осіб; у 1882 р. було охрещено 72 дітей, а померло 87 осіб; у 1888 р. 112 охрещених, а 51 померлих; у 1894 р. 103 охрещених, а 86 померлих; у 1899 р. 95 охрещених, а 59 померлих і т.д.¹⁵⁰.

На жаль, ці цифри не охоплюють усіх жителів Луга. У ті роки, крім українців, які були греко-католиками, в селі жили євреї, угорці, можливо, й інші. У всякому разі українців було понад 90% зі всього населення села.

У 1895 році реєстрація актів громадянського стану стала обов'язковою для всіх громадян, незалежно від їхнього віросповідання. Почали видаватися свідоцтва народження (метрика), одруження (вінчаний лист), та смерті, акти, які до цього часу видавала церква (священник). Ця реформа відокремила державу від церкви.

У XX ст. відбувся ряд переписів населення. Перепис 1910 р. охоплює всіх жителів села – 2385 осіб, з яких 1193 особи чоловічого роду та 1192 особи жіночого роду. 1403 особи неодружених та 864 особи одружених.

У 1910 р. в Лузі не відбулося жодного розриву шлюбу. Вважаємо відповідною таку структуру жителів села: понад 50% молоді, 44,4% активних жителів (20 – 59 років), а осіб похилого віку (понад 60 років) було тільки 4,8%.

¹⁴⁸ *Recensămintele populației din Transilvania în anii 1869, 1880, 1890 și 1900*. Presa Universitară clujeană.

¹⁴⁹ *Registrele confesionale ale parohiei greco-catolice din Lunca la Tisa între anii 1864-1920*. Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Statului.

¹⁵⁰ *Recensământul populației din Transilvania din anul 1910*, Editura Presa universitară clujeană 2006, coordonator Rotariu Traian, ст. 414-415.

Умови життя, доступ до лікування довели до смерті 20 дітей, яким ще не виповнився рік.

561 особа (24,5%) була грамотною.

Перша світова війна (1914 – 1918) призвела до радикальних змін в історії людства, у тому числі і в житті лужан, з яких багато воювало в арміях Австро-Угорщини, Італії та Росії.

Подаємо неповний список лужан, які воювали у Першій світовій війні: Лазарчук Федор, Мотрюк Іван, Грінь Михайло, Йойкалюк Ілля, Головчук Николай, Лазарчук Андрій, Волощук Михайло, Грінюк Николай та ін.

Багато з них були важко пораненими, багато захворіло, деякі потрапили в полон, де пережили важкі муки: недостаток їжі, бруд, різні хвороби, воші, блощиці, брак одягу та ліків, зневажливе та жорстоке ставлення наглядачів та інші негаразди. Люди ослабли, деякі ледве досягали 50 кг ваги. Муки тривали роки. Рідні полонених не відали нічого про них – живуть чи помирали.

Наведемо кілька прикладів:

Полонений в Італії (Г. Н.) сидів у таборі полонених 4 роки. Його дружина після трьох років, не діставши жодної вістки, думала, що помер, а через рік одного ранку знайшла в шатрі людину в подертому одязі, яка лежала звита клубком. Ледве впізнала свого чоловіка, адже його 6 років не було вдома. Багато часу проминуло, поки якимось поправився, бо були бідними, без прибутків.

Інший лужанин (Л. А.) розповідав, як перебув 5 років на війні (1914 – 1919 рр.). Був в Австро-Угорській армії. Його було поранено кілька разів: на Волині, в південній Польщі, західній Росії, Білорусії, Австрії, Чехії, Угорщині та Словаччині. У лазаретах та лікарнях поводитися не дуже гарно з хворими та пораненими, не вистачало їжі та ліків. Коли повернувся додому, ледь важив 40 кг (коли вирушав на фронт, мав понад 70 кг). Люди не впізнали його. Але до кінця був щасливим, що його вилікували і повернувся додому у формі угорського гонведа, навіть дозволили, щоб повернувся додому з шаблею (шаблю позичав парубкам, які грали ролі царів у лужанському Вертепі-Бетлігемі). Був добрим господарем: мав млин, багато землі (тільки Магора мала приблизно 20 га, мав хату з помостом, багато садів; виростив 6 дітей, і був старостою села після Матуса Якоба)¹⁵¹.

¹⁵¹ Микола Павлюк, Робчук Іван, *Українські говори Румунії*, Едмонтон – Львів – Нью Йорк – Торонто, 2003, ст. 223-229.

Цікавим було перебування на війні лужанина (Г. Н.). У 1914 р. його було мобілізовано до Австро-Угорської армії, його військова частина воювала проти російської армії в Галичині, яка тим часом належала до Австро-Угорщини. Після кількох боїв австрійська армія зазнала поразки з боку росіян і багато бійців потрапили в полон, між якими був і він. Коли восени 1917 р. російські більшовики почали революцію і взяли владу в свої руки, Росія покинула Антанту і вийшла з війни. Більшовики закрили табори з полоненими і звільнили їх. Дізнавшись про перемогу революції, Г. Н. Висловив своє бажання вступити в ряди Червонної Армії, яка воювала проти царської армії.

Г. Н. Багато розказував про його перебування в Росії. Говорив, що брав участь у одному великому мітингу, де бачив і слухав Леніна (через це лужани прозвали його «Леніним». Він сидів годинами і дивився в нікуди).

Жахливий випадок трапився в Лузі, коли (Ш. І.) повернувся з війни і знайшов свою жінку з маленьким хлопчиком на руках, якому було приблизно рік (його не було вдома понад 4 роки). Запитав жінку: «Чия це дитина?». Вона відповіла «Наша». Розлючений кинувся на неї і задушив її, а потім зробив те саме з маленькою дитиною.¹⁵²

Між рішеннями, які були укладені переможними державами, був і поділ Мараморощини кордоном, який встановили на річці Тисі, починаючи з Вишавської Долини до Тячева. Таким чином, село було поділене на дві частини.

Завдяки добрим відносинам між Румунією та Чехословаччиною лужани могли переходити через кордон на основі звичайного пропуску, ходити до церкви, обробляти землі, перевозити врожай, ходити на різні події, за покупками та на роботу до Великого Бичкова. Розвилася контрабанда.

У 1920 році Луг налічував 1008 мешканців, більшість із яких були українці (майже 95%), а решта – євреї, румуни та угорці.

Новий перепис населення після створення Великої Румунії дає такі дані: 1130 жителів, які жили в 248 господарствах.

90% жителів були українці, а решта – 46 румунів, 39 євреїв, 4 угорці, 1 росіянин; 1 турок; 4 цигани, а 17 жителів не визнали свою національність.

¹⁵² Лазарчук Іван (Федьо) – 1940 р.

Нижче подаємо графік еволюції населення села Луг над Тисою від 1920 р. до 2011 р.¹⁵³

1920	1930	1941*	1948	1956	1966	1977	1992	2002	2011
1008	1130	2820	1066	1094	1041	1023	1030	918	714

(*Під час угорської окупації (1940 – 1944 рр. села Луга та Луг над Тисою були об'єднані в одне село, яке називалося Тісолонка / Tiszalonka.)

Можна запримітити постійне зменшення кількості жителів села. Це явище присутнє майже (з винятками) у всій Румунії. Відбувається так зване «постаріння» населення – число жителів похилого віку (понад 60 років) збільшилось.

Якщо в 1966 р. було 11,1%, то в 2011 р. дійшло до 24,1% (комуна Великий Бичків). Число дітей і молоді (до 19 років) зазнало великого зниження: в 1966 р. було 41,8%, а в 2011 р. зменшилося до 23,3%. Причини ситуації є різними.

Подаю число народжених дітей в період 1991 – 2010: 1991 р. 12 (8+4); 1992 р. 16 (11+5); 1993 р. 9 (3+6); 1994 р. 11 (6+5); 1995 р. 9 (4+5); 1996 р. 13 (5+8); 1997 р. 11 (6+5); 1998 р. 10 (6+4); 1999 р. 11 (6+5); 2000 = 11 (7+4); 2001 = 18 (9+9); 2002 = (9+7); 2003 = 9 (6+3); 2004 р. 7 (3+4); 2005 р. 12 (4+8); 2006 р. 6 (1+5); 2007 р. 9 (7+2); 2008 р. 5 (2+3); 2009 р. 4 (3+1); 2010 р. 6 (5+1);¹⁵⁴.

Наслідки багаточисельні і дуже складні, деякі з них з'являться через короткий час, а інші будуть діяти в майбутньому села. Сумніваємось, що село Луг над Тисою з таким демографічними проблемами буде існувати до кінця цього століття.

Критична ситуація і в школі села, де вже багато років навчання відбувається одночасно: I – III класи; II – IV класи, V – VI класи і VII – VIII. Це спонукало багатьох батьків віддавати своїх дітей до сігетських шкіл.

¹⁵³ *Recensămintele populației din Transilvania și România.*

¹⁵⁴ *Registre de la Dispensarul uman din Bocicoiu Mare.*

Міграційний рух населення та курсування

Після 1950 р. почалося курсування лужанських робітників, які працювали на різних промислових підприємствах, кооперативах та різних інституціях. Починаючи з 1975 року, Луг над Тисою налічував 200 осіб, які працювали в місті Сігеті та інших місцевостях. Вони вирушали ранком на роботу, а після обіду поверталися додому.

Протягом часу деякі лужани переселилися до міста Сігету, але більшість із них продовжували курсувати. Працювали в одній, двох і навіть трьох змінах.

Гендерна структура населення села Луг над Тисою

Подасмо графік гендерної структури села Луг над Тисою від 1896 р. до 2011 р.¹⁵⁵

Роки		1896	1910	1948	1956	1992	2002	2011
Населення		1553	2385	1066	1094	1030	918	714
стать	ч.	810	1193	535	557	518	457	351
	ж.	743	1192	531	537	512	461	363

Науковий рівень лужан у 2011: 53 осіб мали вищу освіту (26 м. – 27 ж.); 10 осіб післяліцейську освіту (4 м. – 6 ж.); 432 осіб середню (227 м. – 205 ж.); 179 осіб закінчили ліцей (93 м. – 86 ж.); 69 осіб професійну (49 м. – 20 ж.); 184 осіб загальну (85-99); 121 осіб початкову (50 м. – 71 ж.); 32 осіб не ходили до школи (8 м. – 24 ж.) 14 осіб неграмотних (1 м. – 13 ж.).¹⁵⁶

¹⁵⁵ *Recensămintele populației Transilvaniei și României.*

¹⁵⁶ *Direcția județeană de statistică – Maramureș (04.2019).*

Етнічний склад населення від 1880 р. до 2011 р.

Нац. роки	разом	рум.	угор.	нім.	рос.	укр.	євреї	тур.	циг.	слов.	інші
1880	1613	8	55	117		1367				1	65
1890	1945	3	73	168		1697				1	3
1900	1961	12	99	209		1638					3
1910	2385	2	131	194		2057					1
1930	1130	46	4		1	1018	39	1	4		17
1941*	2820	8	60			2564	187				1
1966	1041	19	4			1018					
1977	1023	25	4			994					
1992	1030	45	7			978					
2002	918	69	5			844					
2011	714	65	3			624					22

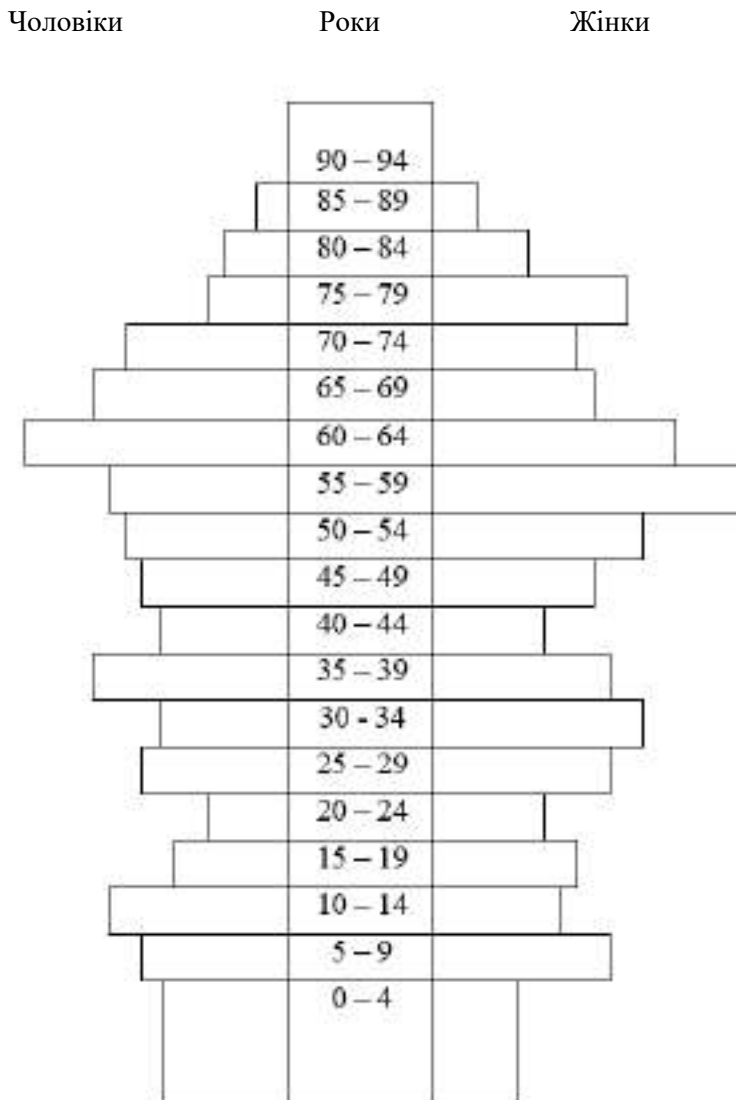
(*Під час угорської окупації (1940-1944 рр. села Луга та Луг над Тисою були об'єднані в одне село, яке називалося Тісолонка / Tiszaalonka.)

З вищеданого графіка виходить, що село Луг над Тисою є українським селом.

Єврейська синагога (Луг – Україна), з колекції Джоні Попеску

Вікова піраміда населення села Луг над Тисою в 2011 р.

35-30-25-20-15-10-5 0 5-10-15-20-25-30-35

Релігійна структура населення села Луг над Тисою¹⁵⁷

1806 р. – 795 греко-католиків;
1835 р. – 1002 греко-католиків;
1839 р. – 1055 греко-католиків; 38 римо-католиків;
1864 р. – 1190 греко-католиків; 45 римо-католиків;
1868 р. – 1328 греко-католиків;
1880 р. – 1436 греко-католиків; 52 римо-католиків; 2 реформати;
123 євреїв – (разом 1613);
1890 р. – 1701 греко-католиків; 71 римо-католиків; 5 реформатів;
168 євреїв – (разом 1945);
1893 р. – 1543 греко-католиків; 67 римо-католиків;
1900 р. – 1665 греко-католиків; 73 римо-католиків; 15 реформатів;
208 євреїв – (разом 1961);
1910 р. – 2073 греко-католиків; 103 римо-католиків; 12 реформатів;
197 євреїв – (разом 2385);
1930 р. – 21 православних; 1042 греко-католиків; 4 римо-католики;
39 євреїв; 2 адвентисти; 4 баптисти; 1 мусульман; 17 іншого віроісповідання
– (разом 1130);
1941* р. – 4 православні; 2577 греко-католиків; 43 римо-католики;
6 реформатів; 187 євреїв, 1 євангелист; 2 адвентисти; 2 баптисти;
1992 р. 913 православних; 9 греко-католиків; 2 римо-католики; 1 ре-
формат; 95 свідків Єгови; 10 іншого віроісповідання – (разом 1030);
2002 р. – 776 православних; 17 греко-католиків; 2 римо-католики;
1 реформат; 12 адвентистів; 110 іншого віроісповідання – (разом 918);
2011 р. – 617 православних; 9 греко-католиків; 1 реформат; 4 адвен-
тисти; 1 баптист; 11 п'ятидесятників; 46 свідків Єгови; 25 іншого віро-
ісповідання – (разом 714).

(*Під час угорської окупації (1940-1944 рр. села Луга та Луг над Тисою були об'єднані в одне село, яке називалося Тісолонка / Tiszalonka.)

¹⁵⁷ Перепис прибутків реалізованих Мукачевського греко-католицькою Єпархією в 1806 р., ст. 103.

Єврейська сім'я з Луга над Тисою, з колекції Джоні Попеску

Молоді євреї на березі Тиси, з колекції Джоні Попеску

Молоді єврейки з Луга над Тисою, з колекції Джоні Попеску

Ремесла населення села Луг над Тисою¹⁵⁸

Перші дані про ремесла жителів села Луг над Тисою маємо починаючи з 1900 р.

У переписі з 1900 р. маємо такі дані:

¹⁵⁸ Перепис населення Трансильванії – 1900 р.

Число жителів села – 1961;
Число жителів, які працюють – 773;
Число жителів, які не працюють – 1218;
Число жителів, які займаються сільським господарством – 592;
Число жителів, які працюють у галузі промисливості – 27;
Число жителів, які працюють у торгівельній галузі – 8;
Число жителів, які працюють у галузі транспорту – 8;
Число жителів, які працюють у галузі адміністративних послуг – 8;
Число жителів, які працюють у галузі харчування – 4;
Число жителів, які працюють денними робітниками – 62;
Число жителів, які є слугами – 23;
Число жителів, які працюють в інших галузях – 11;
Число жителів з іншими заняттями – 3.

На межі XIX– XX ст. в Лузі жили і працювали такі ремісники: 3 ковалі, 3 теслярі/столярі, 4 шевці, 4 мельники, 1 різник, 1 пряля, 64 малих власників, 97 малих власників поденних, 95 членів сім'ї помічників, 12 слуг, 65 робітників до 16 років і 259 робітників понад 16 років.

Перепис населення Села Луг над Тисою зроблений 1910 р.¹⁵⁹

У переписі з 1900 р. маємо такі дані:

Число жителів села – 2385;
Число жителів, які працюють – 811;
Число жителів, які не працюють – 1574;
Число жителів, які займаються сільським господарством – 642;
Число жителів, які працюють в галузі промисливості – 34;
Інші галузі – 12;
Число жителів, які працюють у торгівельній галузі – 15;
Число жителів, які працюють у галузі транспорту – 19;
Число жителів, які працюють у галузі адміністративних послуг – 10;
Число жителів, які працюють денними робітниками – 44;
Число жителів, які є слугами – 29;
Число жителів з іншими заняттями – 6.

¹⁵⁹ Перепис населення Трансильванії – 1910 р. (Подяка повітовій статистичній дирекції Мараморош. /Mulțumiri Direcției Județene de Statistică Maramureș.)

1 власник мав понад 100 хольдів землі; 24 робітники до 16 років; 411 робітників понад 16 років; 54 малих власників; 81 малих власників-поденників; 9 помічників майстра; 4 слуги; 1 коваль; 1 столяр; 1 швець; 3 шевці / чоботарі; 1 мельник; 3 різники, 1 муляр; 2 теслярі; 26 інші заняття (**перепис населення – 1910, ст. 396-399**).

Для періоду 1920 – 1970 рр. ми не знайшли офіційних даних. Але мали можливість довідатись від старожилів про майстрів села цього періоду: Мешко Штефан (Тодярчин), Павлюк Василь (Дочин), Марфіч Василь (Митра Іванкового), Лазарчук Яків (Високого), Лазарчук Михайло (Живря, який був і старостою села), Лазарчук Василь (Живря), Самбор Василь, Фірішак Михайло, Шмуляк Дмитро (Ружин), Дутчук Микола (Кайцьо), Лазарчук Іван (Гуцул), які збудували в Лузі над Тисою і в інших місцевостях багато домів та різних будинків.

Перед Другою світовою війною всі лужанські будинки були з дерева, але мало з них мали поміст. Після війни лужани почали будувати хати з цегли та інших будівельних матеріалів. Університетський професор Микола Павлюк до 1950 р. разом з лужанськими майстрами будував хати в Лузі та Верхній Роні.

У Лузі над Тисою було і кілька столярів:

Грінюк Василь (Остолош, від угорського Asztalas – столяр), який навчився столярства в Рахові, а потім у столярській майстерні одного єврея, який жив на правому березі Тиси, опісля збудував свою власну майстерню. Самбор Василь майстрував колеса з дерева (для колодязів та возів), кросна, прядильні машини та різні меблі, а також вмів стригти.

Марфіч Василь – молодий, кваліфікований столяр, працював на сігетському комбінаті переробки дерева, а потім понад двадцять років столяром-інструктором у школі бичківського дитячого дому.

Павлюк Василь (Дочин).

Сьогодні в Лузі над Тисою, ще є два столярі: Самбор Яків та Гавриляк Василь (з улочки).

Ковальством у Лузі над Тисою займався Корнищан Іван, який вчився цього ремесла в кузні Марошана Яноша та Мойсюка Михайла на правому березі Тиси від 1 лютого 1941 до 1 лютого 1944, про це свідчать два офіційні документи, які зберігає син коваля Корнищан Микола (Коля): атестат кваліфікації (Segenevel) та робоча книга (Munkakönyve), видані в Рахові. Олена Михайлівна Дутчук – дочка коваля Михайла Мойсюка, підтвердила, що Корнищан Іван навчався у кузні її батька під час угорської окупації.

У 1955 р. Корнищан Іван працював ковалем на будівництві залізничного тунелю між станціями Луг над Тисою та Вишивською Долиною. Корнищан мав власну кузню зі всім необхідним для цього ремесла.

Млинарство поширене в Лузі, починаючи з кінця XVII ст. У 1689 р. документи свідчать про водяний млин на річці Кісва, збудований з товстих колод (мабуть, дубових)¹⁶⁰.

Через сто років на Йосифінській карті (1782 – 1785 рр.) на річці Кісва фігурують два млини. Один з цих водяних млинів працював до наших днів.

На лівому березі Луга, немає річки, на якій не можна б збудувати млин. Але лужани мололи кукурудзу в жорнах, які були в багатьох господарствах. У першій половині XX ст. в Лузі над Тисою був паровий млин, власником якого був Лазарчук Андрій (Івантьо).

Після електрифікації села багато з лужан придбали електричні млини малого розміру. Такі млини були в Шмуляка Михайла, Шмуляка Івана, Павлюка Миколи, Самбора Якова та ін.

До 1944 року в Лузі над Тисою жив кравець Розентал Бернат. Мав швейну машину і шив як чоловічий, так і жіночий одяг. Старожили пригадують, що був добрим кравцем і добродушною людиною. На жаль, 1944 р. став разом із сім'єю жертвою голокосту.

Іншим кравцем села був Мадар Михайло. Мав власну швейну машину „SINGER”, на якій шив одяг для мужчин та жінок, а також разом зі своєю дружиною Марійкою шили сардаки, лейбики, холошні, сорочки, гачі та інші речі.

Багато жінок уміли шити з домотканого полотна чи сукна зимовий і літній одяг. Також виплітали светери, капчури, рукавиці. Урочисті сорочки прикрашували кольоровими нитками, вишиваючи різні візерунки, також прикрашали й нараквиці та торбинки (трайстинки), які молоді люди носили на лівому плечі. Кожен чоловік чи жінка мали святочну сорочку.

Одна з найвідоміших швачок була Шмуляк Марійка, але вишивали сорочки й інші жінки.

Після 1950 року деякі з лужанок купили швейні машини, на яких шили чоловічий та жіночий одяг й інші речі. З-між цих кравчинь згадаємо: Корнищан Анну (Жолобка), Грінюк Одотю (за батьком Семенюк, з Верхньої Рівни), Павлюк Марійку (за батьком Лазарчук – Гуцулка), Ференц Маріку та ін., які навчилися цього ремесла самі.

¹⁶⁰ Ardelean, *цит. праця*, ст. 362.

Починаючи з 70-х років минулого століття багато з лужан навчилися кравецького ремесла в кравецьких школах і стали справжніми професіоналами. Згадаємо кілька з них: Шмуляк Федір (Фіді Олексово), Бойчук Іван (Міндяк), Лазарчук Микола (Федьо), Мейсарош Василь, Бобрюк Михайло, Лазарчук Лука, Дутчук Микола (Кайцьо), Фрасин Михайло, Гощук Іван (Джоні), Волощук Василь, Онужик Анна (р. Бойчук), Арделян Василина (р. Мейсарош) Уліч Михайло, Мейсарош Ореся (р. Йойкалюк).

Вишивані сорочки (гуцулки) для мужчин, жінок та дітей вишивали Мейсарош Анна (Фуманка), Лазарчук / Куреляк Анна (р. Мешко Тодярка) Вони вишивали і бісером (пацьорками – по-лужанськи), і кольоровими нитками. Сорочки, вишивані бісером, були найдорожчими. Також вишивали чудові окраси для дівчат і молодиць – парти, які вони носили на шії в святочні дні.

Також кольоровими нитками, вишивали Маляр Юлія (Петрашева – мати вчительки Анни Маляр), Уліч Анна (р. Головчич), Олена Балощина, Корнищан Анна (р. Грінь), а сьогодні вишиває Мойш Ярина (р. Матус).

Головчук Василина «врятувала» і зберігає багато з лужанського традиційного одягу, подеколи вдягається в нього.

Лужанські легіні: Грінюк Микола, Грінюк Михайло, Лазарчук Василь (Лука) та Матус Василь (Глеб), з колекції І. Грінюка

Учитель Мануляк Іван та
Бобрюк Василь,
з колекції сім'ї Піпаш

Юрашук Марія (Ференц),
з колекції сім'ї Юрашук

Сім'я Седоряків, з колекції сім'ї
Піпаш

Лужанська сім'я,
з колекції сім'ї Піпаш

Лужанські рекрути 1918 року, з колекції І. Грінюка

Лужанські рекрути 1919 року, з колекції І. Грінюка

Лужанські рекрути 1917 року, з колекції І. Грінюка

Лужанські рекрути 1917 року, з колекції І. Грінюка

Лужанська дівка,
з колекції сім'ї Піпаш

Гавриляк Микола зі сестрою,
з колекції Анни Юрашук

Лазарчук Микола (Іваньто),
Седоряк Михайло та Мотрюк Іван,
з колекції Анни Мотрюк

Лазарчук Андрій (Іваньто) зі
сестрою, з колекції сім'ї Піпаш

Корсюк Маріка,
з колекції сім'ї Піпаш

Гощук Іван – Готько,
з колекції сім'ї Піпаш

Павлюк Михайло та Марія,
з колекції І. Маляра

Лужанське подружжя,
з колекції сім'ї Піпаш

Лужанська молодиця з дівчиною,
з колекції сім'ї Піпаш

Лужанський легінь,
з колекції сім'ї Піпаш

Сім'я Лазарчуків (Лукових),
з колекції сім'ї Лазарчук

Матус Василь (Глеб),
з колекції сім'ї Матус

(На фотокарточці «Лужанські рекрути – р. 1919»: Кошан Федор, Глуханюк Іван, єврей, Глодян Микола, Волощук Іван (Йончі), Шмуляк Михайло, биру Лазарчук Михайло-Живря, два жандарми, Шмуляк Дмитро-Ружин, Маляр Михайло, Юращук Михайло, Малярчук Михайло (Жеврик), Корсюк Іван (з рекрутським прапором), Волощук Михайло (Ловош), Самбор Яків.

На фотокарточці «Лужанські рекрути – р. 1917»: Волощук Микола, Мешко Петро, Марфіч Яків (Фендряк), Марфіч Андрій-Гапин, Ференц Василь-Олексишин, Каптало Василь.

На фотокарточці «Лужанські рекрути – р. 1916»: Мануляк Микола, Лазарчук Василь (Живря), Маляр Іван, Горничарь Микола, Корсюк Федор Ференц Василь (Олексишин), Каптало Василь.)

Почесне місце в селі займають кухарки, які протягом часу виявили свій талант, готуючи різні страви для подій, які відбуваються в житті села (весіль, хрестин, іменин, храму церкви, поминків і т. д.). Варто згадати: Шмуляк Параску, Лазарчук Анну, Бойчук Гафію, Бонічук Марію, Бойчук Ніколету, але були й інші.

Дутчук Михайло (Кайцьо) працював кухарем в одному з найбільших сигітських ресторанів.

Після 1920 р. у Лузі над Тисою з'явилися шевці. Першим з них був Давидович Дезідеріу, який виробляв чоловіче та жіноче взуття¹⁶¹.

Декілька лужан вміли кроїти, шити та латати постолі: Аксенюк Василь, Павлюк Василь (Дочин), Павлюк Іван (Міжо). Після 1950 р. лужани перестали носити постолі.

Деякі лужани з нового покоління пройшли професійну підготовку в школі шевців, яка діяла при кооперативі „Sigheteană” (Сігетяна): Грінюк Микола – молодий, Волощук Леонтіна (р. Маляр) та Вирста Анна (р. Корсюк), які працювали у взутєвих майстернях.

Кілька лужан вміли стригти: Бойчук Іван (Гробарь), Мадар Михайло, Павлюк Іван, Самбор Василь, Уліч Василь та Головчук Микола (Васелчик). Старі лужани носили довге волосся (зараз до плечей).

Глодян Михайло (Мішка Юрового) умів вправляти вивихнуті та поламані руки або ноги.

¹⁶¹ *Реєстри мерії Великого Бичкова 1920-1940 рр.*

Мадар Михайло вмів лікувати рани, рекомендував тутешні рослини для лікування хворих органів людини.

Приблизно до 1952 року лужанські діти родилися вдома. Старожили згадують, що в нашому селі до травня 1944 року жила приємна і добродушна жінка-повитуха, яку звали Гошкодрая (мабуть, Гошко Драя) і яка допомагала жінкам при пологах. Вона разом із сім'єю жила на березі Тиси, біля моста, але, на жаль, як і всі євреї села, стала жертвою голокосту. Лужани називали повитуху – гандальською бабою.

Після того допомагала жінкам при пологах Юращук Анна (Талаїха), яка навчилася від Гошкодраї кількох секретів акушерства.

У міжвоєнний період (1920-1940 рр.) у Великому Бичкові працювало кілька лікарів: Мункачі Палл (який працював тут з 1884 р. до своєї кончини, 1940 р. похований на бичківському кладовищі, разом зі своїм сином); Реднік Васіле (1923-1938 рр.); Лонкай Елвіра (1938-1960 рр.).

Не існує офіційних даних, але ми вважаємо, що тут діяв сільський санітарний відділ та аптека. Вищезгадані лікарі мали також і приватні кабінети, де приймали на консультацію пацієнтів.

Якщо хворого не можна було відвезти до Великого Бичкова, то можна було привезти бричкою лікаря до Луга, а потім відвезти назад, це не було дешево, консультація та ліки також не були дешевими.

Лікарі Реднік Васіле, а також і Лонкай Елвіра приходили на початку кожного шкільного року, перевіряли стан здоров'я школярів, а також робили учням щеплення проти всіляких захворювань.

У період угорської окупації Грінюк Михайло протягом двох років вчився у медичному училищі в Будапешті, після закінчення якого отримав свідоцтво санітара (фельдшера). Після війни працював санітаром у селі Русково в місті Вішеу де Сус, на диспансері у Великому Бичкові та у Сігету Мармаціей. Жив із сім'єю в Лузі над Тисою (нр. хати 18). У вільний час робив своїм односельчанам ін'єкції, приписані лікарями, перев'язував поранених, виривав зуби і давав поради хворим.

(Джерело: внуки Михайло та Гаврило Пушкаші з Карей та Сарасеу)

У медичному диспансері у Великому Бичкові працював санітаром і Шмуляк Михайло (який залишився в колективній пам'яті лужан з прізвиськом Санітар). Навчився цієї професії під час Другої світової війни, коли служив в угорській армії як помічник воєнних лікарів та санітарів у польових госпіталях. Після закінчення війни отримав свідоцтво санітара. Після виходу на пенсію допомагав хворим односельчанам.

При Бичківському медичному диспансері була родильна Кішната (родильний зал), де працювала акушеркою Юрашук Анна (Талаїха) після того, як пройшла тримісячні підготовчі курси Сігетської лікарні.

Після виходу на пенсію Юрашук Анни акушеркою працювала Генрік Сабіна.

Пологовий зал існував до січня 1965 року.

У період 1960 – 1997 рр. при бичківському диспансері існував стоматологічний кабінет. З-поміж зубних лікарів згадаємо Уліч Віоріку (р. Мешко, дочку вчителя Мешка Василя з Луга над Тисою), яка працювала тут з першого січня 1973 р. до першого січня 1986 р., коли перейшла до Сігету.

Після відкриття медичного диспансеру у Великому Бичкові тут працювало багато медичних асистентів, між якими і лужани: Шайбнер Гафія (р. Грінь), Головчич Іван, Ференц Марія (р. Матус), Бевка Анна (р. Ануцяк) і Вішован Адріана (р. Шмуляк, яка працює й сьогодні асистентом), Мейсарош Михайло, Лазарчук Іван, Шмуляк Василь, Лазарчук Василь, Головчук Михайло, Корсюк Михайло, Корсюк Маріка (р. Волошук), Матус Яків, Шмуляк Михайло, Шорбан Маріка (р. Головчук), Маляр Маріка, Лупшак Маріка (р. Ференц), Бобрюк Анна (р. Головчук), Турда Валентіна (р. Павлюк), Лазарчук Владіміра (р. Мейсарош), Головчук Ромео, Йоді Сімона (р. Пітулик), Біліч Олеся (р. Марфіч), Дзябенюк Тамара, Йойкалюк Маріяна (р. Вішован), Дьолог Юліана (р. Корсюк), Бойчук Анна (р. Гавриляк), окрім цих, інших десять молодих жінок та дівчат готуються стати асистентами.

Кілька з лужан мають вищу медичну та фармацевтичну освіти і стали лікарями та аптекарями: Уліч Віоріка та Бирля Анна (р. Грінь) – лікарі-стоматологи, Мейсарош Алін – лікар-фізіотерапевт та Нисуй Сімона (р. Ма-нуляк) – фармацевт.

Лужани завжди збирали лікарські трави від всіляких хвороб (ромашку, м'яту, подорожник, цвіт липи та ін.). Вони передавали це знання з покоління в покоління аж до сьогодні.

Після заснування сігетських українських ліцеїв (педагогічного та теоретичного) велика кількість лужанських дітей вчилися в цих навчальних закладах. Випускники педагогічної школи стали учителями та вихователями в їхньому рідному селі та в інших селах з українським населенням Мараморощини, Банату, Буковини та Добружі.

Деякі з них вступили на факультет філології (української та російської мов) Бухарестського університету, а деякі вчилися в Радянському Со-

юзі. Після закінчення студій стали викладачами української та російської мов в українських ліцеях (Сігету та Серету) і в школах українських сіл.

Микола Павлюк після закінчення Харківського університету працював на філологічному факультеті Бухарестського університету, а опісля в Торонтському університеті (Канада).

З Луга над Тисою вийшло багато викладачів української мови: Ардеян Юлія (р. Грінь), Гавриляк Іван I, Гавриляк Іван II, Самбор Анна (р. Григораш), Корсюк Микола – поет, прозаїк, редактор українських часописів, які друкуються в Румунії, Грігор Анна (р. Мотрюк), Дунка Лучія (р. Гринюк), Йойкалюк Іван, Лазарчук Юлій – редактор українських часописів «Новий вік» / «Вільне слово», «Українське слово» (La parole ukraïenne), що виходить в Парижі (Франція), Бидулеску Маріяна (р. Шмуляк), Корсюк Космін, Корсюк Надя (р. Марфіч), Корсюк Михайло, Кодря Елвіра (р. Чубіка), Лазарчук Віолета, Кравчук Мігаєла (р. Юращук), Фізеші Михайло, Юращук Флорін, Руснак Мігаєла, Самбор Олександр, Грінь Марія (р. Корсюк), Руснак Адріана (р. Онужик), Шмуляк Петро, Шмуляк Йонатан, Шмуляк Василь, Шофінець Олександр, Мустафа Ібоя (р. Головчук), Головчук Микола, Грінь Маріка (р. Корсюк).

Випускники українського сігетського теоретичного ліцею (до 1964 р.), мали нагоду записатися на спеціальну підготовку з викладачами української педагогічної школи, після якої складали ряд іспитів і ставали вчителями та вихователями. Такий спосіб підготовки майбутніх педкадрів був винятком, що пояснювало велику потребу кваліфікованих вчителів.

Значна кількість лужан, які закінчили сігетські українські ліцеї, вступили на різні факультети та трирічні педагогічні інститути, де здобули кваліфікацію викладачів інших предметів навчання або спеціалістів для всіляких галузей румунської економіки.

Подасмо нижче імена викладачів, народжених в Лузі над Тисою:

Викладачі математики: Корнищан Іван, Лазарчук Василь, Сабоу Анна (р. Мешко), Мешко Ярослав, Глодян Василь, Марфіч Аурора, Пуц Ліліяна (р. Марфіч), Мануляк Микола.

Викладачі російської мови: Лазарчук Василь, Раколца Марія (р. Шмуляк), Шмуляк Петро, Шмуляк Василь, Мануляк Юлій, Данчу Тамара (р. Сікоє), Корсюк Маріка, Корсюк Михайло, Шмуляк Іван;

Викладачі румунської мови: Томша Лоредана (р. Самбор), Ченуше Лариса, Готка Симона (р. Коренюк) а в Україні, в місті Дрогобичі, закінчили

факультет філології української мови та літератури: Юрашук Флорін, Корнищан Михайло – молодий;

Викладачі географії: Грінюк Іван (друга спеціальність історія), Гришук Юра, Добокан Симона (р. Ференц), Грижак Мирослав (друга спеціальність туризм);

Викладачі біології: Грещук Микола, Лазарчук Ірка (р. Корсюк);

Викладачі англійської мови: Корсюк Лариса-Славка, Грінюк Наталія;

Викладачі фізкультури: Руснак Михайло, Грінюк Василь, Руснак Мігаєла, Лазарчук Микола, Ченуше Челестин.

Петрецькі Джорджета (р. Волошук) закінчила Дрогобицький музичний факультет і, після одруження живе в селі Верхня Рівна, де працює викладачем музики та малювання і диригентом хору, а також викладає і в українському ліцеї «Тарас Шевченко».

Велика кількість синів і дочок Луга над Тисою після закінчення Сігетського педагогічного ліцею стали вчителями та вихователями: Мануляк Іван, Горничарь Дмитро, Грінюк Юліана (р. Головчич), Друляк Микола, Шмуляк Іван, Шмуляк Василь, Ануцяк Михайло, Глодян Іван, Глодян Василь, Павлюк Іван, Марфіч Іван I, Марфіч Іван II, Марфіч Анна (р. Маляр), Мешко Василь I, Крайла Ярина (р. Лазарчук), Мануляк Василь, Сікоє Христина (р. Мануляк), Осташ Ярина (р. Грінь), Мануляк Євгенія, Семенюк Маріка (р. Ференц), Рац Анна (р. Ференц), Марфіч Ореся (р. Мешко), Лазарчук Михайло (Лука), Лазарчук Микола (Лука), Грган Анна (р. Павлюк), Ченуше Анна (р. Гавреляк), Чітра Анна (р. Глодян), Чубіка Маріка (р. Григораш), Мірон Юра, Мірон Анна (р. Глодян), Шмуляк Василина, Гріжак Олена (р. Грінь), Грінь Василь, Мешко Василь II, Корнищан Микола, Чурія Марчел (р. Марфіч), Шмуляк Володя, Грінюк Галина (р. Бобрюк), Бобрюк Ніколета (р. Марфіч), Саву Ольга (р. Юрашук), Греченюк Амалія (р. Ніколає), Мануляк Сідонія (р. Бобрюк), Мейсарош Анджеліка (р. Йойкалюк), Гріжак Іван, Унгуряну Адріана, Ціфрак Тамара, Дутчук Анна, Тінаці Делія (р. Головчук), Фірішак Надя (р. Головчук), Юрашук Василь, Бобрюк Алін, Бота Александра (р. Юрашук), Лазарчук Самір, Гриздак Доріна (р. Лазарчук), Грінюк Василина, Юрашук Крістіан (який закінчив і Юридичний Факультет в місті Арад) – усього 56 вчителів.

Після грудневих подій 1989 р. біля десяти вчителів покинули школу і перейшли працювати в інші галузі.

Починаючи з 2007 – 2008 рр. значна кількість учителів закінчили заочно факультет соціології та психології Приватного університету «Спіру Гарет», який відкрився в місті Сігету Мармаціей.

Після Другої світової війни багато лужан вступили на курси вищої освіти (політехніку, економічну освіту, архітектура, громадську адміністрацію, лісництво, промислову переробку дерева та ін.). Випускники цих навчальних закладів стали інженерами, економістами, архітекторами.

Стали інженерами: Шмуляк Іван (вчився в СРСР), Шмуляк Василь, Пушкаш Михайло, Марфіч Василь, Крайла Люба, Самбор Микола, Юрашук Остап, Гринюк Лівіу, Шайбнер Сорін, Друляк Іван, Мешко Валер-Драгош, Павлюк Валентин, Лазарчук Володимир (Лука), інж. дипломат – працює в Microsoft-Seattle С.Ш.А, Лазарчук Іван (Лука), інж. дипломат працює в Бухаресті, Мануляк Василь, Йойкалюк Іван, Йойкалюк Петро, Туля Анкуца (р. Ференц), Лазарчук Маріян, Матус Маріка.

Грінь Микола, Грінь Маріус, Уліч Ризван (син лікарки Уліч – р. Мешко), Мальяр Євген стали економістами.

Корсюк М. Мірон став архітектором.

Вішован Валентина стала державним службовцем.

Чура Ліліяна закінчила факультет економічних наук – фінансів та банківської справи, а також факультет економіки та управління бізнесом й отримала ступінь магістра в корпоративних фінансах та страхуванні.

Після 1949 р. такі лужани працювали в міліції / поліції: Клемпушак Микола, Корнищан Іван, Марфіч Микола, Ануцяк Іван, Мейсарош Михайло, Лазарчук Анна, Лазарчук Василина, Бобрюк Штефан, Матус Микола (унтер-офіцер), Матус Іван (полковник).

У пограничній поліції працювали: Друляк Василь та Шмуляк Серджу; працюють Бобрюк Василь та Бобрюк Богдан.

У Міністерстві національної оборони: Гринюк Іван (майор), Глодян Микола (полковник), Мешко Микола (полковник).

Після 1950 р. деякі з лужан вступили до Теологічного інституту університетського ступення міста Сібіу та в інші теологічні православні семінарії Румунії та України і стали священниками: Лазарчук Петро, Мадар Михайло, Пушкаш Гаврило, Томащук Василь, Томащук Овідіу, Мірон Микола, Уліч Юліан, Вішован Адріан та Вішован Віорел.

Приблизно до 1965 року в нашому селі жили брати Дмитро та Юра Матяшуки (Урбани), які будували з каменю котловани для різних споруд,

штукатурили стіни Кішнат сумішшю, яку готували з жовтої глини, дрібно січеної соломи та води (місили ногами), піднімали з каменю, цегли або вальків (цегли) стінки розмірами від 1,5 до 2 м по обидва боки печі (у дерев'яних хатах, щоб запобігти пожежі). Цей мур лужани називали – фаєр-муром.

Маляр Михайло мурував колодязі, багато з них ще й сьогодні мають воду.

Юращук Василь умів мурувати печі.

Головними заняттями лужан протягом віків були землеробство та тваринництво.

Одним з найдавніших занять лужан було лісорубство (бутин – по-лужанськи). Від старожилів села дізнаємось місця, в яких лісорубили Богдан, Ділове (Трибушани), Ставний (Україна), Гута, Бая Спріє, Будешти, Мара (Кричешти), Родна Веке, Русь Поляна (Поляни), а також і в Петрошанах, Боуцарі та ін. У Лузі було від 30 до 50 осіб, які лісорубили постійно.

Лазарчук Микола (Лука) та Ференц Микола (Олексишин) керували бригадами лісорубів у Русь Поляні. У їхніх бригадах працювали і лужани.

Волощук Микола (Йонаш) між 1960 – 1975 рр. керував бригадою робітників, яка будувала лісові дороги в Марі, Будештах, Гуті та інших місцях. У його бригаді працювали і лужани: Маляр Іван (Магдалинин), Бойчук Іван (Міжо), Павлюк Михайло та ін.

Чопоні Василь (Джупіняк) працював службовцем на лісовому підприємстві (I.F.E.T.) у Вишніх Вишавах аж до виходу на пенсію.

У першій половині ХХ ст. багато лужан спускали бокори (дараби) Тисою, їхня робота була важкою і небезпечною. Лужанські бокораші були одні з найкращих на цілий край, їх радо наймали підприємці. Імена лужанських бокорашів з'являються у реєстрах Бичківської примарії: Марфіч Яків (Фендряк), Корсюк Федор, Головчук Микола, Шмуляк Яків (керували бригадами бокорашів – по 4-6 мужчин), Грінь Іван, Головчук Петро, Гренюк Василь, Бобрюк Юра, Волощук Михайло, Марфіч Іван, Корсюк Павло, Корсюк Іван, Ференц Штефан, Лазарчук Андрій та ін.

Високі посади на сігетському дерево-переробному комбінаті обіймали інженери: Шмуляк Іван, Шмуляк Василь, Самбор Микола.

Інженер Юращук Остап працює старшим радником Територіального інспекторату лісництва та мисливства в Клужі.

Мірон Іван став першим лужанським бізнесменом після 1989 р. (він жив із сім'єю в місті Бая Маре) і відкрив деревообробний та комерційний бізнес.

У рідному селі збудував великий модерний двоповерховий будинок, в якому знаходяться магазин, бар та ін. Починаючи з 2001 р., цей будинок додатково належить сім'ям Бобрюк Аліну та Аделі і Гринюкові Василю та Галині (р. Бобрюк).

Юращук Крістіан (учитель за освітою), син Михайла та Маріки Юращюків, у 2003 р. заснував у місцевості Пауліш (повіт Арад) компанію «Сніжана», яка займається переробкою дерева. У цехах компанії виробляють шпали для залізних доріг, будівельне дерево (для меблів, паркету), дерев'яні панно, загострені кілки (для винограду, саджанців та ін.) Велику частину виготовлених товарів компанія експортує. За добрі результати компанія «Сніжана» постійно отримує різні нагороди та займає почесне місце між малими та середніми підприємствами повіту Арад.

Бізнесмен Юращук та його дружина Мірела (р. Попович) є побожними людьми. Часто відвідують разом зі своїми дітьми його батьків, які живуть у Лузі над Тисою, та батьків дружини, які живуть у Вишавській Долині, і завжди не обминають церкви обидвох сіл, яким багато разів допомагали. Юращук завжди допомагає і церквам та монастирям Арадського повіту, а також підтримує різні спортивні змагання.

Починаючи з 60-х років минулого століття, багато лужан вчилися в професійно-технічних навчальних закладах, на курсах підвищення кваліфікації, організовані різними промисловими підприємствами, а деякі прямо на місці праці, і стали кваліфікованими робітниками та спеціалістами в різних промислових галузях.

Після грудневої революції 1989 р. (особливо після 2000 р.) велика кількість молоді виїхала на заробітки за кордон, у держави Європейського союзу (Італію, Іспанію, Німеччину, Великобританію, Францію, Португалії та ін.) Більшість з них, не маючи жодної кваліфікації, працювали на будівництві та в аграрних секторах та ін. Двоє з таких робітників: Гріжак Іван та Боднарюк Віктор – молодий стали «майстрами-самоуками». Гріжак Іван заснував власну будівельну фірму.

Подаємо список лужанських майстрів кваліфікованих та самоуків:

мулярі: Бойчук Іван, Мойсюк Михайло, Мойсюк Василь, Волощук Іван, Шмуляк Микола, Бойчук Василь, Йойкалюк Микола, Мойсюк Микола;

малярі: Гріжак Іван, Боднарюк Віктор-молодий, Гавриляк Микола, Лазарчук Михайло-Лука, Дутчук Адріан;

електротехніки: Шмуляк Микола, Шмуляк Михайло, Шмуляк

Іван, Уліч Микола (працював і намотувальником), Лазарчук Іван, Головчук Федір;

теслярі: Павлюк Валентин, Берча Петро, Павлюк Василь;

паяльщики: Бобрюк Микола (працює і сантехніком), Дзябенюк Василь, Матус Микола, Гріжак Андрій;

столярі: Гавриляк Василь, Самбор Яків;

автомеханіки: Бойчук Данієл, Головчук Василь;

пічники: Пітулик Микола, Боднорук Віктор (родом з Верхньої Рівни);

облицювальники: Фрасин Нарцис, Маляр Адріан, Фрасин Крістіан, Фрасин Лаврентій, Бойчук Михайло;

бляхар: Гавриляк Василь (з улички);

пилярі: Бойчук Микола, Фрасин Іван (родом з Верхньої Рівни), в селі є велике число людей, які працюють з бензопилою, а також Йойкалюк Михайло працює з механічною пилою (gater);

водій екскаватора: Гошук Крістіан;

лицювальник плиточник: Головчич Михайло;

технік установник: Лазарчук Микола, Боднорук Самуїл (живе в селі Тиса – Миково);

механіки локомотиву: Шайбнер Янош, Шайбнер Штефан, Гошук Штефан, Юращук Іван;

механік лісових устаткувань: Павлюк Василь;

електротехнік: Ференц Штефан;

топильник: Волощук Микола;

перукарі: Павлюк Анна (р. Головчук), Антал Лариса (р. Грінюк, Унгуряну Єлена (р. Грінь);

технік установник – залізничник: Вішован Нікушор;

водії: (професіонали) Головчук Василь (Андраш), Марфіч Михайло (Флоряк), Юращук Василь, Лазарчук Валентин, Опрішан Юліу, Бойчук Фері, Марфіч Іван, Марфіч Дмитро, Марфіч Флорін, а також є понад п'ятьдесят водіїв аматорів;

телефоніст: Головчук Василина.

До згаданих вище ремесел потрібно додати і вівчарство. Приблизно до 1980 р. в селі було кілька сотень овець. Кожного літа лужанські вівці випасались на полянських полонинах (Каменец та інші). З-поміж вівчарів варто згадати: Ціфрака Михайла (народженого у Верхній Рівні й одруженого в Лузі над Тисою), Волощука Ігната (Ігнатка), Лазарчука Михайла (Махтея),

Павлюка Михайла, Юрацюка Михайла, Марфіча Яківа, Марфіча Миколу, Головчука Адама.

Разом з вівцями лужани виправляли в полонину і велику рогату худобу, а найбільше волів, приблизно до 1968 – 1970 рр. Сьогодні в Лузі над Тисою вівчарять: Мойсюк Василь та Лазарчук Михайло (Федьо).

ВАЖЛИВІ ОСОБИ, ЯКІ ПРОТЯГОМ ВІКІВ ПРОХОДИЛИ АБО ЗУПИНЯЛИСЯ В СЕЛІ ЛУГ

Казкові пейзажі, чисті води, великі ліси, багата фауна і флора, які знаходяться на півночі, на сході та на півдні села, шосейна дорога, прокладена на правому березі Тиси, яка забезпечує зв'язки зі східною та західною частинами Європи, залізниця на лівому березі Тиси, яка зв'язує Мараморощину з Галичиною та центром Європи, гостинні жителі протягом віків приваблювали подорожніх.

Принц Євген Савойський (1663-1736 рр.), австрійський полководець. Кілька радників принца, які дізналися про цей куток Австрійської Імперії, запропонували йому збудувати в Кузі мисливське угіддя. Тут він полював зі своїми друзями на оленів, диких козуль і кабанів та ін. Це місце було ідеальним для розваг та відпочинку високих чиновників Австро-Угорщини, Чехословаччини, та Радянського Союзу¹⁶². Після 1990 р. мисливське угіддя Кузі увійшло до складу Карпатського біосферного заповідника.

Єпископ Мукачівської Єпархії Греко-католицької церкви Мануїл Ольшавський (1742-1767 рр.). У 1751 р. за наказом імператриці Марії Терезії (1740-1780) єпископ зробив канонічно-пастирську візитацію всіх парафій, у тому числі й лужанської церкви та монастиря, збудованого у 1722 р. лужанином Єремією Джуде, розмовляв із священником Лупусом Корсеніком та вірниками лужанської парафії¹⁶³.

Австрійський Імператор Йосиф II (1780-1790 рр.). 1773 року подорожував Трансильванією, влітку (16 липня) дійшов до Сігету, звідки подався

¹⁶² *Праліси в центрі Європи*, Федеральний інститут досліджень WSL Бірменсдорф – Карпатський біосферний заповідник, Рахів, 2003, ст. 157.

¹⁶³ *Eparhia greco-catolică de Munkacs. Documente*, vol. II, Editura Muzeului Județean Satu Mare, 2012, ст. 204-205.

до Рахова та Ясіння, повертаючись до Сігету, йшов крізь Трибушани (сьогодні Ділове, Україна), Луг, Великий Бичків, Кричунів¹⁶⁴.

Професор Попович зазначає, що імператор Йосиф II був зацікавлений, як німецькі робітники добувають золото з піску річки Тиси. Того самого дня (26 серпня 1773 р.) імператор встановив, де і які мисливські будинки будуть збудовані в урочищі Кузій¹⁶⁵.

Ніколає Йорга (1871-1940 рр.). Румунський історик, політичний діяч, 1906 р. відвідав Трансильванію та Мараморошину. З Вішеу де Сус їхав бричкою до Вишавської Долини, а далі через Луг, Великий Бичків та Кричунів дістався до Сігету, де його прийняв румунський вікарій греко-католицької церкви Тіт Буд¹⁶⁶.

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ЛУЖАНСЬКОЇ ГОВІРКИ

(Лужани люблять, шанують і гордяться своєю говіркою. Вони передавали її з покоління в покоління, як скарб. Лужанська говірка є унікальною в Румунії, і її збереження залежить тільки від лужан).

А

ага – виражає подив, здогад, пригадування;

агі – ну дивись;

ади – ось;

айно – так;

Б

бабрак – не здібний;

бадьо – чужий чоловік;

баняк – велика бляшана каструля;

¹⁶⁴ Ileana Bozac, Pavel Teodor, *Călătoriile împăratului Iosif al II-lea în Transilvania – în anul 1773*, ICR Cluj Napoca, 2006, ст. 548.

¹⁶⁵ Василь Попович, *Таким життя творили люди (З історії Великого Бичкова)*, Прага, 2003, ст. 29.

¹⁶⁶ Nicolae Iorga, *Pagini alese din însemnările călătoriei mele prin Ardeal și Banat*, vol. II, Editura Minerva, București, 1977, ст. 68.

бебека – вівця;
бебехи – черево;
бетюг – хвороба;
бийлиш – підкладка для одягу;
билимотить – говорить неясно;
бирка – шапка з ягнячої шкіри;
бігаль – тонка палка;
бідалах – нездібний, хворий чоловік;
бідкатися – скаржитися;
бізуно – точно;
блошниця – клоп, блошиця;
бокочі – черевики;
боня – місце в ріці, де глибока вода;
босорканя – відьма (лиха жінка);
брич – бритва;
броуза – бікарбонат;
брошта – англійська шпилька;
буга – сова;
буда – виходок;
буділка – споруда для копчення свинини;
бүдюгови – труси;
бук – палка;
букса – вакса;
бунда – довгий кожух;

В

вадь – або;
валу – водопій;
вандруник – мандрівник;
вар – компот;
варко – небезпечно;
велет – висока і кремезна людина;
виркилия – дерев'яний гриб;
візіміртлик – ватерпас;
вілонь – електрична ломпочка;
вінгіль – косинець, кутомір;
віщун – людина, яка передбачає різні події;

волярь – власник волів;
воле – воло;
волик – чорний жук із ріжками;
вон – надворі;
воня – сморід;

Г

га? – що?;
гад – вуж;
гарампови – щипці, кліщі;
гарашио – добре;
гармати – швидко збирати;
гече-пече – шипшина;
гиртика – туберкульоз;
гікає – кричить за кимось;
гія – потрібно;
го! – стій!;
гон! – так! (струнко!);
горнец – велика каструля;
грушева – горілка з груш;
гугнавий – котрий говорить у ніс;
гузиця – сідниця;
гуницут – шибеник, пустун;
гуня – верхній суконний одяг;

Г

гагови – бузьки;
ганц новий – цілком новий;
гаті – кальсони, підштанки;
гемба – губа;
гешефт – діло;
гнут – гніт;
гомба – гудзик;
готур – лужанин (прізвисько);
грийцарь – монета в Австро-Угорщині;
гріфлик – інструмент для писання на шкільній табельці;
грунь – горб;

гута – подагра;

Д

деко – 10 грамів;

деркач – прилад для лякання птахів;

ді – команда рушати;

дрєся – голосно плаче;

дрислявки – сорт слив;

дугу – корок, затичка;

дуйниця – дійниця;

дуйок – дійка (корови, вівці, кози);

дуна – зимове покривало з пір'я;

дюдя – холод

дьорика – швидкий потяг;

Е

еперка – шовковиця;

Ж

жеб – кишеня;

жебиловка – носова хустинка;

жерти – їсти;

жмакати – прати (мити вручну) білизну;

жнякати – жувати;

З

зола – вода та попіл, що використовується для зоління білизни;

Й

йо – так;

йобан – дуже;

йовнотанка – сорт яблук;

йой – ой;

йойкати – плакати з болю;

И

ипин – точно;

ипна – котра вміє;

иця – мірка для овечого молока (0,700 л.);

К

кандір – будончик;

капчури – вовняні шкарпетки;

карап / карапаня – мала, неспокійна дитина;

кацап – член релігійної секти;

качкалаба – пристрій (козла) для пилення дров;

квасок – сироваткова закваска (вживається замість дріжджів);

кедва – охота;

кіка – шматок хліба;

кілинч – клямка;

кісто – тістечко;

клевец – молоток;

комгерт – сітка для ловлі риби;

конарь – гілка (яблуні, груші і т.д.);

контъ – волося, зібране в вузол;

копил / копилиця – байстрюк;

корчука – сокирянка (для викопування коріння);

косиця – квітка;

коцка – куб (кубічний цукор);

кривляник – калач з горіхами, яблуками;

кулач – бляшана пляшка для води;

кулішерник – споруда для курей;

Л

лайблик – безрукавка;

лигає – п'є;

лоском – в безпорядку;

луфас – дуля;

луфт – повітря;

лушка – мале ліжко;

М

маглуниця – прилад для прання одягу;
малфа – мавпа;
мачанка – соус;
мекеке / ме-ке-ке – плач козеняти,
меч / метати – кидай / кидати;
мирва – неякісне сіно;
митрика – свідоцтво про народження;
митусь – криво, не точно;
мінта – модель;
місарня – м'ясний магазин;
міщук – мішок;
мойма – опудало;
мотіль – метелик;
муді – яєчка;

Н

на – бери;
надута – сердита;
най – залиш; не доторкайся;
написник – млинець;
нате – беріть,
наумань – навмання;
небущик – покійник;
непевне – привид;
нидіє – спадає, зменшується
нійньо – матуся;
ньиньо – батько;

О

оболок – вікно;
образ – ікона;
обрацик – фотокартка;
оці – вафлі;

П

парна – подушка;

пачка – тютюн;

пелехата – незачесана, з довгим волоссям;

пиця – горяче (дитині);

пінка – піна (на молоці);

плай вас – олівець;

планкач – велика широка сокира для тесання дерева;

поділар – гаманець для грошей;

поплон – ковдра;

потя – пташка;

псянка – пуста трава;

Р

ранташ – підливка для страв;

рипа – урвище;

рібізлі – смородина;

ріскаль – заступ;

рішкаша – рис;

рондьош – бідняк, жебрак;

рошто-порто – безпорядок;

С

сірканиця – сірники;

сіть – сітка круглої форми для риболовства, яка має навкруги кульки із свинцю (густа сітка, сьогодні заборонена);

скобитати – скоботати;

сколотянка – ручний прилад для виготовлення масла;

сторца – прямо, вертикально;

сторч – головою вперед;

стрижка – вівця;

Т

тигла – цегла;

тийка – зошит;

тіглазу – праска;

тідіткати – сигналізувати гудком автомобіля;

тінта – чорнило;

тіпалка – пристрій для переробки сухих конопель;

топанки – черевики;

торбонца – тачка;

тринькати – пити алкогольні напої;

У

уд – від;

удти – звідти;

удці – звідси;

уймня – вим'я (корови, вівці, кози);

ун – він;

усьпа – віспа;

утак – потім;

утка – вудка;

уця – вівця;

Ф

фана – прапор;

фандела – сковорода;

фарто – набік, на той край (корові в хліві);

фест – дуже;

фештики – акварель;

фийк – гальмо;

фіглі – жарти;

фійовка – шухляда;

фірнайс – фарба;

фук – завжди;

фурт – завжди;

фуртка – хвіртка;

Х

харити – робити порядок;

харчіти – сопіти;

хиба – помилка;

хлоп – великий чоловік;

Ц

цайгир – стрілка годинника;

цапіна – знаряддя лісоруба;

цепкати – дорікати;
цит! – тихо!;
цібзар – замок-блискавка;
цімбор – приятель;
цімент – цемент;
ціп – ручне знаряддя для молотьби;
ціпкий – дужий, міцний;
цітрон – лимон;
цолиток – метр;
цуг – протяг;
цуг – товарний довгий потяг;
цукі – мовчи;
цяба! – пішов звідси, тихо! (собаці);

Ч

ча – наліво (волам);
чіряк – чиряк;
чіт! – тихо!;
чокан – кирка;
чоторня – ринва;
чупак – сім'ячко гарбуза / дині;

Ш

шваб / швабкinya – обласна група німців, населення колишнього герцогства Швабії – угорці та угорки з Великого Бичкова.
ширигля – носилки;
ширінка – хустина;
шіргок – мала металева кочерга / пристрій для печі;
шіфон – шафа для одягу;
шкала – заноза;
шкварок – топлений кавалок сала; малий неспокійний хлопець;
шкундяти – храматі;
шлиї – шлейки;
шльори – пан, вдягнений по-панськи;
шмарклі – соплі;
шо? – що?;
шойт – сальтисон;

шор – ряд, чередь;
шпарга – тонкий мотуз;
шталу – великий хліб;
штація – зупинка;
штоклик – табурет;
штрик – залізниця;
штрімфлі – панчохи;
штудер – хитра людина;
шумилина – сухі кукурудзяні стебла;
шуша – засуха;

Щ

щепна – красива, модна;
щикати – гикати;
щутка – щітка;

Ю

юда – зрадник, хитрун;
юшка – їжа для пса, кота;

Я

яловега – ялова вівця;
яра – весняна сівба;
ярка – ягня / однорічна вівця.
яска – в'язка сухих гілок, тичок;
ястряб – яструб;

Джерела:

Микола Павлюк, Іван Робчук, *Українські говори Румунії*, Едмонтон – Львів – Нью Йорк – Торонто, 2003, ст. 203-246, 633-718.

Українсько-румунський словник, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1964.

Dicționar român-maghiar, maghiar-român, Editura Steaua Nordului, Constanța, 2008.

Орфографічний словник, Радянська школа, 1950.

Василь Попович, *Таким життя творили люди....*, Praha, 2003, ст. 291-294.

Олена Дутчук, *Луг над Тисою і Кісвою*, Видавництво «Карпатська вежа», Ужгород, 2011, Україна.

Українське народознавство, Видавничий центр «Фенікс», Львів, 1994, глава: 6, 7, 8, 12, 13, 15, 18.

Ioan Herbil, *Studii de dialectologie și toponimie ucraineană din România*, Editura R.C.R. Editorial, București, 2018, cap IV, pag. 273-327.

Історія Гуцульщини, том IV, Домашевський Микола – редактор, Львів, «Логос» 1999, ст. 519-537.

Інформатори із Лунка ла Тіса: Лазарчук Іван-Федьо, Ференц Гафія (1931-2021); Бобрюк Михайло, Матус Іван, Мейсарош Василь.

АНТРОПОНІМИ СІЛ ЛУГ ТА ЛУГ НАД ТИСОЮ – ПРОТЯГОМ ВІКІВ (1439-2019 РР.)

XV ст.

1439 р.: Гергешов, Петрешов¹⁶⁷, ми не впевнені, що ці дві особи / дворяни були родом із Луга;

1458-1459 рр.: Анаско Томас, Андрас Якобус, Блад Йоганес, Забадос Йоганес, Ланкай Йоганес, Онуска Йоганес, Фатеніч Степанус¹⁶⁸.

XVI ст.

1575 р.: Бабін Йоганес, Іванул Томас, Івано Якобус, Козма Франчіскус, Коста Матіас, Лазар Коміца, Ломотін Лукас, Мадаско Петрус, Марфа Йоганес, Нодь Сімеон, Фетеніч Лукас, Чвирило Мікаел та ін.¹⁶⁹.

XVII ст.

1605 р.: Джінда Ігнат, Мігалі Ференц та інші¹⁷⁰.

1672 р.: Бойко Іван, Булайко Тома, Бундучел Фодор, Джуде Некіта, Івонча Рігор, Ковальовіч Сімон, Леордан Степан, Лумака Ігнат, Марфіч

¹⁶⁷ Bélay, *цит. праця*, ст. 49.

¹⁶⁸ Там само.

¹⁶⁹ Там само.

¹⁷⁰ Там само.

Артім, Молнар Некіта, Ністоріч Василь, Пруцер Панько, Рагош Маріка, Рус Міклош, Шішвак Іван та ін.

Конскрипція (Conscriptiones) з 1672 р. охоплює імена лужан, які втекли з села: Демедович Бала, Ференц Іван, Ференц Діордь (мабуть не змогли оплачувати податки)¹⁷¹.

1696 р.: Бобрік Алексіук, Булайко Йоганес, Дада Мікаел, Гортіняк Георгіус, Голошіч Ладіслаус, Крітріч Грегоріус, Максінович Константінус, вдова Сімоїониха Софія, Сабадош Андреас, вдова Петрашиха Софія, Ференц Петрус, Тріф Йонуц¹⁷².

XVIII ст.

1715 р.: Бубрік, Білаш, Боднар, Булай, Буздогань, Гочук, Голочіч, Горфенак, Дюрмак, Ілієш, Ломака, Лашкаді, Марфіч, Праса, Тімша, Праф, Улітіч та ін.¹⁷³.

1720 р.: Буйнак, Данч, Яйкало, Моналук, Шіпош та ін.¹⁷⁴.

1784 р.: Арделян, Бобрук, Боднар, Бойчук, Бережний, Булай, Волощук, Гринюк, Грінюк, Гощук, Гавріляк, Глодян, Друляк, Забенюк, Йойкалюк, Крачук, Копельос, Лазарчук, Марфіч, Маргітан, Маляр, Мануляк, Мірон, Мойсюк, Попович, Пітулек, Секей, Шведюк та ін.¹⁷⁵.

XIX ст.

1806 р.: Акенюк, Алексюк, Бернар, Бобрук, Боднар, Бойчук, Волощук, Глодян, Годчук, Голоучіч, Гренюк, Гавріляк, Гаврішук, Данч, Добруц, Друляк, Джурджак, Дзябенюк, Крачук, Лазарчук, Лукашук, Луганюк, Мануляк, Марфіч, Мельничук, Мірон, Месарош, Мойсюк, Полянчук, Паулюк, Руснак, Томашук, Шведюк¹⁷⁶.

1847 р.: Бернар, Берзнак, Бобрук, Бойчук, Богар, Волощук, Глодян, Грігораш, Головчіч, Гочук, Гренюк, Гілошук, Глуханюк, Гавріш, Грінь, Друляк, Дзябенюк, Джурджак, Зеленчук, Замброскі, Йойкалюк, Крачук, Корне-

¹⁷¹ Там само.

¹⁷² Там само.

¹⁷³ Bélay, *цит. праця*.

¹⁷⁴ Там само.

¹⁷⁵ *Conscriptio Dicalis – possessionis Lonka* – 1784, Arhievele Naționale – Serviciul Județean Maramureș.

¹⁷⁶ Там само, 1806.

щан, Клемпушак, Кошан, Лаурук, Лазарчук, Матяш, Матуз, Марфіч, Маляр, Маркович, Мануляк, Мойсюк, Мешко, Мірон, Пацюк Іван, Паулюк, Пал, Попович, Полянчук, Пітуляк, Руснак, Семенюк, Томашук, Фодоруц, Ференц, Чепелюк, Чупоні, Шмуляк¹⁷⁷.

Кінець XIX – початок XX стст.: Аксенюк, Аленюк, Боднар, Бернар, Бондюк, Бадзелюк, Березний, Брехлічук, Глодян, Грігораш, Гріжак, Гавреляк, Гренюк, Грінь, Гошук, Дзябенюк, Дякунець, Дутчук, Друляк, Жолобчук, Звіряк, Йойкалюк, Корженюк, Краучук Мелана, Кошан, Корнещан, Клемпушак, Лазарчук Лука, Матус Яків, Марфіч, Малярчук, Маляр, Мануляк, Месарощук, Мотрюк, Мойсюк, Мешко, Нямчук, Пудпалюскі, Руснак, Седорьяк, Сойчак, Томашук, Ференц, Фодоруц, Чепелюк, Чічак, Шатанюк, Шмуляк, Шведюк¹⁷⁸.

Друга половина XX ст.: Алдя, Ануцяк, Арделян, Арба, Берча, Беука, Бокоч, Боднарюк, Білашко, Білчек, Бота, Буцан, Бутуза, Бузулечу, Вішован, Гауреляк, Грінь, Глодян, Голоучіч, Глістей, Глуханюк, Гренюк, Грещук, Грігораш, Даскилу, Дабала, Дутчук, Друляк, Дзябенюк, Добокан, Зеленчук, Кинтя, Клемпушак, Корнещан, Коренюк, Крайла, Лазарчук, Логош, Мафтей, Мануляк, Маляр, Матус, Матяшук, Мейсарош, Мешко, Мігай, Мірон, Мойш, Мойсюк, Мотрюк, Некулай, Онужек, Опрішан, Пітулек, Руснак, Самбор, Садорьяк, Сікое, Співалюк, Сурдук, Сейберт, Томашук, Тоту, Туля, Уліч, Унгуряну, Фірішак, Фрасин, Фізеші, Ціфрак, Ченуше, Чопоні, Чітра, Чубіка, Чурія, Шофінец, Шорбан, Юрашук¹⁷⁹.

Імена, які обирають лужани для своїх дітей

Хлопці: Алекс, Алін, Андрій, Анджело, Бріан, Веніямін, Дан, Денис, Еміл, Космін, Лучіян, Мірча, Мидилін, Нарчіс, Натан, Павло, Серджу, Юрасик та ін.;

Дівчата: Аліна, Анкуца, Віоріка, Владимира, Даніела, Дарія, Деліка, Дениса, Елвіра, Косміна, Лариса, Люся, Моніка, Меліса, Мігаела, Олеся, Паула, Ребека, Симона, Христина / Крістіна, Ясміна та ін.

¹⁷⁷ *Conscriptio Dicalis – possessionis Lonka* – 1784, Arhievele Naționale – Serviciul Județean Maramureș, 1848.

¹⁷⁸ *Registrele de stare civilă și agricole de la Primăria Bocicoiu Mare.*

¹⁷⁹ Там само.

Примітки:

Постійна еволюція антропонімів.

Зникнення значної частини антропонімів і поява нових.

Деякі з антропонімів ХХ ст. перетворились у прізвиська: Маргітан, Пацюк, Чічак.

Найдавніші антропоніми: Марфа (XVI ст.); Марфіч, Ференц (XVII ст.); Бобрік (XVII ст.); Бобрюк, Голошіч (XVII ст.); Голоучіч, Гощук, Яйкало (XVIII ст.); Йойкалюк, Гринюк (XVIII ст.); Моналук (XVIII ст.); Мануляк, Бойчук (XVIII ст.), Чупоні (XIX ст.); Чопоні.

Антропоніми села Луг над Тисою мають різноманітний етнічний характер: український, румунський, угорський, а можливо, й іншого походження.

ТОПОНІМИ СІЛ ЛУГ ТА ЛУГ НАД ТИСОЮ

Перші топоніми села фіксуємо в роботі угорського вченого Беля Вілмоша¹⁸⁰, йдеться про топоніми: Birouszka – Біроуска; Krajniczka – Крайнічка; Szabadaszke – Сабодаске (походить від антропоніма Сабаша); Magurszka – Магурська; Lomacsonsza – Ломачонська (походить від антропоніма Ломака). Ці топоніми з'являються в Урбарії 1715 р.

Вдруге лужанські топоніми з'являються на кадастральній карті, яка датована 1870 роком, де, окрім топонімів, подано і кадастральний номер кожної ділянки та ім'я власника: Nogu wuzne – Вишні Гори, Nyzne Nogu – Нижні Гори, Klijanki – Клиянки, Kruhlej – Круглий; Pod Bereszezani – Пуд Березками, Weliki Ternio – Великі Тирня, Zwijz Welikoho Ternia – Звище Великого Тирня, Josopuskia – Йосипуське, Toloка – Толока, Pod Opolzia – Пуд Оповзями¹⁸¹.

У роботі Штефана Вішована фіксуємо кілька топонімів, які побутують та території сіл Грунь, Груник, Діл, Завуй, Кантон, Клежия, Кругле, Облаз, Плитка, Пікет, Рипа, Рит, Стинка, Толока, Чертіж¹⁸².

¹⁸⁰ Bélay, *цит. праця*, ст. 143.

¹⁸¹ *Кадастральна карта Луга, 1870 р.*

¹⁸² Микола Павлюк, *До історії українських сіл Мараморощини*, «Новий вік», Бухарест, 1957, № 134, 135, 137.

Микола Павлюк у своїй праці 1957 р. подає значну кількість топонімів двох сіл – Луг (Україна) та Луг над Тисою: Грищі, Волоське, Вувоз, Горішний Кінець, Долішний Кінець, Дуброва, Йосипуське, Оповзь, Плитка, П'ять Доруг, Симкуське, Тертіж, Тог, Толока, Ціркони, Чиритови.

Цікавою має бути праця «Топоніміка села Луг над Тисою», Івана Лазарчука (уродженця села Луг над Тисою, 1973 р.) На превеликий жаль, ми не мали нагоди прочитати цю працю, яка могла допомогти нашому дослідженню.

Великий список топонімів села мені допомогли скласти Павлюк Іван (нр. хати 256) та Лазарчук Іван-Федьо (нр. хати 184), які дуже ретельно вивчають територію села.

1. Алтино; 2. Банзин; 3. Болбоксин; 4. Болото; 5. Броди; 6. Брищі; 7. Водоми; 8. Васишин; 9. Васійлово; 10. Вайденука; 11. Водомі і Ведмеже дупло; 12. Володмаш; 13. Велике тирня; 14. Вориня; 15. Волосьянка; 16. Волоське; 17. Вишні гори; 18. Вишня копанка; 19. Гавришово; 20. Город; 21. Городик; 22. Гоуцьово; 23. Гори; 24. Гаріджин; 25. Гайлово; 26. Горішний кінець; 27. Гуцулово; 28. Глуд; 29. Грунь; 30. Груник; 31. Дарабка; 32. Дереноватий; 33. Добрий вечур; 34. Дидин; 35. Дуброва; 36. Долішний кінець; 37. Жидуське; 38. Завуй; 39. Ильчишин; 40. Йосипуське; 41. Керт Матусу; 42. Керт Гріжаку; 43. Коритце; 44. Клежія; 45. Клеянка; 46. Круглий; 47. Кругляк; 48. Копань; 49. Кошари; 50. Кривуля; 51. Латри; 52. Лазок; 53. Ласки; 54. Льотин; 55. Магора; 56. Мочарь; 57. Млочки; 58. На березі; 59. Націльово; 60. Німецьке; 61. Нижні гори; 62. Нижня Копанка; 63. Облаз; 64. Опоузі; 65. Орфин; 66. Пікованцово; 67. Піщанка; 68. Пінцорка; 69. Пасовище; 70. Попу тог; 71. Плитка; 72. Пуд дубом; 73. Пуд Магоров; 74. Пуд Марковим; 75. Пуд Круглий; 76. Пуд каменем; 77. Пуд сиглов; 78. Пуд Верхом; 79. Пуд рипов; 80. Плішивка; 81. Потук; 82. Рипа; 83. Рит; 84. Риток; 85. Ростока; 86. Середна; 87. Стуйло; 88. Сільське; 89. Сливки; 90. Сухий звур; 91. Симкуське; 92. Семеново; 93. Свинарські; 94. Тог; 95. Тог Баложу; 96. Тодіка; 97. Третий Вирх; 98. Толоковина; 99. Толока; 100. Увоз; 101. Улиця; 102. Уличка; 103. Флантус; 104. Хмелек; 105. Цапкова улица; 106. Церковне; 107. Цьково; 108. Чертежі; 109. Черету; 110. Шкарпа; 111. Шпінь; 112. Шутерки; 113. Ядерниці.

РОЗДІЛ V.

ЛУЖАНСЬКА ШКОЛА

Наявність школи в селі підтверджена двома церковними документами, виданими Мукачівською греко-католицькою єпархією.

У першому з них, який датований 1835 р.¹⁸³, зазначено на 47 стор: „Lonka – Kis (Luh) – una localis syst. Scholae Vernac”.

У другому, який датований 1839 р., на стор. 67, зазначено: „Lonka – Kis (Luh). Habet SCHOLAM SYST Parochus – D. Gregorius Berlanyi Una syst. SCHOLAE Vernaculae”¹⁸⁴.

Варто згадати закони, які сприяли заснуванню сільських шкіл у Габсбурзькій Імперії:

„Ratio Educationis Totisque Rey Litterariae per Regnum Ungariae et Provincias eadem adminescas” (1777 р.)¹⁸⁵, закон, який передбачав, що кожна національна меншина, яка живе в межах імперії, має право навчатися рідною мовою;

„Nova Ratio Educationis publicae” (1806 р.)¹⁸⁶, закон, який встановив типи шкіл. Найважливішою з них була початкова школа (Schola Vernaculae);

„Ordinăciune episcopască” (1816 р.)¹⁸⁷, закон, в якому передбачено, що в кожному селі яке має священника, треба негайно заснувати школу, в якій учителем повинен бути дяк.

Маючи на увазі, що в селі на початку XIX ст. існувала греко-католицька церква, в якій служив священник Сімонський Іван, також був і дяк та 795 парафіян, було засновано початкову школу.

З іншого документа виходить, що при лужанській церкві була організована катехизація дітей рутенською (українською) мовою.

¹⁸³ *Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum*, Diocesis Munkacsiens, 1835 р., ст. 47.

¹⁸⁴ Там само, 1839 р., ст. 67.

¹⁸⁵ Mihai Bordeianu, Petru Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Editura Junimea, Iași, 1979, ст. 51.

¹⁸⁶ *Nova Ratio Educationis publicae*, 1806.

¹⁸⁷ *Ordinăciune episcopală*, 1816.

На нашу думку, ця перша конфесійна школа була заснована на лівому березі Тиси, в сьогодишньому Лузі над Тисою (див. Йосифінську карту Луга 1782-1785 pp.).

З реєстрів Лужанської греко-католицької парафії (10 томів – 756-765)¹⁸⁸, які знаходяться в національному архіві (м. Бая-Маре), виходить, що в Лузі було засновано конфесійну початкову школу.

Мукачівська греко-католицька єпархія заснувала в місті Ужгород спеціальну школу для підготовки співців-учителів. На нашу думку, в цій школі вчилися і дяки (співці) з Луга.

Нам відомі імена кількох співців-учителів, які трудилися в лужанській церкві і тимчасо в початковій школі в другій половині XIX ст. та на початку XX ст.:

17 грудня 1877 р. дяком-учителем був Крицька Іван-Лука, а священником Сабо Іван (Szabo Janos);

1891 – 1892 pp. дяком-учителем був Пукан Михайло (Pukan Mihaly), а священником Пап Еміліан (Papp Emilianus), Піоновський Карл (Pionovszky Karoly), який був родом з Микова;

Наприкінці XIX – початку XX ст., до 1925 р., дяком-учителем, а потім директором школи був Маріна Іван (Marina Ianoş).

(Не існує у вищезгаданих реєстрах уточнених періодів, коли працювали в нашій церкві священники і співці-учителі).

Училися лужанські діти рідною мовою – українською (рутенською). Можливо, що деякий час училися й угорською мовою. У цей період лужанська школа називалась „A lonkai görögkatolikus kincstar iskola”.

У кінці XVIII ст. були видані у Будапешті «Букварі языка руского» для дітей українців із Габсбурзької імперії.

На початку XX ст. за старанням старости села Бернара Гриця (1876 – 1906 pp.)¹⁸⁹ у селі було побудовано два будинки – для школи і житла дяків-учителів. Упродовж 1900 – 1903 pp. побудували школу на правому березі Тиси, а у 1906 – 1907 pp. на лівому березі – обидві з каменю та цегли.

¹⁸⁸ *A munkacsı görögkatolikus püspökség lelkoszegeinek 1806 evi osszeráse* (Перепис прибутків парафій Мукачевської Греко-Католицької Єпархії в 1806 році), Nyiregháza, 1990.

¹⁸⁹ *Конфесіональні реєстри Лужанської греко-католицької церкви – 1864-1948 pp.* (№ 756-765).

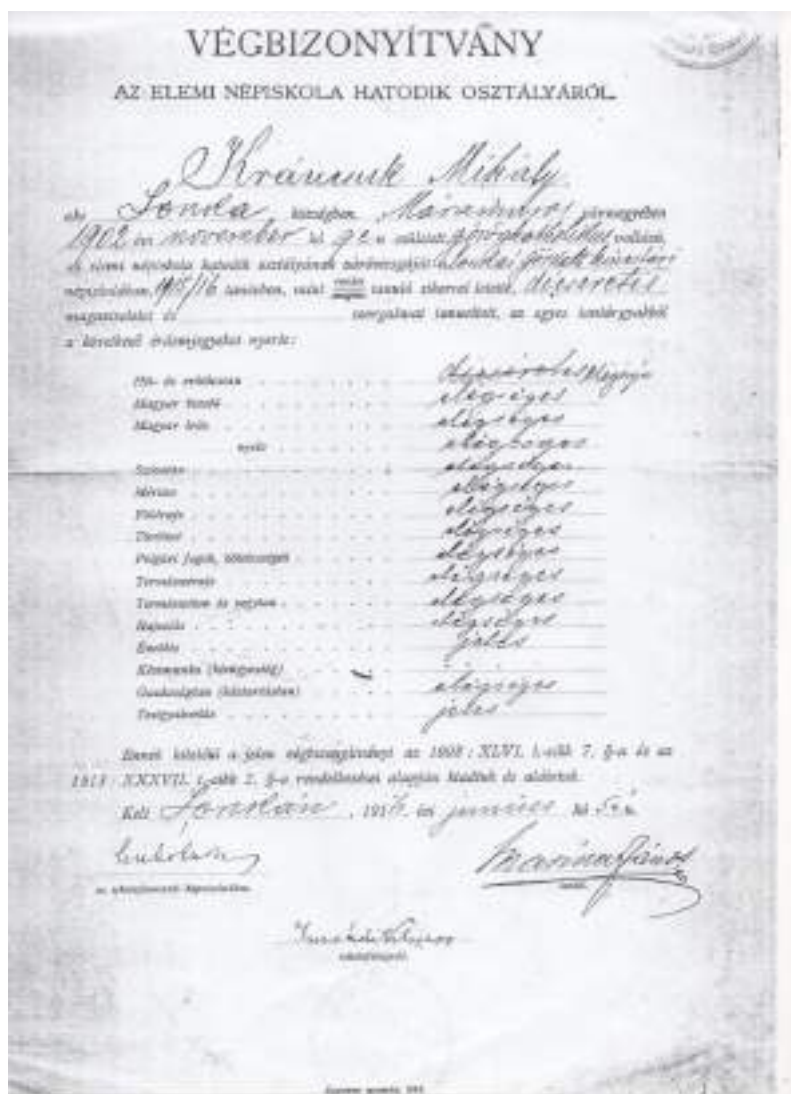

«Букварія зика руского», 1797 та 1799 pp. –
надруковані в Будапешті для українських дітей.

Будинок школи з лівого боку Тиси до 1948 р. мав одну велику Кішнату для класу, а решта Кішнат були житлом для учителя-директора. Сьогодні колишня шкільна Кішната перетворена на зал культурного дому, а помешкання директора-учителя – у приміщення дитячого садка села. (див. перший будинок лужанської школи, розділ VI.).

Завдяки шкільним документам (матрикулярним книгам, шкільним журналам та ін.), які знаходяться в архіві лужанської школи, можемо довідатись про предмети, які викладались в четвертому класі, в 1915 / 1916 шкільному році: віра і мораль, угорська мова (писання, читання), арифметика, геометрія, географія, історія, громадянське виховання та обов'язки, природознавство, хімія, малювання, господарство, ручна робота, музика (спів), гімнастика (з письмового свідоцтва закінчення VI класу [Vègbizonyitván] – учня Кравчука Михайла [Krávczuk Mihály]). Як видно, бракує рідної мови учнів – української (рутенської). Можемо дійти до висновку, що в тому шкільному році навчання відбувалося угорською мовою. Навіть

учитель Маріна, румун із Апші, написав своє ім'я по-угорськи – Marina Ianos¹⁹⁰).

Свідцтво учня Кравчука Михайла на закінчення VI класу в Лужанській школі 1915 / 1916 н.р., ксерокопія з Архіву Лужанської школи.

¹⁹⁰ Дутчук, цит. праця, ст. 25.

Навчання проводилося у дві зміни: ранком від 8 години до 12 години, і після обіду від 13 години до 16 години. Викладав один учитель, який мав годину перерви між змінами.

Викладач історії лужанської школи (Україна) Олена Михайлівна Дутчук у своїй роботі пише, що у кінці XIX ст. тут учителював Піоновський, вважаючи його першим учителем у Лузі.

Учитель Піоновський Кароль, римо-католик з Микова та його дружина Марія (дочка бирова Кертес із Микова) згадані в документах Примарії Великого Бичкова), що жили в сусідньому селі – Росушка (де, мабуть, він учителював)¹⁹¹.

Олена Дутчук зазначає, що до 20-х років минулого століття в лужанській школі (на правому березі Тиси) учителював Маляр Михайло Петрович, родом із Луга, – сім'ї Худан і Пукан, учитель Іванчо Євген (з 1912 р.), який був опісля дериктором школи (1918 – 1930 рр.), а також учительки Вайда Матілда та Брос Юлія. У школі було 150 учнів, які вчилися в двох змінах¹⁹².

На нашу думку, учитель Пукан був братом або сином дяка Пукана, який служив у лужанській церкві (1891 – 1892) з лівого берега Тиси. Між 1898 – 1925 рр. директором-учителем лужанської школи був Маріна Янош, який після 1907 р. жив з своєю сім'єю в новому шкільному будинку.

Цікаво, що в 1910 році в Лузі жили 2385 жителів, з яких тільки 561 були грамотними (вміли читати та писати) – тобто 23,5%, а решта 76,5% – були неграмотними¹⁹³.

Із шкільних документів дізнаємось, що до 1924 р. учнів оцінювали за такою шкалою: недостатньо, достатньо, добре та дуже добре. Шкільні журнали (naplo – угор.), одні з них були для учнів початківців (kezdő), а інші – для старших класів (előmenetel). У цих журналах відзначали також і відсутніх. Були й інші реєстри, заповнення яких вимагало від учителя багато роботи.

Між 1920 – 1940 рр. та 1944 – 1950 рр. село Луг над Тисою було комуною, а школа називалася «Початкова державна школа». Румунська мова стала державною мовою, а отже, і мовою навчання в школі.

¹⁹¹ Дутчук, *цит. праця*, ст. 83-84.

¹⁹² *Registre de stare civilă 1895-1906 – Lunca* (Реєстри громадянського стану села Луг – до якого в даний період належали села: Росушка і Косівська Поляна, державний Архів Бая Марє.

¹⁹³ Дутчук, *цит. праця*, ст. 83-94.

У Сігеті після 1924 р. було засновано українську педагогічну школу, випускником якої (1927 р.) був і лужанин Мануляк Іван. Він був першим кваліфікованим учителем села. Зостався в пам'яті лужан як «пан директор». Був одружений з Матус Гафійкою (дочкою лужанського старости Матуса Якова, його діти пішли слідами батька: Христина та Євгенія стали учительками, а син Юлій – викладачем (роки підряд був заступником директора ліцею та шкільним інспектором).

Найдавніший документ, який знаходиться в архіві лужанської школи, датований 1911/1912 навчальним роком. Це матрикулярна шкільна книга, в якій записані 60 лужанських дітей від першого до третього класів, а вчителем-дяком був Маріна Янош (він почав працювати в лужанській школі ще з кінця XIX ст. (1897/1898). Мав двох синів. Один з них – Юлій (1901 – 1983 рр.), вчився в сігетській духовній семінарії, а потім в Теологічній семінарії міста Ужгорода і став греко-католицьким священником у 1926 р. Між 1927 – 1929 рр. вчився в Римі, а 1929 р. отримав титул доктора канонічного права. Між 1930 – 1939 рр. був заступником ректора Ужгородської теологічної семінарії. Під час угорської окупації був провідним урядовцем, працював для угорського режиму і перемінив своє ім'я на Мадарас Юлій. У 1944 р. втік до США, де був греко-католицьким священником (1949 – 1971 рр.).

З матрикулярної шкільної книги виходить, що 1912/1913 шкільного року в лужанській школі навчалося 40 учнів, учителем яких був той самий Маріна Янош. Навчання проводилося угорською мовою. У шкільному році 1915/1916 записано 70 учнів від першого до четвертого класів.

На наступні шкільні роки маємо такі дані:

1916/1917 рр. – 57 учнів;

1917/1918 рр. – 70 учнів;

1918/1919 рр. – 70 учнів;

1920/1921 рр. – 67 учнів;

На шкільний рік 1920/1921 рр., який розпочався тільки 1 листопада, не існує даних.

Старожил Глодян Василь (1911-2009 рр.), 2008-го року розповів мені сумну сторінку з його дитинства: «Я і много дітей із Луга – і хлопці і дівчата – ходили до школи лише в теплу періоду шкільного року – вересень, жовтень – квітень, травень і червень, дуже рідко листопада та березня, бо більшість родичів не мали за що купити нам взуття, так що ми мусили сидіти дома»).

Шкільні документи були заповнені, частина з них угорською мовою, а інша частина – рутенською (українською мовою), тим самим учителем Маріном Яношем, який залишився в колективній пам'яті села, адже він тут жив і працював понад 25 років. На жаль, не знаємо нічого про нього після його виходу на пенсію.

Імена учнів: Svegyuk Vaszily, Бреньукч Михайло, Гопчук Іван, русинь.

У шкільних документах лужанської школи знаходимо прізвища учнів, яких сьогодні вже в селі не існує: Бадзелюк, Білак, Черемушський, Гопчук, Жолобчук, Шатанюк та багато інших.

Не маємо даних, чи в правобережному Лузі існують такі імена. Цікаво, що багато батьків охрестили своїх синів іменем Ференц (по-угорськи Francisk): Бойчук Ференц, Дзябенюк Ференц, Гощук Ференц, Волощук Ференц та ін. Сьогодні в Лузі над Тисою є прізвище Ференц.

У 1922/1923 шкільному році в четвертому класі викладались такі предмети: читання, письмо, граматики, бесіда, числення, руський язык, географія, ручна робота, спів, церковний спів, гімнастика, а в п'ятницю – релігія (катехизм). Цей розклад уроків четвертого класу знаходимо на внутрішній обкладинці книжечки «Мала Біблія», яка належала учневі Грінюку Николаєві.

Розклад уроків для VI кл. в 1922/1923 шкільному році, написаний учнем Грінюк Миколою, з колекції І. Грінюка

Навчання відбувалося українською мовою, учні ходили до школи у дві зміни (перед обідом та після обіду), уроки тривали 30 хвилин, без перерви між уроками, а релігію (греко-католицьку) викладав по п'ятницях дяк. В одному з реєстрів згаданий священник Желтвай Теодор, якого лужани звали «Федорком».

У 1923/1924 шкільному році в школі викладає перший вчитель румун – Шіман Теодор, якого лужани поважали за його поведінку та високу педагогічну підготовку. Того року в першому класі було 37 учнів; у другому класі – 19 учнів, а в третьому – 8 учнів; (про четвертий клас не існує даних). Учні оцінювали оцінками від 1 до 10. Класні журнали були заповнені румунською мовою. Після 1924 року ім'я учителя Маріни Яноша не з'являється в документах.

З 1925/1926 шкільного року існує журнал для першого та другого класів, в яких викладав новий учитель – Кейс Іоан. У першому класі було 47 учнів, а в другому – 13 учнів. Предмети викладались румунською мовою. Шкільний рік було поділено на три триместри, а наприкінці шкільного року учні здавали письмові іспити, а з деяких предметів – усні.

У класних журналах зустрічаємо імена учнів, батьки яких працювали на залізниці, яка проходить через село. Вони були з повітів Силаж, Бігор та ін. і мешкали в будинках, що належали Румунським Залізним Дорогам (CFR). Деякі з них залишились в Лузі над Тисою, як наприклад, сім'ї Кокирка, Нергеш та Гайдош.

Існує ряд сімей, які сьогодні не мають нащадків в селі: Каптало, Бабінець, Волда та інші.

У класних журналах, окрім шкільних результатів та відсутності з уроків, деякі учителі нотували різні примітки, як наприклад: лікар Реднік Васіле (жив і працював у Великому Бичкові), звільнив відвідувати школу дівчину, яка була хвора на туберкульоз; лікар Родяну звільнив іншу дівчину, яка хворіла на очі; учень Д. Г. – син Г. утопився у Тисі; сім'я учня Б. Штефана – дуже бідна і т. ін.

У 1927/1928 шкільному році учитель Кейс Іоан викладав у другому класі, в якому було 26 учнів, та в третьому, в якому було 16 учнів, і в четвертому, в якому було 5 учнів. Не існує даних про класи, в яких викладав учитель Шіман Теодор.

Учитель Шіман Теодор в 1928 / 1929 шкільному році викладав у першому класі, в якому було 50 учнів. У другому класі було 26 учнів; в третьому – 22 учнів, а в четвертому – 10 учнів. У цих класах викладав новий

учитель-директор. Ці учителі нотували в класних журналах звільнених від відвідування уроків учнів (лікарями та старостою села Матусом) без уточнення причини.

Школа називалася: „Școala primară de stat” – comuna Lunca la Tisa, județul Maramureș.

Кілька дітей ходили до школи, яка знаходилася на правому березі Тиси (в Чехословаччині).

Архів лужанської школи охоплює кілька примірників шкільних журналів, на обкладинці яких написано:

„Registru-catalog de chemare, trecerea absențelor și a notelor de studiu ale elevilor clasei....., anul școlar, învățătorul clasei.....”.

(«Класний Журнал для присутності та оцінок учнів класу....., шкільний рік....., учитель.....».)

У 1929/1930 шкільному році приходить новий учитель – Флореску Думітру. Поряд з учнями румунського та укаїнського походження з’являються учні єврейського походження. На правому березі Тиси єврейська меншіна, крім власного дому молитви (синагоги), мала і свою власну школу (хайдер), до якої ходили і діти євреїв, які жили на лівому березі Тиси. Румунські та чеські прикордонники пізнавали усіх мешканців обидвох сіл.

У 1928/1929 шкільному році була організована «Школа для дорослих», в якій вчилися грамоти 75 осіб.

У шкільному архіві знаходиться реєстр, в якому записані діти, народжені 1913, 1915, 1916, 1917 та 1918 рр., які вчилися у школі від першого до третього класу: перший клас – 34 учні; другий клас – 21 учень; третій клас – 5 учнів, але не уточнено шкільний рік та ім’я учителя.

Не знаємо, чи учні мали підручники, зошити, олівці. Здогадуємось, що учні тих часів носили у своїй торбинці дощечку (табелку) і грифлик.

Табелка мала приблизно розміри зошита 19х12 см і мала дві «сторінки»: одна з лінійками, а дру-

Шкільна табелка з колекції сім’ї Матус

га з квадратиками для арифметики. Писали діти гріфликом, а потім стирали шматком ряднини. Також учні отримували і домашні завдання, яке виконували на табелках.

У 1950 році я мав нагоду бачити книжку, надруковану в Чехословаччині між 1920 – 1939 рр., яка містила в собі майже 5 – 6 підручників для учнів-русинів, які жили на території сьогоденішнього Закарпаття (Україна). Частина книги була русинською, а частина чеською мовами.

Старожил Мейсарош Василь пригадує, що, починаючи з другого класу, діти мали зошити і підручники на русинській мові.

З нотаток учителя Шімона Теодора дізнаємось, що він викладав щотижня по 24 години, тобто по чотири години на день такі уроки: письмо та читання – 11 уроків; арифметику – 5 уроків; інтуїцію – 3 уроки; релігію – 2 уроки; гімнастику – 2 уроки та спів – 1 урок. На жаль, учитель Шімон не уточнив у своїй нотатці, який клас мав ці предмети.

У 1929/1930 шкільному році до лужанської школи прийшли два нові учителі: Глодяну Паул та Сокачу М. В.

В одному з класних журналів занотовано: «Учня Г. І. – сина – М. укусив хворий сказом пес, батько повіз його до Клужу».

Інший учень через якусь хворобу був змушений покинути школу.

На початку 1930/1931 шкільного року починає викладати учитель Мануляк Іван – уродженець Луга, який буде працювати в лужанській школі до 31 серпня 1966 р.

1929/1930 шкільного року школа налічувала 124 учні та два учителі: в першому класі (56 учнів) та в четвертому (14 учнів) викладав учитель Мануляк Іван, а в другому класі (31 учень) та в третьому класі (23 учні) викладав новий учитель Шербан Мігай.

З перепису населення 1930 р. довідуємось про рівень шкільної підготовки лужан. З 445 осіб чоловічої статі (починаючи від 7 років), 198 були грамотними, а з 445 осіб жіночої статі тільки 76 були грамотними. 18 осіб відмовилися відповісти на запитання. З 890 жителів села знали грамоти 274 особи (31,4%), майже 2/3 були неграмотними (68,6%).

Наступного шкільного року (1931 – 1932) учитель Шербан Мігай викладав у другому (36 учнів) та в третьому (16 учнів) класах, а учитель Мануляк Іван у першому (44 учні) та в четвертому (14 учнів) класах.

За вимогами «Закону початкової школи» та ухваленими регламентами, у кожній початковій школі, в тому числі і в лужанській, було організо-

вано шкільний комітет, мета якого – створення відповідних умов для діяльності школи (між іншими і забезпечення дровами в холодну пору року).

У 1922/1933 шкільному році учитель Мануляк Іван викладав у першому класі (54 учні, з яких 34 хлопці – 33 українці та один єврей, і 20 дівчат – 18 українок та 2 єврейки). Про дівчину У. А. Мануляк написав, що не відповідна для школи, без будь-якого уточнення. У другому класі було 26 учнів – 12 хлопців та 14 дівчат – всі були українці (рутенці).

У 1933/1934 шкільному році учитель Мануляк Іван викладав у першому класі (53 учні, з яких 34 хлопці – 28 українців, 4 євреї, 1 румун, та 20 дівчат – 17 українок, 2 єврейки та 1 румунка). Учитель Беженару викладав у другому (19 учнів), третьому (15 учнів) та четвертому (13 учнів) класах.

У 1934/1935 році приходить новий учитель: Комулджеску Васіле, який викладав у другому (25 учнів), третьому (14 учнів); четвертому (10 учнів) та шостому (6 учнів) класах. У першому класі (52 учні) викладав Мануляк Іван.

У 1935/1936 шкільному році в першому класі було 45 учнів; у другому – 29 учнів, в третьому – 15 учнів, в четвертому – 9 учнів; у п'ятому – 3 учні; в шостому – 3 учні, а в сьомому – 4 учні. У класних журналах знаходимо ім'я учителя Мануляка Івана та нерозбірні підписи інших учителів, один з яких занотував одного учня, який втік з уроків 19 жовтня 1935 р. На іншій сторінці занотовано, що сім'я Бондюка Василя переселилася в Шіліндру (повіт Силаж). У деяких журналах на останній сторінці були складені протоколи, в яких записана кількість учнів.

Ці протоколи були підписані директором школи і підтверджені печаткою. Деякі учні з лівого (румунського) Луга ходили до школи на правий бік до чеського Луга.

Матрикулярна книга школи нр. 12 на 1936/1937 шкільний рік охоплює учнів I – VII класів. У першому (42 учні) та другому (21 учень) викладав учитель Кешою Георге, а в III-VII класах інший учитель. З класних журналів виходить, що 7 листопада 1936 року учні першого класу були щеплені.

У міжвоєнний період минулого століття, у Великому Бичкові діяла медична інституція, якою керував лікар Реднік Васіле, а потім місцева лікарка Лонкай Елвіра («Пузиha» – її мати звалася Пуза, і була вчителькою у бичківській римо-католицькій школі).

Учні школи села Луга (Чехословаччина) зі своїми учителями,
з колекції Т. Іванчука

Лікареві Реднікові (здається) належать нотатки з дітьми, які захворювали, але не записано, на які хворби.

З матрикулярної книги нр.13 на 1937/1938 шкільний рік виходить, що в першому (44 учнів) та другому (20 учнів) класах викладала молода учителька-українка з Буковини Яківчук Євгенія. Викладала тільки один рік, бо в 1938 р. вийшла заміж за інженера-лісника з Вішеу де Сус. Старожил Мейсарош Василь (р. 1927) був її учнем і мав тільки гарні спогади про неї. Він розповідав, що після уроків вона вчила їх української мови.

Дотепер можна запримітити, що, окрім учителя Мануляка Івана, майже всі учителі, які викладали в лужанській школі, після двох-трьох років відходили, мабуть, завдяки слабким результатам учнів.

Один зі старожилів розповідав: «Я і мої колеги не ходили з дякою до школи, ми ненавиділи школу та учителів» (Г. М).

Важко було вчитись, від 40 до 60 учнів в тому самому класному залі (в одній кімнаті), і не рідною мовою.

Вчителька Яківчук занотувала в шкільному журналі (в неї був гарний каліграфічний почерк), щоб розрізнати учнів з тим самим ім'ям та прізвищем, і їхнє прізвисько.

Наприклад:

– Бойчук Іван (Циганчук);
– Бойчук Іван (Міндяк);
– Грінюк В. (Пицюк) – (правильно Пацюк);

– Глодян (Балож) та ін.

У кінці класного журналу залишила заповнений румунською мовою табель.

Вчителька Яківчук Євгенія –
1937/1938 (колекція Піпаш)

1937/1938 Національність	I-й клас		II-й клас		Разом		Загально
	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	хлопці	дівчата	
Румуни	1				1		1
Рутяни (українці)	19	23	13	4	32	27	59
Євреї	1		1	2	2	2	4
Разом	21	23	14	6	35	29	64

У третьому (21 учень), четвертому (17 учнів), п'ятому (8 учнів) та шостому (3 учні) класах викладав учитель-директор Мануляк Іван.

На 1938/1939 шкільний рік маємо такі дані: I клас – 24 учні; II клас – 17 учнів, III клас – 20 учнів, IV клас – 16 учнів, V клас – 6 учнів, VI клас – 7 учнів. Разом – 90 учнів. Одним з учителів був Мануляк Іван.

Зі шкільних документів на 1939/1940 шкільний рік дізнаємось, що навчання в Румунії проводилось під проводом Міністерства Національного Виховання.

Зі шкільних класних журналів виходить, що вчитель Мануляк Іван викладав у двох змінах: до обіду (від 8 до 12 години) приходили до школи

учні першого класу (33 учні) та другого класу (17 учнів); а після обіду (від 14 до 18 годин) приходили учні третього (20 учнів), четвертого (16 учнів), п'ятого (6 учнів) та сьомого (7 учнів) класів.

Учитель-директор Лужанської школи Мануляк Іван зі своїми учнями. 1939/1940 шкільний рік, з колекції Славки Онужик

У першому класі викладались такі предмети: румунська мова, історія, математика, природознавство, анатомія, гігієна, гімнастика, ручна робота, читання, музика, малювання, красочис, релігія, поведінка, а також нотувалася і присутність.

Між вереснем 1940 р. та 17 жовтнем 1944 р. північно-західна частина Румунії перебувала під угорською окупацією. У лужанському шкільному архіві не існує жодного шкільного документа цього періоду. Існують особи, які підтверджують, що коли відходила угорська армія та адміністрація, забрали із собою і шкільні документи. Цікава річ, що в шкільних архівах інших сіл (Кричунова та Микова) вони існують.

Лужани, як вчилися між 1940-1944 рр., під час угорської окупації (при мадярах) пригадують вчителя угорця Горвата Дьордя, який жив зі сім'єю у шкільному будинку. Розмовляв тільки по-угорськи, з усіма був надто

строгим і мстивим, діти боялися навіть «його тіні», бо він бив і принижував їх, тому всі були раді, коли збулися такого вихователя.

У Державному архіві (м. Бая Маре) знаходиться «Конфесіональний реєстр» нр. 749, заповнений римо-католицьким священником з Великого Бичкова (насправді він був заповнений греко-католицьким священником із Луга Легезом Петером, який заступав бичківського римо-католицького священника), з якого виходить, що в Лузі жили три учителі: Горват Дьордь – державний учитель, родом із Будапешта; Бабінській Ласло – державний учитель, родом із Будапешта та учителька Поч Анна¹⁵.

Цих учителів не згадує Дутчук Олена Михайлівна у своїй «Монографії села Луг над Тисою і Кісвою».

Старожил Мейсарош Василь (р. 1927 р., нр. хати 202) пам'ятає Горвата Дьордя, якого лужани прозвали «Свид»: «Був високого росту чоловік, сись Горват. Ун учив діти по-мадярськи, а учитель Мануляк по-руськи (українськи)». Про інших учителів не пригадував собі нічого (записано 7 березня 2019 р.).

Після 18 жовтня 1944 р. в Лужанській початковій школі викладав у двох змінах учитель Мануляк Іван.

У квітні 1945 р. було введено румунське законодавство, в тому числі і «Закон початкового навчання» – 1924 р.).

З матрикулярної шкільної книги виходить, що кількість лужанських учнів зменшилась: тут не фігурує жоден учень єврейського походження.

Учитель Мануляк викладав до обіду в IV (2 учні), V (13 учнів), VI (9 учнів) та VII (1 учень) класах, а після обіду – в I (13 учнів), II (19 учнів) III (1 учень) класах. Навчання проходило румунською та українською мовами.

Класні журнали I, II та III класів були заповнені румунською мовою, а журнали I, IV, V, VI та VII класів – українською мовою.

У наступному 1945/1946 шкільному році у лужанській школі вчилось 102 учні в двох змінах: I (28 учнів), II (18 учнів) та III (20 учнів) класи до обіду, а IV (19 учнів), V (11 учнів) та VI (6 учнів) класи по обіді. Викладав директор-учитель Мануляк Іван.

У 1946/1947 шкільному році в лужанській школі працювали три учителі: директор-учитель Мануляк Іван – викладав в IV, V, VI та VII класах; учитель Горничарь Дмитро (1921 – 1988 рр.) – викладав в II (14 учнів) та III (19 учнів) класах; учитель Павлюк Микола викладав у I класі (36 учнів).

Шкільний рік складався з трьох триместрів.

Учнів оцінювали за шкалою від 1 до 10 балів в першому триместрі, а в другому та третьому триместрах – від 1 до 5.

У шкільному архіві знаходиться реєстр „*Caiet de observațiuni și aprecieri*” («Зошит спостереження та оцінювання») – Метода М.Г.С.

Заповнення цього зошита вимагало чималої праці.

Цей шкільний рік був першим, в якому викладали три вчителі українського походження: Мануляк Іван; Дмитро Горничарь – майбутній директор кількох шкіл, співавтор «Граматики» для підручника «Українська мова для II класу» (1969 р.) та науковий референт «Букваря» (1970 р.) й підручника «Українська мова для III класу» (1970 р.), керівник гуртка фото будинку культури м. Вішеу де Сус, натхненник культурного життя (грав чудово на акордеоні, мав здібності диригента хору).

Павлюк Микола – майбутній університетський викладач, який багато років жив і працював у Торонто (Канада).

У 1947/1948 шкільному році у лужанській початковій школі працювали два учителі: директор-учитель Мануляк Іван, у II (22 учні), IV (20 учнів), V (5 учнів), VI (3 учні) та VII (4 учні) класах та учитель Горничарь Дмитро у I (39 учнів) та в III (9 учнів) класах.

Цього року в Румунії почався процес ліквідації неписьменності. При лужанській школі було організовано дві групи – перша складалася з 6 осіб, а друга – з 23 осіб, які відвідували уроки вечорами.

У наступні шкільні роки (1948/1949 та 1949/1950) продовжився процес ліквідації неписьменності. Це була важка робота для учителів, які до обіду викладали учнями I – VII класів, після обіду – учням I – IV класів, а вечорами – групам дорослих. У шкільному архіві є кілька журналів з іменами осіб, які успішно закінчили курси альфabetизації.

У кінці шкільного року учні повинні були здавати кілька іспитів (письмово та усно) і отримували річну оцінку на кожний предмет, а потім генеральну оцінку, і місце, яке займав учень у класному класаменті.

Декретом 175 / 3.08.1948 року було ухвалено реформу навчання в Румунській Народній Республіці, яка почала діяти з 1948/1949 шкільного року.

Система навчання за новим законом складалася з дошкільного навчання (діти від 3 до 7 років), початкового навчання (було обов'язковим) та середньої й вищої освіти. Навчання було безоплатним, а учні національних меншин мали право навчатися рідною мовою. Починаючи з IV класу, вивчення російської мови стало обов'язковим.

Іншим ступенем навчання була чотирирічна середня школа – ліцеї та педагогічні школи.

У місті Сігеті Мармацією було засновано український ліцей та українську педагогічну школу, які 1950 р. будуть з'єднані в одну наукову одиницю, яка буде носити ім'я національного українського поета Тараса Шевченка¹⁶. Ліцей мав два приміщення: одні для шкільних класів (будинок, в якому сьогодні знаходиться мерія міста), а другий для гуртожитку (будинок, в якому знаходиться відділ Клузького Університету ім. Бабеша-Бойойа, вулиця Аврам Янку нр. 6).

Український ліцей отримав велику допомогу з боку Радянського Союзу (Радянської України). Прибуло багато викладачів: Боженко, Митринюк, Новосівський, Сливка, Павлюк Ілля, Павлюк Богдан, Ярочевський, Гордийшук Роман з дружиною, Худан, Кошман, Фраціан, Денис Онишук, Олександра Онишук, Данелюк Володимир, Оленчук Наталія, Сінгалевиц, Дряб, Лозінський Анатолій.

Викладачі та випускники українських ліцеїв,
з колекції Марії Кімпан

Також з України ліцей отримав велику кількість книг: з української та російської літератур, підручників, наочних матеріалів та ін.

В обидвох ліцєях училося багато лужанських учнів. Педагогічну школу закінчили: Крайла Ірина (р. Лазарчук), Друляк Микола, Шмуляк Іван (Петрової), Шмуляк Василь (Одотин), Глодян Василь, Осташ Ірина (р. Грінь), Сікое Христина (р. Мануляк), Марфіч Анна (р. Маляр – Малярка), Арделян Юлія (р. Грінь), Лазарчук Михайло (Лука), Лазарчук Микола (Лука), аДоріна (р. Лазарчук), Чубіка Марійка (р. Григораши), Марфіч Іван (Митра Іванковича), Марфіч Іван (Івонишин), Рац Анна (р. Ференц), Горган Анна (р. Павлюк), Глодян Іван (Балож), Клемпушак Микола, Павлюк Іван (Дочин).

Деякі з випускників педагогічної школи (Шмуляк Іван, Грінь Юлія-Арделян) продовжували навчання у Бухарестському університеті.

Мешко Василь, Горничарь Дмитро, Гринюк Юлія (р. Головчич) та Павлюк Микола вчилися у великобичківській горожанці, а потім пройшли успішно заочні курси педагогічної школи – отримавши титул учителя.

Павлюк Микола закінчив Факультет філології української мови та літератури в Харківському університеті (Україна). Також закінчили курси педагогічної підготовки: Лазарчук Анна (р. Маляр), Мануляк Василь, Данелюк Марійка (р. Бойчук), Грінюк Іван, Грінь Василь.

У 1948/1949 шкільному році в лужанській школі почала викладати у першому класі (44 учні) Головчич Юлія. У II, III, та IV класах викладав Мануляк Іван. На жаль, у шкільному архіві не існує більше документів стосовно цього шкільного року.

З 1949/1950 шкільного року зберігся журнал, в якому записано 48 осіб (від 14 до 55 років), які відвідували вечірні уроки.

У 1950/1951 шкільному році в лужанській школі викладали три вчителі: Головчич Юлія – I клас (33 учнів); Руснак Юра – II клас (23 учні) та директор-учитель Мануляк Іван – IV-й клас (24 учні).

Не збереглося ні класного журналу третього класу, ні матрикулярної книги.

В іншому журналі записано 44 особи, які прослухали уроки альфабетизації. Частина цих осіб записані також у матрикулярній книзі 1936/1937 шкільного року.

Цікаву інформацію записав директор-учитель Мануляк 21 січня 1951 року: «Учень Грінь Василь з IV класу вчиться у спеціальному класі українського педагогічного ліцею в місті Сігеті. (Василь Грінь був відмінником у

IV класі, любив арифметику, став викладачем, і багато років викладав математику в V-VIII класах лужанської школи).

Подаємо також дані для кожного шкільного року: клас, кількість учнів, учитель / викладач.

До цього будемо додавати важливі події, які відбулись протягом певного шкільного року.

1951 / 1952 шкільний рік: I клас. (35 учнів), учителька Руснак Юлія (р. Головчич);

II клас (26 учнів), учителька Семенюк Одотя (родом з Верхньої Рівни);

III клас (22 учні), вчитель Руснак Юра;

IV клас (28 учнів), директор – учитель Мануляк Іван.

Усі шкільні документи заповнені румунською мовою.

1952 / 1953 шкільний рік: існують тільки два класні журнали:

I клас (14 учнів), директор-учитель Мануляк Іван;

II (26 учнів), учителька Руснак Юлія.

1953 / 1954 шкільний рік: ті самі класні журнали:

I клас (26 учнів);

II клас (13 учнів).

Не знаємо учителів, які викладали в цих класах.

Існує журнал, у якому записано 39 осіб, що закінчили обидва цикли алфabetизації, в яких викладав Мануляк Іван.

У першому класі викладали такі предмети: румунська мова (писання, читання), українська мова (писання, читання), грамати́ка, математика, малювання, красопис, музика, гімнастика.

1954 / 1955 шкільний рік:

I клас (28 учнів), учителька Руснак Юлія;

II клас (24 учні), учителька Мануляк Христина;

III клас (22 учні), директор-учитель Мануляк Іван;

IV клас (22 учні), учитель Мешко Василь.

1955 / 1956 шкільний рік:

(Матрикулярна шкільна книга, нр. V)

I клас (31 учень), вчителька Руснак Юлія;
II клас (26 учнів), вчитель Мешко Василь;
III клас (22 учні), вчитель Мануляк Іван;
IV клас – учитель-директор Друляк Микола.

1956 / 1957 шкільний рік:

I клас (27 учнів), учитель-директор Друляк Микола;
II клас (27 учнів), учителька Руснак Юлія;
III клас (25 учнів), учитель Мешко Василь;
IV клас (27 учнів), учитель Мануляк Іван.

1957 / 1958 шкільний рік:

Шкільний рік має три триместри; оцінки – від 1 до 10, учні першого класу поділені на два класи – А та Б.

I-A (25 учнів), учитель Марфіч Іван;
I-B (22 учні), учитель Мануляк Іван;
II клас (21 учні), учителька Маляр Анна (Малярка);
III клас (24 учні), директор Друляк Микола;
IV клас (24 учні), учитель Мешко Василь. (116 учнів)

Школярі лужанської початкової школи та їхні учителі: Маляр Анна,
Друляк Микола та Мешко Василь – 1957/1958 шкільний рік,
з колекції І. Грінюка

1958 / 1959 шкільний рік:

Відкривається семирічна школа, і таким чином з'являється п'ятий клас, хоча й кваліфікованих викладачів з вищою освітою не було.

I клас (23 учні), учитель Мешко Василь;

II клас А, учителька Друляк Ауріка;

II клас Б (23 учні), учитель Мануляк Іван;

III клас (21 учень), учителька Маляр Анна;

IV клас (22 учні), учителька Руснак Юлія;

V клас (27 учнів), учитель Друляк Микола (викладав румунську, російську та українську мови); учитель. Марфіч Іван (керівник класу – викладав арифметику, історію, географію, ботаніку, фізкультуру, малювання та керував хором).

В одному з класних журналів хтось з учителів занотував позакласні заняття учнів:

а) збирання каміння з пограничної грядки (яка знаходилася на березі Тиси), з Брода до Ростокі;

б) відвідування Державного Аграрного Господарство (GAS.) з Великого Бичкова.

Лужанські школярі – 1959 р., з колекції І. Грінюка

1959 / 1960 шкільний рік:

(директор школи – учитель Друляк Микола)

I клас (22 учні), учителька Марфіч Анна;

II клас (22 учні), учитель Мешко Василь;

III клас А (22 учні), учителька Руснак Юлія;

III клас Б (22 учні), учитель Мануляк Іван;

IV клас (20 учнів), учителька Маляр Анна;

V клас (27 учнів), керівник класу Марфіч Іван;

VI клас (27 учнів), керівник класу Друляк Ауріка;

1960 / 1961 шкільний рік:

I клас (18 учнів), учителька Маляр Анна;

II клас (21 учень), учителька Марфіч Анна;

III клас (26 учнів), учитель Мешко Василь;

V клас (20 учнів), класний керівник Грінюк Іван (викладав румунську мову та історію);

VI клас (26 учнів), класний керівник Марфіч Іван I;

VII клас (28 учнів), класний керівник Друляк Ауріка.

1961 / 1962 шкільний рік:

(директор школи – учитель Друляк Микола)

I клас (22 учні), учитель Мануляк Іван;

II клас (18 учнів), учителька Марфіч Анна;

III клас (23 учні), учителька Руснак Юлія;

IV клас (23 учнів), учитель Мешко Василь;

V клас А (22 учні), класний керівник Грінюк Іван I (викладав румунську мову);

V клас Б (21 учень), класний керівник Марфіч Іван I (викладав історію, арифметику та географію);

VI клас (20 учнів), класний керівник Марфіч Іван II (викладав природознавство та фізкультуру);

VII клас (28 учнів), класний керівник Друляк Ауріка (викладала українську мову), учителька Марфіч Анна (викладала історію та географію), учитель Грінь Василь (викладав землеробство та хімію);

1962 / 1963 шкільний рік:

I клас (17 учнів), учитель Мешко Василь;

II клас (20 учнів), учитель Мануляк Іван;

III клас (17 учнів), учителька Марфіч Анна;

IV клас (27 учнів), учителька Руснак Юлія;

V клас (24 учні), класний керівник Друляк Ауріка (викладала українську мову);

VI клас (37 учнів), класний керівник Грінюк Іван (викладав румунську мову, географію, історію та громадянське виховання);

VII клас (20 учнів), класний керівник Марфіч Іван II (викладав біологію та фізкультуру).

Навчання відбувалось у новій школі, збудованій на церковному городі (між 1960 – 1963 рр.), на її будівництві працювало все село, навіть вчителі та діти V-VII класів.

Будинок школи мав чотири кімнати для класів, директорський кабінет, професорський зал, коридор, а на подвір'ї туалет та шопу для дров.

Лужанська школа (фото: І. Грінюк)

1963 / 1964 шкільний рік:

(директор Друляк Микола – викладач малювання)

I клас (18 учнів), учителька Руснак Юлія;

II клас (20 учнів), учитель Мешко Василь;

III клас (20 учнів), учитель Мануляк Іван;

IV клас (20 учнів), учителька Марфіч Анна;

V клас – класний керівник Грінь Василь (викладав математику, фізику та хімію);

VI клас (27 учнів), класний керівник Сікоє Христина (викладала історію та географію);

VII клас (31 учень), класний керівник Грінюк Іван (перший триместр, викладав румунську мову);

(Друляк Ауріка викладала українську мову; Марфіч Іван II, землеробство та природознавство. Шкільна бібліотека налічувала приблизно 210 томів).

Учитель Мешко Василь зі своїми учнями – 1964 / 1965 шкільний рік, з колекції І. Грінюк

1964 / 1965 шкільний рік:

(Директором був Друляк Микола, викладав російську мову. Школа називалася Загальна восьмирічна школа).

I клас (19 учнів), учителька Марфіч Анна;

II клас (19 учнів), учителька Руснак Юлія;

III клас (15 учнів), учитель Мешко Василь;

IV клас (23 учні), учитель Мануляк Іван;

V клас (17 учнів), класний керівник Марфіч Іван II (викладав біологію та землеробство);

VI клас (21 учень), класний керівник Грінь Василь (викладав математику та фізику);

VII клас (28 учнів), класний керівник Друляк Ауріка (викладала українську мову);

VIII клас (27 учнів), класний керівник Сікое Христина (викладала історію та географію).

Цього шкільного року появляється перший кваліфікований викладач Поп Маріяна – викладач румунської мови; Мірон Іван – викладач фізкультури (закінчив теоретичний ліцей). Шкільна бібліотека налічує приблизно 385 томів.

1965 / 1966 шкільний рік:

I клас (15 учнів), учителька Марфіч Анна;

II клас (19 учнів) учитель Мануляк Іван (який, кінця шкільного року, вийшов на заслужену пенсію);

III клас (20 учнів), учителька Руснак Юлія;

IV клас (14 учнів), учитель Мешко Василь;

V клас (21 учень) класний керівник Руснак Лаура (викладала історію, географію та фізкультуру);

VII клас (21 учень) класний керівник Грінь Василь (викладав математику та фізику);

VIII клас (27 учнів), класний керівник Марфіч Іван II (викладав біологію, землеробство та хімію; учителька. Сікое Христина викладала музику).

1966 / 1967 шкільний рік:

(Директором школи був Друляк Микола, викладав малювання)

I клас (17 учнів), вчитель Мешко Василь;

II клас (16 учнів), учитель Марфіч Іван II (викладав біологію);

VI клас (21 учень), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VII клас (18 учнів), класний керівник Руснак Лаура (викладала румунську мову);

VIII клас (20 учнів), класний керівник Грінь Василь (викладав математику, Друляк Ауріка українську мову, а Сікоє Христина історію та географію).

1967 / 1968 шкільний рік:

I клас (16 учнів), учителька Руснак Юлія;

II клас (15 учнів), учитель Мешко Василь;

III клас (18 учнів), учителька Марфіч Анна;

IV клас (18 учнів), учителька Грінюк Марійка (закінчила ліцей);

V клас (19 учнів), класний керівник Марфіч Іван II (викладав біологію, землеробство, хімію та громадянське виховання);

VI клас (14 учнів), класний керівник Сікоє Христина (викладала географію та музику);

VII клас (21 учень), класний керівник Грінь Василь (викладав математику та фізику);

VIII клас (17 учнів), класний керівник Руснак Лаура (викладала історію та фізкультуру, Друляк Ауріка українську мову, а Лазарчук Василь румунську та російську мови).

1968 / 1969 шкільний рік:

I клас (21 учень), учителька Сікоє Христина;

II клас (16 учнів), учителька Руснак Юлія;

III клас (15 учнів), учитель Мешко Василь;

IV клас (16 учнів), учителька Марфіч Анна;

V клас (19 учнів), класний керівник Руснак Лаура (викладала румунську мову);

VI клас (17 учнів), класний керівник Марфіч Іван II (викладав біологію та фізкультуру);

VII клас (14 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VIII клас (21 учень), класний керівник Грінь Василь (викладав математику та фізику, а Друляк Ауріка українську мову).

1969 / 1970 шкільний рік:

(Директором школи був Друляк Микола, викладав малювання).

I клас (15 учнів), учителька Марфіч Анна;

II клас (22 учні), учителька Руснак Юлія;

III клас (10 учнів), учителька Сікоє Христина;

IV клас (17 учнів), учитель Мешко Василь;

V клас (15 учнів), класний керівник Гринь Василь (викладав математику та фізику;

VI клас (18 учнів), класний керівник Руснак Лаура (викладала румунську мову);

VII клас (15 учнів), класний керівник Марфіч Іван (викладав біологію та хімію);

VIII клас (14 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову, а Друляк Ауріка українську мову).

1970 / 1971 шкільний рік:

(Починаючи з вересня 1970 р., директором школи був Мешко Василь).

I клас (19 учнів), учитель-директор Мешко Василь;

II клас (15 учнів), учителька Марфіч Анна;

III клас (22 учнів), учителька Руснак Юлія;

IV клас (10 учнів), Сікоє Христина;

V клас (16 учнів), класний керівник Каба Моніка (викладала румунську мову);

VI клас (18 учнів), класний керівник Гринь Василь (викладав математику та фізику);

VII клас (18 учнів), класний керівник Руснак Лаура (викладала історію та географію);

VIII клас (13 учнів), класний керівник Марфіч Іван II (викладав біологію, хімію та землеробство, Друляк Ауріка українська мова, а Лазарчук Василь російську мову).

1971 / 1972 шкільний рік:

I клас (12 учнів), учителька Руснак Юлія;

II клас (16 учнів), учитель Мешко Василь;

III клас (14 учнів), учителька Марфіч Анна;

IV клас (22 учні), учителька Сікоє Христина;

V клас (14 учнів), класний керівник Марфіч Іван II (викладав біологію, землеробство та музику;

VI клас (14 учнів), класний керівник Кринкиу Іоан (викладав румунську мову та громадянське виховання).

VII клас (16 учнів), класний керівник Грінь Василь (викладав математику та фізику);

VIII клас (18 учнів), класний керівник Лазарчук Іван викладав російську мову та фізкультуру, Грінь Михайло – українську мову, Лазарчук Василина – історію та географію. Бібліотека лужанської школи налічувала приблизно 2000 томів).

Викладачі лужанської школи – 1971 / 1972 шкільний рік,
з колекції Василя Лазарчука

1972 / 1973 шкільний рік:

I клас (18 учнів), учителька Сікое Христина;

II клас (11 учнів), учителька Марфіч Анна;

III клас (16 учнів), учителька Руснак Юлія;

IV клас (16 учнів), директор-учитель Мешко Василь;

V клас (18 учнів), класний керівник Самбор Анна (викладала українську мову);

VI клас (14 учнів), класний керівник Марфіч Іван II (викладав біологію, землеробство та хімію);

VII клас (14 учнів), класний керівник, Кринкау Іоан (викладав румунську мову);

Викладачі та випускники VIII класу (1972 / 1973 шкільний рік,
з колекції Василя Лазарчука

VIII клас (16 учнів), класний керівник Грінь Василь викладав математику, Поп Ана – румунську мову, Лазарчук – російську мову; Орбан – фізику, хімію та географію, а Мешко Валеріан – малювання та музику).

1973 / 1974 шкільний рік:

I клас (11 учнів), учителька Сікое Христина;

II клас (11 учнів), учитель Мешко Василь;

III клас (16 учнів), учителька Руснак Юлія;

IV клас (16 учнів), учитель Марфіч Анна;

V клас (16 учнів), класний керівник Грінь Василь (викладав математику та малювання);

VI клас (17 учнів), класний керівник Самбор Анна (викладала українську мову);

VII клас (14 учнів), класний керівник Марфіч Іван (викладав біологію та землеробство);

VIII клас (14 учнів), класний керівник Кринкау Іоан викладав румунську мову, Лазарчук Василь – російську мову та фізкультуру, Орбан Ладіслау – хімію та фізику, а Мешко Василь – музику.

1974 / 1975 шкільний рік:

I клас (20 учнів), учитель Мешко Василь;

II клас (11 учнів), учителька Сікое Христина;

III клас (18 учнів), учителька Марфіч Анна;

IV клас (12 учнів), учителька Руснак Юлія,

V клас (15 учнів), класний керівник Кринкау Іоан (викладав румунську мову);

VI клас (16 учнів), класний керівник Томояга Сілвія (викладала біологію та землеробство);

VII клас (17 учнів), класний керівник Маріна Іляна (викладала математику та фізику);

VIII клас (13 учнів), класний керівник Берінде Марія викладала історію та географію, Самбор Анна – українську мову, а Лазарчук Василь – російську мову.

Це був перший шкільний рік, в якому всі предмети навчання від V до VIII класів викладали кваліфіковані викладачі.

1975 / 1976 шкільний рік:

(Директором школи був Кринкау Іоан, який викладав румунську мову).

I клас (17 учнів), учителька Руснак Юлія;

II клас (15 учнів), учителька Сікое Христина;

III клас (11 учнів), учитель Мешко Василь;

IV клас (19 учнів), учителька Марфіч Анна;

V клас (19 учнів), класний керівник Берінде Марія (викладала історію та географію);

VI клас (11 учнів), класний керівник Кринкау Іоан;

VII клас (14 учнів), класний керівник Томояга Сілвія (викладала біологію та землеробство);

VIII клас (16 учнів), класний керівник Маріна Іляна викладала математику, Самбор Анна – українську мову, а Лазарчук Василь – російську мову.

1976 / 1977 шкільний рік:

I клас (11 учнів), учителька Марфіч Анна;

II клас (16 учнів), учителька Сікое Христина;

III клас (11 учнів), учитель Мешко Василь;

IV (19 учнів), учителька Руснак Юлія;

V клас (19 учнів), класний керівник Маріна Іляна (викладала математику);

VI (11 учнів), класний керівник Берінде Марія (викладала історію та географію);

VII клас (14 учнів), класний керівник Кринкау Іоан (викладав румунську мову);

VIII клас (16 учнів), класний керівник Томояга Сілвія викладала біологію, землеробство та хімію, Самбор Анна – українську мову, Лазарчук Василь – російську мову, а Корсюк Михайло – математику та фізику.

1977 / 1978 шкільний рік:

(Директором школи був Кринкау Іоан, викладав румунську мову).

I клас (11 учнів), учителька Руснак Юлія;

II клас (11 учнів), учителька Марфіч Анна;

III клас (16 учнів) учителька Сікое Христина;

IV клас (15 учнів), учитель Мешко Василь;

V клас (12 учнів), класний керівник Томояга Сілвія (викладала біологію та землеробство);

VI клас (19 учнів), класний керівник Маріна Іляна (викладала математику);

VII (19 учнів), класний керівник Берінде Марія (викладала історію та географію);

VIII клас (13 учнів), класний керівник Кринкау Іоан викладав румунська мову, Лазарчук Василь – російську мову, Самбор Анна – українську мову, Марфіч Іван – землеробство; Вершигора Тарас-Всеволод.

1978 / 1979 шкільний рік:

I клас (22 учні), учитель Мешко Василь;

II клас (13 учнів), учителька Руснак Юлія;

III клас (12 учнів), учителька Сікое Христина;

IV клас (15 учнів), учителька Марфіч Анна;

V клас (14 учнів), класний керівник Герлан Лівія (викладала румунську та латинську мови);

VI клас (10 учнів), класний керівник Поп Анна (викладала румунську мову);

VII клас (9 учнів), класний керівник Томояга Сілвія (викладала біологію та хімію);

VIII клас (18 учнів), класний керівник Лазарчук Василь викладав російську мову, Кобел Стелуца – математику та фізику, Біланюк Михайло – музику, Божук Анна – землеробство, а Самбор Анна – українську мову.

1979 / 1980 шкільний рік:

I клас (15 учнів), учителька Сікое Христина;

II клас (20 учнів), учитель Мешко Василь;

III клас (12 учнів), учителька Марфіч Анна;

IV клас (10 учнів), учителька Марфіч Анна;

V клас (14 учнів), класний керівник Мешко Лучія (викладала математику);

VI клас (14 учнів), класний керівник Поп Анна (викладала румунську мову та музику);

VII клас (9 учнів), класний керівник Томояга Сілвія (викладала біологію та хімію);

VIII клас (18 учнів), класний керівник Лазарчук Василь викладав російську мову та фізкультуру, Самбор Анна – українську мову, а Мешко Анна – математику.

1980 / 1981 шкільний рік:

I клас (18 учнів), учителька Марфіч Анна;

II клас (14 учнів), учителька Сікое Христина;

III клас (19 учнів), учитель Мешко Василь;

IV клас (12 учнів), учителька Сікое Христина;

V клас (10 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VI клас (15 учнів), класний керівник Друляк Коля (викладав малювання та землеробство);

VIII клас (9 учнів), класний керівник Кобел Стелуца викладала хімію, Мешко Лучія – математику, Друляк Микола – історію та географію.

1981 / 1982 шкільний рік:

I клас (11 учнів), учителька Сікоє Христина;

II клас (17 учнів), учителька Марфіч Анна;

III клас (13 учнів), учителька Сікоє Христина;

IV клас (13 учнів), учитель Мешко Василь;

V клас (12 учнів), класний керівник Марфіч Іван (викладав музику та громадянське виховання);

VI клас (11 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VII клас (16 учнів), класний керівник Рацкові Елена (викладала математику);

VIII клас (13 учнів), класний керівник Поп Ана викладала румунську мову, Корсюк Славка – історію та географію, Кобел Стелуца – фізику та хімію.

1982 / 1983 шкільний рік:

I клас (16 учнів) та II клас (11 учнів), учитель Мешко Василь;

III клас (17 учнів), учителька Марфіч Анна;

IV клас (13 учнів), учителька Сікоє Христина;

V клас (18 учнів), класний керівник Поп Ана (викладала румунську мову);

VI клас (12 учнів), класний керівник Марфіч Іван (викладав землеробство та фізкультуру);

VII клас (10 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську та українську мови);

VIII клас (14 учнів), класний керівник Рацкові Елена викладала математику, Томояга Сілвія – біологію, Корсюк Славка – малювання, історію та географію.

Шкільна бібліотека налічувала 3395 томів.

1983 / 1984 шкільний рік:

I клас (24 учні), учителька Сікоє Христина;

II клас (16 учнів) та III клас (10 учнів), учитель Мешко Василь; IV клас (17 учнів), учителька Марфіч Анна;

V клас (15 учнів), класний керівник Рацкові Елена (викладала математику);

VI клас (17 учнів), класний керівник Поп Ана (викладала румунську та французьку мови);

VII клас (12 учнів), класний керівник Щербан Іван (викладав фізику та музику);

VIII клас (10 учнів), класний керівник Лазарчук Василь викладав російську мову, Фа Елена – історію та географію, Марфіч Іван – землеробство та фізкультуру.

1984 / 1985 шкільний рік:

I клас (25 учнів), учителька Марфіч Анна;

II клас (25 учнів), учителька Сікоє Христина;

III клас (15 учнів) та IV клас (10 учнів), учитель Мешко Василь;

V клас (16 учнів), класний керівник Магдиу Лучія (викладала румунську та латинську мови);

VI клас (14 учнів), класний керівник Рацкові Елена (викладала математику);

VII клас (17 учнів), класний керівник Поп Ана (викладала румунську мову);

VIII клас (12 учнів), класний керівник Марфіч Іван викладав землеробство та фізкультуру, Кукул Іван – хімію, Томояга Сілвія – біологію та французьку мову, Юращук – Марія історію та географію.

У кінці шкільного року учитель Мешко Василь вийшов на пенсію.

1985 / 1986 шкільний рік:

I клас (22 учні), учитель Марфіч Іван;

II клас (25 учнів), учителька Марфіч Анна;

III клас (24 учні), учитель Сікоє Христина;

IV клас (15 учнів), учителька Юращук Марія;

V клас (12 учнів) та VI клас (13 учнів), класний керівник Лазарчук Василь;

VII клас (13 учнів), класний керівник Марфіч Аурора (викладала математику);

VIII клас (17 учнів), класний керівник Поп Ана викладала румунську мову, Сікоє Євгенія – географію, музику та землеробство, Корсюк Славка – фізику та хімію, Томояга Сілвія – біологію.

1986 / 1987 шкільний рік:

I клас (18 учнів), учителька Юращук Марія;

II клас (22 учні), учитель Марфіч Анна;

III клас (24 учні), учитель Марфіч Іван;

IV клас (25 учнів), учителька Сікое Христина;

V клас (14 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VI клас (12 учнів) та VIII клас (16 учнів) класний керівник Поп Ана (викладала румунську мову);

VII клас (16 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (Марфіч Ауро-
ра викладала математику, Корсюк Славка – фізику та хімію, Томояга Сілвія –
біологію та французьку мову).

1987 / 1988 шкільний рік:

I клас (13 учнів) та II клас (20 учнів), учитель Марфіч Іван;

III клас (17 учнів), учителька Сікое Христина;

IV клас (25 учні), учителька Марфіч Анна;

V клас (22 учнів), класний керівник Мадяр Елена (викладала математику);

VI клас (14 учнів) та VII клас (13 учнів), класний керівник Поп Ана (викладала румунську та латинську мови);

VIII клас (14 учнів), класний керівник Томояга Сілвія викладала біологію, Лазарчук Василь – російську мову та фізкультуру, Юращук Марія – історію та географію, Дучук Сімона – українську мову.

1988 / 1989 шкільний рік:

I клас (28 учнів), учителька Марфіч Анна;

II клас (13 учнів), учителька Герлан Корнелія;

III клас (17 учнів), учителька Сікое Христина;

IV клас (21 учень), учитель Марфіч Іван;

V клас (24 учні), класний керівник Томояга Сілвія (викладала біологію, землеробство та малювання);

VI клас (22 учні), класний керівник Мадяр Іляна (викладала – математику);

VII клас (14 учнів), класний керівник Поп Ана (викладала румунську та латинську мови);

VIII клас (12 учнів), класний керівник Лазарчук Василь викладав російську мову та фізкультуру, Юращюк Марія – українську мову, Марфіч Аурора – математику, історію, географію та музику.

1989 / 1990 шкільний рік:

I клас (12 учнів), учитель Марфіч Іван;

II клас (23 учні), учителька Марфіч Анна;

III клас (13 учнів) учителька Марфіч Ореся;

IV клас (16 учнів), учителька Сікое Христина;

V клас (20 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VI клас (24 учні), класний керівник Томояга Сілвія (викладала біологію та хімію);

VII клас (22 учні), класний керівник Мадяр Іляна (викладала математику);

VIII клас (14 учнів), класний керівник Поп Ана викладала румунську та латинську мови, Самбор Анна – українську мову, Юращюк Марія – історію, географію та музику, Малярчук Василина – землеробство.

1990-1991 шкільний рік:

I клас (17 учнів), учителька Марфіч Ореся;

II клас (12 учнів), учителька Сікое Христина;

III клас (21 учень), учителька Лазарчук Марта;

IV клас (13 учнів), учитель Юращюк Марія;

V клас (20 учнів), класний керівник Бобрюк Галина (викладала румунську мову);

VI клас (20 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VII клас (24 учні), класний керівник Томояга Сілвія (викладала біологію та французьку мову);

VIII клас (22 учні), класний керівник Малярчук Юра викладав математику та фізику, Самбор Анна – українську мову, Ковач Василина – історію та географію, Біланюк Михайло – музику, Марфіч Іван – фізкультуру.

1991 / 1992 шкільний рік:

I клас (11 учнів), учителька Грінюк Галина;

II клас (17 учнів), учителька Марфіч Ореся;

III клас (12 учнів), учителька Сікое Христина;

IV клас (21 учень), учителька Марфіч Анна;

V клас (20 учнів), класний керівник Марфіч Аурора (викладала математику);

VI клас (13 учнів), класний керівник Самбор Анна (викладала українську мову);

VII клас (14 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VIII клас (16 учнів), класний керівник, Томояга Сілвія викладала біологію та французьку мову, Мігалі Габрієла – румунську та латинську мови, Ковач Василина – історію та географію, Марфіч Іван – малювання, фізику та хімію.

1992 / 1993 шкільний рік:

I клас (20 учнів), учителька Лазарчук Марта;

II клас (11 учнів), учителька Грінюк Галина;

III клас (17 учнів), учителька Марфіч Ореся;

IV клас (11 учнів), учителька Сікое Христина;

V клас (22 учні), класний керівник Томояга Сілвія (викладала біологію та французьку мову);

VI клас (17 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику);

VII клас (13 учнів), класний керівник Самбор Анна (викладала українську мову);

VIII клас (14 учнів), класний керівник Лазарчук Василь викладав російську мову, Крайла Люба – румунську мову, Ковач Василина – історію та географію, Герлан Володя – фізику та хімію, Біланюк Михайло – музику, Марфіч Іван – фізкультуру та малювання; священник Ковач Микола – релігійне виховання.

1993 / 1994 шкільний рік:

I клас (9 учнів), учителька Марфіч Ліліяна;

II клас (20 учнів), учителька Чуріа Марчела;

III клас (17 учнів), учителька Грінюк Галина;

IV клас (17 учнів), учителька Марфіч Ореся;

V клас (11 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VI клас (20 учнів), класний керівник Томояга Сільвія (викладала біологію та французьку мову);

VII клас (17 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику);

VIII клас (12 учнів), класний керівник Самбор Анна викладала українську мову, Магдиу Лучія – румунську мову, Ковач Василина – історію та географію, Марфіч Володя фізику та хімію, Біланюк Михайло – музику, Марфіч Іван – фізкультуру та малювання, священник Ковач Микола – релігійне виховання.

1994 / 1995 шкільний рік:

I клас (15 учнів), учителька Марфіч Оресья;

II клас (12 учнів), учителька Марфіч Ліліяна;

III клас (18 учнів), учителька Лазарчук Марта;

IV клас (11 учнів), учителька Грінюк Галина;

V клас (17 учнів), класний керівник Магдиу Лучія (викладала румунську мову);

VI клас (15 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VII клас (18 учнів), класний керівник Томояга Сільвія (викладала біологію та французьку мову);

VIII клас (17 учнів), класний керівник Малярчук Юра викладав математику, Самбор Анна – українську мову, Ґрещук Юлій – історію та географію, Біланюк Михайло – музику; Марфіч Іван – малювання та фізкультуру.

1995 / 1996 шкільний рік:

I клас (15 учнів), учителька Грінюк Галина;

II клас (14 учнів), учителька Марфіч Оресья;

III клас (12 учнів), учитель Марфіч Іван;

IV клас (18 учнів), учителька Лазарчук Марта;

V клас (17 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику);

VI клас (17 учнів), класний керівник Магдиу Лучія (викладала румунську мову);

VII клас (15 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VIII клас (18 учнів), класний керівник Томояга Сілвія викладала біологію та французьку мову, Грещук Юлій історію та географію, Біланюк Михайло – музику.

1996 / 1997 шкільний рік:

I клас (9 учнів), учителька Лазарчук Марта;

II клас (14 учнів), учителька Гренюк Галина;

III клас (12 учнів), учителька Марфіч Ореся;

IV клас (16 учнів), учитель Марфіч Іван;

V клас (18 учнів), класний керівник Томояга Сілвія (викладала біологію та хімію);

VI клас (12 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику);

VII клас (16 учнів), класний керівник Магдиу Лучія (викладала румунську мову);

VIII клас (14 учнів), класний керівник професор Лазарчук Василь викладав російську мову, Грещук Юлій – історію та географію, Біланюк Михайло – музику, священник Яворівський Василь – релігійне виховання.

1997 / 1998 шкільний рік:

I клас (11 учнів), учитель Марфіч Іван;

II клас (10 учнів), учителька Лазарчук Марта;

III клас (14 учнів), учителька Грінюк Галина;

IV клас (14 учнів), учителька Марфіч Ореся;

V клас (16 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VI клас (15 учнів), класний керівник Томояга Сілвія (викладала біологію та французьку мову);

VII клас (12 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику);

VIII клас (18 учнів), класний керівник Котирла Йона викладала румунську та латинську мови, Івашку Ликриміоара – історію, географію та громадянське виховання, Гошук Йосиф – фізику, Біланюк Михайло – музику, Самбор Анна – українську мову, Молодован Клаудія – фізкультуру, священник Яворівський Василь – релігійне виховання.

1998-1999 шкільний рік:

I клас (11 учнів), учителька Чубіка Марія;

II клас (12 учнів), учителька Марфіч Ореся;

III клас (10 учнів), учителька Лазарчук Марта;

IV клас (14 учнів), учителька Гринюк Галина;

V клас (14 учнів), класний керівник Попович Маруся (викладала історію та географію);

VI клас (17 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VII клас (15 учнів), класний керівник Томояга Сільвія (викладала біологію та хімію);

VIII клас (12 учнів), класний керівник Малярчук Юра (Самбор Анна викладала українську мову, Ненештян Василь – музику, Малярчук Василь – фізкультуру, священник Яворівський Василь – релігійне виховання).

Випускники VIII класу, з колекції Василя Лазарчука

1999 / 2000 шкільний рік:

I клас (11 учнів), учителька Гринюк Галина;

II клас (10 учнів), учителька Чубіка Марія;

III клас (12 учнів), учитель Лазарчук Микола;

IV клас (12 учнів), учителька Лазарчук Марта;

V клас (14 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику);

VI клас (14 учнів), класний керівник Попович Маруся (викладала історію, географію та громадянське виховання);

VII клас (17 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VIII клас (15 учнів), класний керівник Томояга Сільвія викладала біологію, Ченуше Лариса – румунську та латинську мови; Самбор Анна – українську мову; Гошук Йосиф – фізику, Юга Йона – французьку мову, Малярчук Василь – фізкультуру, священник Яворівський Василь – релігійне виховання.

Викладачі Лужанської школи, з колекції Василя Лазарчука

2000 / 2001 шкільний рік:

I клас (11 учнів), учителька Лазарчук Марта;

II клас (11 учнів), учителька Грінюк Галина;

III клас (10 учнів), учителька Чубіка Марія;

IV клас (12 учнів), учитель Лазарчук Микола;

V клас (15 учнів), класний керівник Томояга Сільвія (викладала біологію);

VI клас (14 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику);

VII клас (15 учнів), класний керівник Ченуше Лариса (викладала румунську мову);

VIII клас (16 учнів), класний керівник Лазарчук Василь викладав російську мову, Самбор Анна – українську мову, Ненештян Василь – музику, священник Яворівський Василь – релігієзнавство.

Лужанські учні в Ботанічному саду міста Клуж-Напока – 2001 / 2002 шкільний рік, з колекції І. Грінюка

2001 / 2002 шкільний рік:

I клас (10 учнів), учитель Лазарчук Микола;

II клас (9 учнів), учителька Лазарчук Марта;

III клас (10 учнів), учителька Грінюк Галина;

IV клас (10 учнів) учителька Чубіка Марія;

V клас (11 учнів), класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VI клас (10 учнів), класний керівник Томояга Сільвія (викладала біологію);

VII клас (13 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику);

VIII клас (11 учнів), класний керівник Ченуше Лариса викладала румунську мову, Самбор Анна – українську мову, Ненештян Василь – музику.

2002 / 2003 шкільний рік:

I клас (6 учнів) та II клас (8 учнів), учителька Чубіка Марія;

III клас (10 учнів), учителька Лазарчук Марта;

IV клас (10 учнів), учителька Гринюк Галина;

V клас (7 учнів) та VI клас (11 учнів) класний керівник Лазарчук Василь (викладав російську мову);

VII клас (10 учнів) та VIII клас (12 учнів), класний керівник Ченуше Лариса викладала румунську мову, Самбор Анна – українську мову, Нан Марія – біологію та французьку мову, Малярчук Юра – математику, Ненештян Василь – музику, священник Ковач Микола – релігійне виховання).

Викладач Ченуше Лариса зі
ученицями Лужанської школи в
Ботанічному саду міста Клуж-Напока
– 2001 / 2002 шкільний рік, з колекції
І. Грінюка

2003 / 2004 шкільний рік:

I клас (10 учнів), учителька Гринюк Галина;

II клас (6 учнів) та III клас (8 учнів) учителька Чубіка Марія;

IV клас (10 учнів), учителька Лазарчук Марта;

V клас (10 учнів) та VI клас (7 учнів), класний керівник Ченуше Лариса (викладала румунську мову);

VII клас (11 учнів) та VIII клас (учнів), класний керівник Лазарчук Василь викладав російську мову, фізкультуру та музику, Самбор Анна – українську мову, Малярчук Юра – математику та малювання, Динкуш Камелія – англійську мову, Друляк Ліджія – історію та географію, Томояга Сільвія – природознавство, хімію та громадянське виховання, Тріфой Феліція – історію та географію; священник Климкович Ярослав – релігійне виховання).

Викладачі Лужанської школи – 2003 / 2004 шкільний рік,
з колекції Василя Лазарчука

2004 / 2005 шкільний рік:

(Директор школи Самбор Анна – викладала українську мову)

I клас (10 учнів), учителька Лазарчук Марта;

II клас (10 учнів), учителька Грінюк Галина;

III клас (7 учнів) та IV клас (8 учнів), учителька Главацькі Маура;

V клас (10 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику);

VI клас (10 учнів) та VII клас (8 учнів), класний керівник Ченуше Лариса (викладала румунську та латинську мови);

VIII клас (11 учнів) класний керівник Лазарчук Василь викладав російську мову, Томояга Сілівія – біологію, хімію та фізкультуру, Тріфой Феліція – історію та географію, священник Клемкович Ярослав – релігійне виховання.

Випускники VIII класу 2004 / 2005 шкільний рік,
з колекції Василя Лазарчука

2005 / 2006 шкільний рік:

(Лужанська школа належить до школи села Кричунів)

I клас (11 учнів), учителька Гринюк Галина;

II клас (9 учнів), учителька Бобрюк Адела;

III клас (10 учнів) та IV клас (6 учнів) учителька Главацькі Маура;

V клас (8 учнів) та VIII клас (8 учнів), класний керівник Томояга Сілівія (викладала біологію, хімію, малювання, виховання для здоров'я та технологічне виховання);

VI клас (10 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику та фізкультуру;

VII клас (10 учнів) класний керівник Ченуше Лариса (координатор школи, викладала українську мову, французьку та латинську мови, Лазарчук

Василь – російську мову, Друляк Ліджія – історію та географію, Тріфой Луція – громадянське виховання та географію, Ненештян Василь – музику; священник Климкович Ярослав – релігію).

Починаючи зі цього шкільного року, лужанська школа втратила юридичний статус.

Випускники VIII-о класу 2005 / 2006 шкільний рік,
з колекції Василя Лазарчука

2006 / 2007 шкільний рік:

(Координатор Ченуше Лариса, викладала румунську мову)

I клас (10 учнів) та III клас (8 учнів), учителька Бобрюк Адела; II клас (10 учнів) та IV клас (9 учнів), учителька Гренюк Галина;

V клас (6 учнів) та VI клас (8 учнів), класний керівник Томояґа Сілвія (викладала, біологію, хімію та технічне виховання);

VII клас (10 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику);

VIII клас (10 учнів), класний керівник Ченуше Лариса викладала румунську мову, Самбор Анна – українську мову, Лазарчук Василь – російську

мову, Молдован Клаудія – історію, географію та громадянська виховання, священик Климкович Ярослав – релігію.

2007 / 2008 шкільний рік:

I клас (5 учнів) та III клас (9 учнів), учителька Грінюк Галина; II клас (11 учнів) та IV клас (9 учнів) учителька Бобрюк Адела; V клас (9 учнів) та (VII клас) (8 учнів), класний керівник Томояга Сільвія (викладала біологію та хімію. 31 серпня 2008 р. вийшла на пенсію);

VI клас (7 учнів) та VIII клас (10 учнів), класний керівник Самбор Анна (викладала українську, мову, 31 серпня 2008 р. вийшла на пенсію, Ченуше Лариса – румунську латинську та французьку мови; Лазарчук Василь – російську мову, 31 серпня 2008 р. вийшов на пенсію, Глодян Василь – математику та фізику, Друляк Ліджія – історію, географію, громадянське виховання та малювання, Ненештян Василь – музику, Молдован Клаудія – фізкультуру).

2008 / 2009 шкільний рік:

I клас (12 учнів), учителька Бобрюк Адела;

II клас (6 учнів) та IV клас (9 учнів), учителька Грінюк Галина;

III клас (11 учнів), учителька Мігалка Йона;

V клас (9 учнів) та VII клас (7 учнів), класний керівник Ченуше Лариса (викладала румунську, французьку та латинську мови);

VI клас (9 учнів) та VIII клас (8 учнів), класний керівник Глодян Василь (викладав фізику та хімію, Корсюк Надя – українську мову, Малярчук Сімона – російську мову, Раба Сімона – історію та громадянське виховання, Берінде Рамона – географію та технічне виховання, Фрасин Микола – музику; Молдован Клаудія – фізкультуру).

2009 / 2010 шкільний рік:

I клас (5 учнів) та II клас (12 учнів) учителька Бобрюк Адела;

III клас (16 учнів) та IV клас (11 учнів), учителька Грінюк Галина;

V клас (8 учнів) та VII клас (6 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику, фізику та малювання);

VI клас (9 учнів) та VIII клас (6 учнів), класний керівник Ченуше Лариса викладала румунську, англійську та французьку мови, Дубович Марія – українську мову, Малярчук Сімона російську мову, Рус Вероніка – хімію, Онужик Естера – біологію, Бейку Крістіна – громадянське виховання, від

V –VIII класів, Фрасин Микола – музику та технічне виховання, священник Климкович Ярослав – релігію.

Викладачі Лужанської школи, з колекції Василя Лазарчука

2010 / 2011 шкільний рік:

I клас (8 учнів) та IV клас (6 учнів), учителька Гринюк Галина; II клас (4 учні) та III клас (12 учнів), учителька Бобрюк Адела; V клас (11 учнів) та VII клас (9 учнів), класний керівник Ченуше Лариса (викладала румунську, англійську та латинську мови);

VI клас (8 учнів) та VIII клас (9 учнів), класний керівник Малярчук Юра викладав математику та фізику, Дригун Марія – українську мову, історію і традиції українців Румунії, Семенюк Маріус – українську мову та музику, Онужек Естера – хімію, Кікард Едуард – біологію та громадянське виховання, Тріфой Феліція – географію і технічне виховання, Молдован Клаудія – фізкультуру, священник Климкович Ярослав – релігійне виховання.

Шкільний рік складався з двох семестрів.

2011 / 2012 шкільний рік:

I клас (5 учнів) та II клас (5 учнів), учителька Гринюк Галина;

III клас (4 учні) та IV клас (12 учнів), учителька Лазарчук Марта;

V клас (6 учнів) та VII клас (7 учнів), класний керівник Малярчук

Юра (викладав математику та малювання);

VI клас (11 учнів) та VIII клас (8 учнів), класний керівник Ченуше Лариса викладала румунську, латинську, англійську мови та гігієну фізичного виховання, Дригун Марія – українську мову, Семенюк Маріус – російську мову та музику, Гайду Роберт – біологію, фізику та хімію, Лазарчук Микола – громадянське виховання та фізкультуру, Ковач Ана – історію та географію, священник Климкович Ярослав – релігію.

2012 / 2013 шкільний рік:

I клас (9 учнів) та II клас (5 учнів), учитель Лазарчук Самір;

III клас (7 учнів) та IV клас (4 учні), учителька Чурія Марчела;

V клас (12 учнів) та VI клас (6 учнів), класний керівник Мешко Валеріан (викладав математику та фізику);

VII клас (12 учнів) та VIII клас (6 учнів), класний керівник Ченуше Лариса викладала румунську, латинську мови і технологічне виховання, Дригун Марія – українську мову та історію української меншини Румунії, Мейсарош Лавінія – англійську мову; Ферне Шаролта – російську мову, малювання та гігієну фізичного виховання, Коржук Василина – біологію, Ковач Ана – історію, географію, священник Климкович Ярослав – релігію, Кішпан Остап – фізкультуру, технологічне виховання;

2013 / 2014 шкільний рік:

(Директор школи Малярчук Юра, викладав математику)

Підготовчий клас (7 учнів), учителька Бобрюк Адела;

I клас (8 учнів), учителька Гринюк Галина;

II клас (9 учнів) та IV клас (3 учні), учитель Лазарчук Іван-Самір;

III клас (5 учнів), учителька Бобрюк Адела;

V клас (4 учні) та VI клас (12 учнів), класний керівник Мешко Валеріан (викладав математику та фізику);

VII клас (6 учнів) та VIII (клас 12), класний керівник Ченуше Лариса викладала румунську та англійську мови, Дригун Марія – українську мову,

Ферне Васіле – російську мову, Раба Адіна – історію та географію, Лазарчук Микола – громадянське виховання та фізкультуру, Урда Васіле – малювання, священник Мірон Микола – релігійне виховання, Томояга Анка – біологію, Мігня Васіле – технологічне виховання, Молдован Антонела англійську мову, Тівадар Іляна – хімію та біологію.

2014 / 2015 шкільний рік:

(Директор школи – Малярчук Юра)

Підготовчий клас (4 учні) та II клас (8 учнів), учителька Грінюк Галина;

I клас (9 учнів), учитель Лазарчук Іван-Самір;

III клас (5 учнів) та IV клас (5 учнів), учителька Бобрюк Адела;

V клас (3 учні) та VI клас (5 учнів), класний керівник Ченуше Лариса (викладала румунську та англійську мови);

VII клас (13 учнів) та VIII клас (6 учнів), класний керівник Мешко Валеріан викладав математику та фізику, Семенюк Мірела – українську мову, історію, традиції українців Румунії та російську мову, Тівадар Іляна – хімію, Гентеш Моніка – біологію, Ковач Ана – історію та громадянське виховання, Раба Адіна – географію, Лазарчук Микола – малювання, фізкультуру і технологічне виховання, Головчук Анджеліка – релігійне виховання).

2015 / 2016 шкільний рік:

(Директор школи – Марущак Синзіяна)

Підготовчий клас (3 учні), II клас (9 учнів) та IV клас (4 учні), учитель Лазарчук Іван-Самір;

I клас (4 учні) та III клас (7 учнів), учителька Грінюк Галина;

V клас (7 учнів), VI клас (3 учні) та VII клас (4 учні), класний керівник Ченуше Лариса (викладала румунську, англійську та латинську мови);

VIII клас (11 учнів), класний керівник Лазарчук Микола викладав фізкультуру, музику та малювання, Гентеш Моніка – біологію та фізику, Климкович Маріяна – українську та російську мови, Міх Йонуц – математику і технологічне виховання, Тівадар Іляна – хімію та фізику, Шофінец Маріяна – біологію, Ковач Ана – історію та географію, Лева Сімона – релігію, Молдован Антонела – англійську мову.

2016 / 2017 шкільний рік:

(Директор школи – Марущак Синзіяна)

Підготовчий клас (6 учнів) та III клас (7 учнів), учитель Лазарчук Самір;

I клас (3 учні), II клас (4 учні) та IV клас (7 учнів), учителька Гринюк Галина;

V клас (3 учні), VI клас (4 учні), VII клас (3 учні) та VIII клас (4 учні), класний керівник Ченуше Лариса викладала румунську мову, Климкович Маріяна – українську мову, Ферне Васіле – російську мову, Молдован Антонела – англійську мову, Ковач Ана – історію та географію, Малярчук Юра – математику, Марущак Дан – Синзіяна – фізику Тівадар Іляна – хімію, Гентеш Моніка – біологію, Головчич Анджеліка – релігію.

2017 / 2018 шкільний рік:

(Директор – Марущак Дан-Синзіяна)

Підготовчий клас (2 учні), II клас (3 учні), III клас (4 учні), учителька Гренюк Галина;

I клас (6 учнів), IV (7 учнів), учителька Бобрюк Адела;

V клас (7 учнів), класний керівник Малярчук Юра (викладав математику);

VI клас (3 учні), VII клас (4 учні), VIII клас (3 учні), класний керівник Ченуше Лариса викладала румунську мову, Климкович Маріяна – українську мову, Месарош Лавінія – англійську мову, Ферне Васіле – російську мову, Ковач Ана – історію та географію, Тівадар Іляна – хімію; Шофінець Маріяна – біологію; Гринюк Василь – фізкультуру, Лева Сімона – релігію.

2018 / 2019 шкільний рік:

(Директор школи Марущак Дан-Синзіяна)

Підготовчий клас (10 учнів) та II клас (3 учні), учителька Бобрюк Адела;

I клас 2 (учні), III клас (3 учні) та IV клас (4 учні), учителька Гринюк Галина;

V клас (7 учнів), VII клас (3 учні) та VIII клас (2 учні), класний керівник Ченуше Лариса (викладала румунську мову);

VI клас (8 учнів), класний керівник Малярчук Юра викладав математику, Климкович Маріяна – українську мову; Месарош Лавінія – ан-

глійську мову, Шофінець Маріяна – біологію та музику, Ферне Васіле – російську мову, Гринюк Василь – фізкультуру.

Протягом 2017 – 2018 рр. дбанням мерії Великого Бичкова лужанську школу було ремонтувано. Дитячий садок було перенесено до приміщення школи, усі учні вчаться до обіду і мають відповідні умови для навчання.

Директори школи села Луг над Тисою

Директори-учителі: Маріна Янош (Іоан), Шіман Теодор, Кайс Іоан, Мігійіли, Мануляк Іван, Горват Дьордь, Друляк Микола, Мешко Василь, Марфіч Іван II;

Директори-викладачі: Кринкиу Іоан, Самбор Анна, Томояга Сілвія, Лазарчук Василь, Малярчук Юра;

Викладач-координатор: Ченуше Ларіса;

Учитель-координатор – Гринюк Галина.

Викладачі – уродженці Села Луг над Тисою, які викладали в інших місцевостях.

Павлюк Микола – професор, доктор філологічних наук (Бухарестський та Торонтський університети);

Арделян Юлія (р. Грінь) – викладач української мови I ступеня (Педагогічний ліцей, м. Сігету Мармаціей);

Корнещан Іван – викладач математики I ступеня (ліцей ім. Драгоша Воде та український ліцей ім. Тараса Шевченка, м. Сігету Мармаціей);

Мануляк Юлій – викладач російської мови I ступеня (Промисловий ліцей № I, м. Сігету Мармаціей);

Шмуляк Василь – викладач російської мови I ступеня (ліцей ім. Драгоша Воде, м. Сігету Мармаціей);

Лазарчук Василь – викладач математики I ступеня (ліцей ім. Богдана Воде, м. Вішеу де Сус);

Сабоу Анна (р. Мешко) – викладач математики (загальноосвітня школа, м. Сігету Мармаціей та ін.);

Лазарчук Іван (Лука) – викладач російської мови І ступеня (загальноосвітня школа, м. Бая Маре), шкільний інспектор;

Гавриляк Іван І – викладач української мови І ступеня (загальноосвітня школа, с. Валя Вішеулуй);

Гавриляк Іван – викладач української мови І ступеня (загальноосвітня школа, с. Валя Вішеулуй);

Шмуляк Петро – викладач російської мови І ступеня (загальноосвітня школа, повіт Бузеу)

Петрецькі Джета (р. Волощук) – викладач музики І ступеня (загальноосвітня школа с. Верхня Рівна);

Кодря Елвіра (р. Чубіка) – викладач – української мови І ступеня (ліцей ім. Тараса Шевченка, м. Сігету Мармаціей);

Грінюк Іван II, – викладач – історії та географії І ступеня (загальноосвітня школа с. Миково та ін.);

Гринюк Василь – Викладач фізкультури І ступеня (середні школи с. Великий Бичків, Кричунів, Луг над Тисою, Миково);

Кравчук Мігаела (р. Юрацюк) – Викладач української мови (ліцей ім. Тараса Шевченка);

Сайберт Даніела (р. Гріжак) – викладач (спеціальний навчальний заклад, м. Сігету Мармаціей).

Педагогічні кадри дитячого садку та школи села Луг над Тисою

I. Виховательки:

Гринюк Одотя (р. Семенюк) – з Верхньої Рівни (одружена в Лузі над Тисою;

Дарічук Регіна;

Пушкеш Анна (р. Гринюк);

Мікля Гергіна (р. Гринюк);

Мірон Анна (р. Глодян);

Марфіч Ореша (р. Мешко);

Юрацюк Марія (р. Регош);

Чурія Марчела (р. Гринюк);

Главацькі Мара;

Мануляк Сидонія (р. Бобрюк).

II. Учителі:

а) *Учителі – дяки* – Бора Георге, Пукан Юлій, Крицька Іван, Піоновський Каролі, Маріна Янош (Іоан);

б) *Учителі*: Шіман Теодор, Кейс Іоан, Мігаїли, Глодяну Паул, Сокачу М., Флореску Д., Мануляк Іван, Беженару, Комулджеску, Кешою Георге, Яківчук Євгенія, Горват Діорді, Бабінські Ласло, Поч Ана, Руснак Юлія (р. Головчич), Мануляк Христина, Марфіч Анна (р. Попович), Друляк Ауріка (р. Бабінець), Марфіч Іван I, Марфіч Іван II, Грінь Василь, Арделян Корнелія (р. Герлан), Лазарчук Марта (р. Попович), Грениук Галина (р. Бобрюк), Чубіка Марія (р. Грігораш), Лазарчук Микола-Лука; Бобрюк Адела (р. Шанта), Мігалка Йона, Лазарчук Саміл, Фа Елена.

III. Викладачі:

а) **Випускники факультету**: Поп Маріяна, Лазарчук Василь (Лука), Каба Моніка, Кринкау Іоан, Самбор Анна (р. Грігораш), Поп Ана, Орбан Ладіслау, Томояга Сілвія, Маріна Іляна, Берінде Марія, Корсюк Михайло, Біланюк Михайло, Бойчук Василь, Рацкові Елена, Марфіч Аурора, Малярчук Сімона (р. Дучук), Мігалі Габріел, Герлан Володя, Крайла Люба, Пуц Ліліяна (р. Марфіч), Магдиу Лучія, Грещук Юлій, Котирли Йона, Івашку Ликріміара, Молдован Клаудія, Ненештян Василь, Гошук Йосиф, Юга Йона, Малярчук Василь, Ченуше Лариса, Нан Марія, Тріфой Фелічія, Гріщук Іван, Гайдун Роберт, Гринюк Василь, Глодян Василь, Раковіцан Марія (р. Шмуляк);

б) **Випускники теоретичного ліцею**: Мірон Іван, Грінь Михайло, Головчук Василина (р. Лазарчук), Кобел Стелуца, Божук Анна, Корсюк Славка (р. Мірон), Сікое Євгенія, Ковач Василина (р. Гринюк), Попович Маруся;

в) **Священники**: Ковач Микола, Яворівський Василь, Клемкович Ярослав;

г) **Інструктор столяр**: Марфіч Василь.

Учителі з Луга над Тисою, які викладали (викладають) в інших місцевостях:

Мануляк Василь (с. Вишивська Долина);

Мірон Юра (с. Вишивська Долина);

Фізеші Анна (р. Глодян), (с. Вишивська Долина);

Горничарь Дмитро (м. Вішеу де Сус);
Павлюк Іван (с. Бистрий);
Ануцяк Михайло (с. Верхня Рівна);
Крайла Ярина (р. Лазарчук), (с. Верхня Рівна);
Семенюк Марія (р. Ференц), (с. Верхня Рівна);
Гріжак Олена (р. Грінь), (с. Верхня Рівна);
Шмуляк Василь (с. Красна);
Горган Анна (р. Павлюк), (с. Красна);
Ченуше Анна (р. Гавриляк), (с.Красна);
Саву Ольга (р. Юрашук), (с. Красна);
Глодян Іван (с. Рускова);
Осташ Ярина (р. Грінь), (с. Рускова);
Шмуляк Іван (с. Корнуцел – Караш Северін);
Лазарчук Михайло (Лука), (с. Миково);
Клемпушак Микола (с. Кричунів);
Головчич Микола (с. Кричунів);
Марфіч Іван І (с. Кричунів);
Грінь Василь (с. Великий Бичків та Луг над Тисою)
Глодян Василь (повіт Тульча);
Греченюк Нарциса (р. Чубіка), вихователька (с. Вишавська Долина);
Гріжак Естера (р. Боднарюк), вихователька (м. Сігету Мармаціей –
Добоеш);
Мейсарош Анджеліка (р. Йойкалюк);
Фірішак Надя (р. Головчук);
Бобрюк Ніколета (р. Марфіч);
Мануляк Сідонія (р. Бобрюк);
Раціу Анна (р. Ференц), (с. Красна).

ІНТЕЛЕКТУАЛИ

Арделян Юлія (р. Грінь) – філологічний факультет Бухарестського університету (відділ української та російської мов);

Бидулеску Маріяна (р. Шмуляк) – філологічний факультет Бухарестського університету (відділ української та російської мов);

Бирля Анна (р. Грінь) – стоматологічний факультет Тімішорського університету медицини та фармакології;

Бобрюк Адела (р. Шанта – з Кричунова) – психологічний факультет Бухарестського університету ім. Спіру Гарет;

Бобрюк Крістіна (р. Буцан) – факультет економічних наук університету ім. Спіру Гарет (Сігет).

Бобрюк Михайло – психологічний факультет Бухарестського екологічного університету;

Бобрюк Ніколета (р. Марфіч) – психологічний факультет Бухарестського університету ім. Спіру Гарет;

Вішован Валентина – факультет громадянської адміністрації Клузького університету ім. Бабеша-Бойой;

Гавреляк Іван І – філологічний факультет Бухарестського університету (відділ української та російської мов);

Гавреляк Іван ІІ – філологічний факультет Бухарестського університету (відділ української та російської мов);

Головчук М. Микола – філологічний факультет Бухарестського університету (відділ української та російської мов);

Готка І. Сімона (р. Коренюк) – філологічний факультет Арадського університету ім. Васіле Голдіша (відділення англійської та румунської мов) та філологічний факультет Дрогобицького університету (Україна – відділення української мови);

Гренюк Василь – факультет фізкультури Клузького університету ім. Бабеша-Бойой;

Гренюк Галина (р. Бобрюк) – психологічний факультет Бухарестського університету ім. Спіру Гарет;

Грінюк І. Лівіу – технологічний факультет машинобудування Брашовського університету;

Грінюк І. Наталія – Клузький університетський колегіум ім. Бабеша-Бойой (Сігет – відділення англійської та румунської мов);

Грінюк І. Раду – факультет історії та філософії Клузького університету ім. Бабеша-Бойой;

Грінюк М. Іван – Клузький педагогічний, трирічний інститут, факультету історії та географії;

Грінь Маріус-Богдан – факультет менеджменту Бухарестської академії економічного навчання;

Грінь Марія (р. Корсюк) – філологічний факультет Бухарестського університету (відділ румунської та російської мов);

Грінь Микола – торговельний факультет Бухарестської академії економічного навчання;

Глодян В. Василь – факультет математики Клузького університету ім. Бабеша-Бойой;

Глодян М. Микола – Сібіуське вище військове училище ім. Ніколае Билческу;

Гришук Ю. Микола – факультет біології Львівського університету (Україна);

Гришук Ю. Юра – факультет географії Львівського університету (Україна);

Грігор В. Анна – (р. Мотрюк) – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Гріжак Мирослав – факультет географії і туризму Клузького університетського колегіуму ім. Бабеша-Бойой;

Данчу Тамара (р. Сікое) – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Добокан сімона (р. Ференц) – факультет географії Арадського університету;

Дрімуш Мігаєла (р. Руснак) – факультет фізкультури Орадійського університету;

Друляк І. Іван – технологічний факультет машинобудування Брашовського університету;

Дунка І. Лучія – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Елмазі І. Лавінія (р. Шорбан) – факультет англійської та французької мовб баямарського університету;

Йойкалюк Данієл-Василь – факультет географії і туризму Клузького університетського колегіуму ім. Бабеша-Бойой;

Йойкалюк Іван – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Йойкалюк П. Іван – факультет залізничного транспорту, доріг і мостів Тімішорського політехнічного університету;

Йойкалюк П. Петро – факультет залізничного транспорту, доріг і мостів Тімішорського політехнічного університету;

Корнещан М. Іван – факультет математики Клузького університету ім. Бабеша-Бойой;

Корнещан М. Микола – факультет філології Тімішорського університету (відділення румунської та російської мов);

Корсюк Космін – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Корсюк Ларіса – філологічний факультет Клузького університету ім. Бабеша-Бойой (відділення англійська та французька мови);

Корсюк Микола – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Корсюк Михайло – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Корсюк Мірон – Клузький інститут архітектури;

Корсюк Надя (р. Марфіч) – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Кравчук М. Мігаєла (р. Юрашук) – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Крайла Люба – технологічний факультет машинобудування Бухарестського університету;

Лазарчук А. Петро – Сібіуський теологічний інститут;

Лазарчук Александер – факультет комп'ютерних технологій Тімішорського університету;

Лазарчук В. Василь – факультет математики Клузького університету ім. Бабеша-Бойой;

Лазарчук В. Василь – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення російської та румунської мов);

Лазарчук В. Іван – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та румунської мов);

Лазарчук В. Юлій – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Лазарчук Віолета – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Лазарчук І. Володимир – факультет комп'ютерних технологій Бухарестського політехнічного університету;

Лазарчук І. Іван – факультет комп'ютерних технологій Клузького політехнічного університету;

Лазарчук І. Ірка (р. Корсюк) – факультет біології та хімії Баямарського університету;

Лазарчук І. Ромео – соціологічний факультет Бухарестського університету ім. Спіру Гарет;

Лазарчук І. Самір – соціологічний факультет Бухарестського університету ім. Спіру Гарет;

Лазарчук М. Микола – факультет фізкультури Орадійського університету;

Мадар М. Михайло – Сібіуський теологічний інститут;

Маляр І. Євген – Тімішорський інститут економічних;

Маляр М. Іван – факультет електротехніки Тімішорського політехнічного університету;

Мануляк І. Василь – факультет електротехніки та інформатики Орадійського університету;

Мануляк І. Юлій – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Марфіч І. Аурора – факультет математики Клузького університету ім. Бабеша-Бойой;

Марфіч М. Василь – технологічний факультет машинобудування Брашовського університету;

Матус В. Іван – юридичний факультет Клузького університету ім. Бабеша-Бойой;

Матус М. Марія – факультет залізничного транспорту, доріг і мостів Тімішорського політехнічного університету;

Матус Михайло – юридичний факультет Сібіуського університету.

Мейсарош Алін – факультет фізіокінетотерапії Орадійського університету медицини та фармакології;

Мерза М. Мігаела (р. Грінь) – факультет фінансів та банківських справ Клузького університету ім. Бабеша-Бойой;

Мешко В. Ярослав – педагогічний трирічний інститут Баямарського факультету математики;

Мешко М. Микола – Сібіуське вище військове училище для активних офіцерів ім. Ніколає Билческу;

Мешко Я. Богдан – факультет та охорони середовища Клузького університету ім. Бабеша-Бойой;

Мешко Я. Драгош – факультет інженерство середовища Клузького політехнічного університету;

Мірон М. Микола – Івано-Франківський педагогічний інститут (Україна);

Мустафа М. Іболія – (родж. Головчук) – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Нисуї В. Сімона (р. Мануляк) – факультет фармацевтики Орадійського університету медицини та фармакології;

Онушек Арамарія – факультет іноземних мов, літератур та цивілізації, спеціальність слов'янські студії, Сорбонського університету (Париж). Тут закінчила і мастерат по спеціальності – слов'янські студії.

П. Елвіра (р. Чубіка) – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Павлюк Валентін – факультет лісового господарства Орадійського університету;

Павлюк Ш. Микола – Харківський державний університет (відділення української мови, Україна, 1950-1955);

Петрецькі В. Джета (р. Волощук) – Музичний факультет Дрогобицького університету (Україна);

Пуц І. Ліліяна (р. Марфіч) – факультет математики Клузького університету ім. Бабеша-Бойой;

Пушкеш А. Гаврило – Сібіуський теологічний інститут;

Пушкеш А. Михайло – факультет машинобудування Клузького політехнічного університету;

Раколца М. Марія (р. Шмуляк) – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Руснак Михайло – факультет фізкультури та спорту Бухарестського університету;

Руснак Міхаела (р. Онушек) – філологічний факультет Клузького університету ім. Бабеша-Бойой (відділення української мови);

Сабоу П. Анна (р. Мешко) – педагогічний трирічний інститут Брашовського факультету математики;

Саву І. Ольга – (р. Юрашук) – філологічний факультет університету ім. Спіру Гарет (відділення румунської та французької мов);

Самбор Анна (р. Грігораш) – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Самбор М. Микола – факультет технології деревообробки Брашовського політехнічного університету;

Самбор М. Олександр – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Томша М. Лоредана (р. Самбор) – філологічний факультет Клузького університету ім. Бабеша-Бойой (відділення румунської мови);

Туля Шт. Анкуца (р. Ференц) – енергетичний факультет Орадійського університету;

Уліч В. Віоріка (р. Мешко) – стоматологічний факультет Тімішорського медичного університету;

Уліч Дениса (р. Буцан) – факультет історії та філософії Клузького університету ім. Бабеша-Бойой.

Ференц Ярина (р. Бумбар – з Рускова) – психологічний факультет Бухарестського університету ім. Спіру Гарет;

Фізеші А. Михайло – філологічний факультет Клузького університету ім. Бабеша-Бойой (відділення української та російської мов);

Фрасин Оксана (р. Онушек) – психоло-педагогічний факультет Клузького університету ім. Бабеша-Бойой (Сігету Мармаціей).

Ченуше Лариса – філологічний факультет Баямарського університету (відділення румунської мови та етнології);

Ченуше Челестін – факультет фізкультури та спорту Орадійського університету;

Шайбнер Шт. Сорін – технологічний факультет машинобудування Брашовського університету;

Шмуляк В. Василь – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Шмуляк В. Іван – факультет Машинобудування Казанський технологічний університет (Росія, 1950-1955 рр.);

Шмуляк В. Петро – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Шмуляк Василь – факультет технології деревообробки Брашовського політехнічного університету;

Шмуляк М. Йонатан – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Шмуляк Маруся-Василина – факультет філології відділення журналістики) Баямарського університетського центру «Норд».

Шмуляк П. Петро – філологічний факультет Бухарестського університету (відділення української та російської мов);

Шофінец В. Саша – факультет філології Львівського університету (відділення російської та української мов);

Юращук Іван – факультет орієнтальних мов Бухарестського університету (відділення китайської мови);

Юращук М. Крістіан – юридичний факультет Арадського університету;

Юращук М. Флорін – філологічний факультет Клузького університету ім. Бабеша-Бойой (відділення української та російської мов);

Юращук Остап – Брашовський інститут лісового господарства.

ПИСЬМЕННИКИ, НАУКОВЦІ ТА ПУБЛІЦИСТИ

МИКОЛА ПАВЛЮК

(1927-2019)

Син Штефана та Марійки Павлюк, Микола Павлюк, народився 11 грудня 1927 року в селі Луг над Тисою (Марамороський повіт). Початкову школу (I – VII класи), закінчив у рідному селі. Деякий час разом з іншими односельчанами ходив до Горожанської школи з Великого Бичкова (сьогодні Україна).

1946/1947 шкільного року працював учителем (викладав у першому класі) в Лужанській початковій школі.

З 1947 р. до 1950 р. вчився в Сигітських ліцях (один рік в українському ліцеї та в румунському). Під час ліцейських студій був педагогом у гуртожитку українського ліцею, а під час канікул працював із лужанським теслярем Лазарчуком Михайлом (Живря), допомагав йому на будівлі хат, хлівів та ін. Вони збудували, між іншими, велику хату (у Боднарюка Юри з Верхньої Рівни).

Микола Павлюк любив музику та музичні інструменти. Йому вдалося зробити скрипку та барабан, на яких навчився грати.

1950 року вступив на філологічний факультет Харківського державного університету (відділення української мови), який успішно закінчив в 1955 р. Наступні три роки вчився в аспірантурі у тому самому навчальному закладі, захистив кандидатську дисертацію на тему «Українські говірки Мараморощини в Румунії» і отримав звання кандидата філологічних наук, яке було визнане Міністерством румунської освіти, після чого отримав звання доктора філологічних наук.

Після повернення до Румунії (1958 р.) Микола Павлюк працював лектором українського відділення філологічного факультету Бухарестського університету (до липня 1974 р.), де викладав українською мовою кілька курсів (фонетику та фонологію української мови, морфологію, синтаксис, історичну граматику, історію української літературної мови, порівняльну граматику східнослов'янських мов, а також (румунською мовою) вступ до українського мовознавства).

Як викладач українського відділення Бухарестського університету, кожного року керував педагогічною практикою студентів, яка відбувалася в ліцеях з викладанням українською мовою Серету та Сігету Мармаціей. Кілька років поспіль був головою комісії з іспитів для здобуття ступеня бакалавра, а також багато років керував науково-педагогічною підготовкою викладачів української мови середніх шкіл Румунії.

Брав участь у створенні освітньо-наукових програм і підручників для I – XII (XIII) класів (разом зі своїми колегами з українського відділення Бухарестського університету та деяких викладачів української мови (Юлія Арделеян Грінь, Анна Самбор-Григораш).

У 1975 р. переїхав до міста Торонто (Канада), де протягом одного року викладав українську мову в кількох школах в Торонто та Отаві, а також і в Торонтському коледжі ім. Джорджа Брауна.

З 1976 р. почав працювати викладачем департаменту слов'янських мов та літератур Торонтського університету, опісля став доцентом, а з 1990 р. – професором. Викладав українську мову, стилістику та історичну граматику української мови, а також проводив практичний курс перекладу з англійської мови на українську.

Професор Микола Павлюк – автор і співавтор великої кількості статей з української діалектології, лінгвістичної географії та мовних контактів української літератури. Його праці надруковані українською, російською, румунською, французькою та англійською мовами.

Слід відзначити активну діяльність професора Миколи Павлюка на міжнародних з'їздах славістів, лінгвістів-романістів, які відбувались у Софії (Болгарія), Бухаресті (Румунія), Празі (Чехія), Варшаві (Польща), Загребі (Хорватія), Гаррогейті (Великобританія) та Харкові (Україна).

Доктор філологічних наук Іон Петровай (з с. Петрова – Мараморощина) вважає професора Миколу Павлюка «патріархом українізму Мараморощини і одним з його початківців – як навчальний і науковий предмет».

Професор Микола Павлюк брав участь у наукових конференціях, які проводяться щороку у різних університетських центрах Канадською асоціацією славистів.

Професор Микола Павлюк здійснив значний внесок у новий варіант „Encyclopedia of Ukraine” («Енциклопедія України») (том I – V), для якої написав статтю „Hutsuls” (Гуцульщина), яка була надрукована в другому томі (с. 258 – 290) у співавторстві з видатним Володимиром Кубійовичем (Видавництво Торонтського університету, 1988 р.).

У 1995 р. професор М. Павлюк вийшов на пенсію, але продовжував працював як відповідальний редактор мовознавчої частини «Енциклопедії України».

Основні праці професора Миколи Павлюка:

1. *З історії українських сіл Мараморощини*, «Новий вік», номери: 134, 135, 136, Бухарест, 1958.
2. М. Павлюк та інші: *Збірник літературних текстів, підручник для XI-го класу*, Педагогічне видавництво, Бухарест, 1962 (360 ст.).
3. *Українській мові Мараморощини*, Харків, 1958.
4. Pavliuc, Nicolae și alții, *Limba ucraineană. Curs practic*, Partea I, Editura didactică și pedagogică, București, 1963 (320 ст.).
5. Pavliuc, N., *Curs de gramatică istorică a limbii ucrainene (Курс історичної граматики української мови)*, Partea I: *Introducere. Noțiuni de dialectologie ucraineană. Fonetică. Morfologie*. București, Editura didactică și pedagogică, 1964 (167 ст.).
6. Павлюк, М., та інші, *Українська література. Підручник для I-го року ліцею*, București, Editura didactică și pedagogică, 1972 (367 ст.).
7. Павлюк, Микола, Робчук, Іван, *Фонологічні системи українських говірок Румунії*, Київ, 1971.
8. *Тарас Шевченко і його вклад на розвиток української літературної мови*, Відень, Париж, Мюнхен, Рим, 1975 р.
9. Павлюк, М., Робчук, Іван, *Засоби побудови Хрестоматії діалектних текстів українських говірок в Румунії*, «Мовознавство», Харків, 1906.
10. Павлюк, М., Робчук, Іван, *Регіональний атлас українських говірок в Румунії*, Київ, 1971.

11. Pavliuc, N. „*Romanian Elements in the Works of O. Kobylanska*” Published in Symbolae in «Honorem Volodymyri Janim», ст. 733-755, München, 1985.
12. Павлюк, М., та інші, *Граматика. Підручник VI-о класу*, București, Editura didactică și pedagogică, 1972, 156 ст.
13. Pavliuc, M., *Literatury Ukrainian And. Its Dialects*, published in «Освіта». Ukrainian Bilingual Education, ст. 1-9. Edited by Manoly R. Lupul, University of Alberta, Edmonton, 1985.
14. Pavliuc, N., et al., *Ukrainian Heritage Dictioanary*, (192 ст. With 3336 pictures). Edition Renyi Inc. Toronto, 1989.
15. Pavliuc, N.; *Dual Forms in Literary Ukrainian and Dialects*, published in «In Working Order: Essays presented to G.S.N. Luckyi by the Canadian the Institute of Ukrainian Studies Press», ст. 158-173. Edited by E. N. Burstynsky and R. Lindheim. University of Alberta, Edmonton, 1990.
16. Pavliuc, N., *Morphological Peculiarities in the Ukrainian Dialects in Nothern Moldova (Romania)*, published in «Livings Records. Essays in Memory of Constantin Bida by University of Toronto Press», ст. 403-417, Edited by I. Makaryk University of Ottawa, 1991.
17. Pavliuc, N., Burstynsky E.S., *Divergent views in Ukrainian Dialects of Maramuresk (Romania)*, published in «Livings Records. Essays in Memory of Constantin Bida by University of Toronto Press», ст. 429-436, Edited by I. Makaryk University of Ottawa, 1991.
18. Pavliuc, N., *Some Lexical Peculiarities in Ukrainian Dialects of Maramuresh (Romania)*, published in «Significations. Esseis en l'onneurs d'Henry Schogt/Essayas in honour of Henry Schogt be Canadinian recuellis par Parth Bhatt, Toronto, 1997.
19. Павлюк, Микола, Робчук Іван, *Українські говори Румунії. Діалектичні тексти*. Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». Едмонтон – Львів – Нью Йорк – Торонто, 2003 р., 782 ст.
20. Павлюк, Микола, *Дослідження українських говорів Румунії*, Національна Академія Наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Стаття надрукована в «Діалектологічні студії, 4, Школи, постаті, проблеми», Львів, 2004, стор. 13-30.

Незабаром з'являються ще дві книги професора Миколи Павлюка – одна на англійській мові у співавторстві з Едвардом Буриштинським: *From Old Rusian – to Modern Ukrainian Historical Grammar of the Ukrainian Lan-*

guage – (понад 500 стор.), а друга українською мовою – „*A Problem in Ukrainian Syntax*”.

У серпні 2019 р. професор Микола Павлюк відійшов у вічність, далеко від рідного Луга, який він так любив і куди завжди приходив з великою радістю.

Бібліографія, література, джерела, інформатори:

1. Павлюк, Микола, *Curriculum vitae* (2014-2015); (англійською мовою), 15 стор.
2. Микола Павлюк, *Коротка біографія* (українською мовою), 3 стор.
3. Petrovai, Ion, *Multiculturalism în Țara Maramureșului*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007, pag.117-131.
4. Iuga, Vasile, *Oameni de seamă ai Maramureșului* „Dicționar 1700-2010”, Editura Societății culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă” Cluj-Napoca, 2011, ст. 830.
5. Iuga, Vasile, *Dicționarul istoric al localităților din județul Maramureș*, Ediția a II, Editura Societății culturale Pro-Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2012, ст. 352-353.
6. Hriniuc, Ivan, *Știința și cultura Personalități din satele comunei Bocicoiu Mare în Monografia comunei Bocicoiu Mare* (cap. XII), ст. 212-214.

МИКОЛА КОРСЮК (1950 – 2021)

Народився Микола Корсюк 30 березня 1950 р. в селі Луг над Тисою у сім'ї Михайла та Ярини (р. Грігораш) Корсюків (Корса), батьки, які виховали Миколу та його брата Михайла, і гордились ними, коли «вилетіли» у світ з батьківського гнізда.

Початкову та середню освіту Микола Корсюк здобув у рідному селі, а опісля навчався на українському відділенні Сігетського ліцею.

Закінчив філологічний факультет Бухарестського університету, де й працював певний час лектором з української літератури.

Однак основна його діяльність – редакторська у видавництві «Критеріон», де, починаючи з 1973 року, випало йому працювати і організувати українське літературне життя.

За його редакторством з'явилося понад 300 заголовків.

Йому належить ініціатива ряду видань серії «Мала бібліотека» української класичної літератури, які адресувалися школярам і до яких він написав десяток передмов, а також упорядкування дев'яти чисел альманаху «Обрії», які з'явилися у видавництві «Критеріон».

Після 1989 року працює певний час головним редактором літературного часопису «Наш голос», редактором газети «Український вісник», а опісля – головним редактором дитячого журналу «Дзвоник».

Микола Корсюк – автор численних статей про українську материкову літературу і про український літературний процес в Румунії. Поет, прозаїк, літературний критик, публіцист.

Його твори друкувались у численних виданнях в Україні, журнали «Зерна» (Німеччина), ім'я його можна зустріти в «Антології української поезії», що вийшла у Польщі, упорядкована Єжі Плєссянровічем та Флоріаном Неуважним.

Ряд його творів перекладено румунською, німецькою, угорською мовами. Його поезію можна побачити в антології «Поza традиції», що вийшла друком у США.

Перші поетичні спроби Миколи Корсюка були надруковані на сторінках газети «Новий вік» 1971 року. Далі співпрацював зі всіма літературними виданнями – «Сонячне відлуння», «Наші весни» та інші.

Його прозовий ужинок можна прочитати румунською мовою в антології „Subiect pentru o nuvelă” («Сюжет для новели») у перекладі Євгена Мигайчука.

Поетичний книжковий дебют Миколи Корсюка припадає на 1972 рік збіркою «Нашадки сонця».

Далі були збірки:

«Роздоріжжя» (1973), удостоєна дебютної премії Спілки письменників Румунії;

«Ворота» – поезія (1975);

«Сюжет для новели» – проза (1977);

«Монолог дерева» – поезія (1980);

«Чужий біль» – проза (1980);

«Монолог» – вибрані поезії (2003);

«Яйце-райце» – поезія (2005);

«Ні Бог, ні люди» – проза (2008), за яку йому присуджено премію Спілки письменників Румунії;

«Зайчикова книжка» – збірка віршів для дітей (2009).

Також 2009 р. Микола Корсюк упорядкував два томи Антології короткої української прози з Румунії «Просвіт».

Із нагоди 170-річчя від першого видання «Кобзаря» Тараса Шевченка Микола Корсюк упорядкував і видав зі своєю передмовою вибране з поетичної творчості Т. Шевченка під назвою «Кобзар».

Микола Корсюк переклав українською мовою ряд поезій національного румунського поета Мігая Емінеску, а його вірш «Труд» був поставлений на ноти українським композитором з Румунії Іваном Лібером.

Микола Корсюк – член Спілки письменників Румунії та Національної спілки письменників України, лауреат літературної премії «Карпатська корона» (Ужгород).

Письменник часто відвідував рідне село, церкву, школу, своїх сусідів та односельчан, які гордяться ним та його літературними творами.

Бібліографія, посилання:

1. Petrovai, Ion, *Multiculturalism în Țara Maramureșului*, Cluj-Napoca, 2007, pag. 187-194, Centrul de Studii Transilvane.

2. Popa, Marian, *Dicționar de literatură română contemporană*, Editura Albatros, București, 1977, pag. 166-167.

3. Iuga, Vasile de Săliște, *Oameni de seamă ai Maramureșului – 1700-2010*, Cluj-Napoca, 2011, pag. 306, Editura Societății culturale Pro-Maramureș „Dragoș Vodă”.

4. Альманах «Орбії» нр. 2 /1981 і нр. 4 /198;

5. Лібер, Іван, *Черешневий цвіт*, видавництво «Mustang», Бухарест, 2003, ст.1.

6. Temian, Laura, Marinescu, Otilia, Brezovski, Ana-Maria, *Autori maramureșeni. Dicționar bibliografic (Марамороські автори. Бібліографічний словник)*. Editura Umbria, Baia Mare, 2000, ст. 325-326.

ІВАН ШМУЛЯК
(1934-1999)

Син Якова та Марійки Шмуляк Іван Шмуляк народився в селі Луг над Тисою, на березі річки Тиси, в місці, де вона приймає води річки Кісва (Кусва – по-лужанськи).

Дитинство його припало на похмурі повоєнні роки, із яких він виніс сумні враження.

Початкову школу закінчив у рідному селі під проводом учителя, лужанина, Івана Мануляка, про якого згадує з ностальгією у своїх творах.

У 1953 р. закінчив українську Педагогічну школу в м. Сігеті, після чого працював учителем в банатських школах сіл Копачеле та Корнуцел.

Письменницький дебют відбувся у газеті «Новий вік», а далі ім'я Івана Шмуляка зустрічаємо на сторінках збірників «Серпень», «Ліричні струни» та «Обрії». Письменник наполегливо розгортав літературну діяльність аж до кінця життя (1999 р.).

П'ять поезій Івана Шмуляка були перекладені на румунську мову Степаном Ткачуком і з'явилися в „Antologia poeziei ucraiene din România” (Editura Mustang, București, 2000, ст. 517-525).

У збірці «Обрії» (Видавництво «Критеріон», Бухарест, 183, ст. 86-102) опублікована проза «А сережки самі почепить мамі».

Дві поезії Івана Шмуляка «Велике спасибі» та «Любима столице моя» увійшли до «Антології української літератури» для I – IV класів (с. 219-221), упорядкованої університетським професором др. Константином Драпакою. У тій самій антології опублікована і його дитяча проза «Завжди таким будь» (с. 277-288. Editura didactică și pedagogică, București, 1972).

Директор і композитор Іван Лібер поставив на ноти дві поезії Шмуляка: «Родиме село» і «Велике спасибі», які були опубліковані у збірці «Черешневий цвіт» (Видавництво Мустанг, Бухарест, 2003 рік, ст. 76 і 77).

Поезію «Велике спасибі» поставив на ноти композитор Юрій Парашинець («Наш голос», нр. 251 / 2015, ст. 38).

У доробку Івана Шмуляка – збірка для дітей «Бабусине сонечко» (1975 р.) та збірки прози «Іду до добрих людей» (1980 р.) і «Рідний поклик» (1987 р.). Усі три збірки видані у видавництві «Критеріон».

Три оповідання Івана Шмуляка: «Гіркі дідусеві сльози», «Мій друг Жора» та «Отакє зі мною трапилось» увійшли до Антології короткої прози Румунії «Просвіт» (перший том), упорядкованою Миколою Корсюком (Видавництво „R.C.R. Editorial”, Бухарест, 2009 рік, с. 187-222).

Останні роки життя письменник збирав народну творчість, мріючи надрукувати збірку, але, на жаль, не встиг.

Джерело:

Temian, Laura, Marinescu, Otilia, Brezovski, Ana-Maria, *Autori maramureșeni*. Dictionar bibliografic, Editura Umbria, Baia Mare, 2000, pag. 532;

P.S. Частину даної вище інформації ми отримали від дочки вчителя-письменника Наталії Попеску (м. Карансебеш – повіт Караш-Северін).

МАРІЯ ЧУБІКА

(1946 р.н.)

Марія Чубіка народилася 24 листопада 1946 року в селі Луг над Тисою в сім'ї Михайла та Ярини Григорашів.

Початкову школу докінчила в рідному селі.

У 1966 р. закінчила успішно шестирічний український педагогічний ліцей у місті Сігету Мармаціє. Отримавши звання учителя, багато років викладала в сусідньому селі Вишавська Долина. Тут одружилася з учителем Петром Чубікою, збудували хату і виростили двох дочок: Ельвіру та Нарцису (обидві працюють у галузі навчання).

В учительській кар'єрі Марія Чубіка здобула всі ступені.

Останній період викладала в рідному селі, звідки вийшла на заслужену пенсію.

Марія Чубіка сміливо працювала з учнями, отримуючи добрі результати.

Лутературний дебют Марії Чубіки відбувся 1980 року на сторінках газети «Новий вік», яка була трибуною для молодих талановитих українців Румунії.

Протягом учительської кар'єри і після виходу на пенсію Марія Чубіка була ініціатором культурної діяльності в рідному селі. Заснувала і керує вокальним гуртом «Веселка», який має багатий репертуар лужанських співа-нок, українських народних пісень, а також пісень румунською мовою. У їх-нім репертуарі є і колядки, які співають у церкві під час Різдвяних свят та на «Фестивалі колядок, зимових обрядів та звичаїв українців», який відбуваєть-ся кожного року в місті Сігету Мармаціей.

Марія Чубіка є збирачкою, дослідницею і популяризаторкою фоль-клору. У 2014 році видала збірку «Скарби минулого». Вона друкує свої статті у виданнях Союзу українців Румунії і є членом редакційної колегії дитячого журналу «Дзвоник».

У творчому доробку Марії Чубіки – три збірки для дітей:

«На крилах дитинства» – поезії та проза, Видавництво „Mustang”, Бу-харест, 2002 р.;

«Дитинства очі волошкові», Видавництво „Mustang”, Бухарест, 2009 р.;

«Осінь-чарівниця...», видавництво „R.C.R. Print, Бухарест.

Марія Чубіка є також укладачем збірки пісень «Ой у Лузі, в лузі», видавництво „R.C.R. Print” (Бухарест, 2006 р.) та збірки «Скарби минулого» (видавництво „R.C.R. Editorial”, Бухарест, 2014 р.).

Композитор Іван Лібер поставив на ноти два вірші Марії Чубіки: «Розцвіло вночі латаття» (2007 р.) та «Я не шукаю» (2015 р.).

Джерела:

С. V. – Maria Ciubica, 2011.

«Вільне слово», «Наш голос», «Дзвоник»,
«Український вісник».

ЮЛІЯ АРДЕЛЯН (р. ГРІНЬ) (1939 р.н.)

Народилася Юлія Грінь 6 березня 1939 р. в селі Луг над Тисою на Мараморощині. Початкову освіту здобула в рідному селі, потім вчилася в Сі-гетському педагогічному ліцеї, після чого вступила

на факультет філології Бухарестського університету (відділення української мови).

Юлія Арделян викладала українську мову в Сігетському педагогічному ліцеї, а також і в ліцеї ім. Драгоша Воде, того самого міста.

Винятковий викладач і методист, керувала педагогічною практикою майбутніх учителів та виховательок.

Роки підряд була керівником педагогічного гуртка викладачів української мови та літератури Марамороського повіту. Її поважали всі: учні, батьки, колеги, керівництво Марамороського шкільного повітового інспекторату.

Ім'я Юлії Арделян зустрічається на обкладинках підручників: «Українська мова для X класу» та «Українська мова для XI класу», над якими працювала разом з університетськими професорами К. Драпакою, М. Павлюком та І. Ребошапкою.

Її літературні статті та інтерв'ю з українськими письменниками Румунії часто з'являються на сторінках українських публікацій Союзу українців Румунії.

Після виходу на пенсію Юлія Грінь разом зі своїм чоловіком, викладачем Василем Арделяном, переселилися до міста Тімішоари, де беруть активну участь у житті українців, особливо в культурних та наукових подіях, які організовує повітова організація Союзу українців Румунії.

Джерела:

Curriculum vitae – 2014;

Сестри та брати Юлії Арделян:

Маріка Гринюк;

Анна Корнищан;

Ярина Осташ (одружена в Рускові) – учителька;

Василь – учитель;

Василина Гощук;

Олена Гріжак (одружена і Верхній Рівні) – учителька;

Микола – економіст у м. Брашов;

Гафія Шайбнер (одружена в м. Сігету Мармаціей) – медсестра;

Іван;

Михайло – начальник сигітської залізничної станції.

ІВАН КОРНЕЩАН
(1941 р.н.)

Народився Іван Корнищан 1941 р. в селі Луг над Тисою в сім'ї Миколи та Марійки Корнещанів.

Початкову освіту здобув у рідному селі, далі вчився в сигітському ліцеї, після чого вступив у трирічний педагогічний інститут Брашовського факультету математики (де в перший рік навчання отримав республіканську стипендію – був першим зі 180 студентів), після чого закінчив факультет математики та механіки Клужького університету ім. Бабеша-Бойой.

Працював викладачем математики у сигетських ліцеях: українському відділенні ліцею ім. Драгоша Воде, в ліцеї ім. Короля Фердинанда та в українському ліцеї ім. Тараса Шевченка.

Протягом своєї дидактичної діяльності дбав про існування українських класів. За свою діяльність отримав звання Почесного викладача.

Іван Корнещан переклав з румунської на українську мову чотири підручники з математики.

Багато років підряд завідував Марамороською філією Товариства математики.

Його задачі часто появлялись у журналі «Gazeta matematică» («Математична газета»).

Був одним із засновників сигетської організації СУРу, головою якої став Юлій Мануляк.

Дочка Івана Корнещана – Тамара – пішла слідами батька: працює викладачем математики в сигетському ліцеї «Мармація», а син Адріан – інженер, спеціаліст з інформатики, працює в одній з відомих компаній міста Калгарі (Канада).

Джерело:

Curriculum vitae – 2016.

**АННА САМБОР (р. ГРІГОРАШ)
(1950 р.н.)**

Народилася Анна Самбор 7 січня 1950 р. в селі Луг над Тисою в сім'ї Михайла та Ярини Грігорашів.

Початкову та середню освіту здобула в рідному селі, вчилася в сигітському ліцеї, а потім – на філологічному факультеті Бухарестського університету (українське відділення).

Анна Самбор працювала 36 років викладачем української мови та літератури в Лужанській школі в 1974 – 1979 рр. та в 1994 – 2006 рр. була її директором, а також один рік працювали інспектором української мови Марамороського шкільного інспекторату.

У 1977 р. разом з університетським професором Іваном Ребушапкою була науковим референтом підручника «Граматика української мови для VII класу», вона є постійним дописувачем українських публікацій СУРу. У 1981 р. в часописі «Обрії» з'явилася її стаття «Лужанське весілля». Ця праця є результатом її досліджень, проведених протягом тривалого періоду в Лузі над Тисою.

Анна Самбор – активний діяч та організатором культурної діяльності в Лузі над Тисою. Вона разом з Марією Чубікою заснували вокальний гурт «Веселка», який постійно бере участь в українських культурних подіях, організованих Союзом українців Румунії. Анна Самбор – член ради СУР. Вона виховала сина Александра та дочку Лоредану, які працюють у галузі освіти.

Джерела:

Curriculum vitae – 2011;

Український часопис СУР «Обрії», том II, Видавництво «Критеріон», Бухарест 1981, ст. 199-214;

Cronologia minorităților, <https://books.google.ro/books?id.>

ВІОРИКА-ВІОЛКА УЛІЧ
(1948 р.н.)

Уліч Віоріка-Віолка народилася 7 березня 1948 р. в селі Луг над Тисою (номер хати 262-А), на Мараморощині в сім'ї учителя Василя Мешка та Василяни (р. Седоряк).

Початкову та загальноосвітню школу закінчила в рідному селі, а далі вчилася в Сігетському ліцеї ім. Драгоша Воде, опісля поступила на стоматологічний факультет Тімішорського медичного університету, який закінчила 1972 р.

Одним з її професорів був доктор (фізик) Надь Йосиф, що походив із сусіднього села – Великий Бичків, який похвально говорив про свою студентку Мешко Віоріку.

Закінчивши факультет, Уліч Віоріка-Віолка працювала зубним лікарем у Великому Бичкові (від 1 січня 1973 до 1 січня 1986), де за короткий час отримала нагороду (диплом і відзнаку) „Pentru merite în munca medico-sanitară”.

Після одруження з економістом Улічем Іоаном переселилася до міста Сігету Мармаціей, де працювала в кабінеті стоматології для дітей.

Опісля, до виходу на пенсію, працювала в одному з приватних кабінетів міста. Разом зі своїм чоловіком виростили сина Ризвана, який працює економістом у місті Сігеті.

Вийшовши на пенсію, сім'я Уліч повернулась до рідного села, де на них чекала батьківська хата.

Джерело:

C.V. – 08. 09. 2019.

МИКОЛА КОРНИЩАН **(1976 р.н.)**

Народився Микола Корнищан 19 листопада 1976 р. в селі Луг над Тисою, що на Мараморощині, у сім'ї Миколи та Одоті (р. Кукул) Корнищанів.

Після закінчення восьмирічки у рідному селі навчався в Сігетській педагогічній школі, а далі – на російсько-румунському відділенні Тімішорського факультету. Працює викладачем румунської мови у с. Варіаш у Банаті, куди переселилася його сім'я.

Перші поетичні публікації оприлюднено на сторінках літературного журналу українських письменників Румунії «Наш голос», а потім були збірки:

«Дотик чекання» (2001 р.) – Удостоєна Спілки письменників Румунії;

«Імперія ілюзій» (2005 р.);

«Книга смерті» (2009 р.) – прозовий доробок;

«Твоя душа без лівого крила» (2011 р.) – збірка поезій;

«Extreme» (2013 р.), роман на румунській мові

Вісім оповідань Миколи Корнищана увійшли до другого тому Антології короткої української прози з Румунії «Просвіт», упорядкованій Миколою Корсюком, який оцінював творчість молодого письменника.

Починаючи з 2017 р., Микола Корнищан став кореспондентом щомісячного Ботошанського журналу «Luceafărul», в якому публікує (румунською мовою), свої поезії.

У сербському журналі „Veciti ram” («Вічна рама») була публікована його збірка «Антологія-афоризми» сербською та німецькою мовами.

Літературну творчість Корнищана публікують журнали з Сербії, Хорватії та України.

Микола Корнищан пише і сербською мовою, на яку переклав кілька поезій поета Івана Ковача.

Джерела:

Збірка «Просвіт», том II, Видавництво RCR Editorial, Бухарест, 2009, ст. 361-382;

Дані отримані від Миколи Корнещан – 6.07.2018;

Архіви журналу «Наш голос».

ДМИТРО ГОРНИЧАР
(1921 – 1989)

Народився 1921 року в селі Луг над Тисою (Луг Тиси), що на Мараморошині. Початкову школу закінчив у рідному селі, а педагогічну освіту здобув у 1957 р. в місті Сігету Мармаціей.

Почав працювати учителем 15 жовтня 1945 р. в селі Русково.

Два роки поспіль (від 1 жовтня 1946 до 1 жовтня 1948) учителював у рідному селі, а потім до 1984 р. – у багатьох шкільних закладах Румунії: був учителем-директором школи та директором Будинку культури у с. Кричунів, шкільним інспектором Районного шкільного інспекторату м. Вішеу де Сус, керівником-інструктором фотоклубу м. Вішеу де Сус, вихователем спеціальної школи м. Вішеу де Сус.

Учитель Горничар Дмитро мав артистичні здібності: грав на акордеоні, прекрасно співав (тенор), у селах, в яких викладав, створював хори, вокальні гурти, інструментальні оркестри.

Разом зі священником Олександром Хортиком та вчителем Василем Мешком заснував у Лузі над Тисою вокальний жіночий гурток, який успішно виступав на сценах будинків культури українських сіл з районів Сігет та Вішеу.

Відзначився Горничар як автор граматичної частини підручника «Українська мова для II класу» (1969 р.) та як нуковий референт «Букваря» (1970 р.) і підручника «Українська мова для III класу» (1970 р.).

Джерела:

Adeverința nr. 1280/3.02.1970 (xerocopie). Editura Didactică și Pedagogică, București;

проф. Геря з Вішеу де Сус;

шкільний архів села Кричунів;

фотокарточка, отримана від Йойкалюк Ярини із Луга над Тисою, яка співала у гурті, заснованому Горничарем Дмитром, Мешком Василем та священником Хортиком Олександром.

ІВАН ЮРАЩУК

(1933 р.н.)

Народився Юращук Іван 13 жовтня 1933 року в селі Луг над Тисою, що на Мараморощині. Початкову освіту здобув у рідному селі, гімназійну та середню – у м. Сігеті, а вищу – на філологічному факультеті Бухарестського університету (відділення румунської та китайської мов).

Після закінчення факультету один рік працював у Міністерстві зовнішньої торгівлі Румунії.

Починаючи з 1962 р. до виходу на пенсію, працював музеографом, дослідником та публіцистом Сатумарського повітового музею, де якийсь час був помічником директора (Радосав Дору).

Протягом своєї діяльності разом зі своїми колегами збагатив етнографічні колекції, підготував постійну виставку експонатів; зробив фотографії кожного економіста; бував у багатьох етнографічних експедиціях в Оаш, Мараморощині (в селах, які знаходяться вздовж річки Красна та в інших), а також і в Угорщині, Польщі та Чехословаччині (де відвідав етнографічні музеї та кілька етнографічних специфічних зон цих держав, які допомогли йому поповнити знання і досвід у галузі етнографії); займався консервуванням кількох архітектурних одиниць з повіту Сату Маре та ін.

Велика частина його досліджень була опублікована у спеціальних публікаціях, які видавали етнографічні музеї Сату Маре, Клуж-Напоки, Сібіу та ін.

Студії Івана Юращука:

Casa – muzeu din Păulești, 1964;

Tradiții și perspective în etnografia sătmăreană, 1964;

Ceramica de capacitate din Vama, 1964;

Străvechi comori de artă populară, 1966;

O monoxilă neobișnuită, 1967;

O tehnică străveche de viltorit (надрукована публікації „Cibinium” – 1967-1968, ст. 179). Цю роботу цитує академік Константін Джюреску у своїй праці „Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi” (Editura Ceres, București, 1976, pag. 22), а також цитована і в праці Іоана Влидучіу „Etnografia românească”, Editura științifică, București, 1973, pag. 336-337;

Valorifierea unei moșteniri de mare preț – arta populară – 1967;

Bisericile de lemn din zona Codru – Monumente de arhitectură populară românească – 1967;

Făuritori de frumuseți nepieritoare – 1968;

Arta populară din zona Codru – 1968;

Bijuterii din Țara Oașului – 1968;

Interiorul casei codrenești – 1969;

A vânfalusi nêpi kerámíarol – 1969;

Comori codrenești – 1970;

Trei icoane de lemn din Apateu – 1972;

Arhitectura populară din zona Codru – 1971-1973;

Decorul la casa țărănească din zonele etnografice Oaș, Codru și Câmpia sătmăreană;

Instalația populară – „călcătoare de fuioare” – опублікована в збірці „Almanahul Muzeului etnografic al Transilvaniei” – 1971-1973, Cluj-Napoca, pag. 325-331 (Містить резюме німецькою мовою під назвою „Ländliche vorrichtung „Hanfbiindeltreter”);

Ceramica de Vama. Studii-monografie;

Aspecte etnografice ale producerii sticlei la Poiana Codrului – județul Satu Mare.

Іван Юрашук цитований в роботі Іоана Ґодеа „Etnografia română contemporană. Lexicon bibliografic ilustrat”, București, 2002, ст. 217;

Івану Юрашуку належать визначення слова „magiun (повидло) в роботі Іоана Ґодеа – „Dicționar etnologic român” – Editura Etnografică, București, 2007, pag. 448, де цитує працю Юрашука „Magiunul – aliment de bază la poporul român” – 1985 p. (рукопис).

Джерела:

Iuga, Vasile *de Săliște, Oameni de seamă ai Maramureșului*, Dicționar 1700-2010, Editura Societății culturale Pro-Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2011, ст. 567-568;

Згадані праці у вище написаному тексті;

Інформація, отримана від Івана Юращука між 2012 – 2018 рр.

ЮЛІЙ ЛАЗАРЧУК (Лука)
(1948 р.н.)

Народився Лазарчук Юлій у 1948 р. в селі Луг над Тисою, що на Мараморощині, в сім'ї Василя і Марійки Лазарчуків (р. Мануляк).

Початкову освіту здобув у рідному селі, а далі вчився в Сігетському українському ліцеї та на філологічному факультеті Бухарестського університету (відділ української та російської мов), який закінчив у 1971 р.

Між 1971 – 1991 рр. працював у редакційній колегії українського часопису «Новий вік». На сторінках цього видання з'явилась велика кількість статей про життя українських спільнот Мараморощини, Банату, Тульчі та Буковини, які часто автор підписував псевдонімами Лазарчук Лука або просто Лука.

Юлій Лазарчук поважав і цінував лужанів, про яких написав широке дослідження, над яким працював багато років: «Прізвища, власні імена та прізвиська жителів села Луг над Тисою – Марамороського повіту», яка з'явилася в четвертому томі «Обрії».

Після грудневої революції 1989 р. Лазарчук почав працювати в редакційній колегії тижневої публікації «Українське слово» («La parole ukrainienne. Ukrainian Word»), яка виходить у Парижі (Франція).

Джерела:

Архів публікації «Новий вік»;

«Обрії», том IV, Видавництво «Критеріон», Бухарест, 1983, ст. 241-250;

Дані отримані від Василя Лазарчука, брата Юлія Лазарчука, який жив у Лузі над Тисою.

ІВАН-ЛУКА ЛАЗАРЧУК
(1946 – 2017)

Лазарчук Іван-Лука народився 1946 р. в селі Луг над Тисою, що на Мараморощині.

Початкову освіту здобув у рідному селі, а далі вчився в Сігетській педагогічній школі (6 років), після закінчення якої отримав диплом учителя. Вищу освіту здобув на філологічному факультеті Бухарестського університету (відділення української та румунської мов), який закінчив у 1973 р.

Протягом двох років працював у галузі туризму як провідник (O.N.T. Carați).

Опісля викладав російську мову в школах українських сіл: Бистрий, Луг над Тисою та Миково, де був директором школи.

Дванадцять років (від 1979 р. до 1991 р.) працював перекладачем з російської мови в місті Бая Марє (Institutul de Cercetări și Proiectări pentru mine și metalurgie neferoasă).

Між 1991 р. та 2008 р. працював інспектором української та російської мов в Марамороському повітому шкільному інспектораті.

Опісля (від 2008 р. до 2010 р.) працював викладачем румунської мови в місті Бая Марє – (Școala de arte și meserii), звідки вийшов на пенсію.

Іван Лазарчук написав цікаву роботу «Топоніміка села Луг над Тисою» (1973 р.) обсягом майже 300 сторінок, уривки із цієї праці були опубліковані в часописі «Вільне слово».

Як шкільний інспектор української мови, був членом колективу, який підготував шкільні програми та складав підручники з української мови для учнів V – X класів.

Сини Івана Лазарчука:

Володимир (р. 1982) – дипломат-інженер автоматизації та калькуляторів – випускник Бухарестського політехнічного університету, в якому працює;

Іван (р. 1985) – дипломат-інженер автоматизації та калькуляторів – випускник Клузького технічного університету. Працював кілька років у столиці Норвегії Осло, а потім переселився до міста Сіетл (Seattle) (Сполучені Штати Америки), де працює на фірмі «Microsoft».

У Лузі над Тисою сім'ю Лазарчуків знають як сім'ю учителів.

Брати Лазарчуки: Василь, Іван та Юлій були викладачами; Михайло та Микола – учителями, а їхня сестра Марійка – технічним рисувальником.

Джерела:

С. V. Отриманий у 2014 році.

ДИТЯЧИЙ САДОК

Діяльність Лужанського дитячого садка почалася 1 вересня 1951 р. в одній з кімнат, в яких до того часу жив директор-учитель Мануляк Іван.

Будинок лужанського дитячого садка (фото: І. Грінюка)

Великою проблемою для дитячих садків українських сіл була відсутність кваліфікованих вихователів.

Того ж 1951 р. при Сігетській педагогічній школі було організовано короткочасні курси педагогічної підготовки вихователів та учителів для шкіл і дитячих садків для українських сіл.

Першою вихователькою лужанського дитячого садка була Семенюк Одотя (з Верхньої Рівни), яка закінчила короткочасний курс педагогічної підготовки (вона одружилася з молодим лужанським офіцером Іваном Гринюком). Працювала Одотя Гринюк в лужанському дитячому садку до 1967 р. (інформація отримана від дочки Лучії Дунки з Сігету Мармацієй).

У 1953/1954 шкільному році завдяки зростанню кількості дошкільнят у лужанському дитячому садку утворилася ще одна група, яку виховувала Пушкеш Анна (р. Гринюк). На жаль, архів Лужанської школи містить дуже мало документів про діяльність дитячого садка.

Лужанські дошкільнята з вихователькою Гринюк Одотею 1961 рік,
з колекції Лучіки Дунки

У 1964/1965 шкільному році в Лужанському дитячому садку працювала кваліфікована вихователька Міклян Гєргіна (р. Гринюк – родом із Буковини).

Інші виховательки: Шорбан Марія (р. Головчук) – працювала в 1966/1967 шкільному році, та Мешко Марія (р. Гринюк) – в 1967/1968 шкільному році, обидві випускниці теоретичного ліцею.

Між 1966 – 1996 рр. в Лужанському дитячому садку працювала Марфіч Ореся (р. Мешко), яка багато років була його директором.

Інші виховательки, які працювали багато років в дитячому садку:

Мірон Анна (р. Глодян) – 1967 – 1990 рр;

Юращук Марія (р. Реґош) – 1984 – 2004 рр. (Юращук Марія, роки підряд, працювала і вчителькою, а також викладала історію, географію та української мову (V-VIII класах).

Лужанські дошкільнята з виховательками Марфіч Оресею та Мірон Анною.
1978 рік, з колекції Івана Марфіча

Починаючи з 1990 р. до сьогодні (2019 р.), вихователькою Лужанського дитячого садка є Чурія Ліліяна (р. Гринюк).

Інші виховательки, які працювали після грудня 1989 р.:

Онужек Славка (р. Корсюк) – 1900-1991 рр.;

Мануляк Сідонія (р. Бобрюк) – 2004-2006 рр.;

Маріш Маура (р. Главацкі) – 2006-2007 рр., та інші.

Після 1989 кількість дошкільнят починає зменшуватись:

2005 / 2006 шкільний рік – 32 дітей;

2009 / 2010 шкільний рік – 34 дітей;

2011 / 2012 шкільний рік – 30 дітей;

2013 / 2014 шкільний рік – 14 дітей;

Лужанські дошкільнята з виховательками Юрашук Марією та Чуря Ліліяною. 2001 рік, з колекції Михайла Юрашука

Починаючи з 2013/2014 шкільного року, діє тільки одна група – мішана, яку виховує Чурія Ліліяна.

Між 1976 – 1989 рр. діяла організація „Șoimii patriei” («Соколи батьківщини»), до якої входили дошкільнята та учні першого класу віком від 4 до 7 років.

Метою організації було виховання дітей у дусі любові та поваги до батьківщини, народу та комуністичної партії Румунії. Уся діяльність «Соколят» відбувалася під проводом КПП та організації піонерів. «Соколята» мали свою уніформу.

Щорічно були організовані артистичні програми – деякі з них тематичні (19 грудня – Св. Николая, за старим стилем, Свято ялинки та Різдво, 8 березня, 1 червня, закінчення шкільного року та інші).

Щорічно виховательки організували екскурсії по селу, які діти дуже любили і чекали з нетерпінням.

РОЗДІЛ VI.

РЕЛІГІЯ В СЕЛІ ЛУГ НАД ТИСОЮ

ЛУЖАНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА

Історія та еволюція православної віри та церкви подібна до історії церков інших місцевостей цього регіону.

Перші інформації про існування православної віри в регіоні знаходимо в роботах, опублікованих в Україні. В одній із цих праць¹⁹⁴ автор підтримує ідею, що в Закарпатській області (Україна), на Мараморощині та Сатумарщині (Румунія), починаючи з IX ст., поширилася християнська віра східного обряду – православ'я.

Величезний вклад у розповсюдження православ'я мали брати *Кирило* і *Методій* (*Методій*) – слов'янські просвітителі та проповідники християнства, творці слов'янської азбуки, перші перекладачі богослужбових книг на слов'янську мову¹⁹⁵ (слов'янський алфавіт вживали і в румунських канцеляріях Мунтенії та Молдови до середини XIX ст.). Більшість церковних книг лужанської церкви, а також давні молитовники написані кирилицею, яку, на жаль, мало хто знає.

Існування православ'я в Лузі є можливим, якщо маємо на увазі, що кількість жителів зростала поступово, але про це офіційного документа не існує.

Для православного віросповідання XVII ст. принесло неспокій та цілий ряд випробувань через Габсбурську імперію, а особливо католицьку церкву.

26 квітня 1646 р. в Ужгороді 63 православних священників західної частини сьогоdnішнього Закарпаття прийняли умови Берестейської унії, внаслідок чого в нашому краї з'являється нове – греко-католицьке віросповідання.

¹⁹⁴ Град, Михайло, *Сини Мараморощини*, Ужгород, 2004.

¹⁹⁵ Пагірця, Василь, *Монастирі Закарпаття, Мукачево*, Видання Мукачівської та Ужгородської Православної Єпархії, 1994, ст. 10.

Православні священники Марамороської жупи відмовилися брати участь на зборах в Ужгороді (26 квітня 1646 р.) і не хотіли відмовитись від православ'я. Можливо, між ними був і лужанський священник.

Тільки на початку XVIII ст. уповноважені Мараморощини прийняли унію, і в цьому вирішальну роль відіграв імператор Карл VI, який (22 серпня 1720 р.) підпорядкував усі православні церкви Мараморощини Мукачівському греко-католицькому єпископату¹⁹⁶.

Унаслідок цього греко-католицьке віросповідання було в Лузі над Тисою до осені 1948 р., коли комуністичний уряд заборонив його і змусив усі церкви перейти до православ'я.

Лужанський священник Аронец Йосиф хоч спочатку і відмовився, але до кінця погодився і служив як православний священник до 1953 року.

Православні священники, які служили в Лузі над Тисою від 1948 р. до 2019:

Аронец Йосиф (1948-1953);

Хортик Олександр (1953-1965) – отець Хортик був талановитим художником і культурним діячем (був засновником хору, вокального та театального гуртів);

Ціфрак Михайло (1965-1973);

Ковач Микола (1974-1995);

Яворівський Василь (1995-2001).

У 2001-2002 рр. церква не мала священника: подеколи служили священники зі сусідніх сіл, або відбувалися обідниці.

Починаючи з 2002 р., в лужанській церкві служить отець Климкович Ярослав (родом із України).

З нашого села походять такі священники: Лазарчук Петро, Мадар Михайло, Пушкаш Габріел, Уліч Юлій, Вішован Адріан, Вішован Віорел та Мірон Микола.

Дяки лужанської православної церкви: Томащук Іван – старий, Томащук Іван – молодий та Волощук Микола.

Церковники: Мануляк Іван, Гавриляк Микола, Мейсарош Михайло, Маляр Петро, Лазарчук Микола-Лука, Бобрюк Михайло, Йойкалюк Петро.

Брати Михайло та Микола Гринюки співали в крилосі понад 40 років.

Від 1948 р. до сьогодні (2019 р.) будинок церкви зазнав багато ремонтів та оснащувань. Кілька разів було перекрито церкву, було зроблено

¹⁹⁶ Там само, ст. 35.

нову зовнішню штукатуру, підлогу і панель (lambriuri), лавиці (майже всі віряни сидять), нові сходи на хоруш, було проведено електрику, центральне опалення (на нашу думку, цистерну з газом не потрібно було поставити перед церквою), інсталяцію для дзвонення, тротуари, було придбано новий одяг (риз) для священника, нову Євангелію, було закінчено внутрішнє перемалювання церкви (далеке від оригіального, яке зробив художник Солой (1920 – 1922 рр.), було додано нові біблійні сцени, яких не потрібно було).

У 1985 р. Ануцяк Василь збудував перед церквою споруду (альтанку), в якій священник служить на Великдень, та було поставлено кран для води.

Варто згадати, що кілька років тому грабовий живопліт лужанського кладовища (темету – по-лужанськи) був замінений на дротяний. Таким чином, лужани вже не зможуть вживати вислів: «як умру, то повезуть ня в граби».

(Ми б хотіли зауважити лужанський церковний уряд, що на кладовищі лише частина могил знаходиться, посередині кладовища не існує дороги (хоча б 1,5 – 2,0 м ширини), для дотримання порядку на кладовищі, треба призначити відповідальну людину). Для розширення площі кладовища церква купила землю від Зеленчука Василя.

Церковний уряд разом з вірянами збудували новий двоповерховий парафіяльний дім.

Новий парафіяльний дім (фото: І. Грінюк– 2016 р.)

2019 року були замінені головні двері входу до церкви і було збудовано туалет, на який віряни чекали багато років.

Надалі потрібно збудувати серед кладовища каплицю для померлих, як і в інших місцевостях нашої держави.

Лужани зберегли (і після 1949 року) обряди та звичаї, які існували в їхньому селі, з нагоди великих церковних свят. Деякі з них зазнали малих змін, але їхня головна мета залишилася до наших днів.

Різдво

На Різдество Господа нашого Ісуса Христа (Рузьдво) молодь виготовляє Вертеп. Це гурт парубків, які після 19 грудня (Св. Миколая) починають вчити ролі драматичної п'єси, тема якої пов'язана із земним життям Ісуса Христа: це бетлегемські притчі. Також члени Вертепу вивчають колядки, які будуть колядувати.

Вертеп має в своєму складі 12 осіб: 2 ангели, 4 пастирі, цар, король, Ирод, Дідо, Жид (Книжник) та Чорт.

Кожний із цих персонажів має свій костюм, а Дідо, Книжник (Жид) та Чорт одягають маски.

Гуртом керує Дідо.

Один із пастирів має трембіту, якою закликає членів Вертепу, щоб приходили до хати, де їх приймили.

За зіграну п'єсу та колядку газда платить грішми, з яких частину дарують церкві, а за решту грошей у кінці січня організують бетлегемську гостину, на яку запрошують дівок, які допомагали їм виготовляти бетлегемські костюми та маски.

На фотографіях можна запримітити еволюцію костюмів та масок.

Вертеп (Бетлегемі); Грінюк Василь (Остолош), Лазарчук Іван-Федьо, Бойчук Іван, з колекції І. Грінюка

Вертеп (Бетлегем), з колекції І. Грінюка

Вертеп (Бетлегем), з колекції І. Грінюка

Вертеп (Бетлегем), з колекції І. Грінюка

Вертеп (Бетлегем) – діти, з колекції І. Грінюка

Вертеп (Бетлегем) – діти, з колекції І. Грінюка

Різдво 2011 р. Крістіан та Даріус
Юрашук – колядують (фото:
Наталія Грінюк)

Різдво. Свята Літургія, служать
священики Пушкеш, Уліч та
Климкович (фото: І. Грінюк)

Церковна коляда, 2018 р. (фото: І. Грінюк)

Різдво – колядують Мігай Біянка та Іван Лушшак
(фото: Наталія Грінюк)

Різдво – колядує гурт «Веселка» (ф. Грінюк Іван)

Одorzці – посвячення вод 2015 р. (фото: І. Грінюк)

Водохреща

На Одорщі (19 січня) Служба Господня відбувається у церкві, а після служби віруючі виходять з процесією на берег Тиси (біля моста, якого не має вже 50 років), тут священник святить води Тиси. На цю службу виходять на правий берег Тиси і віруючі з Луга, що в Україні, як це було і давно.

Великодні свята

Найбільшим християнським святом є Воскресіння Господа Ісуса Христа (це рухоме свято, тобто його не святкують точної дати). Перед Великоднем лужани, як і всі православні християни, святкують Квітну Неділю, лужани називають її Бичковою Неділею.

Під час утрєні священник посвячує гілки лози, а куратори роздають їх вірникам.

Після виходу з церкви, за давнім звичаєм, вірники дотикають свяченими гілками голову один одному, промовляючи: «Бечка тя б'є, не я тя б'ю, уд нині за тиждень Великдень!»

Цвітна Неділя (Бечкова), 2018 р. (фото: І. Грінюк)

Якщо в господаря є маржина, він ломить бичку на кавалки і дає кожній із них, пригадуючи їм, що через тиждень буде Великдень. Решту гілок кладуть над вхідними дверима.

Четвер перед Великоднем називають Живним Четвергом.

У цей день діти ходять селом, від хати до хати, «за яйцями» і вигукують: «Чи чуєте, чи спите, дайте кукуц та й яйце!»

День наперед господині випікали буханки з білої або разової муки, і варили яйця, які давали дітям (сьодні дають цукерки, вафлі, шоколад та інші солодощі або гроші).

Протягом Великодного тижня кожного дня відбуваються богослужіння, а також цього тижня віряни сповідаються і причащаються.

На Великдень (теж за давнім звичаєм) кожен з вірян старається мати новий одяг та нове взуття.

Великдень, 1956 р. Отець Хортик Олександр, з колекції І. Грінюка

У ніч на Воскресіння священник служить Великодну службу (осношне), яку закінчує словами: «Христос Воскрес!», а віряни бадьоро відповідають: «Воістину Воскрес!», і так кланяються між собою, аж до Вознесіння Господнього, яке лужани називають Спаса.

На перший день Воскресіння Господа Ісуса Христа, о восьмій годині ранку, віряни приходять на Святу Літургію, приносячи на цвинтар кошики з паскою, червоними писанками, шовдором, сиром, вином, маслом, сіллю, в'язочкою зеленого часнику та свічкою.

Деякі господині кладуть у кошик й інші продукти.

30-40 років тому майже всі лужани мали великі «великодні коші», в яких приносили паску для посвячення, а сьогодні, майже всі мають маленькі кошики.

Великдень, з колекції І. Грінюка

Великдень, з колекції І. Грінюка

Великдень 1989 р., з колекції І. Грінюка

Великдень 2018 р., з колекції І. Грінюка

Великдень 2019 р. лужанські діти: Фрасин Павло, Самбор Анамарія, Костанюк Мая та Мойсюк Анастасія, з колекції І. Грінюка

Кожна лужанська сім'я має на цвинтарі своє місце, де кладе кошик.

Під час Божої Служби всі присутні: священник, дяки та віряни – співають з радістю: «Христос воскрес із мертвих / Смертю смерть подолав / І сушим во гробі / Живот дарував...», після чого слідує посвячення паски, момент, в який кожна господиня запалює свічку, яка стоїть на краю кошика. Свята літургія закінчується двомовним казанням – українським та румунським (для тих, які не знають української мови).

Після служби віряни повертаються з кошиками додому. Якщо господар має маржину, то бере кавалок паски і ділить кожній, щоб і маржина мала Великдень.

Члени сім'ї сідають навкруг стола, моляться й обідають. Великдень вважається сімейним святом, на якому стараються бути присутні всі члени сім'ї.

(Моя покійна бабуса Олексиха та інші жінки кожного року на перший або на другий день Великодня їздили поїздом до Сигота, до лікарні, де роздавали психічно хворим освячену їжу, щоб і вони мали Великдень).

Святого Юрія

6 травня православна церква вшановує Святого Юрія Побідоносця (Юря). У цей день прикрашають ворота гілками берези. Після святої Літургії (за давнім звичаєм) люди, особливо молодь, поливають один одного водою – символом життя.

Свята Неділя – Обход Церкви, 2015 р., з колекції І. Грінюка

Свята Неділя

Сошествіє Святого Духа лужани називають Святою Неділею. У цей день прикрашають ворота та плоти, головні церковні, гілками явора (явориньом) – рідкісним деревом лужанських лісів.

Посвячення царини

На початку кожного літа в Лузі над Тисою відбувається гарний звичай – Посвячення царини.

Після недільної служби віруючі з процесією ідуть, співаючи церковні пісні, на Гори – біля хреста (який був поставлений там у двадцятих роках минулого століття).

Тут відбувається Свята літургія і посвячення царини – нив з кукурудзою, картоплею та іншими овочами.

Священник з вірниками моляться, щоб Господь Бог охоронив лужанські ниви від усякого лиха.

Посвячення царини, 2017 р., отець Климкович, з колекції І. Грінюка

Покров Пресвятої Богородиці

14 жовтня, на Покров Пресвятої Богородиці (Покрови), лужани святкують храм церкви, на який приходять віруючі з процесіями з інших сіл: Кричунова, Великого Бичкова, Вишньої Рівни, Вишавської Долини, Сігету Мармаціей та інших. На цьому святі завжди присутній вікарій Українського православного вікаріату Піцура Іван.

Покрови собор священників з вікарієм Іваном Піцурою,
2005 р. з колекції І. Грінюка

Покрови – Обхід Церкви (фото: Кіш Тімур Васіле)

Покрови – Обхід Церкви (фото: Кіш Тімур Васіле)

Покрова – лужанська процесія (фото: Кіш Тімур Васіле)

Покрова– Молодь Луга над Тисою (фото: Кіш Тімур Васіле)

Покрова – Лужанські дівчата (фото: Кіш Тімур Васіле)

Богослужіння закінчується обходом церкви, читанням Святої Євангелії та мирванням.

Подаємо таблицю з кількістю православних між 1930 та 2011 рр.¹⁹⁷

Роки	1930	1992	2002	2011
Кількість вірян	21	913	776	617

Рада лужанської православної церкви в 2019 р.:

Вішован Нікушор – перший куратор;

Корсюк Іван, Бойчук Микола, Шмуляк Петро, Маляр Іван, Марфіч Микола, Даскилу Йонел, Дабала Іван, Мейсарош Василь, Бокоч Михайло – куратори¹⁹⁸.

Ці почесні люди дбають про лужанську церкву.

¹⁹⁷ Переписи населення Румунії – 1930, 1992, 2002, 2011 рр.; (*Recensămintele populației României din 1930, 1992, 2002, 2011*).

¹⁹⁸ Інформатори: Корнищан Микола – старший, Глуханюк Анна, Бобрюк Михайло, Лазарчук Іван (Федьо).

БЕТЛЕГЕМСЬКІ ПРИЧТИ

Перший ангел:

Пуд вашов стріхов, пуд вашов хатинов
Принеслисмо вам веселу новину,
Шо в місті Вифлеємі народився Іус Христос –
Пречистуй Діві Марії.

Другий ангел:

Радумойся всі сукупно через цю новину,
Весь род чоловічеський з пекла слобожений.

Перший ангел:

Любезний друже, ми сією пісню
Ознайомили бідним пастирям,
Бо они твердо заснули, і ми їх іскорняємо,
І тогди разом заспіваємо:
«Слава во вишних Богу»

Обидва ангели співають:

Слава во вишних Богу і на землі мир
Во чоловіках благоволеніє.

Перший пастир:

Слава днесь народженому!
Шо сесе за пісня така мила,
Шо нас нині з сна збудила?

Другий пастир:

Я сам не знаю, шо має бути,
Шо за чудо, шо за диво?...
Хіба тебе, старенького, запитаємо.

Дідо:

Синови пастирі, шо межі собов розмишляєте –
Шо за чудо, шо за диво?...

Перший пастир:

Любезний старенький,
Ми нині дивну пісню услишали,
Колисмо овечки завертали.

Страх нас напав, дрижучи ходимо,
Шо сесе буде, самі не знаємо,
Хіба тебе старенького запитаємо.

Дідо:

Любезні мої сини, і я шось гадаю,
За тот прекрасний спів
Не забуваю, бо із неба великий
Громовий глас нам ся завдав,
Я сам не сопокуйний,
Але шось веселого буде, я то гадаю.

Третій пастир:

Любезний старенький,
Я дуже ся бою сего співу,
Шо має бути, я сам не знаю,
Хіба тебе, старенького, запитаю.

Дідо:

Ти сине, не знаєш, шо говорш,
Яка веселость може бути межи нами,
Видиш шосмо застрашені –
З тим великим громовим гласом,
Я з страху стояти не можу,
Серце в мені б'ється, сопокою не маю,
Але в своєю старости таке не пам'ятаю.

Четвертий пастир:

Скриймося, браття, доки сесь страх пирейде,
А втак ся вернемо до нашого стада!

Третій пастир:

Брате наш малий,
Пусто ти говориш,
Сперед Божим страхом
Скритися не можем,
Бо сись страх не довго держит,
Мижи нами настане веселость.
Видиш, овечки наші веселяться,
І ми веселімся.

Дідо:

Ви синові, можетеся веселити,

Бо я вже старий, веселости не маю,
Страху тікав би-м, лиш недовигаю,
Але ви, синови, веселіться, бо сись страх
Нам прийде в радість і веселость.

Третій пастир:

Любезний старенький, мені із мисли не сходить,
Яка пісня, яка красна, гийби Ангели Божі –
З неба співали.
Тим часом було видно велику світлость
І звізду ясну.

Другий пастир:

Дармо ти нас, брате, утішаєш,
Бо страху ся облишаєш,
Видиме світло пред тобою
При світлости непознаймих муж.

Третій пастир:

Не бойся, брате, тих мужу,
Бо то Ангели Божі з неба
Деяку новину нам приносят.

Обидва ангели:

Не бойтися, пастирі, пастирі,
Радуть вам віщає і Бог днесь народився
Хрситос Бог воплотився.

Пастирі разом:

От Діви Причійстой,
В місті Вифлеємі, найдете Ісуса,
Алилуя!

Четвертий пастир:

Час би нам ся вертати
До нашого стада.

Дідо:

Зимньов, синови, ступайте,
Шукаємо Єго, по словах Ангелов,
Бо туй нам звізда путказує.

Другий пастир:

Любезний старенький,
Шкода нам ся вертати з голими руками,

Берім із собов деякі бідні дари.

Перший пастир:

Я файного баранка приведу.

Другий пастир:

Я файну ягничку.

Третій пастир:

Я грудку сира дам.

Четвертий пастир:

Я бурдюх масла дам.

Дідо:

А я, старий, прекрасну пісню зспіваю
Новонародженному Ісусу Христу.

Співають усі:

Христос раждається, Славіте,
Христос со небес возвращати,
Христос на земли вознесетсѧ,
Пойте Господови і вся земля
І весело воспойте, людія,
Яко прославится.

Четвертий пастир:

Час би нам ся вертати до нашого стада,
Бо наше стадо саме пасеться,
Прийдут вовци, нароблят шкоди.

Дідо:

Синови пастирі, нині трипищит трон Ирода Царя,
Бо новонароджений Царь юдейський
Зволив гордого Ирода і освободив народ
Із римського огнету.

Ирод:

Здраствуйте!
Я Ирод, самодажний владарь Галилеї!
Пудо мнов дрижит вся Палестина!
Муї трон ізбудований на костях ізраїльських!
Муї скорб тяжкоє беременно на плечах ізраїльських!
Которий влас додаю, маю потрибити!
Нікого ся не бою, тільки Августа та Кесаря!
За мнов сам чорт не породит!

Бо я кого хочу, вб'ю, кого хочу помилую!
Ізраїльтянам милосердя не оддам!
А хто мене не знає, я царь Ирод!

Король:

Слава днесь народженому!
Народився царь юдейський!
Виділисмо єго зізду на востоці
І прийшлисьмо поклонитися Єму.

Ирод:

А хто туй такий царь юдейський,
Ви не знаєте, шо я туй царствую –
В Галілеї, Палестині?

Король:

Ти Ироде, лютий пане,
По твоєму ся не стане, бо сись Царь –
Із сего світа, буде жити по всі літа.

Цар:

Слава днесь народженому!
Ми два царі з далекого краю,
Прийшлисмо за зіздов аж до Єрусалиму,
Довідуєся, Ироде, шо ти туй царствуєш,
Тебе ся запитаємо, де ся народив Царь юдейський:

Ирод:

Фарисия – книжника ізраїльського потребу!

Жид:

Чесний, Ироде, царю,
Во чем же тя послужити маю?

Ирод:

Но скажи ми, добродію, ци у ваших книгах
І ваших письмах записано,
Де ся народив Царь юдейський?

Жид:

Єсть книга Ісая пророка,
Пише там, ідіт у Вертеп
Спитайте земною дева, которий прозийдет вождь,
І спасят Ізраїля,
Чесний вельможний Ироде царю,
Народився Царь Юдейський у Вифлеємі.

Ирод:

Но ідіт у Вифлем, і знайдіт дитя его,
Шоби я муг поклонитися, Єму.

Чорт:

Та й я там був.

Ирод:

А ти, чорте, удки взявся?

Чорт:

Просто з пекла туй дустався, бо ти мені
Пообіцяв твою душу.
Я тебе служити буду.

Ирод:

Ти, чорт, чорний?

Чорт:

Я чорт чорний, я мало гонорний,
В мене ружки, як у цапка,
Хвостик, як у воробчика,
Та я собі затанцюю –
Файний з мене хлопчик.

Четвертий пастир:

Час би нам ся вертати до нашого стада.

Дідо:

За мнов, синови, ступайте,
Поклонімся новонародженому Христу!
А втак удийдемо в нашу страну.

Поклони:

Перший пастир:

Прошу тя ласкаво, народжений Христе,
Прийми муй дарунок – серце моє чисте,
Уділи мені Твою ласку ко спасенію,
Но я перебуду твоє благословеніє.

Другий пастир:

Дай ми, шо у Тя прошу, народжений Христе,
Прийми муй дарунок – серце моє чисте,
І благослови ня Твоїм благословенієм.

Третій пастир:

Прошу Тя ласкаво, дорогий спасилелю,
Прийми муй дарунок, благий удкупителю,
Бо я у Тя прошу малу нагороду,
Шоби моє серце чисте, аж до гробу.

Четвертий пастир:

Не забудь за ня, Дитя народжене,
Котре в святой Діві воплощене,
Даруй мені благодать ко спасенію,
Най я перебуду твоє благословеніє.

Дідо:

Народжений Христе, лежачий на плати,
Яко Царь світу, народився между скоти.
Молю тя, прийди до мене, муй дарунок,
За котрий я прошу спасеніє.

Жид:

Ісусе солодкий, щастя моєї жизни, йой як красно
Спочиваєш, на жовтуй соломі,
Молю тя, любезний Ісусе, і подай мені, шо я уд тебе прошу,
Бо я книжник, у Бога вірую,
А в руській вірі постійний буду.

Цар:

Чудно ми, як у Бога ся народив
Царь юдейський, мижду скоти,
Но ідім, поклон даймо та й дари отдаймо,
Обийдім другим путем, до нашого краю.

Король:

Народжений Царю, ми з далекого краю,
Прийшлис-мо поклон дати,
Прийми уд нас царський подарунок
І благослови нас Твоїм благословенієм.

Цар:

Я Ти покладаю, народжений царю,
Которий неба і землі владарю,
Прийми муй дарунок, щиро Ти вручаю,
І прочисти нам путь до нашого краю.

Ангел перший:

Показую вам другу путь і другу сторону,
Шоби-сте не повернули до Ирода поганого.

Ангел другий:

Бо Ирод безбожний, хоче зле зробити,
Народжене дитя хоче у смерть убити.

Цар:

Послухайте на розказ Ангелов,
Обийдім другим путем до нашого краю.

Король:

Ми тото пообіцяли до Ирода пуйти,
За то злоє наміреніє сміхом го обставимо,
Єрусалим обийдемо і з пастирями одну пісню заспіваємо,
А втак удийдемо у страну.

Вінчованка:

Християни, ви добрі русини,
Которісте нас во сей дом прийняли,
Жилаємо вам, того шо вам треба,
Най надає Господь Бог із високого неба.

Най вам дас Господь Бог всім вам,
Всім вашим дітьом щастя,
Здоровля малим онукам,
Славите Бога Предвічного,
На всяк день весело.
На многая літ прожити.

Многая літ, благая літ!
Многая літ, благая літ!
Во здоровіє, спасеніє, многая літ!
Благая літ!

*Текст належить лужанові – Іван Лазарчук-Федьо.
Записав Іван Грінюк 17 лютого 2013 р., в Лузі над Тисою.*

Колядка:

НЕБО І ЗЕМЛЯ

Небо і земля, небо і земля нині торжествують.
Ангели й люди, ангели й люди весело празнують.

Приспів:

Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, Царіє витають,
Поклон отдають, Пастиріє грають,
«Чудо, чудо!» – повідають.

Во Вифлеємі, во Вифлеємі весела новина:
Чистая Діва, Чистая Діва породила Сина.

Приспів:

Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, Царіє витають,
Поклон отдають, Пастиріє грають,
«Чудо, чудо!» – повідають.

Слово Отчеє, Слово Отчеє взяло на ся тіло,
В темностях земних, в темностях земних сонце засвітило.

Приспів:

Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, Царіє витають,
Поклон отдають, Пастиріє грають,
«Чудо, чудо!» – повідають.

Ангели служать, ангели служать своєму королю,
І во вертепі, і во вертепі творять єго волю.

Приспів:

Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, Царіє витають,
Поклон отдають, Пастиріє грають,
«Чудо, чудо!» – повідають.

Троє царіє, троє царіє од востока приходять,
Смирну і ливан, смирну і ливан, золото приносять.

Приспів:

Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, Царіє витають,
Поклон отдають, Пастиріє грають,
«Чудо, чудо!» – повідають.

Царю і Богу, Царю і Богу то є офірують
Пастирі всім, пастирі всім людям кажуть.

Приспів:

Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, Царіє витають,
Поклон отдають, Пастиріє грають,
«Чудо, чудо!» – повідають.

І ми Рожденному, і ми Рожденному Богу поклон даймо,
«Слава во вишних, слава во вишних» Єму заспіваймо.

Приспів:

Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, Царіє витають,
Поклон отдають, Пастиріє грають,
«Чудо, чудо!» – повідають.

(Зі збірника «Сокровище душі», Львів, 1898 р.)

ЛУЖАНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА

На карті Угорського королівства з 1725 р. можна бачити, що в лівій частині Луга існувала церква.

У середині XVIII ст. (1751 р.) за дорученням імператриці Марії Терезії греко-католицький єпископ Мукачева Мануїл Ольшавський (1742 – 1767 рр.) зробив канонічну візитацію, у всіх парафіях Єпархії, у тому числі і в лужанській¹⁹⁹.

З нотаток єпископа виходить, що в Лузі над Тисою (*possessio Ilonka* – у той час) священником був Лупус Корсенік, посвячений єпископом Варлаамом з Молдавії зі згодою вікарія Бачінського із Сігету.

Парафія мала маєток, у селі жило 200 осіб, які сповідались. Дізнаємось імена трьох лужан: Теодорум Андрій, Деметріум Вілтсіл та Міхаєл.

Про лужанську церкву з храмом Святого Николая пише, що була побудована із дерева і що знаходиться в доброму стані.

У церкві знаходилось кілька книг та посудина для хрещення дітей, церковних реєстрів не існувало.

На карті села, зробленій у 1784 – 1787 рр.²⁰⁰, теж можна побачити, що церква була на лівому березі Тиси. Тут була більша кількість хат, ніж на правому.

Греко-католицька церква із Луга згадана в Шизматизмі за 1908-й рік²⁰¹. Звідси довідуємось, що церква була збудована із дерева, покрита драґицями і мала вежу. Тут же написано, що в церкві існувала певна кількість книг.

На 145 – 146 сторінках у тому ж документі йдеться і про лужанський монастир²⁰² (у 1788 р. за наказом австрійського короля були закриті всі монастирі, які знаходилися в Трансильванії).

Існує ще одна інформація про лужанську церкву, що була збудована із дерева між 1774 – 1746 роками²⁰³. У ній служили на рутенській (українській) мові, а храм церкви святкували 14 жовтня (на Покрови).

¹⁹⁹ Мукачівська греко-католицька Єпархія. Документи, том II, Видавництво «Сукмарський музей» (Editura Muzeului Sătmărean) 2012, ст. 204-205.

²⁰⁰ Луг (Lonka) – карта яка датує від 1784-1787 рр.

²⁰¹ *Schematismus venerabilis cleri Graeci ritus catholicorum* – 1908, ст. 155.

²⁰² Мукачівська греко-католицька Єпархія, ст. 145-146.

На початку XIX ст. в Лузі було 795 вірян греко-католиків, а священником був Сімонські Іван (Simonszki Ianos)²⁰⁴.

Як бачимо, лужанська парафія була великою як за площею, так і за кількістю населення, і належала до Бичківського округу (Districtus Bockkoviensis), а після 1860 р. – до Сігетського округу (Districtus Szigethiensis)²⁰⁵.

Лужанські віряни подарували церкві багато земель (клежія), яких у середині XX ст. налічувалось майже 32 частини (рілля, сінокоси, городи). Церковний уряд господарював на цій землі – частина з них належала священникові, а решта йшла на церковні потреби.

Наприкінці XIX ст. (1890 р.) в Лузі було 1701 житель, а в маленьку дерев'яну церковцю не входило більше, як 40-50 осіб. У цей час почалося будівництво нової церкви, тоді в центрі села було збудовано великий металевий міст через річку Тису. Саме через цей міст лужани перевезли матеріали для будівництва церкви (дерево, камінь та ін.).

Вирішальну роль у будівництві церкви відіграли священник Сабо Андрій, члени церковного уряду та сільська хата на чолі із бировом Бернаром Григорієм.

Кілька місяців було потрібно, щоб знайти відповідне місце для будівництва нової великої церкви на лівому березі Тиси.

Проект церкви був зроблений італійським архітектором Мурчетті, який наглядав за її будівництвом²⁰⁶.

За його рекомендацією церкву будували італійські мулярі (з міста Удіне та його околиць), мабуть, ті самі, що між 1883 – 1885 рр. будували залізницю до Ясіня (Україна).

Жителі села були поділені на кілька категорій відповідно до економічної та фінансової спроможності кожної сім'ї.

Кожна сім'я повинна була заплатити призначену суму грошей і працювати на будівництві церкви.

²⁰³ Tracing a Sacred Building Tradition Wooden Churches, Carpenter an founders in Maramures until the turn of thr 18 th. Century, Norrköping, 2004, Lund universitet (Suedia), ст. 141; (Слідами святинь. Традиційні дерев'яні церкви Марамороша. Теслярі і ктитори).

²⁰⁴ A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészégeknek 1806. évi összeírás (Перепис прибутків греко-католицьких парафій Мукачівської Єпархії в 1806 р., Нірегаза, 1990, редактор Іштван Удварі, ст. 103, 106).

²⁰⁵ *Schematismus*, 1835, ст. 47; 1868, ст. 8; 1893, ст. 65.

²⁰⁶ Священник Ціфрак Михайло, *Коротка історична довідка про лужанську православну церкву – 1972 р.* (З архіву – Українського православного Вікаріату Сігету Мармацієй – священник – радник Лаврук Микола).

Будівництво нової церкви та її оснащення коштували 63000 корон, з яких 30000 корон заплатило Міністерство землеробства з Будапешта, а решту – 33000 корон – повинні були дати лужани.

Церкву було збудовано з каменю та цегли, її котлован має понад 15 м глибини, стоїть на берді. Мабуть, тому на стінах церкви не помітно жодної тріщини.

Лужанська церква 1870 р. (фото: І. Грінюк)

Лужанська церква (фото: Кіш Васіле Тімур)

Будівництво церкви закінчилося в 1906 р., а її посвячення відбулося в 1907 р. єпископом Фірцаком Юлієм.

Заможні лужани подарували новій церкві необхідні речі:

Лазарчук Федір подарував 2500 корон, за які купили три канделябри, свічники (один великий та два менші, які знаходяться й сьогодні в церкві) та інші речі;

Куратор Матус Яків (майбутній староста села) заплатив кошти вироблення могили Ісуса Христа;

Маляр Василь та його дружина Анна (Ткач – родом зі заможної сім'ї з Великого Бичкова) виплатили кошти для каплички, що знаходиться в західній частині церкви. Про це на одній із стін свідчить напис: (їхня внучка Олена Шмуляк гордилася своїми дідусям та бабусею і часто говорила про їхню добродушність);

Куратор Лазарчук Іван Алексу заплатив кошти за будівництво великого мармурового хреста (приблизно 3,5 м висоти), який було посвячено разом із церквою. На підніжжі хреста напис: „Isten dicsősegere emeltette” – «Я

збудував цей хрест для слави Божої». Цей хрест знаходиться неподалік сходів, якими входили на подвір'я церкви лужани з правого боку Тиси.

Варто згадати високопоставлених осіб того часу, які допомогли збудувати церкву:

Єпископ Юлій Фірцак;
уродженець Луга Олександр Левей
(не знаємо, хто була ця особа);

Зігмунд Перені – барон, над-
жупан Мараморошської жупи;

вікарій українського греко-
католицького Вікаріату Мараморо-
щини Михайло Балог;

священник лужанської цер-
кви Андрій Сабо, діяльність якого
була рішучою в здійсненні мрії лу-
жан мати нову церкву²⁰⁷.

Цікаву інформацію маємо
від православного священника Лу-
жанської церкви Михайла Ціфрака:
внутрішнє малювання церкви було
зроблено угорським художником
із Будапешту (Солой). Вівтар цер-
кви побудований теж на берді²⁰⁸.

Надпис – від ктитора Маляра Василя;
(фото І. Грінюк)

Старожили Луга говорили, що нашу церкву будували та розмалювали таліяни, тобто італійці²⁰⁹.

На жаль, у Державному архіві Бая Маре не існує жодного документа про будівництво та розпис церкви.

Покійний отець Ціфрак у своїй коротенькій історії про лужанську церкву не вказав джерело даних.

²⁰⁷ Церковний календар – альманах на 1908 рік, виданий Мукачівською греко-католицькою Єпархією, Нова лужанська греко-католицька церковь, ст. 22-25; (ксерокопія отримана від вірника Штефана Ференца).

²⁰⁸ Ціфрак Михайло, там само.

²⁰⁹ Інформатори: Ференц Штефан (1892-1964) і Грінюк Николай (1890-1980 рр.); Останній вимагав що і він разом із його татом працював на будові нової церкви).

Мабуть, в архіві церкви існували документи про її будівництво, але з часом зникли.

Інтер'єр церкви – фото: Грінюк Іван

Вівтар (фото: Марін Молдован)

Іконостас
(фото: Кіш Васіле Тімур)

Іконостас – Ісус Христос
(фото: Марін Молдован)

Іконостас – Присвята Діва
Марія (фото: Марін Молдован)

Іконостас – Присвята Діва
Марія (фото: Марін Молдован)

Старожили розповідали, як «тягли дзвони на турню».

У той день біля церкви зійшлося все село. Це був один із найбільш емоційних моментів села, який лужани не могли забути.

Дорослі роздавали дітям калачики і молилися разом зі священником, щоб усе скінчилося добре.

Великий дзвін (мабуть, і малі дзвони) був зроблений в одній угорській, відомій на всю Центральну Європу, ливарні.

На великому дзвіні є напис: „ÖNTETTE O LONKAY G.K. EGYHAZ – 1906” (Дзвін, зроблений для лужанської греко-католицької церкви – 1906).

Великий дзвін (фото: І. Грінюк)

На цвинтарі (подвір'ї церкви), недалеко від входних дверей, на високій підставці стоїть залізний хрест, на якому є написи: «Цар слави Ісус Христос. Пам'ятник братства, яке бореться проти алкоголізму. Покладено при Піус IX – в 1874 р.», а на зворотній стороні: «Цар слави Ісус Христос. Хрест побідив поганство, хрест

Малі дзвони (фото: І. Грінюк)

побідить алкоголізм!» (Такий же хрест стоїть і на кричунівському кладовищі біля каплички).

Хрест із написами від 1874 р.
(фото: І. Грінюк)

Мабуть, хрести були поставлені членами братства, яке боролось проти алкоголізму. Старожили мають іншу версію, за якою хрест був поставлений на місці, де колись була стара дерев'яна церква.

7 квітня 1912 р. (на перший день Великодня) під час Божої служби почалась велика гроза (туча – полужанськи). За кілька хвилин коші з пасками, які люди принесли для посвячення, плавали по цвинтарі. Про цю подію пише у своїй книзі викладач історії Лужанської школи (Україна) – Олена Михайлівна Дутчук²¹⁰.

Нова церква була обдарована всіма церковними книгами (приблизно 50), які потрібні для богослужіння протягом цілого церковного року (1 вересня – 31 серпня).

Подаємо назви деяких з них:

- «Євангеліє» (1895 р.);
- «Молитвослов» (1895 р.);
- «Літургієр» (1895 р.);
- «Свфологійон» (1876 р.);
- «Апостол» (1738 р.);
- «Міней – том I» (1738 р.);
- «Міней – том II» (1800 р.);

- «Тріод» (1744 р.);
- «Октоїх» (1764 р.) – цю книгу подарувала сім'я В. Бернар;
- «Псалтирь» (1789 р.);
- «Ірмологійон» (1971 р.);
- «Часлов» (1888 р.);

²¹⁰ Олена Михайлівна Дутчук, *Луг над Тисою і Кісвою*, Видавництво «Карпатська вежа», Ужгород, 2011, ст. 7-24.

Євангеліє – 1895 р.
(фото: І. Грінюк)

Гробниця Ісуса Христа (фото: І. Грінюк)

«Великий церковний изборник» (1925 р.);
«Чини парастаса та похорони» (1932 р.) та багато інших.

Ці книги для лужанських вірян є справжнім скарбом, прихожани пишуться цією цінною спадщиною, яка дісталась їм від предків.

Подаємо список кураторів лужанської церкви після 1920 р., коли село було поділено на дві адміністративні одиниці. Куратори походили з обидвох сіл, це було можливо завдяки добрим відносинам між Румунією та Чехословаччиною. Віряни чеського Луга мали дозвіл ходити до церкви, яка знаходилася в румунському Лузі.

Куратори: Матус Яків, Маляр Василь, Гошук Іван (Йоні), Мойсюк Дмитро, Волошук Григорій, Дутчук Юра, Марфіч Василь, Лазарчук Василь, Корнещан Микола, Ференц Штефан, Мешко Дмитро, Боднар Михайло.

На цвинтарі є дві могили священників: Гошук Григорій (1819 – 1871 рр.) та Ністор Янош (Nyisztor – Janos – föesperes, 1856 – 1939 рр.). Про цих двох священників не згадують церковні реєстри церкви (1864 – 1950 рр.), які знаходяться в Національному архіві у місті Бая Маре. Старожили теж не знають нічого про них.

Подаємо список священників, які служили в лужанській греко-католицькій церкві між 1719 – 1949 рр.:

1. Отець Лука (1719 – 1729 рр., приблизно);
2. Корсенік Лупус (1743 – 1745 рр., приблизно);
3. Клемпуш Іван – на початку XIX ст.;
4. Шімонські Янош 1806 р;
5. Берлані Григорій (1828 – 1841 рр.);
6. Місинський Василь (1864 – 1871 рр.);
7. Саміч Юстин (1870, 1871, 1872 рр. – заступав);
8. Лескович Григорій (1870 р. – заступав);
9. Галушкai Йосиф (1871, 1872 рр. – заступав);
10. Гаджега Микола (1871 р., – заступав, приходив з Великого Бичкова);
11. Ляшевич Юрій (1872, 1873 рр. – заступав);
12. Добной Петро (1872 р. – заступав, приходив з Кобилицької Поляни);
13. Шубай Михайло (1872 – заступав);
14. Сабо Іван (1873, 1874, 1875, 1876, 1877, 1904, 1907 рр. – заступав);
15. Злоцький Андрій (1877, 1878 рр. – заступав);
16. Злоцький Іван (1879 р. – заступав), приходив із Великого Бичкова);
17. Желтвай Юлій (1878, 1879, 1880, 1881, 1907 рр. – заступав, – приходив із Великого Бичкова);

18. Мейсарош Василь (1879 р. – заступав);
 19. Естергар Іштван (1880 р. – заступав) приходив з Великого Бичкова;
 20. Пап Еміл (1879 – 1902 рр.);
 21. Сабо Андрій (1903 – 1918 рр.) – будував Лужанську церкву, в 1918 р. став вікарієм українського вікаріату, який знаходився в м. Сігет;
 22. Бокрай Іван (1918 – 1920 рр. – з перервами), у 1918, 1919, 1920 рр. – заступали лужанського священника: Ляхович Олекандер, Чурка Олександр, Дем'янович Бела, Дем'янович Юлій – обидва були родом із Луга, Дудинський Лудовік, Прібіч Юлій, Мелес Іван;
 23. Желтвай Федор (1920-1925 рр.) – лужани звали його «Федорко», мабуть був доброю людиною;
 24. Медвецький Андрій (1926-1934 рр. – з перервами);
 25. Ляхович Юлій (від жовтня 1932 р. до лютого 1933 р., і в 1934 р.);
 26. Зейкань Гаврило (від лютого 1933 р. до лютого 1934 р.);
 27. Горчинський Іван (квітень 1934 р.);
 28. Бачінський Штефан (від вересня 1934 р. до березня 1948);
 29. Аронец Йосиф (від березня до липня 1948 р. – 1948 р.) «приймив православну віру, і служив у Лузі над Тисою до 1953 р.;
 30. Пензеш Василь (від серпня до вересня 1948 р.)²¹¹.
- Д. Квітка – мандрівник із Буковини, – який в 1934 р. (восени) – відвідав Мараморошину, був дуже здивований, що в обидвох селах з тією самою назвою живуть українці і що селяни з лівого боку Тиси мають землі на правому і навпаки.
- Д. Квітка розмовляв з греко-католицьким священником Стефаном Бачінський (який прийшов в село 1934 р.), з молодим директором лужанської школи Іваном Мануляком, а також з багатьма жителями села²¹².
- Згадаємо кілька дяків-учителів, які працювали в лужанській церкві та в лужанській школі:
- Бора Юрій (1871 р.);
 - Крицька Іван (1877 – 1878 рр.);
 - Маріна Іоан (1898 – 1925 рр.).

²¹¹ Дані про попування греко-католицьких священників були взяті із церковних реєстрів № 756-765 (12 томів!) = 1864-1950 рр., які зберігаються в Державному архіві – Бая Маре (Arhivele Naționale – Serviciul județean Maramureș – Baia Mare).

²¹² «Український вісник», Бухарест, 2015, № 13-16 (липень-серпень), ст. 15-17.

Мабуть, ці три мужчини перед тим, як почати свою діяльність у церкві та в школі, вчилися у співцево-учительській школі з м. Ужгород, яку заснувала греко-католицька українська єпархія.

Син учителя-дяка Маріни Юлій народився в Лузі (1901 – 1983 рр). Його знають за прізвиськом Юлій Мадарас, він вчився в Ужгороді та в Сігетській духовній гімназії і був греко-католицьким священником. Після 1918 року був громадським діячем, доктор канонічного права. Під час угорської окупації працював в адміністрації, а після 1944 р. втік у США, де служив греко-католицьким священником²¹³.

Між 1921 – 1948 рр. дяками лужанської церкви були: Мейсарош Михайло, Грінюк Михайло, Томащук Іван – старший.

Церковниками були: Грінюк Петро, Мануляк Іван, можливо, й інші.

Перед великими святами, особливо перед святкуванням храму (на Покрови – 14 жовтня), лужанські жінки допомагали священникам та церковникам робити порядок у церкві і на цвинтарі. Кожного літа жінки брали з церкви рушники, килими, скатерті та інші речі і прали їх.

Протягом церковного року в церкві, а також і в селі відбувалось багато богослужінь і проводилось багато різних обрядових звичаїв, деякі з них пов'язані з аграрним роком, ці звичаї передавались від покоління до покоління.

Найважливішими богослужіннями (за церковним календарем) були: Різдво Ісуса Христа (по-лужанськи Рузьдво), Воскресіння Ісуса Христа – Великдень та Покрова Пресвятої Богородиці – храм церкви, на який приходили віряни з ближніх місцевостей: Великого Бичкова, Кричунова, Микова, Сігету, Верхньої Рівни, Вишавської Долини, Бистрого, Требушан, Росушки, Косівської Поляни, а особливо з чеського Луга.

Приходили прочани разом зі своїми священниками та дяками, з процесіями несли павізи та святі ікони і співали церковних пісень. Прочани вдягали народні костюми, характерні для їхнього села.

Святу Літургію служив собор священників на чолі з Вікарієм та дяками. Це були чудові моменти, особливо коли всі присутні молилися «Отче наш» і «Вірую». Далі був обхід церкви і мирвання.

Після закінчення Божої Служби лужани запрошували прочан на обід, а коли ті відходили, то запрошували лужан до себе – на храм церкви. Храм лужанської церкви є останнім.

²¹³ Магочі Павло Роберт, *Формування національної самосвідомості*, Підкарпатська Русь, Ужгород, 1994, ст. 183 (переклад з англійської).

Між Покровою та Різдвом Ісуса Христа святкували такі свята: Великомученика Димитрія Солунського, Святого Михайла і 19 грудня Святого Миколи Чудотворця.

Лужани, які носили ці імена, шановані у своїх сім'ях.

Після Святого Миколи (6/19 грудня) діти вчилися колядувати, робили зізду, а парубки готувались до бетлегемської коляди та вивчали бетлегемські причти.

6 січня, на Святий Вечір, лужани тримали строгий піст. На Святий Вечері була присутня вся сім'я.

Стіл для Святої Вечері накривали так: спочатку стелили тонкий шар отави, потім накривали її скатертиною, а в посередині ставили свічку. У кімнаті світив каганець або лампа, яка висіла на стелі. Для вечері господині готували 12 пісних страв: квасоллю, варений біб, узвар (компот з яблук, груш або слив), пісний хліб, смажену картоплю, пампушки, борщ, пиріжки з повидлом та ін. Перед вечерю та після неї всі моляться.

Деякі господарі мали такий звичай: брали на одну тарілку рештки їжі та несли маржині, особливо коровам, кажучи: «Їжте, бо і для вас прийшло Рузьдво!»

Після вечері діти колядували спочатку родичам, а потім ішли колядувати до дідів та бабусь, якщо вони жили окремо, а вже опісля до вуйків та тіток, «нанашків та нанашок» (хрещених батьків та інших).

Приходячи до дверей, один із колядників вигукував: «Приймете, чесні газди Ісус Христову колядку із'явити?».

Якщо газда був згідний приймати, то відповідав:

«Преймемо, приймемо!».

Тоді колядники заходили до хати і колядували, а під кінець вінчували:

«Вінчуємо вам, чесні газди, сісі сята іскунчити, ще май веселих ся дуждати! На многая літ!».

За коляду давали різні продукти. Для цього кожний колядник брав із собою торбинку. Дуже рідко дітям давали гроші. Багато з колядників мали зізду, в яку одні ставили свічку.

Перед північню віруючі збиралися йти до церкви – на ошоношне. Це богослужіння починалося і кінчалося колядками: колядували всі (священник, дяки і віряни). У такий спосіб утворювався великий хор, який було приємно слухати.

Колядували особливо дві колядки, які знали і любили колядувати всі: «Предвічний Бог» та «Небо і земля», але колядували й інші колядки, які сьогодні вже забуті, або рідко хто їх колядує²¹⁴.

У першій половині минулого століття лужанський вертеп (Бетлегемі) складався з багатьох членів:

2 ангели (які носили чудову церковцю, яку ставили на стіл, коли заходили до хати);

4 пастирі, з довгими палицями (до 140 см.), деякі мали дзвіночки, прикріплені на верхнім кінці;

ироди;

царі;

королі;

дідо;

фарісей (жид);

чорт та інші.

(На фотографії, зробленій 1935 р., можна налічити 16 осіб, з яких один персонаж – жіночий).

Лужанський вертеп – 1935, з колекції сім'ї Піпаш

²¹⁴ Інформатори-старожили: Глодян Маріка (р. 1923); Глуханюк Анна (р. 1924).

Бетлгеми приходили на Святу Літургію (усі три дні Різдва). Коли заходили до церкви, починали колядувати, а разом з ними колядували всі віряни. Це був дуже приємний момент, якого лужани чекали з нетерпінням.

У 2 – 3 тижні після Різдва бетлгеми організовували гостину: гостилися, жартували, співали, танцювали (були запрошені і музиканти), робили підсумки і планували майбутнє Різдво.

Після Різдва Іуса Христа, 14 січня, слідувало святкування Нового Року та Василя Великого (Василя). У Новорічну ніч парубки (легіні) йшли вінчувати до дівок, але наперед робили список – котрих дівок будуть вінчувати. Керівники груп вінчувальників ділили село між собою, щоб не йшли до одної дівки, або легіня, лише одна із груп²¹⁵.

У Новорічну ніч був звичай «красти» хвіртки, сани, ворота та інші речі з подвір'їв, де була дівка на одруження (уддавання). Ці речі несли в центр села, біля церкви, і «вішали» їх на дерева. Другого дня власники «вкрадених» речей були змушені йти за ними. Це була розвага для «зłodіїв», на яких ніхто не мав права сердитись.

У цю ніч святкували і Василів – «в'язали» рушником і вінчували їм, а вони «відкуповувались» – пригощали вінчувальників. До другої половини минулого століття у Лузі було багато жінок, які носили ім'я Василина, їх теж вітали в цю ніч.

Різдвяні свята мали і гумористичні моменти: після закінчення Божої служби в центрі села бетлгеми організували для присутніх спеціальні програми, якими старалися розважати лужан. Головні ролі мали чорт та фарисей (жид), який відкривав свою книгу і читав оглашки – хто з ким має «пубратися» (одружитися). Він жартома об'єднував гарну дівку з поганим легінем або навпаки для розваги лужан.

Чорт вигадував різні небилиці та пригоди, які дуже подобалися присутнім.

Лужани з ностальгією пригадують собі «жида» Волощука Василя (Йонаша) або «чорта» Лазарчука Якова-Луки, які своїми виступами розвеселяли їх роки підряд.

Зимові свята закінчуються Богоявленням Господнім та Собором Святого Івана Хрестителя (19 і 20 січня).

²¹⁵ Інформатор: Лазарчук Іван-Федбо (р. 1940).5

Наступне свято – Цвітна Неділя (Бечкова Неділя), яке святкується тиждень перед Великоднем – найбільшим християнським святом, після якого слідує Сошествіє Святого Духа (Свята Неділя) (див. розділ «Народна культура»).

Цікавий звичай відбувався на Великий Четвер, який припадав на середину червня. У цей день кожний куратор (у церкві 12 кураторів) робив перед своїми воротами маленький вівтар з гілок листових дерев, а посередині ставив столик, на якому стояла свята ікона (образ) Ісуса Христа. Священник з дяком та маленькою процесією приходили перед кожного вівтаря і робили коротке богослужіння, читали Святе Євангеліє та Апостола, молилися за здоров'я куратора та його сім'ї і за добрий урожай. Відбувався цей звичай до осені 1948 року²¹⁶.

Щорічно у кінці травня – на початку червня після Святої Літургії відбувається посвячення царини – нового урожаю. Релігійний церемоніал служать біля хреста на Горах, де знаходяться найкращі лужанські землі (рілля). Посвячуючи новий урожай, священник і присутні моляться, щоб він був багатим і щоб не зазнав ушкоджень.

При кожній греко-католицькій церкві був організований «Ружанець». Це група 10 – 12 старших побожних грамотних жінок з доброю пам'яттю та гарним голосом, які приходили до церкви, де вчилися різних молитов, церковних пісень, готувались іти на храми у сусідні парафії (Кричунів, Сігет, Верхня Рівня, Коштіль, Вишався Долина та ін. Подеколи йшли з процесією до Біксаду, Мойсею, Коштіля та до правобережного Великого Бичкова – Україна).

Кожної неділі після Божої Літургії члени Ружанця залишалися в церкві, де молилися та співали церковних пісень.

У Великому Бичкові (лівобережному) 8 вересня святкується храм місцевої римсько-католицької церкви (Мала Богородиця – *Kisboldogassony*). Богослужіння відбувається угорською мовою. На храм церкви приходять віруючі зі Сігету, Кобилецької Поляни, Вишніх Вишав та з інших парафій, а також греко-католики із сусідніх сіл (між якими і лужани).

Протягом церковного року з нагоди різних свят діти ходять селом – від хати до хати.

На Богоявлення Господнє (Одорщі – 19 січня) йдуть вінчувати і коли увійдуть на подвір'я, то вінчують: «Дай, Боже, на щастя, на здоров'я, на

²¹⁶ Інформатор: Маляр Іван-магдалинин (р. 1940).

Новий гуд, Кіралийся!» (з грецької мови „Kirie Eleison” – «Господи помилуй»)²¹⁷. За це побажання господарі давали дітям яблук, горіхів, сушениць.

Приходили діти і в четвер перед Великоднем, заходили на подвір'я і вигукували: «Ци чуєте, ци спите, дайти кукуц тай яйце!». Це дуже давній звичай, який передавався від покоління до покоління.

У день Свята Усікновенія голови Івана Хрестителя (Главосіки) не можна було рубати ножом круглі овочі та фрукти, а також і хліб.

Кількість лужанських греко-католиків від 1806 до 2011 рр.

1806	1835	1839	1839	1864	1868	1890	1893
795 ²¹⁸	1002 ²¹⁹	1055 ²²⁰	814 ²²¹	1190 ²²²	1328 ²²³	1701 ²²⁴	1543 ²²⁵

1904	1908	1930	1936	1940	1992	2002	2011
1665 ²²⁶	1970 ²²⁷	1049 ²²⁸	1227 ²²⁹	1045 ²³⁰	9 ²³¹	17 ²³²	11 ²³³

(*Az első magyarországi népszámlálás (1784-1787)* – <https://library.hungaricana.hu/hu/view/Nedaelső-magyar>;

(*Recensământul populației din Transilvania – 1880 – după religie*, Coordonator: Traian Rotariu; Maria Semeniuc, Cornelia Mureșan;

A Magyar Korona országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve, II kötet, Budapest, 1882;

²¹⁷ www.dexx.ro (index. p.h.p).

²¹⁸ *Перепис прибутків (парафії) Мукачевської греко-католицької Єпархії – 1806 р.*

²¹⁹ *Schematismus – 1835 p.*, ст. 47.

²²⁰ *Schematismus – 1839 p.*, ст. 67.

²²¹ Elec Feneyes, *Magyar Orszagnak 's a' hozza kapcsolt tartamanyaknak mostani allapotja statistikai és geographiai tekintetben*, томи I-IV, Пешт, 1836-1840 pp. ст. 20.

²²² *Schematismus katolicus – 1864 p.*, ст. 214.

²²³ *Schematismus – 1868 p.*, ст. 81.

²²⁴ *Recensământul populației din Transilvania – 1893.*

²²⁵ *Schematismus – 1593 p.*, ст. 64, 65.

²²⁶ *Schematismus katolicus – centenarius, 1904 p.*, ст. 256.

²²⁷ *Schematismus – 1908 p.*, ст. 153.

²²⁸ *Recensământul general al populației din România – 1930.*

²²⁹ *Schematismus – 1936.*

²³⁰ *Situația statistică a populației județului Maramureș la 1 aprilie 1940.*

²³¹ *Recensământul populației din România – 1992.*

²³² *Recensământul populației din România – 2002.*

²³³ *Recensământul populației din România – 2011.*

Az 1941 évi népszámlálás. Demografiai adatok községek szerint. Szerk. És Kiad, a Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1947, IV, cn. 21, 697).

Динаміка населення Луга (греко-католики) 1864 – 1948

Рік	хрещені	вінчані	померлі	рік	хрещені	вінчані	померлі
1864	61	6	30	1916	90	11	61
1865	62	14	29	1917	59	14	51
1866	40	8	69	1918	59	28	60
1867	59	17	72	1919	100	32	93
1868	50	20	44	1920	71	26	134
1869	76	17	38	1921	104	44	47
1870	69	17	50	1922	122	22	52
1871	54	17	59	1923	98	19	55
1872	66	10	48	1924	115	25	52
1873	64	18	66	1925	101	15	53
1874	72	10	45	1926	89	10	22
1875	63	16	51	1927	85	12	64
1876	68	12	43	1928	96	9	42
1877	61	12	50	1929	88	14	36
1878	74	18	47	1930	89	10	34
1879	57	16	57	1931	95	12	28
1880	71	14	103	1932	71	12	28
1881	79	18	53	1933	53	8	21
1882	72	19	87	1934	55	17	18
1883	95	19	57	1935	66	18	21
1884	86	22	82	1936	46	8	16
1885	93	11	68	1937	47	12	27
1886	93	14	59	1938	38	9	39
1887	80	21	91	1939	38	4	19
1888	112	18	51	1940	30	9	21
1889	98	16	66	1941	36	10	15
1890	106	13	59	1942	20	5	13
1891	107	20	59	1943	39	10	12
1892	95	22	45	1944	28	9	17
1893	101	22	101	1945	32	16	23
1894	103	12	86	1946	37	21	17
1895	79	16	56	1947	39	7	23
1896	78	4	52	1948	39	-	17
1897	87	11	50				
1898	79	6	53				
1899	95	21	59				
1900	89	14	61				
1901	86	20	76				

1902	79	13	49	
1903	77	10	60	
1904	84	11	72	
1905	78	15	80	
1906	73	12	56	
1907	89	27	53	
1908	87	34	65	
1909	68	16	59	
1910	83	19	60	
1911	95	29	39	
1912	117	16	38	
1913	90	17	44	
1914	98	16	51	
1915	65	10	55	

Дані цієї таблиці були взяті з конфесіональних реєстрів греко-католицької парафії села Луг над Тисою (756 – 765, які знаходяться в Національному архіві).

До 1948 року греко-католики становили близько 90% усієї кількості лужан.

КОНФЕСІЯ СВІДКІВ ЄГОВИ

Свідки Єгови (колишня назва: «Міжнародні дослідники Біблії») – це міжнародна релігійна організація, заснована у 80-х рр. XIX ст. у США Чарлі Расселлом.

Православна, католицька, греко-католицька та протестантські церкви заперечують приналежність релігійної організації Свідків Єгови до християнства, тому що ті не приймають основних релігійних доктрин загальнохристиянського християнства і не беруть участі в релігійних традиціях, які мають небіблійне походження.

У переписі населення від 1930 року зазначено, що в Лузі над Тисою є 2 адвентисти, 4 чотири баптисти, а 17 осіб належать до інших конфесій²³⁴.

У шизматизмі на 1931-й рік зазначено, що в селі є 6 покаїтів, але не уточнено, до яких релігійних конфесій вони належать.

У 1936 р. повторюється, що в селі є 6 покаїтів, але знову не уточнено, до яких релігійних конфесій належать²³⁵.

²³⁴ *Recensământul populației României din 1930.*

²³⁵ *Schematismul Venerabilului cler greco-catolic – 1931.*

На нашу думку, ті 17 були свідками єгови або належали до інших конфесій.

Після 1920 р. завдяки місіонерській праці Микицюка в українських селах Мараморощини з'явилася організація Свідків Єгови.

Першими свідками єгови у Лузі над Тисою були брати Микола та Василь Мейсароші (Васійлові). Пізніше до них приєдналися їхні сестри, а потім брати Василь та Іван Борканюки, Корсюк Дося та Самбор Василина.

Так було створено конгрегацію (лужани казали – собрание)²³⁶.

Після Другої світової війни у Лузі над Тисою кількість свідків єгови почала зростати, до них приєдналися Лазарчук Іван (Гуцул) та його сестри, а також і Василь та Маріка Бойчуки.

Головуючим (старшим братом) був Іван Борканюк, а через кілька років став Іван Лазарчук. У той період лужанські свідки єгови не мали дому молитви, а зустрічалися по домівках кожного з них²³⁷.

Починаючи з 1948 р., свідки єгови стали незаконною конфесією.

Між 1948 – 1989 рр., свідки єгови пережили найважчий період їхнього існування, але незважаючи на різні переслідування, вони продовжували сходитися таємно, щоб читати Біблію і молитися.

Великі проблеми мали парубки, які відмовлялися служити у війську, яке тоді було обов'язковим, деякі з них були засуджені і сиділи в тюрмі (Пітуляк Микола, Ануцяк Іван, Павлюк Валентин, Боднарюк Віктор старший, а також великі неприємності мав Гріжак Іван, який важко захворів (див. розділі II.).

Між 1990 – 1997 рр. лужанські свідки єгови молилися в хаті Пітуляка Миколи, який згодився перетворити її на Зал Царства Єгови. У цей період купили частину города від Гринюк Одоті (де сьогодні живе сім'я свідків єгови – Марко (з Верхньої Рівни) та Василина (р. Лазарчук) Ціфраки).

На цій частині города у 1998 р. збудували «Зал Царства Свідків Єгови». Лужанська конгрегація Свідків Єгови складається майже з усіх соціальних категорій: селян, робітників, інтелігентів, пенсіонерів, студентів, учнів та інших.

Сім'ї свідків єгови мають відповідну для їхньої конфесії поведінку та добрі відносини зі своїми односельчанами, які належать до інших конфесій.

²³⁶ *Schematismul Venerabilului cler greco-catolic* – 1936.

²³⁷ Інформації отримані від Миколи Пітуляка – 2012 р.

Члени конгрегації Свідків Єгови з Великого Бичкова ходять до лужанського Залу Царства два рази на тиждень – у п'ятницю та в неділю.

Старшими братами лужанської конгрегації є: Пітулик Микола, Лаурюк Іван, Гріжак Юра;

Головою: Юліан Головчіч;

Секретарем: Роберт Сейберт;

Відповідальним за книгонавчання: Іван Опріш;

Допоміжні працівники: Алекс Боднарюк та Сайберт Тімотей⁶.

Щороку, влітку, у місті Негрешті-Оаш (повіт Сату Маре) проходить Конгрес Свідків Єгови, у якому бере участь велика кількість свідків єгови із повітів Марамуреш та Сату Маре.

З переписів населення виходить, що в Лузі над Тисою 1992 р. було 95 свідків єгови, 2002 р. – 109, а в 2011 р. – 46²³⁸.

Зал Царства Свідків Єгови (фото: І. Грінюк, 2015 р.)

²³⁸ *Recensămintele populației României* din anii 1992, 2002, 2011.

КОНФЕСІЯ П'ЯТДЕСЯТНИКІВ

П'ятдесятники (від грецького *pentecoste* – п'ятдесятий день – це християнська конфесія, яка з'явилася у кінці XIX – на початку XX ст. у США, звідки розповсюдилася на інші континенти)²³⁹.

Сьогодні у світі є приблизно 250 млн. прихильників цієї конфесії.

В Румунії п'ятдесятники з'явилися у 1922 році в місцевості Пауліш (повіт Арад)²⁴⁰.

За переписом населення Румунії, у 2011 р. було 367938 прихильників цієї конфесії (тобто 1,9% населення держави)²⁴¹. У Лузі над Тисою п'ятдесятники з'явилися на початку XXI ст. Перепис населення з 2002 р. налічує 6 п'ятдесятників.

Засновником лужанського п'ятдесятництва був Співалюк Іван (нр. хати 98), пізніше на його городі буде побудований Дім молитви п'ятдесятників (BETEL, Biserica Penticostală).

Дом молитви „Betel” (фото: І. Грінюк, 2015 р.)

²³⁹ *Dicționar Enciclopedic Român*, vol .III, București, Editura politică, 1965, ст. 708.

²⁴⁰ *Enciclopedia Universală Britanica*, vol. 12, Editura Litera, București, 2010, ст. 68.

²⁴¹ *Recensământul populației României din anul 2011*.

У 2011 р. в селі було 11 п'ятдесятників (3 чоловіки і 8 жінок), сьогодні (2019 р.) є приблизно 20.

Існує Постанова Уряду Румунії нр. 189/2008, в якій передбачено право законного існування Церкви П'ятдесятників Села Луг над Тисою.

Пресвітером церкви є Дьолог Мігай, а пастором – Бумбар Симіон.

П'ятдесятники збираються два рази на тиждень: читають Біблію і моляться.

Повітовий центр марамороських п'ятдесятників знаходиться в м. Бая Маре. Вони мають добрі стосунки з усіма членами лужанської спільноти²⁴².

За віросповіданням, жителі села Луг над Тисою, поділяються на:

Православні – 617;

Свідки Єгови – 46;

П'ятдесятники – 11;

Греко-католики – 9 (5 ч. і 4 ж.);

Баптисти – 4 (2 ч. і 2 ж.);

Реформати – 1 ч.;

Адвентисти – 1 ж.;

25 жителів села (16 ч. і 9 ж.) не заявили своє віросповідання.

Усіх: 714²⁴³.

²⁴² Інформатор: Співалюк Іван – вересень 2019 р.

²⁴³ Повітова Дирекція Статистики Марамуреш – Бая Маре 21. 03. 2019.

Розділ VII.

КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕЛА ЛУГ НАД ТИСОЮ

До середини XX ст., окрім школи та церкви, у Лузі над Тисою не існувало організованої культурно-просвітницької діяльності.

Старожили розповідали, що в міжвоєнний період у школі діти вивчали під час уроків музики королівський гімн Румунії, вірші та пісні. Гімн співали на початку шкільного заняття, вірші декламували на артистичних програмах, де співали і коротенькі пісні румунською мовою, а можливо, і українською (завдяки учителеві Мануляку).

Не існує даних про молодіжну організацію (7 – 11 років), яка називалася „*Straja țării*” («Охорона держави»).

На правому березі Тиси – в Лузі (Luha – по-чеськи) – діяла активно організація «Просвіта», де її члени розгортали і культурну діяльність.

Після Другої світової війни Румунська Робітнича Партія здійснила ряд політичних, економічних, соціальних і культурних реформ.

У кожному селі, яке входило до складу комуні Великої Бичкова, було засновано культурний дім, метою якого була підготовка акторських колективів та інших занять, які підтримували нову соціалістичну культуру в рамках політичної діяльності РРП.

На чолі Будинків культури були призначені особи, які отримували підтримку з боку комуністичної організації села, а після 1965 р. на цю посаду були призначені учителі, які мали організаційні та музичні здібності.

Директори сільських Будинків культури не були оплачувані за свою діяльність, яка вважалася партійним завданням, але мали інші вигоди, які заохочували їх працювати. У Лузі над Тисою не знайшлося відповідного приміщення для культурної діяльності.

Між 1953 – 1965 рр. в лужанській церкві служив отець Хортік Олександр, який був дуже талановитою людиною, прекрасним художником (написав багато ікон, які дарував лужанам), мав музичні здібності, а також і режисерські та сценаристські. Саме він був понад десять років промотором культурної діяльності села.

Отець Хортик і куратори лужанської церкви ухвалили, щоб частина фари була перетворена на Будинок культури (після кількох років інша кімната фари була перетворена на класи, а на початку 60-х років XX ст. церковний уряд згодився, щоб на одній з частин церковного города було збудовано нову лужанську школу).

Частина вірян були згодні, щоб перетворити частину фари на Будинок культури, а інші були проти.

Велику заслугу в розвитку культурної діяльності марамороських сіл мав викладач музики, диригент хорів та вокальних гуртів Михайло Матринюк. Він часто приходив до Луга над Тисою, спілкувався з отцем Хортиком та директором Будинку культури і заохочував молодь (і не тільки) брати активну участь в культурному житті села.

Оркестр лужан та кричунівців під проводом проф. М. Матринюка на святкуванні 23 серпня 1952 р. в місті Сігет, з колекції І. Грінюка

Українські хори Мараморощини разом із диригентом українського національного хору Григорієм Верьовкою та проф. Михайлом Матринюком, з колекції Юри Кімpana

Приблизно в 1958 році учителі Мешко Василь та Горничар Дмитро організували жіночий гурт, який складався із сімнадцяти осіб. За допомогою отця Хортика члени гурту вивчили багато українських народних пісень, а також співали і румунських патріотичних пісень. Гурт виступав на сцені лужанського культурного дому, а також і в інших українських селах.

Лужанський жіночий гурт. 1958 р. Отець Хортик та учителі: Мешко Василь і Горничар Дмитро (на акордеоні). З колекції І. Грінюка

Між 1954 – 1962 рр. відбувся справжній «вибух» культурної діяльності в українських селах Мараморощини завдяки випускникам педагогічного та теоретичного українських ліцеїв. Були створені мішані хори, вокальні гурти, театральні гуртки, членами яких були вчителі, учні, робітники та селяни.

З директорів лужанського культурного дому відзначилися учитель Василь Мешко (1954-1960) та учитель Марфіч Іван II (1960-1975). Обидва відіграли вирішальну роль у створенні та підготовці акторських колективів.

Для викладачів лужанської школи та вихователюк дитячого садка присутність на заняттях у Будинку культури була обов'язковою. Їхньою «патріотичною місією» було переконання жителів села, щоб приходили і брали участь у заходах, організованих у Будинку культури.

Мішаний хор комуни Бочкою Маре – 1962; диригент уч. Марфіч Іван І,
з колекції Юри Кімпана

Учитель Марфіч Іван працював роки підряд у лужанській школі. Він був талановитим співаком і диригентом хору. Опісля переселився до села Кричунова, де продовжив свою культурну та освітню діяльність.

Багато років підряд у селі діяв мішаний хор, який налічував кілька десятків осіб, між якими знаходився і дяк лужанської церкви Іван Томащук – старший. Він був солістом хору, а коли починав співати (наприклад, «Верховино, світку ти наш»), то публіка піднімалися на ноги з бурхливими оплесками і вигуками: «Біс!». Часто діяльність лужанського хору була освітлена в повітовій газеті „Pentru socialism” («За соціалізм»).

31 січня 1961 р. Ненештяну Штеціу П. написав статтю *Într-un sat din raionul Sighet* (В одному селі зі Сігетського району), в якій підкреслив: «Хор культурного дому села Луг над Тисою, складений з 60 осіб, прийнятий оплесками на виступах».

Того ж року у тій же газеті (від 8 серпня 1961 р.) з’являється стаття журналіста та письменника Васіле Гафтоне „Introducerea artiștilor amatori” («Презентація художньої самодіяльності»), в якій зазначено: «Хор Будинку культури села Луг над Тисою, що складається з 70-ти осіб, взяв участь на

міжкомунальному етапі конкурсу хорів з Великого Бичкова та завоював перше місце».

Про хорову діяльність села писав також відомий марамороський диригент Валентин Бйінцан. Він пише: «В Долині Тиси потрібно відзначити діяльність хорів (...), які діяли в 1961 – 1962 рр.» (між якими згадує й хор села Луг над Тисою, коли хор налічував понад 60 осіб і виступав на чотири голоси). У 1961 р. році завоював друге місце на конкурсі в м. Сігет.²⁴⁴

У листопаді 1962 року хор села Луг над Тисою зайняв друге місце на конкурсі в м. Сігеті²⁴⁵ „Viața liberă” (Вільне життя) нр. 632 із 23.11.1962 р., ст. 2.

Валентин Бйінцан у вищезгаданій книзі пише похвально про діяльність учителя Марфіч Івана І, коли працював у школі села Ремети 1951 – 1954 рр. (звідси повернеться до рідного села, а потім до Кричунова), окрім шкільного заняття, у вищезгаданих селах брав активну участь у культурній діяльності (співав у хорі і був диригентом). Найбільше результатів отримав як диригент хору, створеного із представників комуни Великий Бичків. Хор співав на чотири голоси з акомпануванням виховательки Гринюк Марії з села Миково. У 1979 р. посіли третє місце на повітовому етапі Фестивалю „Cântarea României” («Оспівування Румунії»).

Викладач музики Михайло Біляннюк заснував і керував вокальним колективом учениць ліцею «Драгош Воде» з українських сіл Мараморощини: Луг над Тисою, Верхня Рівна і Кричунів.

До цього колективу долучилися і викладачі (жінки) з вищезгаданих сіл. Їм акомпанував на акордеоні Гріжак Микола (Поштарик з Верхньої Рівни).

Цей вокальний ансамбль виступав на сценах українських сіл Мараморощини і на кількох фольклорних фестивалях, організованих для національних меншин з Румунії, як, до прикладу, в м. Одоргею Секуєск (повіт Гаргіта) 27 червня 1982 р. Було великою честю брати участь у такому великому фестивалі для представників українських сіл Мараморощини.

Поряд із хором активно діяв і театральний лужанський гурток, організований учителями Мешком Василем та Марфічем Іваном II, яким допомагав і отець Хортик.

²⁴⁴ Băințan, Valentin, *Arta corală din Maramureș*, Baia Mare, 1982, ст. 450.

²⁴⁵ „Viața liberă” (Вільне життя), № 632, від 23.11.1962 р., ст. 2.

Вокальний гурт викладачів та учнів із Верхньої Рівни, Кричунова та Луга над Тисою, з колекції Юри Кімpana

Цей гурток діяв багато років (від 1959 до 1968).

У репертуарі гуртка переважали вистави за творами українських драматургів:

«Наталка Полтавка» та «Москаль чарівник» Івана Котляревського;

«Сто тисяч» Івана Карпенка Карого;

«В степах України» Олександра Корнійчука,

«Украдене щастя» Івана Франка;

«Пошилися в дурні», «Поки сонце зійде роса очі виїсть» та «Дай серцю волю – заведе в неволю» Марка Кропивницького;

«Сватання на Гончарівці» Григорія Квітки-Основ'яненка та інші.

Отець Хортик разом з учителем Марфічем Іваном П виготовляли театральні декорації, костюми, вибирали акторів і т. ін.

Театральні виступи готували також і лужанські виховательки та учителі. Це були одноактні п'єси, написані румунською або українською мовами. Ці виступи відбувалися з нагоди святкування ялинки, 8 березня, 1 червня, закінчення шкільного року.

Варто згадати педагогічні кадри, які кожного шкільного року готували театральні виступи: Грінюк Одо́тя (р. Семенюк), Марфіч Ореся

(р. Мешко), Юращук Марія (р. Регош); Марфіч Анна (р. Маляр) Мешко Василь та ін.

Викладач Кринкау Іоан заснував вокально-драматичний гурток, в якому виступали: Самбор Анна, Марфіч Ореся, Орбан Ласло, Сікое Христина і інші.

Протягом кожного шкільного року учні лужанської восьмирічної школи вшановують пам'ять національного румунського поета Мігая Емінеску (15 січня) та національного українського поета Тараса Шевченка (9 березня).

У 80-х роках минулого століття учителька Марія Чубіка заснувала вокальний ансамбль «Веселка», до складу якого увійшли вчительки лужанської школи, а також жінки та дівчата села: Чубіка Марія, Гринюк Галя, Бобрюк Адела, Греченюк Нарциса; Самбор Анна, Друляк Ліджіа, Лазарчук Рамона; Марфіч Адіна, Онужек Адріана; Шмуляк Віоріка та інші.

Сьогодні гуртом «Веселка» керує Анна Самбор. До його складу входять: Василина та Михайло Юращуки, Дутчук Анна, Лазарчук Марія, Лазарчук Василина, Лазарчук Денис, Йойкалюк Марія, Мейсарош Анджела, Мейсарош Александра, Шофінець Василина, Руснак Мігаєла, Бобрюк Ніколета, Бойчук Ніколета, Маляр Денис, Мойсюк Деніса, Гавреляк Емануела.

Вокальний гурт «Веселка», з колекції Анни Самбор

На жаль, два члени «Веселки» – Йойкалюк Михайло та Бойчук Михайло – відійшли у вічність.

«Веселка» бере участь у багатьох подіях, організованих Союзом українців Румунії не тільки в нашому повіті, а і в інших повітових філіях (Бухарест, Тульча, Арад, Караш-Северін, Сучава), а також і на культурних подіях у румунських містах Борша та Вішеу де Сус.

На «Покрови» (14 жовтня) місцева організація СУРу вдало організує подію «Зустріч синів села», у якій беруть участь колективи з українських сіл Мараморощини, з повітів Румунії, де живуть українці, а також із України.

Кожного року члени «Веселки» беруть участь на Фестивалі «Українських колядок та зимових обрядів», який відбувається в січні у м. Сігету Мармаціей.

Вокальний гурт «Веселка» - на сцені «Фестивалю українських колядок та зимових обрядів – 2008 р., з колекції Анни Самбор.

Лужани на Фестивалі українських колядок та зимових обрядів – Сігет, з колекції Анни Самбор

Між 1997 – 2003 рр. викладач музики Михайло Біланюк заснував і вокальний гурт, до складу якого входили учениці VI – VIII класів. Пісні, які виконували дівчата, зачаровували слухачів. Залишилися в пам'яті лужан колядки, які вони співали на Різдво в церкві.

Вокальний гурт учениць Лужанської школи – 1997-2003,
диригент: проф. Біланюк Михайло, з колекції І. Грінюка

У 2008 р. Грігоре Леше склав один проєкт, який охопив вокальні та інструментальні колективи з кожної етнічної зони Румунії. У цьому проєкті за рекомендацією Ігоря Друляка взяв участь і вокальний гурт «Барвінок» з села Кричунів, якому акомпанував на акордеоні Іван Осташ, та два солісти з Луга над Тисою – Лазарчук Іван-Федьо та Бобрюк Михайло.

Вокальний гурт «Барвінок» із Кричунова та лужанські солісти
Лазарчук Іван-Федьо і Бобрюк Михайло співають на сцені
Румунського Культурного Інституту (Бухарест – 2008)

Кричунівський гурт «Барвінок» і лужанські солісти виступали на двох концертах у Бухаресті під назвою „Ucrâinenii de pe Tisa” («Ураїнці долини Тиси»).

Перший концерт відбувся у травні 2008 р. в Румунському Культурному Інституті, а другий – 21 грудня 2008 року в „Ateneul Român”.

У 50-х роках минулого століття до села приїздила спеціальна машина – кінопересувка – як засіб державної пропаганди.

Після електрифікації села (у 70-х роках) у Будинку культури був кінопроектор, а кінооператором працював Микола Корнищан. Квитки були дешеві, а учні платили половину суми.

У 60-х роках минулого століття в лужанській школі почалося створення шкільної бібліотеки. Від 1962/1963 шкільного року існує реєстр, у якому згадується, що в Лужанській школі існувала бібліотека. Тут не вказано кількості книжок, автори, назви книг, мову, на якій друковані книги, ім'я бібліотекаря.

Починаючи з 1962/1963 шкільного року, бібліотека лужанської школи мала таку кількість книг:

- 1962 / 1963 шкільний рік – 376 книг;
- 1964 / 1965 шкільний рік – 837 книг;
- 1965 / 1966 шкільний рік – 921 книгу;
- 1971 / 1972 шкільний рік – 2000 книг;
- 1972 / 1973 шкільний рік – 2000 книг;
- 1974 / 1975 шкільний рік – 2300 книг;
- 1975 / 1976 шкільний рік – 2500 книг;
- 1976 / 1977 шкільний рік – 2500 книг;
- 1977 / 1978 шкільний рік – 3741 книгу.

Бібліотекарями працювали викладачі румунської мови, а подеколи й викладачі інших предметів.

Імена бібліотекарів я дізнався від викладачів-пенсіонерів, які живуть у селі: Руснак Лаура, Кринкау Іоан, Друляк Аурелія, Лазарчук Василь та інших.

Між 2007 – 2010 рр. існують такі дані про шкільну лужанську бібліотеку:

2007/2008 шкільний рік – 1270 книжок, 96 позичених книжок і 60 активних читачів;

2008/2009 шкільний рік – 1418 книжок, 355 позичених книжок і 25 активних читачів;

2009/2010 шкільний рік – 1420 книжок, 210 позичених книжок і 54 активних читачів.

Союз Українців Румунії присилає в українські села багато книг та публікацій, виданих за його кошти.

РОЗДІЛ VIII.

ПРИСЛІВ'Я, ПРИКАЗКИ ТА ВИСЛОВИ ЖИТЕЛІВ СЕЛА ЛУГ НАД ТИСОЮ

Аби-с пушов, як вода в Тисі.
Ади, утріщила очі, як кут на сало.
Без Бога ні до порога.
Бий залізо, доки черлене.
Біда з бідов, а без біди гурше.
Бог дав, Бог узяв.
Бога не гніви, а чорта не дражни.
Бринит муха – свадьба йде.
Великий та нехосновитий.
Великі гримоти – малий дощ.
Голодна, як мелникові кури.
Дают – бери, б'ють – тікай.
Де ватри нема, там і диму не видко!
Добре ся має, як миш у млині.
Дохторову толоку не наповниш нігда.
Думка світом, а смерть за ухом.
Дурень найде роботу хоть коли.
Дурним ся народив, дурним і здохне.
Жид б'є, жид реве.
Жона держит три угли на хаті, а чоловік лиш оден.
З тобов ні берегом, ні водов.
За вовка помовка, а вовк у хату.
За горівку, за колач, горі ноги кокоряч!
За добро добре жди.
За таке собі найшли, шо нема у дві тріски взяти.
Кивається, як нада.
Клин клином убивають.
Кожда рука до себе крива.
Корову не здою, бо ся хвоста бою.

Крутиться, як фасоля в горшку.
Куди ігла, туди і нитка.
Кулько ступне, тільки брехне!
Кума з кумом вірна, а як лягли спати, осталася тільна.
Курва фурт партлива.
Лінивий два рази ходить, а скупий два рази платить.
Маєш вік – маєш лік.
Май много ворон, і коня вб'ялят.
Меле язиком, як пес хвостом.
На злодії шапка горить.
На сонці тепло, а коло мами добре.
Наука не лізе на бука.
Не давай голодному хліб рубати.
Не дай Боже, із Івана пана!
Не забувай кулько-с погару упив.
Не заховаєш шило у міху.
Не зич лінивому гроші.
Не має пес чим срати, та сере ликом.
Не мала баба клопоту та купила поросю.
Не плюй у кирницю, бо завтра будеш води з неї пити.
Не пхайся куди не треба.
Нема гаразду без муки.
Нема села без болота, а жони без хиби.
Ні сіло, ні впало!
Обіцяв пан кожух – тепле його слово.
Пес пса не вкусить.
Подер дідько постоли, доки двох ізворошив.
Попову трайсту не наповниш.
Правда очі коле.
Прийде на пса мороз.
Пушов у чортові голоса.
Рапкає, як жаба.
Робота дурня найде.
Рука руку миє – та обі будуть чисті.
Ситий голодному не вірує.
Старусть не радує, а молодість – дурність.
Сука доки хвуст не здоймит, пес не йде.

Такий легінь, шо жабі дов колін, а синиці дов гузиці.
Тиха вода береги мулить.
Тікай розуме, бо йде дурень.
Трафит коса на камінь.
Тулько, як пуд нухтем чорного.
Убери пня, дай му імня – та буде з него пан.
Уночі всі корови чорні.
Услухай дурного, а вчини наудлік.
Хотіла би баба дівков бути, а дідо – легенем.
Хто много говорить, той мало робить.
Хто много жадає, той мало дустане.
Хто рано встає, далеко дуйде!
Чіряк би ти на язиці урос!
Чоловік учиться до смерти, та все дурнем умре.
Чорт у дзвони, а дідько в клепало!
Чужий біді не радуйся, бо до тя заверне.
Шкірється, як кобила.
Шукай іглу в сінї.
Ще довго трумбітати, будеш?
Що з воза впало, пиши, куме, пропало.
Як мокре горит.
Як собі постелиш, так будеш спати.
Як тихо жив, так тихо і спочив.
Який пан, такий крам.

Записано від: Уліч Анни, Шмуляк Маріки, Корнешана Миколи,
Мануляка Юлія, Уліч а Василя, Лазарчука Івана-Федя та ін.

Лайки з Луга над Тисою

А гі на тя!
Аж тя скарай!
Анцихрист би тя побив!
Біда би тя взяла!
Біда би тя іззіла!
Біда би тя побила!
Бідалах!

Бідалашок!
Бідий!
Бідию!
Бідо!
Бідуля!
Бідулька!
Бог би тя побив!
Вишний би тя побив!
Гадино!
Грум би тя побив!
Грум би тя тріснув!
Гута би тя вбила!
Дідько би тя взяв!
Забий діру!
Забий писок!
Забий рот!
Іди на біду велику!
Іди на чорта, нещаснику!
Каліцтво би тя найшло!
Кат би тя перетяв!
Короста би з'їла!
Марія би тя побила!
Марш утці!
Нехари!
Нехарна!
Нехарото, що єс!
Отсана би ти!
Паскудо!
Свині!
Свиньо!
Ти, бідо!
Ти, боване!
Ти, гадино!
Ти, гуняку!
Ти, дідьку!
Ти, карапаньо!
Ти, карапе!

Ти, кноросе!
Ти, курво!
Ти, мамоно!
Ти, маржино!
Ти, неми́та!
Ти, нещаснику!
Ти, онучо!
Ти, пусранко / пусранику!
Ти, пустянко / пустянику!
Ти, сарачійо!
Ти, свинарю!
Ти, свиньо!
Ти, сліпаку!
Ти, чорти!
Ти, чортицьо!
Ти, шмаркачу!
Ти, шмаркльо!
Уличнику!
Уши би тя припали (присіли)!
Фе, на тя!
Фрас, би тя взяв!
Христос би тя побив!
Христос битя спалив!
Цукі!
Чирваки би тя ззіли!
Чорт би тя взяв!
Чудо би з тя було!
Шанкер би тя ззів!
Шлях би тя трафив!
Шуруй!

РОЗДІЛ ІХ.

НАРОДНА КУЛЬТУРА ЖИТЕЛІВ СЕЛА ЛУГ НАД ТИСОЮ

Етнографічні замітки

Народна культура жителів села Луг над Тисою формувалася протягом століть і зазнавала постійних перетворень. Ці перетворення відбулися завдяки природним умовам, в яких жили наші предки і аж до сьогодні. Кожне покоління залишило по собі культурну спадщину, яка, безперечно, збагачувалась.

Іншим важливим чинником, який вплинув на збагачення лужанської народної культури, були народнокультурні звичаї жителів сусідніх сіл, наприклад, угорців з Великого Бичкова, з якими лужани були в добрих стосунках, особливо після 1918 року, коли Великий Бичків став адміністративним центром, до якого Луг над Тисою належить і сьогодні.

Багато лужанських сімей (понад 25) переселилися до Великого Бичкова (Шмуляк, Бойчук, Корсюк, Глуханюк, Гошук, Глодян, Головчук, Гринюк, Мочирняк, Ануцяк, Лазарчук, Волощук, Бобрюк, Юращук, Маляр, Йойкалюк та інші).

Лужани ходили до бичківських кравчинь Керай Юціки та Шмілар Пірошки, до шевця (шустера) Бом Вінгіля, до коваля Земко Франчіска, до кравця Суч Антала, годинникаря Тот Мігалі, гончаря Гудас Лудовіка та інших.

Також мали добрі стосунки з румунами села Нижня Рівна (яких називали волохами). У ХІХ ст. до Луга над Тисою переселився румун Матус, який тут одружився. Його син Матус Константин одружився теж у Лузі, а внук Яків, якого лужани звали Якуб Констанишин, був куратором і ктиторм лужанської церкви, а після 1920 р. був бировом села, він також був одружений з україною з Великого Бичкова.

З Нижньої Рони також одружились і переселились до Луга Уліч, Гербіль Петро та інші.

Мали лужани добрі стосунки з українцями села Верхня Рівна, де одружилися кілька лужанок: дочка Матуса Якоба – Ярина Рагован, Боднарюк Марія, Поповіч Марія, Проданюк Марія та інші.

На думку вчених, народна культура виражена двома формами.

Одна з форм матеріальна, яка охоплює селянські будови, знаряддя праці, ремесла, одяг, їжа та ін., і духовна, яка охоплює звичаї, обряди, всілякі знання та ін.

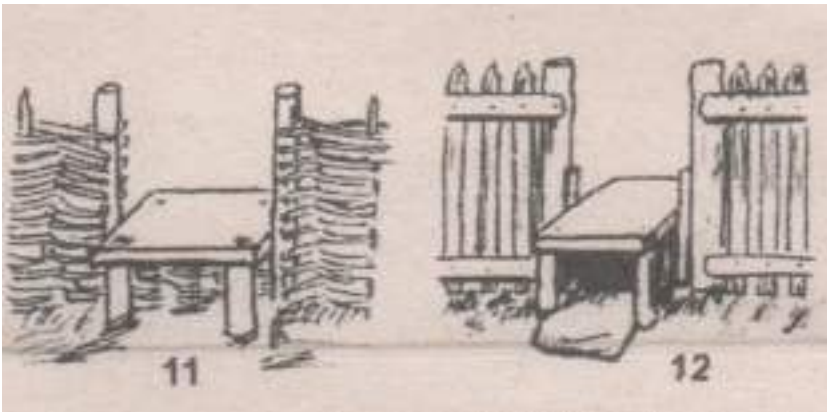
Видатні румунські етнографи (Таке Папагаджі, Дімітре Густі, Мігай Динкуш та ін.), а також і українські (С.П. Павлюк, Олекса Воропай, Галина Стельмашук та ін.) вважають, що народна культура має колективний характер, творцями якої є члени певної етнічної зони, і що народна культура збагачується постійно і передається від покоління до покоління.

Матеріальна культура

Будівлі. Село Лунка ла Тіса простягається вздовж головної вулиці на лівому березі Тиси.

Господарство лужан складалося з хати, в якій жили, та господарських споруд (хліва, шопи, посвідки, оборога, кучі для свині, будки для пса та вихodka), на деяких подвір'ях був і колодязь.

Подвір'я були обгороджені плотом. На подвір'я входили через перелаз, пізніше почали робити хвіртки. Через ворота заїжджали тільки возом та саньми.

Перелази – малюнки М. Федяка із «Етнографія Закарпаття»,
Ужгород», 2011, ст., 291;

Лужани будували хати з дерева (дуба, смереки, бука, можливо, й з інших порід), спочатку з круглого, а потім з тесаних або драчованих плах, в

зарубки (прямі або у формі риб'ячого хвоста). Хати та інші будови ставили на кам'яні фундаменти.

Стара лужанська хата – 1927, з колекції Теофіла Іванчука

До кінця XX ст. лужани будували двокімнатні хати, а опісля – трикімнатні: «мала хата», в якій сім'я жила весь час, та «велика хата» – святочна, між ними були сіни, звідки драбиною можна було піднятися на горище (пуд – по-лужанськи).

З сіней входили в обидві кімнати. Пізніше сіни почали ділити на комору і маленькі сіни.

Стара хата сім'ї Ференц Штефан (Штифі), (фото: І. Грінюк)

Стара хата Павлюка Василя (Дочин), (фото: І. Грінюк)

Стара хата Лазарчука Миколи (фото: І. Грінюк)

Віконця кімнат не відкривалися і мали посередині металевий стержень, а входні двері мали глухий замок, пізніше з'явилися металеві замки.

У кожній кімнаті була піч, яка зігрівала в холодну пору року, світила вечорами, а також в ній готували їжу.

Підлога була глиняною, вистелена домотканими «доріжками»..

Починаючи з середини минулого століття, лужани почали будувати великі хати з великими кімнатами та вікнами й дощаним помостом.

Майже всі хати мали галереї (ганок – по-лужанськи). Починаючи з 50-х років минулого століття почали будувати і підвали (пивницю).

Дахи хат спочатку були двосхилими, а пізніше чотирисхилими. Вкривали хату соломою (з жита або пшениці), дранками (драницями – по-лужанськи), рідко черепицею або бляхою. Убогі сім'ї будували хати і хліви в стовпці (у шаранці – по-лужанськи), де могли використати плахи різної довжини. Передня частина даху стояла на стовпцях. Стелі кімнат робили з дощок.

«Велика хата» – святочна, була призначена для важливих гостей та різних святкувань (хрестин, іменин, весілля, а також і для похорону). У цій кімнаті були піч, стіл, лавиці (одна зі скринєю), ліжко, на яке господиня викладала вишивані подушки (парні). Над ліжком до балок була прив'язана жердочка (грядка) з килимами, веретами, джергами, та святковим одягом. Вона була знаком соціального рівня тієї сім'ї. На стінах висіли святі ікони і тарілки, прикрашені вишитими рушниками. Підлогу застеляли домотканими килимами.

Найважливішою господарською спородою є хлів, в якому селяни вирощують домашню худобу і зберігають (у шурі) землеробське знаряддя. На горищі хліва зберігають сіно, отаву, солому та інший корм для худоби. У теплу пору року лужани ночували на горищі хліва.

Худобу годували з шуря, через отвір, який лужани називали «облун», і закривали його дверцями. В яслях перед кожною худобиною лежав дробок солі.

Ручні вишивання – Ференц
Марії (р.Матус)

Деякі господарі обмазували щілини глиною або гноєм. Також у хліві робили загорожу для малих поросят, які тут зимували. У давніх хлівах, господарі мали і курники, в які кури заходили знадвору через вирубаний маленький отвір з дверцятами. Одні з господарів тримали в шурі січкарню.

Починаючи з 50-х років минулого століття, лужани почали будувати нові хліви, до яких, крім приміщення для худоби та шури, докладали ще одну кімнату, яка була літньою кухнею.

Обороги (фото: І. Грінюк)

Іншою господарською спорудою є оборіг (оборуг), в якому складають сіно, а в нім деякі з господарів тримали яблука та груші.

Будували також свинарник та курник.

Також кожне господарство мало шопу, в якій тримали віз та різні знаряддя (сани господар «вішав» на стіну позаду хліва).

На городі будували сушню, де восени сушили фрукти.

Піч сім'ї (Уліч Анна), (фото: І. Грінюк)

Велике значення в щоденному житті лужан мали колодязі. Заможні сім'ї копали власний колодязь, який кожні 4 – 5 років треба було чистити.

Відомим криничарем був Маляр Михайло. Після Другої світової війни копав колодязі Піпаш Лудовік із Микова, який працював на залізниці (спочатку мешкав у кантоні Пуд Магуров, а потім у великому кантоні у Кузі).

Кожна сім'я обгороджувала своє господарство, спочатку будували огорожі зі гнучкого гілля (ліщини, лози), а зверху робили «дах» із терня та гілок. Опісля огорожі робили з дощок, замість перелазу з'явилась хвіртка (фуртка). Деякі господарі над огорожею та хвірткою будували дашок з драниць, а пізніше – із бляхи. Сьогодні будують металеві огорожі. У центрі села знаходиться церква, стара школа (збудовані на початку минулого століття), нова школа збудована в 60-х роках минулого століття.

Наприкінці XIX століття збудували великий металевий міст через річку Тиса (який був зруйнований повінню 1970 р.).

До середини травня 1944 р. в селі було кілька маленьких крамниць, які належали євреям, а після війни в центрі села був магазин і корчма.

Сільськогосподарське знаряддя

Знаряддя для обробки землі: плуг з усім необхідним та борони, які тягли воли або коні. Після 2000 р. почали орати і тракторами, також з'явилися сіялки для кукурудзи та інші механічні знаряддя.

Знаряддя для обробки сінокосів: коса з одноручним або дворучним кіссям (кусям), яку прикріплювали обручкою та клином (паскілем), брусок, який косар держав у тующці (спочатку дерев'яній, а опісля – бляшаній та пластмасовій), в яку наливали воду, яку косар носив на ремені. Косу клепали (били) на бабці, яку встромлювали у дерев'яний бапчір, який забивали в землю. Деякі косарі клепали косу, не знімаючи її. Коли косили жито, пшеницю або овес, до кісся прикріплювали дугу, за допомогою якої колосся «лягало» так, що з нього можна було робити снопи.

Граблі (складалися з розкіпа, валка та 18 – 20 зубків).

Вила (дерев'яні й залізні), середні й довгі з двома або трьома рогами (дворогачки та трирогачки), короткі (із металу).

Кожної весни господарі ремонтували знаряддя (сапи, заступи, граблі та ін.).

Починаючи з лютого та березня, господарі починали займатись садівництвом – зрізали сухі гілки плодових дерев і розріджували їхні крони за допомогою пилки, ножиць, сокири та ін.

У кожному господарстві існували всіляке знаряддя: сокира, сокирка, пили (широкі дворучні, вузькі одноручні), молоток, барос, довбня, клини (дерев'яні та металеві), свердла, долота, кліщі (гарампови), метр, цвяхи різної довжини та товщини, споруда, в якій кололи дрова (качкалаба), дривітня, на якій кололи або рубали дрова на поліна, тачки, носилки (шириглі) та візки.

Господині старалися мати бочку для квашення капусти, діжку для квашення січеної капусти, цебер, відра (дерев'яні та бляшані), діжку для бринзи, дійниці, глечики для молока, сита, цідило та інші посудини.

Для кухні були необхідні: чавунний казанок, горщики, сковорідка з чавуну, тарілки, мішалки (кулешір), горіхорубка та інші речі. Кожна господиня мала в «малуй хаті» малу шафу для кухонного посуду (подешур).

Одяг

Протягом віків одяг лужан, як і жителів інших сіл, зазнав великих перетворень та удосконалень і знаходиться в постійній еволюції.

До середини XX століття одяг був домашнього походження.

Чоловічий одяг

а) буденний одяг

У теплу пору року: капелюх (крисаня футрова або солом'яна), біла сорочка з домотканого полотна (повісма або бавовни), полотняні широкі штани (гаті), які закінчувалися тороками, довжиною 2 – 3 см, постולי (які прив'язували до ноги волоками плетеними або шкіряними ремінцями) та тонкі онучі.

Чоловічий одяг: сорочка та гаті,
з колекції Ярини Мойш (р. Матус)

Після війни лужани почали купувати одяг або замовляти його у кравців. Носили лейблик без рукавів і почали взуватися в черевики (бокончі).

При тяжкій праці носили черес – широкий шкіряний товстий ремінь з 3 – 5 пряжками.

У холодну пору: смушеву шапку, сорочку з домотканого полотна, свeтер, сердак з рукавами з домотканого сукна, товсті вовняні штани (холошні), під якими носили гаті. Взувалися в постולי, обгортаючи ноги товстими вовняними онучами або взували вовняні капчури. На руки надягали товсті вовняні рукавиці з одним пальком. Рукавиці зв'язували довгим вовняним шнурком, який проходив через рукави сердака, щоб не загубити їх.

б) святковий одяг

У теплу пору року: фетровий капелюх (крисаню), білу сорочку з широкими рукавами з домотканого полотна з розрізом на грудях (з кольоровими гудзиками та плетеними торочками) та з вузьким комірцем, вишитим білими та жовтими нитками, кожушок без рукавів – кептар з різними орна-

Лужанська сорочка. Рукав чоловічої сорочки,
з колекції Ярини Мойш (р. Матус)

ментами або чорний лейблик, взувалися у святочні постולי, черевики або чоботи (деякі чоловіки носили такі шкіряні «лапсари», які прив'язували до стегна 2 – 3 пряжками. Це взуття називають «халявами» – його носять з черевиками – мали чорний колір! Ноги обгортали тонкими онучами або взували тонкі домоплетені шкарпетки (капчури).

Носили широкий черес, а через плечі вовняну домоткану (з кольорових ниток торбинку) з таким самим кольоровим байором. На зап'ястя рук натягали гарні нараквиці (15 – 20 см. Довжини).

У холодну пору року: смушеву святкову шапку, білу сорочку із бавовняного домотканого полотна, святочні сердаки з краями і кишенями, обшитими оксамитом (взагалі чорним, а подеколи й іншого кольору), святкові холошні, взувались у постолі, черевики або в шкіряні чоботи (біргільї).

Зачіска: чоловіки носили довге волосся, до плеч, часто мастили маззю, щоби блищало.

Жіночий одяг

а) буденний

У теплу пору року: хустку (ширінку) – молоді жінки кольорову, а старші та вдови чорну. При роботі хустку зв'язують на потилиці, а дівки ходять простоволосі. Носили сорочку з домотканого полотна (повісма або бавовни) з малим розрізом на грудях (нижню частину сорочки називали пудтока). Також носили сорочки з купованого полотна, які вкривали груди і за допомогою двох шлейок стояли на плечах жінки.

У холодну пору року: хустку (під час сильних морозів по дві або товсту – великого розміру). Бавовняну сорочку, сукню, візитку або светер із вовни (плетений вдома), плат, сердак з вовняного домотканого сукна, товсті, довгі до колін, труси, вовняні товсті рукавиці, взували черевики.

б) святковий одяг

У теплу пору року: бавовняну сорочку (прикрашену морщеними брижами навкруг шиї, на рукавах та прип'ястках), плат, сукню, козушок без рукавів.

Прикраси: партка із кольорового бісеру на шиї (шириною 2 – 3 см) чи намисто (коралі). Деякі жінки користу-

Пряділка – сім'ї Бойчук Маріка (р. Павлюк),
(фото: І. Грінюк)

валися ними під час молитви, коли молитву потрібно було повторити кілька разів.

Колекція святочних 80 хустин – з колекції Ярини Мойш (р. Матус)

Жіноча сорочка, з колекції Ярини Мойш (р. Матус)

Святочна сорочка, з колекції Ярини Мойш (р.Матус)

Рукави жіночої сорочки, з колекції Ярини Мойш (р. Матус)

Жіноча святочна сорочка, з колекції Василя Головчук.

Жіноча святочна сорочка, з колекції Василя Головчук

У святкові дні дівчата носили вінки. Жінки заплітали волосся у коси, які складали у формі вінка зверху голови. Рідше збирали його у вузол (кок або конть).

У *холодну пору року*: хустку (ширінку сіркасову), плат, сукню з чорного оксамиту або іншого дорогого сукна темного кольору, сердак святковий з домотканого полотна, взувались у постоли, черевики або чобітки (заможні жінки), ноги обвивали теплими онучами (коли взувались в постоли) або взували шкарпетки (капчури, які плели з вовни).

На шиї носили партки із кольорового бісеру, намисто, а у вухах – сережки.

Сьогодні в Лузі над Тисою (2019 р.) дві жінки зберігають, а подеколи і вдягають давні сорочки (Головчук Василина та Мойш Ярина – р. Матус).

Грядка, рушники, скатерті, вишиванки та ін. з колекції Василини Головчук

Зараз до половини минулого століття, жених та його наречена (пан молодий та пані молода), приходили на вінчання, до церкви, в гунях²⁴⁶ (як влітку, так і взимку).

²⁴⁶ **Гуня** – гуцульський прямий верхній одяг із довговорсого саморобного сукна із «фальшивими» рукавами, що накидався на плечі.

Старожили говорили, що лужани купували гуні в Сітеті на ярмарку, який відбувався першого понеділка кожного місяця.

Їжа

В одному з попередніх розділів ми зазначили, що у кінці XIX та в першій половині XX ст. найважливішим заняттям лужан було тваринництво, землеробство, до яких потрібно додати й бджільництво, а також не можна зневажати збирання великої кількості дарів природи (особливо протягом теплої пори року).

У теплу пору року збирали гриби, ягоди, малину, чорниці, лісові горішки, дикі черешні, лисниці, дички та ін. У річках Кісві (Кусві) і в Тисі вудили рибу.

Гриби, квасоллю, яблука, груші, сливи сушили.

М'ясо, солонину солили, а потім коптили (будили) в диму на горищі.

Огірки, капусту, гарбузи квасили.

Їжа поділялась на щоденну і святкову.

Старожили говорили: «Аж ти, Никола, не парує якась їда, не їш!».

Лужани їли три рази на день:

Обід / фруштик (від нім. Frühstück);

Полуденок;

Вечеря / вичиря.

Щоденна їжа лужан

Хліб (з борошна пшеничного, житнього, до якого додавали ячмінне або вівсяне), пізніше пекли кукурудзяний (милайний) хліб (корж або тепшиник). Деякі лужанки пекли 7 хлібів у великій печі, щоб вистачило на цілий тиждень.

Мамалига (кулеша), яку готували з кукурудзяного борошна. Мамалигу їли з молоком, м'ясом, бринзою, урдою та з іншими різними стравами. Подеколи в мамалигу мішали і картоплю, варили рідку мамалигу, яку називали «чир».

Вареники (пирого) з житнього, пшеничного або ячмінного борошна. Робили вареники з повидлом (лекварем), смаженою капустою, бринзою та ін.

Картопля (ріпа), лужани називали її «хлібом убогих».

Квасоля (фасоля).

Капуста (солодка та квашена – капустаєне листя вживали для голубців, а розсіл пили).

Яйця.

Повидло (леквар).

Суп (дзяма) з курятини й телятини, а також з кмину.

М'ясо (свинина, телятина), риба. Суботами різали курей, а весною – ягнят і козенят.

Млинці (налистники).

Хремзлики (деруни).

Олія була головним продуктом кожної кухні. Майже всі лужани сіяли соняшник, восени збирали (коржі) та везли в Теплицю, де була олійниця.

У теплу пору року лужани збирали лісові ягоди, лікувальні трави та гриби.

Восени збирали лісові горішки, лисниці (дикі яблука) й дички (дикі груші), з яких готували оцет (квас).

У своїх городцях лужани вирощують м'яту, кріп (круп), любисток, васильок та ін.

Вівчарство

Вирощування овець є одним з найдавніших занять лужан. Вівці (уці) вирощують для молока, м'яса, шкіри та вовни, а також і гною, яким удобрювали ґрунти (часто міняючи кошару).

Весною (у березні – квітні) господарі стрижуть овець, а вовну жінки миють улітку, сушать, чухрають і прядуть (товсто або тонко). З товстих ниток плели сукно, ткали джерги та інші вироби, а з тонких плели капчури, свєтери, ткали килими та багато інших виробів. Пізніше з вовни почали робити ковдри (поплон – від угор. *parlan*). Хто не мав овець, купував вовну або працював за неї.

З овечої шкіри робили шапки, кожухи та кептарі.

З овечого молока виготовляли сир (для бринзи), урду, густе молоко (дуже поживне) та інші продукти.

На початку травня господарі, які мали овець, вибирали газду стаї (депутата), який організував літування овець, волів, телиць і коней на полонині Каменець (у селі Поляни).

Депутат вибирав старшого вівчаря, а той у свою чергу шукав собі помічників, кількість яких залежала від кількості овець (на 100 овець – 1 вівчар).

Також вибирали одного погонича (струнгаря) – хлопця, який гонив овець на доїння, носив дрова для вогню та воду.

На сільському пасовиську – Німецьке – на початку травня організували стаю: будували колибу, комарник, дашок, під яким доїли вівці.

Приносили все необхідне для виготовлення сиру та урди: відра для доїння овець (1 відро – 12,6 л), великий цебер, який називали путиною і в якому виготовляли сир, баталу з позначками на держаку, ицю (горщик 0,7 л – 7 дець), яким міряли молоко, великий мідний котел, який підвішували над вогнем – у ньому виготовляли урду, малі кутлики (до 10 – 20 л) в одному варили всілякі страви, а в іншому варили мамалигу, відра для води, горнятка, тарілки, ложки, ножі, цідила, полотенця, в які ставили сир, коновку для клягу, скриню, в якій тримали продукти для готування їжі та ін. (Мейсарош Василь).

Депутат разом із старшим вівчарем встановлювали день, коли мала відбутися міра (на Св. Юрія – у вівторок або суботу).

Кілька днів перед мірою господарі позначали свої вівці, а день перед мірою «зворощували» їх у стаї на Німецьку пасовиську.

У день міри за списком, зробленим депутатом, вівчарі з господарями доїли вівці, міряли «ицьов» молоко і записували в зошит. За кількістю иць – встановлювали, скільки сиру та урди має отримати кожен власник. За одну ицю молока рахували три відра.

Після доїння овець священник служив службу, посвячував вівці та вівчарів і молився разом зі всіма, щоб Господь Бог сохранив вівчарів та овець від усякого лиха, щоб усі повернулись здоровими з полонини додому.

Далі слідувала гостина (подеколи з музикою).

Вівці доїли три рази на день.

Починаючи з дня міри, господарі рядували, тобто отримували назначену кількість сиру та урди.

Після 20 травня рушали на полонину, куди доходили на другий день (ночували в селі Кривий).

Вівчарі намагалися тримати добрих собак, які були надійними помічниками та охоронцями отари (на 100 овець – 1 собака). Собак годували жентицею. Старожили розказували, що вівчарі брали в полонину і 2 – 3 дійні корови.

Виплачували вівчарям грішми (за договором), кукурудзою, овечими продуктами або ягнятами.

Кожний власник, коли приходив рядувати, приносив 1 кг кукурудзяного борошна за одну вівцю, дробок солі, картоплі, масла або олії, квасолі, сала, цибулі, часнику, цигарок та ін.

Вівчарі мали трембіти, на яких грали (лужанських коломийок, тужили за своєю дружиною, діточками, родичами та приятелями).

Подаємо список лужанських вівчарів: Волощук Ігнат, Лазарчук Михайло (Махтий), Ціфрак Михайло, Волощук Василь (Томаш), Корсюк Іван, Гощук Василь, Юращук Михайло, Мейсарош Василь, Маляр Василь (Петраш), Марфіч Яків, Бойчук Фері, Йойкалюк Василь, Лазарчук Михайло (Федьо), Марфіч Микола (Фендряк), Мойсюк Василь (можливо й інші).

Лужанські вівчарі – 1975 р.

Доїння овець на полонині – 1955 р, Волощук Ігнат, Корсюк Іван, Волощук Василь – Томаш, з колекції Анни Волощук

Лужанські вівчарі – 1985 р.

Скотарство

Приблизно до 80-х р. минулого століття на полонині випасали воли, телиці та коні.

Кількість скотарів залежала від кількості тварин.

Скотарі теж брали в полонину 1 – 2 дійні корови, щоб мати молоко, також мали собак.

У Лузі над Тисою скотарили: Павлюк Михайло, брати Іван та Микола Малярі (Магдалинині), Гринь Василь, Марфіч Іван та інші.

Приблизно до 60-х років минулого століття в селі було приблизно 100 кіз (існував жарт, що коза – це корова бідного).

Кози випасали на Німецькому пасовиську.

Виготовлення овчого сиру –
1985 р., вівчар Юрашук
Михайло

У Лузі над Тисою козарили: Шмуляк Іван, Йойкалюк Іван, Корсюк Іван та інші. Разом із лужанськими козами випасались і кози з Великого Бичкова.

Козарям платили грішми, а також кукурудзою, картоплею та іншими продуктами. Сьогодні в селі вирощують кіз, привезених із Західної Європи.

Лісорубство

Іншим головним заняттям лужан чимало століть поспіль було лісорубство та сплав дерева Тисою. Добування, транспорт та обробка дерева зазнали поступового удосконалення.

Мужчин, які лісорубили, називали «цапінарами», а ділянку, на якій працювали – «бутином». Колись усі роботи виконували вручну за допомогою таких знарядь: сокири, великої дворучної пили, цапіни, гріфа, ванкоша та ін.

Керівника бригади лісорубів називали «кіроном».

Як ми вже згадували у попередніх розділах, у Лузі над Тисою минулого століття були два кірони: Лазарчук Микола-Лука та Ференц Микола (Олексишин).

Починаючи з 50-х років минулого століття життя лісорубів поліпшилось: замість колиб, почали будувати бараки зі всім необхідним для комфортного життя. Відкрились лісорубські магазини, з'явились механічні пили, трактори, почали робити лісові дороги. Волощук Микола (Йонаш) завідував групою будівельників лісових доріг. У цій групі працювали: Маляр Іван (Магдалинин), Бойчук Микола, Бойчук Іван.

Бджільництво

Іншим заняттям лужан було бджільництво. Існує офіційний документ з 1689 р. (Urbani, 1689), з якого дізнаємось, що 19 лужанських сімей мали 69 вуликів бджіл: Марфіч Артим – 6 вуликів; Ласло Білаш – 6 вуликів; Ференц Йосиф – 4 вулики; Булай Тома – 4 вулики; Головчіч Василь – 4 вулики та інші.

Певна річ, що лужани займалися бджільництвом і до 1689 р.

З документів виходить, що в XVI ст. власники, які мали понад десять вуликів, повинні були давати податок у розмірі один вулик на рік.

Сьогодні в селі дуже мало осіб займаються бджільництвом. Добрі результати отримували роки підряд лужанин Ференц Штефан, який, захворівши, був змушений продати пасіку.

Рибальство

Рибальством займалась значна кількість лужан. Вони рибалили в річках Кісві (Кусві) та Тисі.

З документів XVI ст. виходить, що лужани повинні були дати казні певну кількість сушеної риби (24 штуки харіусів).

Лівія Арделян згадує у своїй праці, що лужани гатили воду річки Кісва (Кусва), щоб ловити рибу.

Лужани рибалили цілий рік, взимку (коли Тиса замерзала від берега до берега) вони прорубували лід, щоб риби не задушились.

У другій половині XX ст. та на початку XXI ст. у Лузі над Тисою рибалили: Грінюк Василь (Гимак), Ференц Штефан – старший (Штифі), який у 60-х роках зловив у Тисі лосося дунайського (Hucho hucho), Ференц Штефан – молодий, який зловив у Тисі біля Каменя лосося вагою 14 кг 600 г. (має вдома трофей), Лазарчук Яків (Високий) та ін.

Трофей-головиць (Hucho hucho), з колекції Штевана Ференца

Полювання

Іншим заняттям лужан (про яке існують документи) було полювання. У документах не уточнено кількість лужанських мисливців, але вони були змушені давати як податок по дві куничині або лисячі шкірки.

У той час (XVII ст.) кріпаки не мали права тримати зброю. Лівія Арделян пише у своїй праці, що для полювання куниць селяни вживали сильце, як це робили їхні предки.

Найважливіші події в житті лужан

Народження

Вагітна жінка діставала спеціальний статус у сім'ї, маючи на увазі, що вона сповнює Божу волю – розмноження людського роду.

Старожили говорили, що в лужанських сім'ях рідко де існували умови для майбутньої мами та її дитини. Було трохи краще вагітній жінці, коли вона зі своїм чоловіком жили окремо.

Вагітна жінка працювала нарівні з іншими членами сім'ї аж до народження дитини.

До середини XX ст. жінки народжували вдома, їм допомагала баба повитуха, яку лужани називали – «баба гандальська».

До 1944 р. повитухою була єврейка Гошкодрая.

Під час вагітності майбутнім матерям забороняли дивитись на кров, на калік, на гадюк, на сліпих, на важко хворих та на ін., щоб побачене не вплинуло негативно на майбутню дитину.

Після народження дитини жінка не виходила з господарства, поки дитина не була охрещена в церкві через 2 – 3 тижні після її народження.

Батьки дитини шукали хресних батьків (кумів – нанашок та нанашків), які обов'язково мали бути одруженими.

Хрещення відбувалося скоріше, якщо дитина була хворою, щоб вона не померла неохрещеною (поганом).

Взагалі дітей називали за святим, якого день був близьким до народження дитини.

Хресні матері (нанашки) дарували своїм філінам крижму (пелину), в яку обвивали дитину при охрещенні.

Також був звичай, який зберігся до сьогодні, перев'язувати червоною стрічкою руку дитині, щоб лихі очі не зурочили її. Матері не показували будь-кому дитину.

Після охрещення дитини священник читав над головою матері молитву, яка очищала її тіло і звільняла від заборонених стосунків з чоловіком.

Після охрещення дитини слідували хрестини – гостина в хаті батьків дитини.

Одруження – весілля (свадьба)

Це другий важливий момент у житті людини.

Взагалі одружуються особи, яким сповнилося 18 років, але є випадки, коли одружуються і в 16 років (моя мати одружилася в 16 років).

З переказів старожилів можна уявити собі, як одружувалась (поби-ралась) молода пара. Були випадки, коли деякі пари побиралися дуже важко. Звідси і приповідка: «Чорт пурвав постолі, доки двох ізніс».

Взагалі, ініціатором одруження був легінь, але були випадки, коли й дівчина залицялася до легіня.

Взагалі дівчата виходили заміж до 20 років (після цього віку дівчина ставала «старою»).

Старожили говорили, що батьки, які мали дочку, дуже наглядали за нею, щоб не втратила «дівочість» до одруження. «Ходив» Лугом такий жарт, за яким мама наказує доні: «Марі, абис не сідала на сталець, на якому сидів легінь, бо зайдеш тяжка!».

Легінь посилав до родичів дівчини поважних одружених мужчин з його родини або приятелів родини, які знали, як і що говорити на сватанні.

На сватанні був присутній і легінь (який мовчав весь час). Якщо по-годжувались, то встановляли дату весілля, де будуть жити молоді та ін.

Молода пара шукала кумів, які мали їх вінчати.

Весілля (свадьба) готували в обидвох сім'ях – шукали кухарку, яка готувала страви. Приблизно до 1975 року випікали спеціальний коровай «медяник» (подеколи пекли і один малий).

Священник в церкві робив оглашки – офіційне повідомлення про одруження молодої пари.

Молодий шукав дружки, а молода – дружки, які допомагали їм готуватись до весілля і шукали музикантів (гуселників).

Весілля відбувалося у четвер або в суботу.

Кілька днів перед весіллям молодий з дружною, а молода з дружною ходили по селу, запрошуючи своїх однокласників на весілля: заходили в хату, кланялися газдам, сідали поруч на хвилину-дві, опісля вставали на ноги і запрошували: «Ми прийшли до вас, просив вас неньо та й мама, та й ми вас файно просимо, би-сти були такі ласкаві, прийшти до нас на весілля».

Молодий та дружка носили на голові капелюхи, прикрашені розмарином і червоними квітами, а в руках тримали дерев'яні топірці (балтинки), прикрашені білою та червоною стрічками. Молода з дружною носили на

голови вінки. Господарі дякували за запрошення, обіцяли, що прийдуть на весілля або ні (мотивуючи).

Лужанські дружки та дружби. 2018 р. (фото: І. Грінюк)

Ввечері перед весіллям у хаті молодої відбувається гуляння, яке називають «завводи́ни».

Сходиться молодь з музикантами, співають і танцюють. Цього вечора шийють прапор: рушнички вишиті, хустини вишиті, стрічки різного кольору, хустки та зелений вінок із самшиту (по-лужанськи – куддруц, вічно зелений). На верху прапора прив’язували дзвіночок.

Жінки ладкали молодій:

*Ой змітайте, моя мамко, полички,
Куди мої та стояли косички.
Ой змішайте, моя мамко, клиночки,
Куди мої та стояли віночки.*

А молодому:

*Ой уже ти легіником не будеш,
Та на пузні вечурниці не пуйдеш,
Та за славні, бой, жіночки забудеш.*

Весілля Пігулика Михайла та Горничарь Анни

До церкви на вінчання йшли після обіду.

Перед відходом на вінчання молодий і молода (кожний в себе вдома) стають на коліна (на джергу або килим) і просять у своїх батьків благословіння.

Обидва весілля (свадьби) зустрічаються перед церквою.

Під час вінчання перед церквою молодь танцює і співає. Після вінчання молодий і молода, кожен зі своїми весільними гостями, повертаються додому.

Після півночі збирають пропуй – суму грошей, яку дарує кожен весільний гість (подарунки – необхідні речі для нової сім'ї).

У молодій танцювали «Танець молоді», хто хотів танцювати з молоді, повинен був платити.

Вранці молодий із гостями йшли за молоді.

Молода прощається зі своїми родичами, бо переходить жити в іншу сім'ю.

Молодий дякує своїм свекрам (тестеві й тещі) за те, що виростили йому товариша для життя. Опісля повертаються до молодого, де продовжують гуляти.

Молодий знімає вінок з голови молоді (молода опирається) і завиває її голову хустиною.

Молода знімає з голови молодого капелюх і розкосичує його. Це знак, що вони вже не дівчина і не легінь.

На кінці розшивають прапор, гості дякують і поздоровляють молоду сім'ю.

Весілля Самбора Миколи та Грігораш Анни

Весілля Юращука Івана та Корсюк Анни

Весілля Волащука Василя (Томаша) та Лазарчук Анни

Весілля Волощука Петра та Головчук Юлії

Весілля Марфіча Василя з учителькою Маляр Анна

Через тиждень відбуваються колачини, на які приходять запрошені гості і на яких молода ділить коровай.

Після 1965 р., коли в селі відкрився Будинок культури, почали робити весілля у ньому.

А після 1989 р. весілля роблять у ресторанах. Уже не випікають весільний коровай; молодій сім'ї не дарують джергу, варети, сорочки, худобу (тільки гроші); на весіллі вже не співають лужанських коломийок і не танцюють «Джурила» та «Требушанки».

Про лужанське весілля писали:

Анна Самбор, *Лужанське весілля*, «Обрії», нр.2/1981, Видавництво «Критеріон», Бухарест, ст. 199-211;

Марія Чубіка, *Скарби минулого*, Видавництво RCR Editorial, Бухарест, 2014: ст. 51-77.

Похорон (оправуд)

Старші та хворі особи, коли відчували, що наближається кінець їхнього земного життя, то бажали висповідати душу перед священником. Було багато випадків (розказували старожили), що після останньої сповіді через короткий час спочивали.

Сім'я, у якій помирав один з її членів, готувалася до похорону (оправода). Мужчини ходили простоволосі, а жінки розплітали коси і завивали голову чорною хустиною. Починався траур.

Мерця купали і вбирали в урочистий народний одяг (багато з лужан, мали приготовлений одяг «для смерті»).

На другий день тіло клали у труну, яку ставили на два столи, вкриті джергою або килимами у «великій хаті».

Похорон, 1958 р., отець Хортик Олександр і дяк Томашук Іван-старий

Якщо мрець – чоловік, то ставили капелюх біля його голови, а якщо жінка, то її завивали в найгарнішу хустину.

Померлому складали руки на грудях. З обидвох боків труни ставили світочі, які приносили з церкви, під труною ставили посуд з водою, а на столик – горня зі свяченою водою та в'язочкою василька. Дзеркало накривали або виносили.

Мертвому дзвонили три рази на день. Сім'я не запрошувала нікого на похорон, тільки повідомляла день, в який він відбудеться. Також готували поминки (комашню) і випікали великі та малі калачі, які ставили на стіл перед священником і дяками. Калачі давали тим, що несли павізи, священникові, дякові, церковникові і людям, які копали могилу.

Ввечері відбувається оправеда, на якому дають «за душу померлого» тістечок, пампушків, а також і горілки. Священник служить панахиду, пише прощі, які читає під час похорону.

Другого вечора знову приходять родина, сусіди, приятелі, які пробують добрими словами втішити сім'ю покійника.

Приходять і хлопці, які забавляються й жартують у дворі покійного або в галереї (шатрі).

На третій день після полудня відбувається похорон на подвір'ї померлого. Члени сім'ї, головню жінки, починають голосити: «Кому-с ня лишив / лишила?» «Що я буду без тебе чинити?» і т.д.

З церкви приносять павізи, хрест, які несуть мужчини, коли помирає чоловік, і жінки, коли помирає жінка. Похорон закінчується прощами, які читає священник.

Похорони Ференц Марії (Олексихи – р. Павлюк), 1976 р.

Труну з тілом везуть на кладовище (темету) возом влітку або саньми взимку. Похорон зупиняється кілька разів, а священник читає уривки із Святого Євангелія.

Біля могили священник молиться за упокій помершого і кидає трохи глини на труну.

Коли помирав учитель, то на його могилі співали сумних пісень («Чуєш, брате мій?» та ін.), а коли помирала дівчина, то її вдягали як молоду.

Після комашні священник робив «домосятіє», після чого слідували дев'ятина, сороковина та годовина (піся одного року). На ці обіди запрошували непарну кількість вдовиць (п'ять, сім, дев'ять), які молилися перед і після обіду. У церкві сім'я замовляла спомини за померлих.

Восени, у першу суботу після 1 листопада, на сільському кладовищі відбувається «Пам'ятна субота». У п'ятницю ввечері кожна сім'я молиться за упокій своїх померлих родичів, палять свічки на могилі, а священник із дяком служать парастас.

Священник служить у церкві колективні спомини за всіх покійних села.

Духовні звичаї лужан

Велика кількість звичаїв мають релігійний характер і пов'язані з церковним календарем (див. розділ «Лужанська церква»).

Старожили говорили, що в нашому селі було багато всіляких звичаїв, які сьогодні вже забуті:

Вечорниці (вичурниці)

Організували вечорниці до Різдяного та Великодного постів.

На вечорниці ходили дівчата, легіні, вдови і дуже рідко одружені жінки.

На вечорницях сходилось до 10 – 12 осіб, дівки пряли вовну, повісмо, клоччя і плели светри та шкарпетки (капчури). Легіні сідали біля них і жатували. Подеколи дівчина випадково «випускала» веретено з руки – легінь старався підняти його, за що дівчина повинна була його поцілувати.

Вечорниці тривали до півночі і відбувались у хатах вдовиць.

Пір'янки

До 70-х років минулого століття лужани робили ковдри (дуни – від угор. *dunyha*), наповнені пухом і пір'ям, поплони (від угор. *raplan*), наповнені вовною або пір'ям.

Для того, щоб отримати якісне пір'я, гусей добре годували взимку, а тиждень перед scuванням їх напихали зернятами кукурудзи, які тримали в олії.

Скування гусей лужани називали – пір'янками, на які сходилось найбільше жінок.

Чищанки (чистянки)

Восени, коли лужани привозили додому кукурудзу, ввечері організовували чищанки, на які приходили сусіди, родичі і приятелі. Під час чищення кукурудзи жартували, співали й розповідали різні історії та небилиці.

Існував такий звичай: хто знайде п'ять кукурудзин з білими зернятами, той може покидати роботу. Після закінчення господарі пригощали всіх.

У Лузі дотепер організують чистянки (чищанки).

ПРИЗВИСЬКА ЖИТЕЛІВ СЕЛА ЛУГ НАД ТИСОЮ

1. Анка
2. Антушка
3. Антушик
4. Андраш
5. Абрум
6. Балож
7. Баложка
8. Бетка
9. Бетик
10. Бовгарь
11. Бобришка
12. Бобрин
13. Бодзіль
14. Бежі
15. Бабась
16. Ботьош
17. Бриці
18. Бубличка
19. Банзин
20. Бузерант
21. Балимба
22. Баран
23. Бадуж
24. Бандрі
25. Бугі
26. Бункер
27. Вачиль
28. Васелчик
29. Василькова
30. Вамашик
31. Васійло
32. Вовчик
33. Вовки

34. Воротийко
35. Високого
36. Гапа
37. Гапин
38. Гавкало
39. Гавкун
40. Готько
41. Гайлиха
42. Гайло
43. Грецик
44. Грецичка
45. Гимак
46. Гумин
47. Гунда
48. Гундишка
49. Гуцул
50. Гафієчко
51. Гугनावий
52. Грицюк
53. Глеб
54. Глебик
55. Гендик
56. Гробарь
57. Гробариха
58. Гафіюцик
59. Гафіюциха
60. Габжило
61. Гайда
62. Гайдун
63. Гагай
64. Гудас
65. Грінер
66. Галанда
67. Дадю
68. Дарайка
69. Дзяба
70. Дзвунка

71. Дурка
72. Дочин
73. Дідик
74. Джупіняк
75. Дубаниха
76. Дудик
77. Дужий
78. Живря
79. Жеврик
80. Жолобка
81. Зубан
82. Ильо
83. Іванцьо
84. Івонишин
85. Іванчик
86. Івантьо
87. Йончі
88. Йонаш
89. Йосіпко
90. Качор
91. Кадош
92. Калин
93. Кайцьо
94. Ковач
95. Копелко
96. Кокош
97. Козарь
98. Копилиця
99. Котелешко
100. Корса
101. Кода
102. Кеко
103. Кічі
104. Кундер
105. Клемко
106. Кріві
107. Кукуріцко

108. Кучерело
109. Кучерявка
110. Кутьо
111. Лекшаня
112. Лесьо
113. Лимба
114. Лопатарь
115. Ломпляник
116. Ловош
117. Лойза
118. Лупан
119. Маргітан
120. Мандзьо
121. Мацурик
122. Мажурай
123. Махтий
124. Малаїшка
125. Моус
126. Мішко-бідний
127. Митриган
128. Митрило
129. Міндяк
130. Міжо
131. Мугі
132. Никобай
133. Ницин
134. Няньо
135. Олексишин
136. Олінка
137. Оса
138. Остолош
139. Опик
140. Оряпка
141. Пакалай
142. Пацин
143. Пацюк
144. Петраш

145. Петришин
146. Пулі
147. Пітяйло
148. Петрова
149. Пусняк
150. Пуснячка
151. Пітраш
152. Продан
153. Попенчиха
154. Псюк
155. Рубаниха
156. Ружин
157. Ребо
158. Ребко
159. Ребешика
160. Садова
161. Семениха
162. Семен
163. Слиनावий
164. Струль
165. Сметанюк
166. Сімньон
167. Тарабанка
168. Ташкарі
169. Талай
170. Талаїха
171. Таліянка
172. Тодярка
173. Томаш
174. Тріщ
175. Тереско
176. Токан
177. Тунька
178. Флоряк / Фроляк
179. Финдряк
180. Фідьо
181. Фіцяк

182. Фіцячка
183. Фуман
184. Флий
185. Флийчик
186. Фула
187. Хабалина
188. Хромий
189. Хохлиняк
190. Худа-баба
191. Цвітолька
192. Цілячка
193. Цільо
194. Цілюшка
195. Цьик
196. Ціцка
197. Циганчук
198. Цайгир
199. Цябок
200. Цоркотоля
201. Чампі
202. Чочка
203. Чічак
204. Чилина
205. Чіхарабиха
206. Чончак
207. Шемеріка
208. Шилик
209. Шмуцерка
210. Шмаркуля
211. Шнюрі
212. Шийба
213. Швакля
214. Штифі
215. Штифіка
216. Шмуйло
217. Шваб
218. Шушеничин

- 219. Штінг
- 220. Шура
- 221. Юриха
- 222. Юришка
- 223. Юлішка

РОЗДІЛ Х.

ВETERАНИ СЕЛА ЛУГ НАД ТИСОЮ

У період з вересня 1940 р. до жовтня 1944 р. північно-західна частина Румунії знаходилася у складі Угорщини. Нагадаю читачам, що права частина Луга увійшла до складу Угорщини 15 березня 1939 року.

Коли угорські власті отримали й південну (ліву) частину Луга (Луг над Тисою) у вересні 1940 р., то скасували кордон на Тисі і об'єднали його з північною частиною, створивши таким чином одну місцевість, яка дістала назву Тісолонка (Tiszalonka), що буде належати до округу долина Тиси (Tiszavölgy) із центром в місті Рахів (сьогодні на Закарпатській області – Україна).

Важко жилося лужанами при угорській окупації, яка характеризувалася суворим воєнним порядком (особливо в перші роки). Угорщина була одним із союзників Німеччини, яка воювала проти Радянського Союзу (1941– 1944). Фронтові втрати угорської армії (подеколи дуже великі) довели керівників цієї держави поповнити ці втрати. Тому багато молодих лужан були набрані в ряди армії і воювали проти Радянського Союзу.

На жаль, не можемо подати повний список лужанських легінів, які були мобілізовані в угорську армію. Деякі з них воювали до середини жовтня 1944 року і повернулися додому. Мейсарош Михайло дезертирував з угорської армії і потім увійшов у ряди чеського воєнного корпусу під командою полковника Лудовіка Свободи (майбутній генерал і президент Чехословаччини). Воював Мейсарош за визволення Польщі і Чехословаччини. Він брав участь у боях за визволення Праги – столиці Чехословаччини у той час. За мужність, з якою воював, був нагороджений медаллю «Воєнний хрест»¹.

Лужанин Шмуляк Михайло був теж мобілізований до угорської армії. Був призначений працювати помічником у польовому госпіталі (щасливець був!), де допомагав лікарям і санітарам, що надавали медичну допомогу раненим у боях. Протягом його перебування у воєнному госпіталі здобув чимало знань, необхідних у санітарній роботі. Це призвело до того, що воєнно-санітарні органи дали Шмулякові свідоцтво санітара (фельдшера). Після повернення додому допомагав лужанам, які були пораненими або хворіли.

Коли у Бочкою Марі відкрили новий медичний диспансер, Михайло Шмуляк пройшов коротку підготовку в районній лікарні, після чого працював санітаром у Бичківському диспансері.

Глодян Микола (Балож) – воював у рядах угорської армії, з якою дійшов 1942 року до берегів річки Дон. Тут був поранений у ногу. Лежав у польовому госпіталі, звідки його перевезли до одного з воєнних госпіталів, що знаходилися на території Угорщини. Після повернення з війни працював на залізниці начальником групи робітників, що утримували в порядку залізничну ділянку між Вишавською Долиною і Лугом над Тисою.

Про Кошана Федора ми вже писали на попередніх сторінках.

Ветеран Дзябенюк Юра служив в угорській армії від 15 жовтня 1942 р. до 12 лютого 1945 р., коли був взятий у полон воїнами Червоної Армії. Під час полону працював у вугільному басейні Донбасу. 20 лютого 1946 року був звільнений і повернувся додому дуже хворий⁵.

Подаємо список лужан, які служили (були мобілізовані) в угорській армії:

Глуханюк Іван;
Марфіч Микола;
Бойчук Микола;
Самбор Микола,
Шмуляк Дмитро-Ружин;
Шмуляк Дмитро – Мішка Фідьового;
Мотрюк Іван;
Шмуляк Михайло (санітар),
Мотрюк Василь;
Головчук Петро (Васильчин);
Глодян І. Микола;
Кошан Федір;
Дзябенюк Юра;
Волощук Василь;

Малярчук Михайло-Жеврик (дійшов майже до Москви, де зазнали великої поразки і почали відступати, нарешті дійшов до міста Фокшань).

Протягом Другої світової війни угорська адміністрація на зайнятих територіях, у тому числі і в колишньому Марамороському повіті (до 1950 р.) мобілізувала велику кількість молодих чоловіків у загони примусової праці. Ці робітники забезпечували насамперед потреби угорської армії: будували

залізобетонні бункери, працювали на різних заводах, де виготовляли зброю, боеприпаси, обмундирування, харчі та ін. Деякі працювали на великих сільськогосподарських фермах та в інших галузях, де не вистачало робочої сили.

Не обминемо увагою лужан, які працювали в загонах примусової праці:

Ануцяк Штефан,
Бойчук Дмитро,
Бойчук Василь,
Гощук Іван,
Дутчук Микола,
Матус Микола,
Мейсарош Іван,
Пінті Штефан,
Волда Василь,
Корсюк Михайло, можливо й інші.

Восени 1944 року Червона Армія Радянського Союзу визволила з-під фашистської окупації місцевості, які знаходяться вздовж верхньої течії річки Тиси.

17 жовтня 1944 року війська IV Українського фронту ввійшли в село Луг / Tiszalónka, яке до цієї дати знаходилося під угорською окупацією. (15.03.1939 / 5.09.1940 – 17.10.1944).

У визволених місцевостях, починаючи з 9 листопада 1944 року, було оголошено розпорядження про вербування добровольців, які би поповнили ряди радянських та чехословацьких військ.

Вербували чоловіків від 18 до 25 років. Кожний із них повинен був заповнити формуляр зі своїми даними.

Слідувала перевірка сім'ї, яку робили члени спеціальної служби контраінформацій – СМЕРШ, що діяла при IV Українському фронті. Воєнні лікарі перевіряли стан здоров'я кожного добровольця⁷.

Добровольців відвезли до містечка Свалява (сьогодні Україна), де вони протягом кількох тижнів пройшли воєнну та політичну підготовку.

З правої частини Луга було прийнято в добровольці 63 чоловіків, а з лівої – 12⁹.

Марамороська філія Асоціації веретанів війни виплачувала щомісяця грошову допомогу (також отримували й інші пільги) таким ветеранам та вдовам ветеранів:

1. Клемпушак Микола – нр. 171;
2. Малярчук М. Михайло – нр. 170;
3. Самбор Микола – нр. 55;
4. Шмуляк Василь – нр. 120;
5. Глодян Марія – нр. 283;
6. Лазарчук Анна – нр. 291;
7. Марфіч Ярина – нр. 55;
8. Мотрюк Анна – нр. 299;
9. Волощук Юліана – нр. 291;
10. Марфіч Марія – нр. 127;
11. Шмуляк Василина – нр. 127.

Працівники Марамороської філії Асоціації веретанів війни під час перегляду нами документації про ветеранів із комуни Великого Бичкова 25 червня 2013 року сказали, що реєстри нр. 436/1964, нр. 2493/1964; нр. 133/1964; нр. 24/964 та реєстри із 1974 року – нр. 2063, нр. 3064 і нр. 3065 – не зберігається в їхньому архіві¹⁰.

Завдячуючи добровольцям Клемпушаку та Шмуляку Василю нам вдалось зробити список добровольців:

1. Корнещан Іван;
2. Клемпушак Микола;
3. Мешко Дмитро;
4. Шмуляк Василь;
5. Глодян Іван (Бункир);
6. Лазарчук Микола-Лука;
7. Марфіч Михайло (Івонишин);
8. Седоряк Михайло;
9. Глодян Михайло (Мішка Юрового);
10. Дутчук Іван (Кайцьо);
- 11 Бойчук Штефан.

7 березня 2019 р. Мейсарош Василь (р. 1927) розповідав, що його брата Михайла було взято до угорської армії на початку 1941 року, звідки він дезертирував і ввійшов до складу чеської воєнної одиниці, якою командував полковник Лудвіг Свобода (майбутній президент Чехословаччини).

В одному з боїв чеська армія розгромила велику угорську військову одиницю, в якій воював лужанин Бойчук Микола (Циганчук).

Іншими словами, солдат чеської армії Мейсарош Михайло взяв у полон солдата угорської армії лужанина Бойчука Миколу!

Полонений Бойчук просив Мейсароша, щоб той допоміг йому уникнути полону, бо знав, що на нього там чекає. Важко погодився Мейсарош на таке діло, але погодився, і через короткий час Бойчук зник.

За це був все життя вдячний Мейсарошу, який ризикував життям, щоб допомогти йому.

Лужанин Бойчук Дмитро був нагороджений медаллю «За визволення Праги»¹³.

У боях проти німецьких фашистів та їх союзників померло четверо лужан:

Бойчук Іван;

Дутчук Іван;

Марфіч Михайло;

Седоряк Михайло.

Двоє з лужанських добровольців були поранені в боях.

Танкіст Мешко Дмитро був поранений в коліно, залишився інвалідом.

Клемпушак Микола був поранений у лікоть лівої руки, лікували його у польовому госпіталі, а потім – у військовому госпіталі міста Самарканд (Узбекистан).

За хоробрість у боях проти німців Клемпушака Миколу було нагороджено медалями, а 18 січня 1945 року Воєнна Рада IV Українського фронту вислала батькам Клемпушака «Лист подяки» – нр. 19 / 1945, підписаний командантом, генералом Іваном Петровим – членом Воєнної Ради фронту та генералом Мехлісом, в якому дякують їм за патріотичне виховання, яке вони дали синові Миколі.

Воював Клемпушак за визволення Польщі (Нове Сонце, Б'єлські, Рапка і Кросно), Чехословаччини (Моравська Острава) та Німеччини (Ратенбург).

Після повернення додому, починаючи з 1949 р., працював міліціонером у повіті Арад.

У міліції працювали й інші два ветерани. Мейсарош Михайло працював кілька років в містах Сігет, Маргіта та Орадія, опісля був вибраний головою Народної Ради – комуни Великий Бичків;

Корнещан Іван (Ковач) працював міліціонером кілька років у місті Залеу. 9 травня 1971 р., як бувший доброволець, був запрошений на святкування Дня перемоги над фашизмом – свято, організоване в селі Луг – Закарпатська область – Україна. Тут, в центрі села, знаходиться «Обеліск слави» на пошану лужанських ветеранів. Кожного року біля цього пам'ятника організують урочисті заходи, присвячені ветеранам.

Про добровольця Василя Шмуляка (1924 – 2018 рр.) пише Марія Чубіка в часописі Союзу Українців Румунії «Вільне слово».

Коли поверталися додому, добровольці отримували «Атестат на продовольствие». Цей документ давав їм право отримувати певну кількість аліментів.

Троє з лужанських ветеранів – Глодян Іван, Лазарчук Микола-Лука та Корнещан Іван – згадані у статті полковника Аурела Вайди.

Література:

Горват Ірина-Люба, *Соціально-економічний, політичний і культурний розвиток українців Мараморощини в Румунії в 1918-1945 рр.*, Ужгород, 1998, ст. 135-136;

Інформаор: Раковіцан Марія (р. Шмуляк – дочка Михайла Шмуляка) – Клууж-Напока, 2015 р.

Інформатор: Чітра Анна (р. Глодян), Луг над Тисою, 2018 р. (Дочка Миколи Глодяна)

Інформатор: Лазарчук Іван-Федьо (р. 1940), нр. 184.

Інформатор: Дзябенюк Василь, Луг над Тисою, нр. 203, (син Дзябенюка Юри).

Інформатор: Лазарчук Іван-Федьо (р. 1940), нр. 184.

Возз'єднання – збірник архівних документів і матеріалів (05.1944 – 01.1946), Ужгород, 1999, Видавництво «Закарпаття», ст. 10, 11; Документ нр. 9 (ст. 39-40) і Документ нр. 48 (ст. 108-109);

Дутчук Олена Михайлівна, *Луг над Тисою і Кісвою*, Видавництво «Карпатська вежа», Ужгород, 2011, ст. 15-16;

Асоціація ветеранів війни – філіал Мараморош;

Інформатори: Клемпушак Микола – і Шмуляк Василь (добровольці);

Інформатор: Мейсарош Василь, Лунка ла Тіса, нр. 202;

Чубіка, Марія, *Ветеран війни – Василь Шмуляк*, Вільне слово, нр. 5-6, березень 2012 р., ст. 13;

Vaida, Aurel, *Maramureșeni în rezistența antifascistă europeană*, în vol. *Marmăria*, nr. 3/1977, Muzeul județean Maramureș, Baia Mare, ст. 116; (Мараморошці в європейському антифашистському опорі).

Лист, написаний солдатом із Великого Бичкова, до його матері

Записано від Мейсароша Василя 7 березня 2019

Чорна хмара наливає,
Вітер повіває,
Пан копітан молоденький
На войну ступає.
Ану, хлопці, сокотітся, мої діти,
Аби вас не вбили.
Летят кулі уд маскалю
Із-за полонини.
Та сів собі один вояк
На широке поле,
У боці го коле.
А упав 'му гвер із плеча,
Глиною забився,
Ун саракул обтирає
Та й махнув рукою.
Та не буду, рудна мамо,
Бурше із тобою,
Та не буду, рудна мамо,
Коло твої хати.
Та без свічки, без ладану
Мушу умирати.
Та без свічки, без родини,
Нема родичу, товариша мого.
Та ня зложат жовнірика до гробу одного.
Ой, попи, не читають,
А дяки не співають.
Лиш по десять жовнірику
До гробу складають,
Шо не міся рудний мамі
Вже надіяти.
А дівчата невісками – би не називати,
Не надійся, рудна мамо, – сина із войночки,
З твого сина кровця тече, повні звориники.

ГЛОСАРІЙ

Брязкальце – лікарська рослина (sunătoare).

Ворота – одиниця оподаткування в Середньовіччі, охоплювала 4 – 12 селянських господарств, які платили разом.

Гуня – верхній одяг з грубошерстного домотканого білого сукна, довга до колін, яку носять як накидку (на плечах).

Гаті – довгі широкі штани, шиті з домотканого білого полотна, які закінчувались тороками. Їх кріпили до тіла гачником (взимку їх носили під холошнями).

Дарунки – сукупність обов'язкових внесків, які давали кріпаки в Середньовіччі для утримування держави.

Деревій – лікарська рослина (coada șoricelului).

Десятина – десята частина із продуктів, яку кріпаки давали феодалам.

Динар – срібна монета в епоху Середньовіччя.

Йордан – пісня, яку співають священник та дяки на Івана Хрестителя (20.01) під час посвячення будинків.

Конскріпція – перепис – фіскальний, релігійний, воєнний.

Маж – одиниця ваги, приблизно 100 кг.

Мати-й-мачуха – лікарська рослина (podbal).

Опеньки – їстівні гриби (осінні) (ghebe).

Пеларгонія – мушкатлик.

Пирій – бур'ян (річ).

Погон – міра поверхні землі, яка має 5012 м² (півгектара).

Поденник – селянин без землі, який працював на маєтку поміщиків у Середньовіччі; мав право переселятися від одного поміщика до іншого.

Сесія – площа землі, яка дорівнювала 34 югери.

Урбарій – фіскальна звітність в епоху Середньовіччя, кількість жителів, площа ораних земель, назва і площа засіяних рослин.

Ферділ – міра ємкості, приблизно 20 літрів.

Флорін – золота монета в епоху Середньовіччя.

Хліб – селянське господарство в Середньовіччі.

Холошні – довгі штани з білого домотканого сукна.

Хольд – площа землі, яка дорівнює 0,5755 га, 5755 м² або 25 арів, що дорівнює 1 югер (площа, яку одна пара волів може зорати за день).

Чистотіл – лікарська рослина (rostopască).

Шипшина – гече-пече (măceș).

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІ РОБОТИ З ІСТОРІЇ МАРАМОРОЩИНИ

Понад 20 років тому, точніше у 2000 році, Гуцульський Дослідний Інститут в Чикаго (США), Гуцульський Дослідний Інститут, відділення на Гуцульщині, Регіональне об'єднання дослідників Гуцульщини у Львові, Косівське відділення Регіонального об'єднання дослідників Гуцульщини та Конференція Гуцульських Товариств Америки й Канади, під редакторством Миколи Домашевського та його заступника Нестора Библюка, опублікували у львівському видавництві «Голос» п'ятий том «Історії Гуцульщини».

У праці подано матеріали з минулого Гуцульського краю від сивої давнини до наших днів, а також завдяки дослідникові – фольклористу Олексю Бевці – вперше (у вітчизняній літературі) детально описано історію сіл Мараморощини в розділі «Літопис сіл Мараморощини», в якому автор подає короткі наукові дослідження про 8 сіл Мараморощини: Бистрий, Вишавська Долина, Великий Бичків, Вишня Рівна, Красний, Кричуново, Луг та Миково.

Дослідницька праця Олексю Бевки з'явилася також і окремою книгою з тією ж назвою – «Літопис сіл Мараморощини» (183 сторінок) накладом, фінансованим Союзом українців Румунії, 2011 року в бухарестському видавництві „RCR EDITORIAL” під редакторством доктора філології Івана Робчука.

Хоча перед появою Бевкової праці спорадично з'являлися в українській газеті «Новий вік», альманасі «Обрії» та інших виданнях статті про історію мараморських сіл, про життя українців Мараморощини, про їхні обряди та звичаї, говір і т. ін., однак її можна вважати першою ластівкою історії Мараморських сіл.

Олекса Бевка був першим, хто усвідомив, що українські дослідники, письменники, публіцисти – українські інтелектуали Румунії – повинні зберегти для майбутніх поколінь усе, що стосується історії та культури українців Румунії.

«Якщо ми сьогодні не зберігатимемо українську культуру в Румунії, то наша меншина згасне, зникне, і тоді нащадки питатимуть: «Що робили

наші батьки і діди, що не зуміли передати нам цей скорб?...», – писав Олекса Бевка в одній зі своїх статей.

У своїй роботі автор «Літопису сіл Мараморощини» спирався на роботи українських дослідників: Миколи Павлюка, Миколи Домашевського, Д. Квітки, В. Слободяна та Івана Панькевича, також і на дослідження румунських учених: Іоана Міхалі де Апша, Александра Філіпашку, Таке Папагаджі, Георгія Баска, Штефана Паску, Штефана Вішован, Міхая Динкуш, а також і на працю відомого угорського історика Вілмоша Белай. У свою чергу «Літопис сіл Мараморощини» став наріжним каменем для майбутніх монографій українських сіл.

У 2001 році у Видавничому центрі Львівського національного університету України імені Івана Франка за накладом, фінансованим Міністерством освіти і науки України, з'явилась докторська дисертація Василя Куриляка (уродженця села Вишня Рівна) «Українці румунської Мараморощини».

Дослідницька робота Василя Куриляка є комплексним регіональним дослідженням української етнічної меншини румунської частини Мараморощини. У цій праці (монографії) висвітлені історико-географічні особливості заселення у Мараморощині, виділені основні етапи освоєння цієї території, а також особлива увага приділена соціально-політичним та природно-ресурсним чинникам, які мали вплив на формування етнічної меншини, і перспективам їхнього національно-культурного розвитку в умовах демократичного суспільства.

У передмові до книги Василя Куриляка «Українці румунської Мараморощини» відповідальний редактор доктор географічних наук, професор Ф. Заставний, завідувач кафедри географії України Львівського національного університету імені Івана Франка пише: «Запропонована праця доктора географічних наук Василя Куриляка «Українці румунської Мараморощини» присвячена всебічному етногеографічному вивченню одного з найбільших районів компактного проживання українців у Румунії. Автор книги добре знає і любить свій рідний край, вболіває за нього, за збереження його національно-культурних традицій і духовних цінностей, за збереження його національно-культурних традицій і румунського народу, його історії, духовно-культурного надбання».

Насправді праця Василя Куриляка є першою ґрунтовною працею про українців румунської Мараморощини – про їхнє життя, господарювання, побут, народні традиції. У ній знайдуть багато нового й цікавого всі, кому не байдужа доля українців цього краю.

Після вищезгаданих праць почали з'являтися окремі монографії українських сіл.

2005 р. у видавництві «Лімес» та видавництві «Лектон» з'явилась румунською мовою монографія села Рускова – „Ruscova – o comună ucraineană din Maramureș”, авторами, якої є викладач Василь Горват у співавторстві із доктором історичних наук Іриною Любою Горват.

2010 р. в сігетському видавництві «Екім» („Echim”) вийшла друком румунською мовою монографія комуни Вишня Рівна (Рона де Сус) – „Monografia comunei Rona de Sus” – за фінансової підтримки мерії комуни, під координуванням Одарки Боут, у співавторстві з колективом викладачів та інтелектуалів села. Варто згадати, що монографія села Коштій (Коштіль) „Monografia satului Coștiui”, написана Антоном Шоварські, з'явилась 1979 року в місті Клуж. У селі Коштіль, окрім угорців, живуть ще й українці.

2011 р. у видавництві „Eurotip Baia Mare” вийшла друком монографія комуни Бистрий (Бістра), до якої належать села Вишавська Долина (Valea Vișeuului) та Красний (Crasna Vișeuului). Співавторами монографії є такі дослідники: Василь Бумбар, Дмитро Коренюк, Василь Куриляк, Іліє Гергеш та Мандрік Штефан.

2015 р. у видавництві «Цара Марамурешулуй» (Țara Maramureșului”) вийшла друком румунською мовою монографія села Поєніле де суб Мунте (Русь Поляни) – „Comuna Poenile de sub Munte, Maramureș. Monografie” за фінансової підтримки мерії села, автором якої є викладач історії, колишній мер села Бела Сонготт. Це праця, над якою автор працював упродовж 1970 – 1975 років, і яка стала його дисертацією після закінчення історичного факультету Клужького університету імені Бабеша-Бояй.

2018 р. у видавництві «Цара Марамурешулуй» (Țara Maramureșului”) з'явилась монографія комуни Великий Бичків (Бочкою Маре) – „Monografia comunei Bocicoiu Mare. Maramureș” під авторством викладача Івана Грінюка. До комуни Великий Бичків належать села Луг над Тисою (Лунка ла Тіса), Кричунів (Кречюнешті) і Тіса (Миково).

Мабуть, існують й інші монографії українських сіл Мараморощини та інші праці, про які ми не маємо жодної інформації.

Варто згадати і працю доктора філологічних наук Іона Петровай „Multiculturalism în Țara Maramureșului. Valori culturale ucrainene” («Мультикультуралізм в Мараморощині. Українські культурні цінності»), яка з'явилася 2007 року в одному з видавництв Румунської академії „Centrul de Studii Transilvane” і в якій її автор представляє 27 українських особистостей Мара-

морощини: Іван Брона (1888 – 1945), Михайло Митринюк (1908 – 1981), Гаврило Клемпуш (1910 – 1990), Іван Марущак (1925 – 1987), Микола Павлюк (1927 – 2019), Дмитро Марущак (р. н. 1930), Микола Малярчук (1932 – 1987), Іван Лібер (р.н.1932), Іван Семенюк (1932 – 2021), Дмитро Горват (1937 – 2002), Олекса Бевка (1937 – 2011), Іван Федько (1938 – 1979), Іван Арделян (1942 – 2021), Штефан Бучута (р.н. 1944), Іван Піцура (р.н. 1947), Михайло Небиляк (1949 – 2003), Микола Корсюк (1950 – 2020), Микола Лаврюк (р.н. 1954), Павло Романюк (р.н. 1953), Сіміон Юрак (р.н. 1953), Ярослава Колотело (р.н. 1954), Іван Онужек (р.н. 1954), Одарка Арделян-Боут (р.н. 1961), Ірина-Люба Горват (р.н. 1963), Михайло Трайста (р.н. 1965), Дануся Т. Пушкашу (р.н. 1967), Василь Куриляк (р.н.1969).

Великий внесок у дослідження української діалектології, топонімії та антропонімії в Румунії, а головне – на Мараморощині – належить доктору філологічних наук Іванові Гербілу, який видав накладом, фінансованим Союзом українців Румунії, дві солідні праці: «Студії з української діалектології та топоніміки в Румунії» (2018 р.) та «Офіційна антропонімія українців Мараморощини». Обидві книги вийшли у видавництвах «Дім наукової книги Клуж-Напока» („Casa Cărții de Știință” та „RCR Editorial București” і були високо оцінені як румунськими, так і українськими науковцями.

«Студії з української діалектології та топоніміки в Румунії» є вислідком кільканадцятирічної авторової роботи в цих ділянках. Праця поділена на дві нерівні за обсягом основні частини: «Діалектологія» (с. 13 – 219) і «Топоніміка місцевостей Вишня Рівня, Кричунів і Луг над Тисою», (с. 221 – 327); крім того, до її структури входять «Упровід» (с. 5 – 12), «Висновки» (с. 329 – 349), «Список скорочень і аббревіатур» (с. 351 – 353), «Список бібліографічних скорочень» (с. 354) і «Бібліографія» (с. 355 – 372). Бібліографія цієї солідної праці налічує 258 позицій (без інтернет-ресурсів) переважно румунською та українською мовою, але також і російською, угорською, чеською, болгарською, французькою, англійською та польською. (див. Статтю „Herbil I. Studii de dialectologie și toponimie ucraineană din România. – Cluj-Napoca; București, 2018”, на сайті Харківського історико-філологічного товариства, <http://www.hi-phi.org.ua/index.php/do-lektury/publikatsii-zakordonni/267-herbil-studii-de-dialectologie-2018>).

«Офіційна антропонімія українців Мараморощини» є теж результатом довгої і кропіткої пошукової роботи у царині мовознавства, яка вивчає власні назви людини.

Монографія має чітку конструктивну й логічну будову: перший розділ присвячено лінгвальному аналізу прізвищ (досліджено історію появи прізвищ та їх походження, встановлено аспекти формування прізвищ, систематизовано прізвища українців Марамощини та українські прізвища, укладено словник прізвищ, репрезентовано статистичні дані); у другому розділі представлено аналіз імен за їх структурою (прості та складені) і частотою вживання, порушено проблему так званої «модернізації» імен (а саме: охарактеризовано імена румунського походження, модерні українські та російські імена, модерні імена різного походження, календарні імена, що з'явилися внаслідок відродження старих біблійних імен), а також здійснено аналіз імен з погляду їх етимології – календарних та світських); висновкові положення підсумовують результати дослідження; в кінці праці подано перелік скорочень та логотипів (Див. статтю Володимира Антофійчука «Із книжкового потоку – 2019. Ioan Herbil. Antroponimie oficială la ucrainenii maramureșeni: Monografia. – Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință; București: Editura RCR Editorial, 2019. – 400 p.» в журналі «Наш голос», № 305 (листопад 2019 р.).

Як бачимо, історія українців Мараморощини є досить дослідженою, але, певна річ, її треба досліджувати й надалі, а це є святим обов'язком учених, дослідників, письменників та публіцистів.

Викладач Іван Грінюк зрозумів це і після написання «Монографії комуни Великий Бичків» («Monografia Bocișoiu Mare. Maramureș»), над якою працював від 2008 року до 2016 року, підготував до виходу у світ другу свою працю «Монографія села Луг над Тисою», над якою працював від 2016 року до 2019 року.

Автор монографії зізнається:

«Як син села Луг над Тисою, я відважився написати про нього з поваги до наших предків, які протягом віків надбали для нас і наших майбутніх поколінь цей скарб, що сьогодні називається Луг над Тисою».

Іван Грінюк може гордитись тим, що монографія села Луг над Тисою є першою монографією з-поміж монографій українських сіл Мараморощини, написаною українською мовою.

Ми впевнені, що монографія села Луга над Тисою буде радо прийнята синами села і не тільки, буде високо оцінена науковцями і стане основою для майбутніх досліджень про Мараморощину.

Михайло Гафія Трайста,
доктор філологічних наук

ЗМІСТ

Шановний читачу	5
Про автора	7

Розділ I.

Природні умови та ресурси села Луг над Тисою	9
Географічне положення	9
Геологічна будова території	12
Природні ресурси	13
Рельєф	14
Гідрографія	17
Клімат	21
Природна рослинність (флора)	22
Фауна	26
Ґрунти	27

Розділ II.

Історичні довідки про село Луг над Тисою	29
--	----

Розділ III.

Економіка села Луг над Тисою	73
Спеціалісти лісової та деревовиробної промисловості	85

Розділ IV.

Населення, освіта, ономастика та говірка села Луг над Тисою	89
Важливі особи, які протягом віків проходили або зупинилися в селі Луг	123
Короткий словник лужанської говірки	124
Антроніми сіл Луг та Луг над Тисою	134
Топоніми сіл Луг та Луг над Тисою	137

Розділ V.

Лужанська школа	139
Інтелектуали	193
Письменники, науковці та публіцисти	200

Дитячий садок	220
Розділ VI.	
Релігія в селі Луг над Тисою	225
Лужанська православна церква	225
Лужанська греко-католицька церква	255
Конфесія Свідків Єгови	274
Конфесія П'ятидесятників	277
Розділ VII.	
Культурна діяльність села Луг над Тисою	279
Розділ VIII.	
Прислів'я, приказки та вислови жителів села Луг над Тисою	291
Розділ IX.	
Народна культура села Луг над Тисою	297
Етнографічні замітки	297
Матеріальна культура	298
Сільськогосподарське знаряддя	303
Одяг	304
Їжа	311
Вівчарство	312
Скотарство	315
Лісорубство	316
Бджільництво	316
Рибальство	317
Полювання	317
Найважливіші події в житті лужан	318
Прізвиська жителів села Луг над Тисою	329
Розділ X.	
Ветерани села Луг над Тисою	337
Глосарій	345
Науково-дослідницькі роботи з історії Мараморощини	347

Для нотаток

This image shows a full page of primary-ruled notebook paper. It features multiple sets of horizontal lines across the entire page. Each set consists of three lines: a solid top line, a dashed middle line, and a solid bottom line, all in a light blue color. The background is white, and there are no margins or other markings present.

